NA LEI RONORONO UTO

DIDIRA

MATTHEW, MARK, LUKE, JOHN.

MA NA LEI GEHEGEHE

DIDIRA

NA LEI MANE VETENA.

[GOSPELS AND ACTS IN THE FLORIDA LANGUAGE, MELANESIAN MISSION.]

Bible. Gospels and Acts. (1906.)

SOCIETY FOR PROMOTING CHRISTIAN KNOWLEDGE,

LONDON: NORTHUMBERLAND AVENUE, W.C.

1906

234.184

Harvard College Library

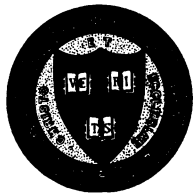

FROM THE BEQUEST OF

FRANCIS B. HAYES

Class of 1839

This fund is $10,000 and its income is to be used
"For the purchase of books for the Library"

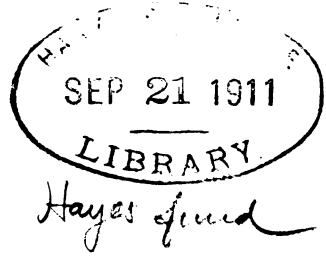

RICHARD CLAY & SONS, LIMITED,
BREAD STREET HILL, E.C.; AND
BUNGAY, SUFFOLK.

NA RONOBONO UTO NINA MATTHEW.

I.

1 Na buka ni vatana Jesus Christ, dalena David, dalena Abraham.

2 Abraham te vahua Isaka ; ma Isaka te vahua Jakob ; ma Jakob te vahua Juda ma ra na hogona ; 3 ma Juda te vahua Perez ma Gerah ma Tamar ; ma Perez te vahua Hezrom ; ma Hezrom te vahua Rami ; 4 ma Rami te vahua Aminidab ; ma Aminidab te vahua Nashon ; 5 ma Nashon te vahua Salmon ; ma Salmon te vahua Boaz tana Rahab ; ma Boaz te vahua Obed tana Ruth ; 6 ma Obed te vahua Jesse ; ma Jesse te vahua David na Vunagi.

7 Ma David te vahua Solomon tatana te tauna eniha Uria ; ma Solomon te vahua Rehoboam ; ma Rehoboam te vahua Abijah ; ma Abijah te vahua Asa ; 8 ma Asa te vahua Jehosophat ; ma Jehosophat te vahua Joram ; ma Joram te vahua Uzziah ; 9 ma Uzziah te vahua Jothan ; ma Jothan te vahua Ahaz ; ma Ahaz te vahua Hezekia ; 10 ma Hezekia te vahua Manasseh ; ma Manasseh te vahua Amon ; ma Amon te vahua Josiah ; 11 ma Josiah te vahua Jekoniah ma ra na hogona ta na bona tara lavikehara i Babel.

12 Mi murina na lavikehaadira i Babel, a Jekoniah te vahua Shealtiel ; ma Shealtiel te vahua Zerubbabel ; ma Zerubbabel te vahua Abiud ; 13 ma Abiud te vahua Eliakim ; ma Eliakim te vahua Azor ; 14 ma Azor te vahua Sadok ; ma Sadok te vahua Akim ; ma Akim te vahua Eliud ; 15 ma Eliud te vahua Eleazar ; ma Eleazar te vahua Matthan ; ma Matthan te vahua Jakob ; 16 ma Jakob te vahua Joseph na tauna Mary, te vuha mai tatana Jesus, tara vatua nia Christ.

17 Na lei vavata soko tara vuivuni tatana Abraham tara va riti tatana David ara hanavulu me sara e vati na vavata. Mi tatana David polo tara va riti na lavikehaadira i Babel ara hanavulu me sara e vati na vavata ; mi tatana na lavikehaadira i Babel polo ke riti a Christ e hanavulu me sara e vati na vavata.

18 Sakeragi na vahuana Jesus Christ te vaga eui ; na tinana Mary te anea tua i Joseph, mi rogaira toro mua vei panoti mua tara rigia tua te nia bete na Taruna te Tabu. 19 Ma na tauna Joseph, na tinoni te mabo, te mua liona na tuguni taeana vanira na vure, me te ganagana gaia na tiva poloana. 20 Ma gaia te ganagana vaovaronoi na lei totobo ini, kau rigia, na Angel nina Lord te tate vania ta na maturubole, te gagua, Joseph dalena David, ko bei matagunia na laviana gatu tamua na taumu Mary, na pukuna na totobo te liu i lokana te vuha mai tatana na Taruna te Tabu. 21 Ma gaia ke vahua na gari mane, mo ko vatua na ahana Jesus ; na pukuna gaia ke vavolara ta na paludira na nina vure. 22 Ma na lei totobo ini te ganai ge kalei na bosana Lord ta na porovete, te gagua,

23 Kau rigia, na samu ke bohe, me

ke vahua na dalena, ma *g*aira kara holoa na ahana Imanueli te gagua, tara bosa tugu, God itatada. 24 Ma Joseph te tuguru sania na maturu, me te nea te vaga na Angel nina Lord te bosa vania, me te lavia na tauna; 25 me te mua pa*n*otia polo *g*e vahua na dalena; me te vatua nia na ahana Jesus.

II.

1 Mara vahua Jesus i Bethlehem ni Judea ta na lei bo*n*ina Herod na vunagi, ko rigia, mara na Magoi tara butu mai i ulu *g*e ra sara Jerusalem, 2 tara gagua, Ivei te gahaa na vunagidira na Israel tara vahua? na pukuna igami tai rigia tua na veituguna i ulu, migami tai mai tualagi tuturu vania. 3 *G*e ro*n*ovia Herod na vunagi, te dika na liona, ma na liodira soko gua na Jerusalem. 4 Me te holo kolura ra na puku sonisukagi ma na Tarai didira na vure, te kenea tadira, Ivei kara vahua Christ? 5 Ma *g*aira tara bosa vania, I Bethlehem ni Judea: na pukuna na porovete te *g*erea te vagaa,

6 Migoe Bethlehem, Komu ni Judea,
Ko mua ta*n*omana pile tadira na lei vunagi ni Juda:
Na pukuna na vunagi ke rugu horu mai tamua,
Ma *g*aia ke hulira ni*g*ua na Vure ni Israel.

7 *G*e me te holo polora mai a Herod ra na Magoi, me te ro*n*ovi vakodoa tadira, na bona evei te vagaa te tate na veitugu. 8 Me te vetenara *g*atu i Bethlehem, me gagua, kau *g*atu ma kau nia pipo na keneana *g*a na meomeo; ma kau topoa ke, kau tugunia vaniu mai, *g*e mu ku tona ni*g*ua mu ku tualagi tuturu vania. 9 Ma *g*aira, tara ro*n*ovia tua na vunagi, *g*e ra taunia na halautudira; mo ko rigia, na veitugu, tara vaevanea i ulu, te idevira, polo te riti na bona te gahaa *g*a na meomeo me te tuguru kau *g*a. 10 Ma *g*aira tara rigia tua na veitugu tara nia to*g*oto*g*o sule *na*nata. 11 Mara hage ta na vale mara rigia na meomeo te gahaa tana Mary na tinana; ma *g*aira tara pogotao mara tualagi tuturu vania; ma *g*aira tara ha*n*avigi didira na puku ni totobo *g*e ra vahea didira na hevei lei, na *gold*, ma na reresi, ma na *muru*. 12 Ma God te hove pu*n*isira tana maturu bole kara bei pulohi vania Herod, *g*e ra tona ta na komudira ta na halautu keha.

13 Ma *g*aira tara tona keha tua, ko rigia, na Angel nina Lord te tate vania Joseph ta na maturu bole me te gagua. Tuguru mo ko lavia na meomeo ma na tina*n*a, moko nira soga i Misraim, mo ko kabu *g*a polo ku bosa vanigo: na pukuna Herod ke kenea na meomeo *g*e ke labua. 14 Ma *g*aia te tuguru me te lavira na meomeo ma na tinana te bo*n*i, me te tona keha i Misraim: 15 me te gaha *g*a ritini na mateana Herod; *g*e ke kale na bosana Lord te nia bosa na porovete, te gagua, Inau tu holohorua na Dale*g*u i Misraim. 16 *G*e me te pukua Herod tara koehorua ra na Magoi, *g*aia te rutu sule, me te vetenara *g*atu rahei tara labu sokora na lei *g*ari mane i Bethlehem, ma na lei buto ni komu taligu, te mua poso mua na niuludira, te vaga na bona te nia pipo na keneana tadira na Magoi. 17 Me te kalea nina bosa Jeremiah na porovete te gagua,

18 Tara ro*n*ovia na ma*n*a i Rama,
Na ta*n*i ma na *na*naraha sule,
Rahel te ta*n*ihira na dalena,
Mara mua ta*n*omana na togoluvuana na pukuna *g*aira te taho.

19 Me te mate tua a Herod, na Angel nina Lord te tate vania Joseph i Misraim ta na maturubole te gagua,

20 Tuguru mo ko lavira rogaira na meomeo ma na tinana, mo ko nira tona ta na komu ni Israel ; na pukuna tara mate tua gaira tara kenea na mateana na gari. 21 Ma gaia te tuguru me te lavia na gari ma na tinana, me te nira tona ta na komu ni Israel. 22 Me te ronovia tua a Arkelaus te tugua na tamana Herod, me te vunagidira na Judea, te matagu na tona ga. 23 Me te tate tua vania tana maturubole ge va boiboli ga ta na buto ni komu ni Galilea, me te sara ga, ge va kabu ta na baebase ni komu tara vatua nia Nasareta, ge ke kalei na bosadira na porovete, Kara holoa nia na mane ni Nasareta.

III.

1 Mi ta na lei boni kiri ke mai John Vulitabu, me te tarai ta na bona aroha ni Judea te gagua, 2 Kau tugulio nimiu : na pukuna na kinakabu i kokou te dutu mai tua. 3 Agaia eni na porovete Esaia te bosaa, te gagua,

Na mana ni tinoni te gaegahe
ta na bona aroha me gagua,
Kau goni dilaa na halautuna
Lord,
Kau maemanei na lei halautuna.

4 Ma na pupuluna John na vuvulu ni *kamel :* mi ta na gobuna na kabe guiguli kau, ma na gana vana na puko ma na kokòlo ni midua. 5 Mara ruguhoru mai tatana na Jerusalem, ma na Judea soko, ma na lei komu soko ni Jordan taligu. 6 Mara va lavia na vulitabu tatana i Jordan mara bosa tatei na paludira. 7 Ma gaia te vaevanera na Pharise ma na Saduke tara subo tara mai ta nina vulitabu, ge bosa vanira, Ra na dalei poli, ahei te keikerigamu kau tona sania na rutu ke mai. 8 Kau nigi vanaga na vavana te manana na tugulio. 9 Ma kau bei ganagana polo ilokaniu, ma kau gagua, Abraham tamada : na pukuna Inau tu bosa vanigau, God ke tanomana na tuguruvaginiadira na dalei Abraham ta na lei vatu ini. 10 Mi taeni na posuposu to dutuvia na oga ni gai, na pukuna na lei gai te mua vanaga uto kara tokai ma kara sonigi ta na lake. 11 Inau sugua tu vulitabugamu nia na beti te manana na tugulio ; ma gaia ke mai murigu te haba va itagua, te mua ulugagu na holatiana na guiguli kau ni marevona. 12 Agaia ke vulitabugamu nia na Taruna te Tabu ma na lake : na petepete te gaha ta na limana, me ke hala utoa nina bela, me ke vahikolui na *korn* ta na vale ni baobaore, me ke tunigi na vuvulogo ta na lake ke mua mate.

13 Me te butu mai Galilea a Jesus, me te va tatana John i Jordan, ge ke tabea na vulitabu i tatana. 14 Ma John te hove me gagua, Te ulagagu na laviana na vulitabu i tamua ; mo to mai tagua ? 15 Ma Jesus te bosa tugu, me vania, Ko tala taeni, te ulagada rogita koro nei kaekagea na kabu kikinima. Ge talana.

16 Ma Jesus te tabea na vulitabu, ge dato sania na beti, mo ko rigia, na parako te tuva voka vania, me te rigia na Tarunana God te horu te vaga na bola me te liu vuvunana. 17 Mo ko rigia na mana ta na parako, te gagua, Aeni na dalegu tu dolovia, Inau tu nia togotogo nanata.

IV.

1 Ma Jesus te lavia na Taruna ta na bona aroha, ge ke tabotaboa a Satana. 2 Me te maturu too evati hanavulu na boni me padi ge vitolo. 3 Ma gaia te tabotabo te mai tatana me gagua, Ge to ko dalena God ke, mo ko bosai

na lei vatu ini *ge* ke liliu *bread*. 4 Ma *gaia* te bosa tugu me gagua, Te *gerea* tua, Na tinoni ke mua nia vola na *bread* vamua, ma na lei bosa mugua te ruguhoru ta na manana God. 5 *Ge* lavi datoa Satana ta na komu te tabu; me tuguruvaginia ta na buko ni vale tabu. Me gagua vania, *Ge* to ko dalena God ke, ko sosoga horu; te *gerea* tua,

6 *Agaia* ke vetenara mai nina Angel *ge* kara rigitaonigo; ma kara sakurigo ta na limadira, ke bei topoa siki vatu na tuamu.

7 Jesus te bosa vania, te *gerea* tua, Ko bei tabotaboa Lord God igoe. 8 *Ge* lavi datoa gua Satana ta na gotu te daro *nanata*, me te tatei vania na lei kinakabu soko ta na maramana, 9 ma didira na ronorago, me te bosa vania, na lei totobo ini inau ku lubatigi vanigo, *ge* to ko pogotao, mo ko tualagi tuturu vaniu. 10 *Ge* bosa vania Jesus, Ko tona keha Satana: na pukuna te *gerea* tua, Ko tualagi tuturu vania vasoo na Lord God igoe, ma *gaia* vamua ko nia kikinima. 11 *Ge* tona sania Satana, mo ko rigia, na lei Angel tara mai mara pabea.

12 *Ge* ronovia tua Jesus tara pitia John ta na vale pipiti, te va tona i Galilea; 13 me te boli sania Nasareta, te va kabu i Kapernaumu, i lau ta na lei tabuto ni komu ni Sabuloni mi Navutali. 14 *Ge* kalei na bosa te bosai Isaia na porovete, te gagua,

15 Na komu ni Sabuloni ma na komu ni Navutali,
Na halautu saravahale i launa Joridani,
Galilea na komu dira na Sinogo,
16 Na vure tara sopou ta na pui tara vaevanea na marara te sule,
Ma na marara te sivuraga vanira tara sopou ta na unauna ni mate.

17 Ta na bona eni Jesus te vuivuni ni tarai me gagua, Kau tugu lio, na pukuna te dutu mai tua na kinakabu i kokou.

18 Ma Jesus te vahale i Galilea me vaevanera rogaira tama hogoni, a Simon tara vatua nia Peter, ma Adiru hogona, toro vugo ta na horara, rogaira na harovana. 19 Ma *gaia* te bosa vanira, Koro tumuriu mi nau ku negamu koro vugo tinoni. 20 Moro mina sonigi na rodidira na vugo moro saritaonia. Me te tona so *ge* vaevanera rogaira tama hogoni gua, 21 James dalena Sebede, ma John hogona, tolugaira tamadira Sebede tara haehage ta na vaka, tara ume vugo, me te holara. 22 Toro mina sania na vaka ma tamadira *ge* taonia.

23 Ma Jesus te tona olioli, te tarai ta didira na lei vale sonikolu, me te tuguni tatea na ronorono uto ni kinakabu, me te kisui na lei vata soko ni vahagi tadira na vure. 24 Ma na ronoragana te lada va i Suria taligu, mara nira mai vania ra na tinoni soko te topora na lei vahagi keha te torora, ma *gaira* gua te gahai tadira na lei tidalo, ma ra na bule, ma *gaira* tara gebegebe, ma *gaia* te kisura. 25 Ma na vure subo tara butu mai Galilea, mi Dikapolisi me Jerusalemi mi Judea i levu ni Jordan tara saritaonia.

V.

1 Me te rigira tua na vure, *ge* dato tana gotu me te sopou horu *ga*, ma ra na nina vaovarono tara mai tatana: 2 Ma *gaia* te vukesia na manana me te taraira, te gagua,

3 Holoutora tara talu pilera hegedira: na pukuna didira tua na kinakabu i kokou.

4 Holoutora tara tani: na pukuna ke toguluvura. 5 Holoutora tara talu murira hegedira: na pukuna kara logo tugua na maramana. 6 Holoutora tara nia vitolo mara nia mananaha na

lio kikinima: na pukuna kara nia mahu. 7 Holoutora ra na dolo: na pukuna kara topoa na dolo.

8 Holoutora te marabu na tobadira: *g*aira kara vaevanea God.

9 Holoutora tara haidura na levunimate: na pukuna kara holora ra na dalena God. 10 Holoutora tara nira gigirou na pukuna na lio kikiuima: na pukuna didira na kinakabu i kokou. 11 Holoutogamu tara batobatogamu na lei tinoni, ma kara nigau sika, ma kara hurutabo gamu nia na lei totobo dika soko na pukuna inau. 12 Kau to*g*oto*g*o nimiu ma kau rivurivu sugua; na pukuna te sule *na*nata na tabamiu i kokou; na pukuna *g*aira tara nira gigirou na lei porovete tara ide mai tamiu.

13 Igamu na tahi ni maramana eni, *g*e ke tagaa na malina na tahi ke, na hava kara hohoroa nia, ke mua ta*n*omana siki totobo, kara sonikeha vamua sarani na marevodira na lei tinoni. 14 Igamu na marara ni maramana, ke mua ta*n*omana polo na baebase ni komu te gaha ta na gotu. 15 Na lei tinoni tara mua tu*n*ia na bulu makara saroa nia na popo; tara talua ta na vatei talu bulu mugua, me ke va mararara na lei tinoni soko tara gahara i vale. 16 Te vaga eni gua na nimiu na marara ke hinarira na lei tinoni, *g*e kara rigigi na lei nimiu na *g*eheg*e*he uto, ma kara ladavaginia *g*a na Tamamiu i kokou.

17 Kau bei ganaganau tu mai durakea na ro*n*oro*n*o ni vetena, ma ra na lei porovete: tu mua mai durakea siki totobo, ku savu*n*ia vamua. 18 Utuni Inau tu bosa vanigau *g*atu ke mua durake mua na parako ma na pari me ke mua tagaa siki pilena na ro*n*oro*n*o ni vetena polo ke poso tua na lei totobo soko. 19 Ahei ke hugua sakai na pilena na ro*n*oro*n*o ni vetena eni, me ke taraira na lei tinoni te vagaa, kara hokea te pile kikia ta na kinakabu i kokou. 20 Na pukuna eni Inau tu bosa vanigamu, ke mua haba vulea na nimiu na mabo, ta didira ra na tarai ma ra na Pharisee ke, ma kau mua ta*n*omana na hage ta na kinakabuna God.

21 Igamu tau ro*n*ovia tua tara bosa idania, Kau bei labu tabo; ma hei ke labu tabo ke kalea na dete. 22 Minau tu bosa vanigau *g*atu, ahei ke rutu tabo vania na hogona, so*g*ea ke kalea na dete, ma hei ke bosa vania, *Raka*, so*g*ea ke kalea na vaukolu ni dete. Ma hei ke bosa, Metu, so*g*ea ke kalea na lake ni *g*ehena. 23 Na pukuna eni *g*e to ko lavia mai ta na bela ni sukagi nimua na hevei lee, mo to ganaolia *g*a to dikala tua na liona na hogomu; 24 ko sania *g*a liligina na bela ni sukagi nimua na hevei lee, mo ko tona keha, ko diki sonikolu tana hogomu, vaho *g*e ko mai nia sukagi nimua na hevei lee. 25 Ko mina sonikolu ta gamua na kana, toro gahagau nua ta na halautu, ke bei hurugo vania na magutu na gamua na kana, ma na magutu ke lubatigo vania na *g*ehe*g*ehe, ma kara piligo ta na vale pipiti. 26 Eutuni inau tu bosa vanigo, Ko mua ta*n*omana ruguhoru mai *g*a polo ko nigi tutugu soko nimua na ro*n*o.

27 Igamu tau ro*n*ovia tua tara gagua idania, Kau bei ta*n*odika: 28 minau tu bosa vanigau *g*atu, ahei te vaevanea na vaivive me ke nia *g*aru, te ta*n*odika tua ta na tobana. 29 *G*e me ke kabalaginigo na mata madolomu ke, sipa horua, mo ko soni kehaa tamua, te uto vaa tamua ke durake siki baebasemu, ke bei tagaa ta na betidalo na hulimu udolu. 30 *G*e me ke kabalaginigo na lima madolomu ke pusi kehaa, mo ko sonihorua tamua, ke uto vaa tamua

ke durake sakai na baebasemu, me ke mua tona ta na betitalo na hulimu udolu. 31 Tara gagua gua, Ahei ke tiva na tauna, ke hea na *ge*gere ni tivaana ; 32 minau tu bosa vanigamu, ahei ke tiva kehaa tauna te mua *ne*lea, te nea *ge* ke ta*no*dika ; mahei ke tauna na vaivine te sania tua, te nea *ge* ke ta*no*dika.

33 Migamu gua tau ro*no*via tara gagua idania, Kau bei papari kiko, kau ka*ge*i mugua vania Lord na nimiu na lei baubahu. 34 Minau tu bosa vanigau *ga*tu, Kau bei nia papari na parako, na pukuna na malei kabuna God, 35 ma kau bei nia papari na pari, na pukuna na palapala ni tuana ; kau bei nia Jerusalema gua, na pukuna na komu ni vunagi sule, 36 ma kau bei nia papari na ulumiu, na pukuna kau mua ta*no*mana na neana siki vuvulu ke pura pe ke bili. 37 Na nimiu na bosa ke Utuni : pe, ke Taho : ma na hava te la*ga* vaa te ta*no*hahi. 38 Igamu tau ro*no*via tara gagua, Na mata ke tugua na mata, ma na livo ke tugua na livo, 39 minau tu bosa vanigo *ga*tu, Kau bei nia karasi na totobo dika ; mahei ke tapoa na *no*ra madolomu, ko liliua vania na levuna. 40 Ma hei ke ha*ga* lavikeha tamua na pupulu lima, ko lubatia vania gua nimua na polopolo. 41 Mahei ke lavibuleamu ko udu kolu tatana sakai na bona, ko nia udu gua e rua na bona. 42 Ko tala vania a*ga*ia te no*n*ia tamua, mo ko bei liliu keha tatana te liona gua.

43 Igamu tau ro*no*via tara gagua, Ko dolovia na gamua no komu kolu, mo ko nia sika na gamua na kana ; 44 minau tu bosa vanigau *ga*tu, Kau dolovira na gamiu na kana, mo ko kokoeluilivutira tara nigau sika ; 45 *ge* ma kau rana dalei Tamamu te gaha i kokou, na pukuna te nea nina aho ke soga dato vuvu*n*adira ra na dika ma ra na uto, me te uhanira ra na utuni ma ra na kiko. 46 *Ge* kau dolovira tara dolovigo vamua ke, ivei *ga* na nimiu na taba ? tara mua nea te vagaa ra na vahikolu*no*no ? 47 *Ge* ma kau bahura ra na hogomiu ke, na hava gua tau nea ? A*ga*ira na voo tara nea te vagaa ? 48 Kau uto lee vasoo te vaga na tamamiu i kokou te uto lee.

VI.

1 Kau lavia na la*ga*miu, ma kau bei tuvaligi na nimiu na hevei lee ta na matadira na lei tinoni, *ge* kara rigigau ; kau mua lavia na tabamiu ta Tamamiu i kokou. 2 Kau bei lovua na tavuli ta na bo*n*i keri kau tutuva hevei lee, te vagara ra na kiko ta na lei vale sonikolu ma ta na lei halautu, na lei tinoni kara ladavaginira *ga*. E utuni Inau tu bosa vanigau *ga*tu tara lavira tua didira na taba. 3 Mo ko nigi tutuva hevei lee ke bei gilala na maulimu na totobo te kabaria na madolomu, 4 me ke polo nimua na hevei lee, ma na Tamamu te reirei polo ke tabago *ga*.

5 Migamu kau kokoeliulivuti ke kau bei te vagara ra na kiko : na pukuna tara liona na tuguru ta na lei hala bakesa ta na kokoeliulivuti, *ge* kara rigira na lei tinoni. E utuni Inau tu bosa vanigo *ga*tu, tara lavia tua didira na taba. 6 Migoe to ha*ga* kokoeliulivuti ke, ko hage *ga* ta na vokimu, mo to vo*n*otia tua na matau-la, vaho *ge* ko kokoeliulivuti polo vania na Tamamu, ma na Tamamu te reirei polo ke tabago. 7 Ma kau kokoeliulivuti ke, kau bei kuruti taboa, to vagara na voo : na pukuna tara ganaganaa ke ro*n*ovira na pukuna tara magaro. 8 Kau bei te vagara, na pukuna na Tamamiu i kokou te puku dilai na lei totobo tau lioni.

9 Te vaga eni kau kokoeliulivuti. Mama i kokou, ke tabu na ahamu, 10 Ke tona mai nimua na kinakabu, Ke tanomana na liomu i pari te vaga i kokou. 11 He gami mai taeni na vana te manana taeni, 12 mo ko talukehai na palumami te vaga igami tai talukehai tua na paludira. 13 Mo ko bei lavi gami mai ta na tabotabo, mo ko vavolagami tatana agaia te dika. 14 Migamu kau talukehai tadira na lei tinoni didira na tanohahi, na Tamamiu i kokou ke talukehai tamiu gua na nimiu na tanohahi. 15 Migamu kau mua talukehai tadira na lei didira na tanohahi, na Tamamiu ke mua talukehai gua tamiu na nimiu na tanohahi.

16 Migamu kau maturu too, kau bei te vagara na kiko, tara reirei malili: tara dikalai na matadira ge kara ganaganara na lei tinoni tara maturu too. E utuni Inau tu bosa vanigau gatu tara lavia didira na taba. 17 Migoe ko maturu too, pokea na ulumu, mo ko dalovia na matamu, 18 ge kara mua ganaganago na lei tidoni to maturu too, na Tamamu te polo mugua, ma na Tamamu te reirei polo, ke tabago.

19 Ko bei hogonikolui na nilau ta na pari, na ulelebe ma na soa te dudurake ga, ma na lei tinoni gito tara diu vale mara gito; 20 kau hogonikolui na nilau i kokou vamua, te mua dudurake ga na ulelebe ma na soa, ma ra na lei tinoni gito tara mua diu vale ma kara gito. 21 Nimua na nilau te gaha ga, te gahaa gua ga na tobamiu. 22 Na buluna na huli na mata: ke davora na matamu ke, te buluga na hulimu soko. 23 Ke dika na matamu ke, na hulimu soko ke vonugia na puni. Ge te ke puni ilokamu na marara ke, na puni te sule lee. 24 Ke mua tanomana lutu pape siki sakai vanira erua na magutu: ke dolovia sakai me ke nia sika na ruana; pe ke kabu nasi ta sakai me ke nelea na ruana. Kau mua tanomana na lutu pape rovanira God ma Mamoni. 25 Na pukuna eni Inau tu bosa vanigau gatu, Kau bei ganaganai na volamiu, na hava kau gania, ma na hava kau inuvia; ma na hulimiu gua na hava kau nia pupulu. Te haba va tatana na vola na vana, ma na huli te haba va tatana na pupulu. 26 Kau rigigi na manu tana oka, tara mua vade mara mua vahikolu, mara mua baobaore gua: ma na Tamamiu i kokou te kutira. Migamu tau mua haba vulera? 27 Mahei tamiu ke savunia nia na lologo lima na daro ni hulina na pukuna te ganaganaa? 28 Ma na pukuna na hava tau ganagana kasunia vaa na pupulu. Kau ganaganai na lei haga ni gai ta na talu, tara totolo soo, tara mua lutu, mara mua vauvau; 29 mīnau tu bosa vanigau gatu, Solomoni te mua nia pupulu ta na rarana te vaga sakai tadira. 30 God ke pulua nia na buburu ta na talu te vaga eni ke, te gahaa taeni vamua, mi ropogana kara sonia ta na umu, ke mua pulugamu nia va tadira, gau rana talu uluni pile? 31 Kau bei ganagana kasunia vaho, kau gagua, Na hava kai gania? ma na hava kai inuvia? ma na hava kai nia pupulu? 32 Ra na voo tara nigi pipo na lei totobo ini; na pukuna na Tamamiu i kokou te gilalagamu tau lioni na lei totobo ini. 33 Kau diki kenea na kinakabuna God ma na nina lio kikinima, ma kara savunigi vanigamu na lei totobo ini. 34 Kau bei ganagana kasunia va i ropo, na ropogana ke ganagana hegena. Na boni te manana na dikana.

VII.

1 Kau bei dete, *g*e kara mua detegamu. 2 Te vaga tau detera kara detegamu, me te vaga tau kaekag*e* vanira, kara kag*e*a vanigamu. 3 Egua *g*e o rigia vamua na vuvulog*o* ni gai ta na matana hogomu, mo mua pukua mua na bubulo ta na matamu igoe? 4 Mivei ko tan*o*mana na bosa vaniana na hogomu, mo ko gagua, Hogog*u*, *g*atu mu ku sonikeha na vuvulog*o* ta na matamu, mo to mua rigia na bubulo ta na matamu igoe? 5 O kiko, ko diki sonikeha na bubulo ta na matamu igoe, vaho ko rigi pukua na soni kehaana na vuvulog*o* ta na matana hogomu.

6 Kau bei hera na lei kau na totobo te tabu, ma kau bei sonigi na lei tolu ni davi vanira na bolo, kara bei turigi nia na marevodira, ge kara lilin ma kara sag*i*gamu.

7 Kukuruti, me ke talana vanigamu; kekene, ma kau topoa; kidikidi, ma kara han*a*via vanigamu. 8 Ahei te kuruti ke lavia; mahei te kekene ke topoa: ma kara han*a*via vania te kidikidi. 9 Ahei tamiu na dalena ke non*i*a na *bread* tatana, ke hea na vatu; 10 me ke non*i*a na iga tatana ke, ke hea na umata? 11 Migamu ra na dika tau gilala ne soni leani na lei sonihalavu te uto vanira na dalemiu ke, na tamamiu i kokou te gilala vaa na sonileani na lei totobo uto vanira tara non*i*a tatana? 12 Na lei totobo tau lioni kara nei vanigamu na lei tinoni, te vaga kiri kau nei vanira: na pukuna na ron*o*ron*o* ni vetena mara na lei porovete te vaga eni.

13 Kau hage nimiur ta na mataula *nini*ne: na pukuna te volapa na mataula, me te oha na halautu te uhulira ta na mate, ma *g*aira na subo tara hage mai *g*a. 14 Na pukuna te *nini*ne na mataula, ma na halautu te kapi te uhulira ta na vola, ma na balu vamua tara topoa.

15 Kau rigitaonigau ta na lei porovete sorisori, kara mai rigigau tara kuvihira nia na guiguli ni *siru*, ma na lokadira te vaga na bolo gagala. 16 Kau pukura nia na vavan*a*dira. Na lei tinoni tara mua bilui na vavan*a* ni vaini ta na karukaili, ma na *vigi* ta na gaulahiliva. 17 Te vaga eni na lei gai uto soko tara nia van*a*ga na vavan*a* te uto, ma na gai dika gua te van*a*ga na vavan*a* te dika. 18 Na gai uto ke mua nia tan*o*mana na van*a*ga na vuavua te dika; ma na gai dika gua ke mua nia tan*o*mana na van*a*ga na vuavua te uto. 19 Na lei gai soko tara mua van*a*ga tara tokai, mara sonigi ta na lake. 20 Na pukuna eni kau pukura nia na vuavuadira. 21 Ahei ke holo tabou ke vaga eni, Lord, Lord, me ke mua hage ta nina kinakabu ikokou; ma hei mugua ke saritaonigi na lei totobo te lioni Tamag*u* i kokou. 22 Ara subo kara gagua ta na bo*ni* keri, Lord, Lord, igami tai nia tutug*u* na Ahamu, ma nia na ahamu tai guruhorura na lei tidalo gume, ma tai kabarigi nia na ahamu na *g*ehegehe te sule? 23 Minau ku bosa vanira, Inau tu mua pukugamu, kau tona saniu igau tau *g*ehetia na tan*o*dika. 24 Ahei te ron*o*vigi nig*u*a na bosa ini, me te nei taonigi, kara vavagaha nia na tinoni te manaha, te kisua tua na valena ta na vatu; 25 me te horu na uha, me te mai na tave, ma na lei guri te gurihia, me te labua na vale keri; me te mua tumu; na pukuna tara tuguruvaginia tua ta na vatu. 26 Mahei te ron*o*vigi nig*u*a ha bosa ini, me mua nei taonigi, ku vavagaha nia na tinoni te bule, te kisua na valena ta na sagalea: 27 ma na uha te horuvia, ma na lei tave te mai, ma na lei guri te tavuvu, me labua na vale keri;

me te kutu ; me sule tua na kutuana *ga*.

28 Ma Jesus te bosa sokoi na lei bosa ini, na vure subo tara nia hare ta na nina tutu*gu* ni tarai : 29 na pukuna te taraira te vaga na tinoni tara mana*nia*, me te mua vagara na Tarai.

VIII.

1 Me te sugi horu mai ta na gotu na vure te subo tara tumuria. 2 Ma kau rigia, te mai tatana na tinoni te ila, me te tualagitutu*ru* vania, me gagua, Lord, to liomu ke, ko ta*no*mana na vamarabua*gu*. 3 Ma *gaia* te haua na limana me te tabea me gagua, Eo ; ko marabu oli igoe. Me te sakeragi te vamarabua na ila tatana. 4 Ma Jesus te bosa vania, Ko bei tuguni tatea vania siki sakai ; mo ko tona mo ko tatea na hulimu vania na mane sukagi, mo ko sonia na vatei hevei lee a Moses te bosaa, na vatei talu vatoga vanira.

5 Me te va hage tua i Kapernaumu, te sara mai tatana na tinoni te rigitaonira na ha*na*latu, te kurutia, me gagua, 6 Lord ni*gu*a na tinoni te koli *ga* ta na vale, na vahagi tatata te toro *nana*taa. 7 Ma *gaia* te bosa vania, ku *ga*tu ni*gu*a mu ku kisua. 8 Ma na tinoni te rigitaonira na ha*na*latu te bosa tugu vania, me gagua, Te mua ulaga*gu* ko hage mai ta na vale*gu*, mo ko bosa lea vasoo, me ke vola ni*gu*a na tinoni. 9 Inau na tinoni tu kubolu tadira na haba, ma ra na *soldier* gua tara kubolu ta*gu*a : minau tu bosa vania na tinoni eni, Tona, me tona ; me vania na balu gua, Mai, me te mai ; ma vania ni*gu*a na tinoni, Ko nea te vaga eni, me te nea. 10 Ma Jesus te ro*no*via te nia hare, me te bosa vanira tara tumuria, Eutuni Inau tu bosa vanigamu *ga*tu, Inau tu mua rigi topoa mua siki taluutuni sulo te vaga eni i Israel. 11 Minau tu bosa vanigamu *ga*tu, ra na subo kara butu mai i ulu mi boko, ma kara koli kolu tadira Abrahama, ma Isaka, tolu*gai*ra Jakob, ta na kinakabu i kokou : 12 ma kara sonihorura na lei dale kinakabu i pari ta na pu*ni*, na ta*ni* ma na *girigiri* livo *ga*. 13 Ma Jesus te bosa vania na tinoni te rigitaonira na ha*na*latu, ko tona igoe ; te vaga to taluutuni, ke nea vanigo. Ma na tinoni te vola ta na bona ni bo*ni* keri.

14 Me te hage ta na valena Peter, te rigia na vu*no*na te koli, na vahagi papara te sapa*nia*. 15 Ma *gaia* te tabea na limana ma na vahagi papara te tagaa itatana ; me te tuguru me *ge*he gana va*na*. 16 Me nulavi tua, tara nira mai vania ra na subo na tidalo gume te gahai tadira ; me le guruhorura nia na bosa na lei tidalo, me te kisu sokora tara vahagi : 17 *ge* ke kale na bosa Isaia na porovete te bosaa, te gagua, A*gaia* te lavigi na gamami na vahagi, me te holoi nimami na vatei totoro. 18 Ma Jesus te rigira na lei vure subo tara koluvia, te vetenara *ge* kara tona keha i levu. 19 Me te mai na mane tarai me bosa vania, Magutu, Inau ku tumurigo *ga*tu ko tona ivei. 20 Ma Jesus te bosa vania, Na lei *vokosi* tara babaga, ma na lei manu tara nikuga, ma na dalei tinoni vamua te mua gahaa tatana na bona ke talua na uluna *ga*. 21 Sakai gua *ga* tadira na vaovaro*no* te bosa vania me gagua, Lord ko diki tala*gu* ku va tavu*gi*a na tama*gu*. 22 Me te bosa vania Jesus, Ko tumuriu ; ma ra na lei tinoni mate kara tavugira na lei tinoni mate.

23 Ma *gaia* te hagelia tua na tiola, ra na lei vaovaro*no* tara saritaonia. 24 Mo ko rigia na maragata sule te sivuraga ta na horara, ma na tahi te sogahage ta na tiola : ma *gaia* te maturu. 25 Ma *gai*ra tara mai tatana, mara raraehia, mara gagua, Lord ko

vovolagita ; ta mate sugua. 26 Ma *g*aia te bosa vanira, Egua *g*e au matagu, *g*au ra na pile taluutuni. *G*e tuguru *g*aia, me te pasaa na guri ma na horara ; me te sule na beata *g*a. 27 Ma rana lei tinoni tara nia hare, mara gagua, Ivei te vagaa na tinoni eni, na lei guri ma na horara gua te ro*n*ovia ?

28 Me te sara tua i levu ta na komudira na Gadara, toro va sodoa erua na tinoni na tidalo te gahai rotadira, toro ruguhoru mai ta na lei malei beku tinoni, toro matamata *n*anata, me te mua ta*n*omana liu *g*a ta na bona keri siki sakai. 29 Mo ko rigia toro gaegahe, moro gagua, Na hava rotamami mi tamua, Dale God igoe ? To mai toro kasunigami sugua ? 30 Me te sa*g*auvira na ovu sule ni bolo tara huhu *g*a. 31 Ma na lei tidalo tara kurutia, mara gagua, Ko guruhorugai ke, ko vetena kehagami va ta na ovu ni bolo. 32 Ma *g*aia te bosa vanira, Tona. Ma *g*aira tara rugu horu *g*atu, mara va hage ta na lei bolo : mo ko rigia, na ovu udolu te dororo horu ta na sosogola ta na horara, mara mate ta na tahi. 33 Ma *g*aira tara rigitaonira tara sama, mara tona keha ta na komu, mara tuguni tatea vanira *g*a na totobo te kalera ro*g*aira na tidalo te gahai rotadira. 34 Mo ko rigia, na komu udolu tara ruguhoru mai mara topoa Jesus : mara rigia ke, *g*e ra kurutia na tona kehaana ta na lei tabuto ni komudira.

IX.

1 Ma *g*aia te hagelia na tiola, me te halavu, me sara na puku ni komuna. 2 Mo ko rigia, tara nia mai vania na tinoni na vahagi tatata te nea, me te koli ta na sape : me te rigia tua didira na taluutuni, Jesus te bosa vania te vahagi tatata, Dale, ko to*g*oto*g*o nimua : te talukehai tua na palumu. 3 Mo ko rigia, na balu tadira na Tarai tara kokoe polo, mara gagua, Na tiuoni eni te bosa tabu. 4 Ma Jesus te pukui na ganaganaadira te gagua, E*g*na *g*e au ganagana dika ta na tobamiu ? 5 Ivei te malumu *g*e ta ka bosa, Te talukehai tua na palumu, pa ka bosa, Tuguru, mo ko tona ? 6 Mi gau kau pukua taeni na Dale tinoni te mana na talukehaani na lei palu iani ta*r* na maramana (vaho *g*e bosa vania na tinoni te tatata), me gagua, Ko tuguru mo ko holatia na sapemu, mo ko tona ta na valemu. 7 Ma *g*aia te tuguru, me tona ta na valena. 8 Ma na vure subo tara rigia tara matagu, mara ladavaginia God, te mana*n*ira va na lei tinoni.

9 Ma Jesus te liu padi *g*a, te vaevanea na tinoni tara vatua nia Matthew, te sopou ta na malei sosoni ro*n*o vania na vunagi : me te bosa vania, Ko tumuriu. Ma *g*aia te tapa tuguru, me te saritaonia

10 Me te sakeragi, te sopou ni va*n*a ta na vale, mo ko rigia, ra na vahikolu ro*n*o, ma ra na ta*n*ota*n*odika tara subo, tara mai mara sopou kolu tadira Jesus ma ra na nina vaovaro*n*o. 11 Ma ra na Pharise tara vaevanea, *g*e ra gagua, Egua *g*e va*n*a kolu na Magutumiu tadira ra na vahikolu ro*n*o ma ra na ta*n*ota*n*odika ? 12 Ma *g*aia te ro*n*ovia tua, *g*e gagua, *G*aira tara vola tara mua kenea na mane kisu, ra na vahagi vamua. 13 Kau tona nimiu, ma kau kenea na hava te gagua eni, Inau tu mua liona na sukagi, na dolo mugua. Inau tu mua mai na holoadira na maemane, ra na ta*n*ota*n*odika vamua.

14 Mara mai tatana ra na vaovaro*n*o nina John, mara gagua, Egua *g*e ra talu kaura hegedira haia ra na Pharise, migami *g*ua, mara mua talu kaura hegedira nimua na vaovaro*n*o ? 15 Me te bosa vanira Jesus, Kara mua ta*n*omana ta*n*i ra na kulana na tinoni te taulagi, te gaha so tadira na tinoni

te taulagi? me ke pōso mai na lei boṅi ma kara lavi keha tadira na tinoni te taulagi, vaho ge kara talukaura hegedira. 16 Na tinoni te mua sukia na marosi ni tivi tara mua tupia mua ta na tivi haulagi; na totobo ke ponoa ke velaa vamua, ma na tarosi te dika va taeni. 17 Ma na lei tinoni gua tara mua dodea na vaini vaolu ta na lei guiguli haulagi; ke bei bohai na guiguli, ma na vaini ke hava koba, ma na lei guiguli ke dika gua; kara dodea mugua na vaini vaolu ta na lei guiguli tagiha, mokoro tatavahale soko.

18 Ma gaia te bosa soo vanira na lei totobo ini, ko rigia, te mai pogo horu tatana siki vunagi, me gagua, Taeni te mate tua na dalegu, ko gatu igoe, mo ko tabea nia na limamu, me ke vola. 19 Ma Jesus te tuguru me saritaonia, ma gaira nina vaovaroṅo tara udukolu tatana. 20 Ma na vaivine e hanavulu tua me sara erua na niulu na gabu te tave, te mai i murina me tabea na sosopuna na nina tivi: 21 na pukuna te ganagana vaovaroṅo, Ku tabea nina pupulu ke, ku nia vola. 22 Ma Jesus te ririu me te rigia ge gagua, Dale, ko togotogo nimua, nimua na taluutuni te vavolago. Ma na vaivine te vola ta na bona ni boṅi keri. 23 Ma Jesus te sara tua na valena na vunagi, me te rigira tara uvi galevu, ma ra na vure subo tara nanaraha, 24 te gagua, Tulili nimiu, na tahula te mua mate, te maturu vamua. Ma gaira tara batobatoa. 25 Me guru horura na vure subo, ge hage gaia, me te tabea na limana: ma na tahula te tapa tuguru. 26 Ma na ladana te ronoraga ta na komu udolu.

27 Me te padi mai ga Jesus, erua na tinoni rorodo toro tumuria, moro gaegahe, moro gagua, Dalena David igoe, ko arovigai. 28 Me te hage tua ta na vale, ra na rorodo toro mai tatana, ge bosa vanira Jesus, Toro ganagana pe taho Inau ku tanomana na kabariana na totobo eni? Toro bosa tugu vania, Eo, Lord. 29 Ge tabei na romatadira me gagua, Te vaga toro taluutuni ke nea ro vanigau. Ma na romatadira te davora. 30 Me te kekeirira Jesus, me gagua, Koro lavia na rolagamiu ke bei pukua siki sakai. 31 Ma rogaira toro tona, moro ladavaginia na ladana ta na komu udolu keri.

32 Ma gaira tara rugu horu, ko rigia, tara nia mai vania na tinoni te todo, ma na tidalo te gahaa lokana. 33 Me te rugu horu tua na tidalo, te bosa tate na todo: mara nia hare na vure subo, mara gagua, tara mua rigia te vagaa i Israeli. 34 Ma ra na Pharise tara gagua, Gaia te guru horura na tidalo nia na vunagidira na lei tidalo.

35 Ma Jesus te tona kolili ta na lei komu, ma na lei tabuto ni komu soko, me te tarai ga ta didira na lei vale sonikolu, me te tuguni tatea na ronoroṅo uto ni kinakabu, mete kisura na lei vahagi soko me va mavo sokora na lei ila. 36 Me te rigira tua na vure subo, te arovi nanatara, na pukuna tara kabu vatei aroviadira mara havukagi, te vagara na lei sipu te taho ga tadira siki sakai ke rigitaonira. 37 Ge bosa vanira nina vaovaroṅo me te gagua, Na vana te hali ga sugua, ma ra na tinoni lutu na balu vamua. 38 Kau kokoeliulivutia nimiu na vunagi ni baobaore ge ke vetenara mai ga na lei tinoni lutu ta nina baobaore.

X.

1 Ma gaia te holokolura mai tatana rana hanavulu me sara erua na vaovaroṅo, me te talana vanira na mana kara nia mana punusira, ma kara guruhorura nia na lei tidalo gume,

ma kara kisura na lei vata ni vahagi soko, ma na lei ila soko. 2 Ma ra na lei ahadira na mane vetena te vaga eni. Na diki Simon, tara holoa nia Peter, ma na tahina Aderu; James dalena Sebede, ma na tahina John, 3 Philip, maia Bartholomiu; Thomas, ma Matthew na vahikolu rono; James dalena Alveus, maia Thadeus; 4 Simon na Kanana, ma Judasi Iskariot, te peroa gua. 5 Agaira hanavulu me sara erua Jesus te vetenara gatu, me te kekeirira, te gagua.

6 Kau bei tona ta siki halautudira na Sinogo, ma kau bei liu ta siki komudira na Samaria: 7 kau tona vasoo ta na lei sipu asi ta na kemadira na Israel. Ma kau tona soo, kau tarai, tau gagua, Te dutu mai tua na kinakabuna God. 8 Kau kisura ra na vahagi, tuguruvaginira na lei tinoni mate, va marabura ra na ila, guru horura na lei tidalo. Kau sosoni sule nimiu, na pukuna tau hohogo sule tua. 9 Kau bei hohogo nimiu na *gold*, ma na *silver*, ma na *burasi* ta na kabemin; 10 ke taho *ga* na kirisa ta na halautumin, ke bei ruaga na nimin na pupulu lima, ma na *shoe*, ma na totogona; te manana na vanana na tinoni ni lutu. 11 Ma kau hage ta siki komu pe na baebase ni komu, kau kenea *ga* na tinoni uto ma kau gahagamu *ga* tatana polo kau raguhoru gatu. 12 Ma kau hage ilokana na vale ke, kau bosa utoa, 13 *ge* ke uto na vale ke, ma na mabomiu ke horuvia, me ke mua uto ke, na nimiu na mabo ke pulohi mai tamiu. 14 Ma hei ke mua lavipanotigau ke, me ke mua ronovigi na bosamiu, kau ruguhoru *ga* ta na vale keri, pe ta na komu keri, 15 kavulahai na pugu ni pari ta na marevomiu. Eutuni inau tu bosa vanigau gatu, ta na boni ni dete kara dete malumua vaa i Sodoma ma Gomora ta na komu keri.

16 Kau rigia, Inau tu vetenagamu gatu te vagara na lei sipu tadira na lei kau asi: kau manaha nimiu te vagai na lei umata, ma kau dolo te vagai na lei bola. 17 Ma kau rigitaonigau na lei tinoni; na pukuna kara lubatigamu tadira na lei ovu ni dete, ma kara ramusigamu ta didira na lei vale ni sonikolu; 18 ma kara goragamu sugua ta na matadira na lei magutu ma na lei vunagi na pukuna inau; na vatei talu vatoga vanira, ma vanira ra na lei sinogo gua. 19 Ma kara lubati horugamu ke, kau bei ganagana kasunia na totobo ma na hava kau bosaa. 20 Igamu kau mua bosa hegemiu, na nina taruna Tamamiu mugua ke bosa i lokamiu. 21 Na hogona ke lubati horua ta na mate na hogona, ma na tamana na dalena; ma ra na lei gari kara tuguru puzusira na tamadira ma kara labu matera gua. 22 Ma na lei tinoni soko kara nigau sika na pukuna na ahagu: ma gaia te vadanitai ta na sosoko kara vavolaa. 23 Ma kara nigau gigirou ta na baebase ni komu eni ke, kau tona sania ta na komu keha. Eutuni inau tu bosa vanigau gatu, kau mua padai na lei komu ni Israel polo ke mai na dale tinoni.

24 Na vaovarono te mua haba vulea na tinoni te taraia, ma na seka na vunagina. 25 Te manana na vaovarono te vagaa na tinoni te taraia vamua, ma na seka na vunagina. Kara holoa Belesebulu na puku vale ke, kara holora va gaira tara gahara ga. Kau bei matagunira gua. 26 Taho siki totobo ga tara kuvihia kara mua rigia; me te polo ma kara mua pukua.

27 Na hava tu tugunia vanigamu ta na pui, kau bosa tate ta na marara; ma na hava tara nia vaevare tamiu, kau tuguni tatea ta na vouvotu ni vale. 28 Ma kau bei mata-

gunira tara matea na huli, ma kara mua tanomana na mateana na tarana. Kau matagunia vamua agaia ke tanomana na mateana na huli ma na tarana ta na betidalo.

29 Tara mua sabirigi nia erua na pia ta siki pile rono, me ke mua tumu sakai ta na pari ke mua pukua Tamamiu. 30 Te idumigi sokoi na lei vuvulu ni ulumiu. 31 Kau bei matagu gua ; Igamu tau haba vulei na lei pia subo. 32 Ahei te bosa tateu ta na matadira na lei tinoni, Inau ku bosa tatea gua ta na matana Tamagu i kokou. 33 Ma hei ke huguu ta na matadira na lei tinoni, Inau ku hugua gua ta na matana Tamagu i kokou.

34 Kau bei ganaganau tu mai sonia na tove ta na maramana : Inau tu mua mai sonia na tove, na ivi mugua. 35 Inau tu mai vokaa na tinoni ma na tamana, ma na dale ta na tinana, ma na vuno ta na vunona. 36 Ma ra na gana kana na tinoni tadira ta na valena. 37 Ahei te dolovira va tagua na tamana ma na tinana te mua ulagagu ; ma hei te dolovira va tagua dalena, na mane pe na vaivine, te mua ulagagu. 38 Ma hei te mua lavigalagaa na gaivavalana me ke tumuriu, te mua ulagagu. 39 Ahei ke va sodoa na volana, ke tagaa itatana ; mahei ke durakea na volana na pukuna inau ke va sodoa.

40 Ahei ke lavipanotigau, ke lavipanotiu gua, ma hei ke lavipanotiu, ke lavipanotia gua te vetenau mai. 41 Ahei ke lavipanotia na porovete ta na ahana na porovete ke holatia na tabana na porovete ; ma hei te lavipanotia na tinoni mabo ta na ahana na tinoni mabo ke holatia na tabana na tinoni mabo. 42 Ma hei ke hea vania siki sakai tadira na pile ini na gana beti behi vamua ta na ahana na vaovarono, eutuni inau tu bosa vanigau gatu, ke mua liu padia na tabana.

XI.

1 Me te sakeragi, Jesus te vetena sokora e hanavulu me sara erua na nina vaovarono, te tona keha ga, ge ke tarai me ke tutugu ta na lei baebase ni komudira.

2 Me te gaha ta na vale pipiti a John te ronovigi ga na lei gehegehena Christ, te vetenara gatu nina vaovarono mara bosa vania, 3 Agaia ke mai igoe, pe kai pitua na keha ? 4 Me te bosa tugu vanira Jesus, me gagua, Kau tona nimiu ma kau tutugui vania John na lei totobo tau ronovigi ma tau rigigi ; 5 ra na rorodo tara reirei oli, ma ra na labe tara sakusaku tua, ra na ila tara marabu oli, mara na pui tara rono, ma ra na lei tinoni mate tara tapa tuguru, mara taraira nia na ronorono uto na lei tinoni bona. 6 Ma kara holoutoa gaia ke mua tanomana kabulagi na pukuna inau. 7 Ma gaira tara tona sanira tua, ge vuivuni na bosa Jesus vanira na vure subo ta na John, Na ha tau haga rigia nimiu, tau ruguhoru gatu ta na bona aroha ? na guri te adidolaa na ade ? 8 Ma na ha tau haga rigia nimiu tau ruguhoru gatu ? Na tinoni te nia pupulu na tivi malebo ? Kau rigia gaira tara nia pupulu na tivi te malebo tara gahara ta na valedira na vunagi. 9 Ma na pukuna tau ruguhoru gatu ? Kau rigia na porovete ? E utumiu, inau tu bosa vanigau gatu te haba va na porovete itamiu. 10 Agaia eni, tara gerea tatana,

Kau rigia, Inau tu vetena gatu tana nagomu nigua na mane vetena,
Ke manati dilaa na halautumu i nagomu.

11 E utuni inau tu bosa vanigau *g*atu; te mua sivuraga mai mua siki sakai tadira tara valiura lei vinekama te haba va ta John Vulitabu: te pile mugua ta na kinakabu i kokou te haba va tatana gua. 12 Mi ta na lei bo*n*ina John Vulitabu te ritini mai, tara soga savua na kinakabuna God. Ma ra na malagae vamua tara boiboli *g*a. 13 Na pukuna ra na lei porovete ma na bosa ni vetena tara tutu*g*u dilaa te riti mai John. 14 Ma kau ta*n*omana na lavipa*n*otiana ke, a eni Elia ke mai. 15 Ahei te kuliga ke varo*n*ohia ke, ke ro*n*ovia. 16 Ma na hava ku vavagaha nia na vata eni? Te vagara na lei *g*ari tara sopou ta na lei malei sabiri, tara bosa vanira na doladira, mara gagua, 17 Migami tai galevu vanigau, migamu tau mua gavae: tai ta*n*i, ma tau mua nia dika lio. 18 A John te mai te mua va*n*a me mua inu sule, mara gagua te logoa na tidalo *g*aia, 19 Na dale tinoni te mai te va*n*a me te inu, mara gagua, Kau rigia, na tinoni laolamo, ma na tinoni inu beti bule, na kuladira na vahikolu ro*n*o ma ra na ta*n*ota*n*odika. Ma *g*aira kara dete maemanea na manaha na *g*ehege*h*ena. 20 Ma *g*aia te vuivuni na pasaadira na lei komu te kabarigi *g*a na lei nina *g*ehege*h*e vule, na pukuna tara mua tugu lio. 21 Arovigo Koraisini, Arovigo Bethsaida, tara nei na lei *g*ehege*h*e te sule ta Turu mi Sidoni ke, te vagai tara nei tua tamiu, e hau tua tara tugu lio *g*aira, mara nia pupulu na tivi kakae, mara nia poke na ravu. 22 Na pukuna eni inau tu bosa vanigau *g*atu, tana bo*n*i ni dete kara dete malumura va tamiu na Turu mana Sidoni. 23 Migoe Kapernaumu kara ladavaginigo ta na parako ke? Kara talu horugo mugua ta na lei betidalo, Na pukuna tara nei na lei *g*ehege*h*e te sule ta Sodoma, te vagai tara nei tua tamua, te gahaa so taeni. 24 Na pukuna eni Inau tu bosa vanigau *g*atu, ta na bo*n*i ni dete, kara dete malumua va tamua na komu ni Sodoma.

25 Ta na bona keri Jesus te bosa tugu me gagua, inau tu holoutogo, mama, to vunagi ikokou mi pari, na pukuna to poloi na lei totobo ini tadira na manaha ma ra na pukuga, mo to tuguni tatei vanira na pile: 26 e utumu, Mama, to ganaganaa te uto va tamua te vagaa. 27 Tama*g*u te lubatigi vaniu mai na lei totobo soko: me taho siki sakai te pukua na Dale, na Mama vamua, me taho siki sakai gua te pukua na Mama, na Dale va-mua, ma *g*aia gua na Dale ke tala na tuguni tateana vania. 28 Kau mai ta*g*ua, igau soko rana lu*g*u, mara na noroti, minau ku va betogamu. 29 Kau lavia nimiu ni*g*ua na vatei kodo, ma kau tumuriu: Inau tu dolo, mu tu lio talumuri ta na toba*g*u, migamu kau va topoa *g*a na beto ta na taru-*n*amiu. 30 Na pukuna te malumu ta*g*ua na vatei hola, ma na hola*g*u te mamala.

XII.

1 Mi ta na bona keri Jesus te liu i gobuna ni legai ni *korn* ta na bo*n*i ni aheahe; ma *g*aira ra nina na vaovaro*n*o tara vitolo, mara vuivuni na ha*g*otiani na vava*n*a ni *korn* ma na ganiani. 2 Ma ra na Pharise tara rigira, mara gagua, Ko rigia, *g*aira ra nimua na vaovaro*n*o tara kalitia na totobo te mua manana na bo*n*i ni aheahe. 3 Ma *g*aia te bosa vanira me gagua, Igamu tau mua ro*n*ovia na totobo te kabaria a David te vitolo nina, ma *g*aira tara udu kolu tatana; 4 *g*aia te hage ta na valena God, me te ganiana, *bread* vaugilala, mara na gana udu gua, te mua ulagana na ganiana, gadira na *g*ehege*h*e vamua? 5 Mi-

gamu gua tau mua ronovia ta na bosa ni vetena, ra na gehegehe tara nia parilee va vale tabu ta na boni ni aheahe mara mua detera. 6 Minau tu bosa vanigau gatu te gaha mai siki sakai te haba vulea na vale Tabu, 7 Igamu tau ronovi vakodoa ke na totobo te gagua, Inau tu mua liona na sukagi, na dolo vamua, tau mua detera ra na lio kikinima. 8 Na pukuna na Dale tinoni te vunagi punusia na boni ni aheahe.

9 Ma gaia te tona keha ga me te va hage ta didira na vale ni sonikolu: ma kau rigia, na tinoni ga te rapobete na limana. 10 Ma gaira tara huatia, mara gagua, te manana pe taho na kisuana na tinoni ta na boni ni aheahe? ge kara hurua nia. 11 Ma gaia te bosa vanira, me gagua, Ahei na tinoni tamiu te logoa sakai na sipu, me ke kutu ta na gilu ta na boni ni aheahe, ke mua tabea, me ke gora datoa? 12 Evei te haba vulea na tinoni na sipu. Na pukuna eni te ulagana na boni ni aheahe na gehegehe uto. 13 Ge bosa vania na tinoni, Ko haua mai na limamu. Ma gaia te haua; me te vola oli te vaga na dolana. 14 Ma ra na Pharise tara ruguhoru, mara bosa kolu hegedira, evei kara tanomana na durakeana. 15 Ma Jesus te pukua ge tona keha ga: ma gaira tara subo tara saritaonia; ma gaia te kisura soko. 16 Me te hovera kara bei tuguni tatea:

17 Ge kale na bosana Isaia na porovete, te gagua,

18 Ko rigia, nigua na tinoni tu vilia; na tinoni tu pabea ma na turugagu te nia togotogo:
Inau ku talua i vuvunana nigua na Taruna,
Ma gaia ke tuguni tatea vanira na Sinogo na dete.

19 Agaia ke mua huguhugu, me ke mua nanaraha;
Taho sakai ke ronovia na manana tana lei halautu.

20 Ke mua gotia na ade te paruruha, me ke mua matea na buburu te vuvuroro polo ge ke vetena horua na dete ta na laga.

21 Ma ra na Sinogo kara varava ta na ahana.

22 Soko ge ra lavia mai tatana siki sakai te rorodo me te todo, na tidalo te gahaa itatana: ma gaia te kisua, ge bosabosa, me te reirei na todo. 23 Ma na lei vure subo tara nia hare, mara gagua, Na mua dalena David eni? 24 Ma ra na lei Pharise tara ronovia ge ra gagua, te mua guru horura na lei tidalo na tinoni eni, nia Belesebulu vamua na vunagidira na lei tidalo. 25 Ma gaia te pukui na lei ganaganaadira te gagua vanira, Na kinakabu te tuvavoka i levu mi levu kara durakea; me ke mua tanomana kabu nasi na komu pe na vale tara tuva vokara na tinonina. 26 A Satana ke guruhorua Satana ke, te tuvavoka hegena, mivei ke tanomana nasi na kinakabuna? 27 Minau ku guruhorura nia Belesebulu na lei tidalo ke, na lei dalemiu tara guruhorura nia na hava? Na pukuna eni gaira sugua kara dete gamu. 28 Ge minau ku guruhorura na lei tidalo nia na tarunana God, vaho ge mai vuvanamiu na kinakabuna God. 29 Mivei ke tanomana na hage siki sakai ta na valena na malagae, me ke dikatai na hegohegona, ke diki tonoa mugua na malagae, vaho ge ke bolikehai na hegohegona. 30 Ahei te mua niu udu, te kanahaginiu; mahei te mua vahikolu tagua, te tiba keha. 31 Na pukuna eni inau tu bosa vanigau gatu, Kara talukeha sokoi tadira na lei tinoni na lei paludira ma didira na lei bosa tabo; kara mua tanomana na talukehaana na paluna ahei

XIII.

vatu, te mua subo na pari *ga*, me te sakeragi te mina totolo, na pukuna te mua paku na pari *ga*: 6 Me te dato na aho te melu, ma na pukuna te taho na lalana *ge* sasaga. 7 Ma na balu gua te kutu igobu ni karukaili, ma na lei karukaili te totolo me te poko kuvia. 8 Ma na balu te kutu ta na pari te uto, me te vuvu*n*uga, na balu na ha*n*alatu, ma na balu e ono ha*n*avulu, ma na balu e tolu ha*n*avulu. 9 Ahei te kuliga *ge* ke nia ro*n*o ke, ke ro*n*ovia.

10 Ma ra na lei vaovaro*n*o tara mai vania mara gagua, Egua *ge* o bosa vanira nia ta na lei bosa vavagaha? 11 Ma *ga*ia te bosa tugu vanira me gagua, tara talana vanigamu mai *ge* kau pukui na lei totobo te vagiliu ta na kinakabu ikokou, mara mua talana vanira. 12 Na pukuna kara savu*n*ia vania ahei te lologo, me ke logo aui *ga*ia: ma kara lavikeha tatana te mua lologo, na totobo vamua tara ganaganaa te lologo. 13 Na pukuna eni inau tu bosa vanira ta na lei bosa vavagaha; na pukuna tara reirei vamua mara mua reirei vakodoa, mara ro*n*o *ga*ira tara ro*n*o lea vamua, mara mua ro*n*ovi vakalea. 14 Me te kale tadira na bosana Isaia te gagua,

Igamu kau ro*n*o, ma kau ro*n*o vamua, kau mua ro*n*o vakalea.
Ma kau reirei nimiu, kau reirei vamua, ma kau mua reirei vakodoa;
15 Na pukuna te *n*asi tua na toba dira na vure eni,
Ma na kulidira te pono,
Mara kuvigi na matadira:
Kara bei nia reirei vakodo na matadira,
Ma kara bei nia ro*n*o vakale na kulidira,
Ma kara bei lavipa*n*otigi nia *ge*a na tobadira,
Ma kara liliu didira gua,
Mi nau ku vavolara.

16 Te uto vaa na matamiu, na pukuna igamu tau nigi reirei; ma na kulimiu, na pukuna tau nigi ro*n*o. 17 E utuni inau tu bosa vanigau *ga*tu; ra na lei porovete, mara na lei tinoni mabo tara subo tara liona *na*nata na rigiani na lei totobo tau rigigi, mara mua rigigi; ma na ro*n*oviani na lei totobo tau ro*n*ovigi, mara mua ro*n*ovigi. 18 Kau ro*n*ovia nimiu gua na bosa vavagaha na tinoni te havukagi. 19 Ke ro*n*ovia siki sakai na bosa ni kinakabu, me te mua ro*n*ovi vakalea mua, *ge* mai *a*gaia te dika, me te sa*g*ua tatana na totobo te suba ta na tobana. *A*gaia eni tara havukaginia liligina na halautu. 20 Ma *ga*ia tara havukaginia ta na saesape ni vatu, *a*gaia keri te ro*n*ovia na bosa, me te sakeragi te pa*n*oti to*g*oto*g*oa: 21 ma *ga*ia te mua lalaga hegena, *ge* kabu *n*asi na bona vamua, me te sivuraga mai *ga* na pukuna na bosa, na vatei totoro ma na vatei nia gigirou, vaho *ge* nia kabalagi. 22 Ma *ga*ia gua tara havukaginia iloka na karukaili, *a*gaia eni te ro*n*ovia na bosa; ma na lei vatei kaukauli ni maramana, ma na pe*g*ope*g*ona na ro*n*o, te mai beaa na bosa, me te rusu *ga*ia. 23 Ma *ga*ia tara havukaginia ta na pari te uto, *a*gaia keri te ro*n*ovia na bosa, me te ro*n*ovi vakalea gua; e utuni *a*gaia te va*n*aga sugua, me te vuvu*n*uga, na balu na ha*n*alatu, ma na balu e ono ha*n*avulu, ma na balu e tolu ha*n*avulu.

24 Sakai gua *ga* na bosa vavagaha te tatea vanira, te gagua, Na kinakabu i kokou te vaga na tinoni te havukaginia na vuavua uto ta nina kausa. 25 Mara maturu soo na lei tinoni, *ge* mai na gana kana me te havukaginigi na sisania i gobu ni *korn*, me te tona keha *ga*ia. 26 Me

te bosa taboa na Taruna. 32 Mahei ke bosa dika ta na Dale tinoni, ke talukeha na paluna; mahei gua ke bosa dika ta na Taruna, ke mua tanomana na talukehaana na paluna ta na maramana eni mi ta na maramana ga. 33 Ka talugonia na gai ke, me ke uto na vanana: pa ka dikalaa na gai, me ke dika na vanana; tara pukua nia na vanana na gai. 34 Gau ra na dalei poli, evei kau tanomana na bosaani na lei totobo uto, gau ra na dika? Na pukuna na mana te bosa tatea na totobo te gahaa ta na toba. 35 Na tinoni uto te lavihorui na lei totobo uto ta nina puku ni totobo: ma na tinoni dika te lavi horui na lei totobo dika ta na hegohegona te dika. 36 Minau tu bosa vanigau gatu, ta na boni ni dete kara sopa detera na lei tinoni taonigi didira na lei bosa tabo. 37 Na pukuna eni kara detego tatavahale taonia na bosamu, pa kara dete kalego gua taonia na bosamu.

38 Ma na balu tadira na Tarai ma ra na Pharise tara bosa tugu vania mara gagua, Magutu, igami tai haga rigia na vaugilala tamua. 39 Ma gaia te bosa tugu vanira me gagua, na vata tatanodika eni te kenea na vaugilala, ma kara mua tanomana na tateana vania siki vaugilala, na vaugilalana Jona, na porovete, vamua: 40 te vaga Jona te gaha ta na kutuna na puhu etolu na boni ma na dani; te vaga eni gua na Dale tinoni ke gaha ta na kutuna na pari etolu na boni ma na dani. 41 Agaira na Ninive kara tuguru ta na boni ni dete ma kara dete kalea na vata eni; na pukuna Jona te taraira ma gaira tara tugu liodira ga; ma kau rigia te haba vulea Jona tamiu. 42 Na vaivine vunagi ni lau ke tuguru ta na boni ni dete me ke dete kalea na vata eni: na pukuna te mai ronovia na-manahana Solomon ta na sosoko ni maramana: ma kau rigia te haba vulea Solomon tamiu. 43 Na tidalo gume, te ruguhoru tua ta na tinoni, te liu ta na lei komu sereose, te kenea ga na beto, me mua topoa. 44 Ge gagua gaia, ku pulohi nigua ta na valegu tu ruguhoru mai ga; Me te sara ga, ge topoa te uri, mara hala dila, mara vaguvagua. 45 Ge tona me te lavira mai tatana evitu gua na tidalo, tara dika vaa tatana, mara hagevia mara kabu kasila ga: ma na sosokona na tinoni keri te dika vaa ta na valuni mai. Te vaga eni gua ke kalea na vata dika eni.

46 Ma gaia te bosabosa so vanira na vure, ko rigia, na tinana ma ra na tahina tara tuguru ipari, mara kenea ge kara bosa vania. 47 Me te bosa vania siki sakai, Ko rigia, a tinamu mara na tahimu tara tuguru ipari, tara haga bosa vanigo. 48 Ma gaia te bosa tugu vania te tatea vania, me gagua; Tinagu ahei, ma ra na tahigu arahei? 49 Ma gaia te haua na limana vanira nina vaovarono me te gagua, Kau rigira, na tinagu ma ra na tahigu! 50 Mahei te kalitia na liona tamagu ikokou, agaia na tahigu, ma na vavinegu, ma tinagu.

XIII.

1 Mi ta na boni keri Jesus te ruguhoru ta na vale, me te sopou saravahale. 2 Mara vaukolu mai tatana na vure subo, ge hagelia na tiola me te sopou ga: ma na vure soko tara tuguru saravahale. 3 Me te bosai vanira e subo na lei totobo nia na lei bosa vavagaha, te gagua, Kau ronovia, na tinoni te havukagi te ruguhoru ge ke havukaginigi. 4 Me havukaginigi, na balu vuavua te kutu liligina na halautu, ma na lei manu tara mai mara gani sokoi. 5 Ma na balu te kutu ta na saesape ni

vatu, te mua subo na pari *ga*, me te sakeragi te mina totolo, na pukuna te mua paku na pari *ga*: 6 Me te dato na aho te melu, ma na pukuna te taho na lalana *ge* sasaga. 7 Ma na balu gua te kutu igobu ni karukaili, ma na lei karukaili te totolo me te poko kuvia. 8 Ma na balu te kutu ta na pari te uto, me te vuvu*n*uga, na balu na ha*n*alatu, ma na balu e ono ha*n*avulu, ma na balu e tolu ha*n*avulu. 9 Ahei te kuliga *ge* ke nia ro*n*o ke, ke ro*n*ovia.

10 Ma ra na lei vaovaro*n*o tara mai vania mara gagua, Egua *ge* o bosa vanira nia ta na lei bosa vavagaha? 11 Ma *ga*aia te bosa tugu vanira me gagua, tara talana vanigamu mai *ge* kau pukui na lei totobo te vagiliu ta na kinakabu ikokou, mara mua talana vanira. 12 Na pukuna kara savu*n*ia vania ahei te lologo, me ke logo aui *ga*aia: ma kara lavikeha tatana te mua lologo, na totobo vamua tara ganaganaa te lologo. 13 Na pukuna eni inau tu bosa vanira ta na lei bosa vavagaha; na pukuna tara reirei vamua mara mua reirei vakodoa, mara ro*n*o *ga*aira tara ro*n*o lea vamua, mara mua ro*n*ovi vakalea. 14 Me te kale tadira na bosana Isaia te gagua,

Igamu kau ro*n*o, ma kau ro*n*o vamua, kau mua ro*n*o vakalea.
Ma kau reirei nimiu, kau reirei vamua, ma kau mua reirei vakodoa;
15 Na pukuna te *n*asi tua na toba dira na vure eni,
Ma na kulidira te pono,
Mara kuvigi na matadira:
Kara bei nia reirei vakodo na matadira,
Ma kara bei nia ro*n*o vakale na kulidira,
Ma kara bei lavipa*n*otigi nia *ge*a na tobadira,
Ma kara liliu didira gua,
Mi nau ku vavolara.

16 Te uto vaa na matamiu, na pukuna igamu tau nigi reirei; ma na kulimiu, na pukuna tau nigi ro*n*o. 17 E utuni inau tu bosa vanigau *ga*tu; ra na lei porovete, mara na lei tinoni mabo tara subo tara liona *na*nata na rigiani na lei totobo tau rigigi, mara mua rigigi; ma na ro*n*oviani na lei totobo tau ro*n*ovigi, mara mua ro*n*ovigi. 18 Kau ro*n*ovia nimiu gua na bosa vavagaha na tinoni te havukagi. 19 Ke ro*n*ovia siki sakai na bosa ni kinakabu, me te mua ro*n*ovi vakalea mua, *ge* mai *a*gaia te dika, me te sa*g*ua tatana na totobo te suba ta na tobana. *A*gaia eni tara havukaginia liligina na halautu. 20 Ma *ga*aia tara havukaginia ta na saesape ni vatu, *a*gaia keri te ro*n*ovia na bosa, me te sakeragi te pa*n*oti to*g*oto*g*oa: 21 ma *ga*aia te mua lalaga hegena, *ge* kabu *n*asi na bona vamua, me te sivuraga mai *ga* na pukuna na bosa, na vatei totoro ma na vatei nia gigirou, vaho *ge* nia kabalagi. 22 Ma *ga*aia gua tara havukaginia iloka na karukaili, *a*gaia eni te ro*n*ovia na bosa; ma na lei vatei kaukauli ni maramana, ma na pe*g*ope*g*ona na ro*n*o, te mai beaa na bosa, me te rusu *ga*aia. 23 Ma *ga*aia tara havukaginia ta na pari te uto, *a*gaia keri te ro*n*ovia na bosa, me te ro*n*ovi vakalea gua; e utuni *a*gaia te va*n*aga sugua, me te vuvu*n*uga, na balu na ha*n*alatu, ma na balu e ono ha*n*avulu, ma na balu e tolu ha*n*avulu.

24 Sakai gua *ga* na bosa vavagaha te tatea vanira, te gagua, Na kinakabu i kokou te vaga na tinoni te havukaginia na vuavua uto ta nina kausa. 25 Mara maturu soo na lei tinoni, *ge* mai na gana kana me te havukaginigi na sisania i gobu ni *korn*, me te tona keha *ga*aia. 26 Me

suaka na *korn* me vuvunuga, *ge* tate na sisania gua. 27 Ma ra na lei nina tinoni na puku vale tara mai bosa vania, Magutu, to mua havukaginia na vuavua uto ta nimua na kausa? mivei te totolo mai *ga* na sisania? 28 Ma *gaia* te bosa tugu vanira me gagua, Na levunimate te nea. Ma ra na lei tinoni tara bosa vania, To liomu igoe kai va tona *ga* ma kai avuavui? Ma *gaia* te gagua, sania, 29 kau avuavui na sisania ke, ma kau bei avukolui na *korn*. 30 Ke totolo kolu ritini na baobaore: mi ta na boni ni baobaore inau ku bosa vanira na tinoni vetena, Kau diki vahikolui na sisania, ma kau virivirigi ma kau kerei: ma kau hogoni kolui na *korn* ta nigua na vale baore.

31 Sakai gua *ga* na bosa vavagaha te talu horua tadira, te gagua, Na kinakabu i kokou te vaga na vuavua ni *mustard*, te lavia na tinoni me te suba ta nina hohogo; 32 agaia sugua te pile kikia tadira na lei vuavua ni gai soko; me te totolo tua, te sule punusigi na lei tautalu soko, me te vuhaa na gai, ma na lei manu ta na oka tara mai tega ta na otona *ga*.

33 Sakai gua *ga* na bosa vavagaha te bosa vanira; Na kinakabu i kokou te vaga na *leven*, te tatu poloa na vinekama ta tolu na popo ni pulaoa, polo te hunua soko.

34 Jesus te bosai vanira na vure nia na lei bosa vavagaha na lei totobo soko ini; me te mua bosa vanira siki totobo te taho na bosa vavagaha: 35 *ge* ke kale na bosana na porovete, te gagua,

> Inau ku vukesia na managu ta na lei bosa vavagaha;
> Mi nau ku tatei na lei totobo te polo ta na vuivunina na maramana mai.

36 Ma *gaia* te tona sanira na vure subo, me va liage iloka ni vale: ma ra na nina vaovarono tara mai vania, mara gagua, Ko tuguni tatea vanigami mai na bosa vavagaha ni sisania ta na legai. 37 Ma *gaia* te bosa tugu me gagua, Agaia na Dale tinoni keri te havukaginia na vuavua ni gai uto: 38 na maramana te gagua na legai, na vuavua uto ke, agaira keri na lei dalei kinakabu; ma na lei sisania na lei dalena agaia te dika. 39 Na levunimate te subai, a Satana: na baobaore na sosokona na maramana; ra na lei tinoni vetena ra na Angel sugua. 40 Te vaga tara vahikolui na sisania mara kerei nia na lake; te vaga eni ta na sosokona na maramana. 41 Na Dale tinoni ke vetenara *ga*tu nina Angel, me ke tiva kehai ta na kinakabuna na lei vatei kabalagi soko ma *gaira* tara *ge*he dika, 42 me ke pilira ta na lake: na tani *ga* ma na *giri*giri livo. 43 Vaho *ge* ke hina te vaga na aho didira na marara na lei tinoni mabo ta na kinakabuna Tamadira. Ahei te kuliga *ge* ke nia rono ke, ke ronovia.

44 Na kinakabu i kokou te vaga na puku ni totobo tara poloa ta na legai: me rigi topoa siki sakai ge poloa nina gua: me va hunulu togotogoi na hegohegona soko, *ge* pelua na legai keri.

45 Maia gua, na kinakabu ikokou te vaga na mane sabiri te kenei vila uto; 46 me te va topoa sakai te sule na matena, te va hunulu sokoi na totobo te logoi, *ge* pelua nia. 47 Maia gua, na kinakabu i kokou te vaga na vugo, tara sonihorua ta na tahi, me te vahikolui na lei vata ni iga soko: 48 mara haupokoa na iga mara *gora* lona; *ge* ra sopou horu *ga* mara vahikolui na uto ta na pera, mara sonigi na dika. 49 Te vaga eni ta na sosokona na maramana: ra na Angel kara ruguhoru, ma kara tuva vokara na dika tadira na mabo, 50 ma kara soni horura ta na lake: na tani *ga* ma na *giri*giri livo.

51 Tau lavipa*no*tigi sugua na lei totobo ini pe taho? Tara bosa tugu vania, Eo. 52 Ma*ga*aia te bosa vanira me gagua, na pukuna eni, na tarai tara vaovaro*no*a ta na kinakabuna i kokou te vaga na tinoni te puku vale, me te lavihorui mai ta na he*go*hego*na* na totobo te ta*gi*ha me te haulagi.

53 Me te sakeragi Jesus te padigi na lei bosa vavagaha ini, *ge* tona keha. 54 Me te va sara na puku ni komuna te taraira *ga* ta didira na vale ni sonikolu, mara nia hare, mara gagua, Mivei te va lavia mai *ga* na manaha eni a*ga*aia keri, ma na lei *ge*hege*he* ini te mana. 55 Na mua na dalena *Karpenter* tamiu? Ara mua vatua tinana Mary? Mara na hogona, James ma Joseph ma Simon ma Juda? 56 Ma ra na vavinena, tara mua gahara tatada? mivei te lavigi mai *ga* na lei totobo ini a*ga*aia keri? 57 Ma *ga*aira tara nia kabalagi. Ma Jesus te bosa vanira me gagua, Tara mua ladava*gi*nia na porovete, ta na puku ni komuna vamua, mi ta na valena. 58 Ma *ga*aia te mua kabarigi *ga* e subo na lei *ge*hege*he* te lada, na pukuna didira na taluutuni te taho.

XIV.

1 Mi ta na lei bo*ni* kiri Herod na vunagi te ro*no*via na ladana Jesus, me te bosa vanira nina tinoni, 2 A*ga*aia keri a John vulitabu; te tapa tuguru tadira na tinoni mate; ma na pukuna eni te gahai tatana na lei *ge*hege*he* sule ini. 3 A Herod te sigovia John, me te to*no*a, me te pilia ta na vale pipiti na pukuna Herodiasi, tauna hogona Philip. 4 Maia John te bosa vania, Te tabu na laviana tamua. 5 Me te ha*ga* labu matea ke, te matagunira na vure, na pukuna tara ganaganaa na porovete. 6 Me te poso mai na bo*ni*na Herod tara vahua mai *ga*, na dalena Herodiasi te gavae i gobudira, me te va to*go*to*go*a na liona Herod. 7 Na pukuna eni te baubahu vania nia na papari ke hea na totobo ke no*ni*a itatana. 8 Ma na tinana te taraia, *ge* bosa, Ko vaheu mai *ga* na uluna John Vulitabu ta na pera. 9 Me te dika lio na vunagi; ma na pukuna te nia papari, me te nira maa gua tadira tara sopou kolu tatana, te vetenaia kara hea; 10 me te bosa *ga*aia mara va vuria John ta na vale pipiti. 11 Mara nia mai na uluna ta na pera, mara hea na tahula; ma *ga*aia te vahea tinana. 12 Ma ra na nina vaovaro*no* tara mai lavia na tono, mara tavugia; mara va tona mara tuguni tatea vania Jesus.

13 Ma Jesus te ro*no*via *ge* tona keha ta na tiola, ta na bona aroha te sa*ga*uvira: ma na vure subo tara ro*no*via, tara saritaonia, mara liu pari mai ta na lei baebase ni komu. 14 Ma *ga*aia te ruguhoru mai me te rigira na vure subo, me te arovira, me te kisura tara vahagi tadira. 15 Me nu'avi tua, *ge* ra mai tatana ra na vaovaro*no*, mara gagua, Na bona te aroha, ma na dani te soko; ko vetena kehara na vure, *ge* kara va liu ta na baebase ni komu, ma kara sabiri *ga* gadira na va*na*. 16 Me te bosa vania Jesus, Kau bei vetena kehara; kau hera nimiu gadira na va*na*. 17 Ma *ga*aira tara bosa vania, e lima na *bread* me rua na iga vamua tamami. 18 Ma *ga*aia te bosa, Kau nigi mai vaniu. 19 Ma *ga*aia te vetenara na vure kara sopou horu *ga* ta na buburu; me te tabei e lima na *bread*, me rua na iga, me te rei tada, me bosa utoi, me *ni*tigi *ge* vahera na vaovaro*no*, ma ra na vaovaro*no* vanira na vure. 20 Ma *ga*aira soko tara va*na*, mara nigi mahu. Ma *ga*aira tara vahikolui na lei pile pile va*na*, e hanavulu me sara erua na kei te nigi vonu. 21 Ma *ga*aira

tara vana elima na toga na mane, ma ra na vaivine ma ra na lei *g*ari gua *g*a.

22 Me te sakeragi te vetenara na lei vaovaro*no* *g*e kara hagelia na tiola, ma kara ide halavu i levu, polo ke vetena kehara na vure. 23 Me te vetena kehara na vure, *g*e sei dato ta na gotu, *g*e ke kokoeliulivuti; me te nulavi *g*e udu hegena *g*a. 24 Ma na tiola igobu na kema tua, mara totobi *g*a; na pukuna te dika na guri. 25 Mi ta na vatini na tuguru ni daiana na vaka, a*g*aia te mai tadira te sakusakutua ta na tahi. 26 Ma ra matagunia, mara gagua, na tidalo tua; mara gaegahe nia na matagu. 27 Me te sakeragi te bosa vanira Jesus, me gagua, Kau to*g*oto*g*o nimiu; Inau sugua, kau bei matagu. 28 Me te bosa tugu vania a Peter, me gagua, Lord, igoe ke, ko holou mai ni nau ku *g*atu tamua ta na beti. 29 Ma *g*aia te bosa, Mai. Ma *g*aia Peter te soga horu ta na tiola, me te saku-sakutua ta na beti, *g*e ke mai ta Jesus. 30 Ma *g*aia te rigia na guri te sule *g*e matagu; me vuivuni lulumi *g*e *nana*raha me gagua, Lord, ko vavolau. 31 Me te sakeragi a Jesus te mina haua na limana, me te sakuria, me te bosa vania, Egoe, te pile nimua na taluutuni, na pukuna na hava to ganagana ruarua? 32 Ma ro*g*aira toro soga hage tua ta na tiola, te luba na guri. 33 Ma *g*aira tara nia haehage kolu tatana ta na tiola tara ladavaginia, mara gagua, E utuni, na Dalena God igoe.

34 Ma *g*aira tara halavu tua i levu, tara soga lo*na* i Genesareta. 35 Mara pukua na lei tinoni ni komu eni, *g*e ra keikerira ta na lei tabuto ni komu taligu, mara nira mai tatana *g*aira soko tara vahagi. 36 Mara keikeria *g*e kara tabea vasoo na sosopuna na pupuluna; ma *g*aira soko tara tabea tara nia vola.

XV.

1 Vaho *g*e ra butu mai Jerusalem na balu Varise ma na Tarai, mara mai ta Jesus, mara gagua, 2 Egua *g*e ra salamia didira na ro*no*ro*no* ra na magutu nimua na vaovaro*no*? tara mua diki sau lima *g*e kara gania na *bread*. 3 Ma *g*aia te bosa tugu vanira me gagua, Na pukuna na hava igamu tau salamia nia na nimiu na ro*no*ro*no* na vetena nina God. 4 Na pukuna God te bosa, Ko nira kikinima na tamamu ma na tinamu: ma hei te bosa dikalaa na tamana pe na tinana, ke mate sugua. 5 Migamu tau bosa, Ahei ke bosa vania tamana pe tinana, te tabu na totobo to ha*g*a lavia ta*g*ua; 6 ke mua nia kikinima na tamana pe tinana. Migamu tau hahilaginia nia na nimiu na ro*no*ro*no* na bosana God. 7 Gau ra na kiko, E utuni te bosa kasunigamu Isaia na porovete, te gagua,

8 Na vure eni tara ladavaginiu
nia na gidudira vamua;
Na tobadira te sa*g*auviu.
9 Tara ladavaginiu me kodera,
Tara tutu*g*ui ta didira na bosa
ni tarai na ro*no*ro*no*dira na lei
tinoni.

10 Ma *g*aia te holora mai tatana na vure subo, me te bosa vanira, Kau ro*no* nimiu ma kau ro*no*vi vakalea: 11 Te mua dikalaa na tinoni na totobo te hagevia na ma*na*na, na totobo vamua te ruguhoru ta na ma*na*na, aeni sugua te dikalaa na tinoni. 12 *G*e ra mai tatana ra na vaovaro*no* mara vania, To pukua sugua ra na Varise tara nia kabalagi na bosa eni? 13 Ma *g*aia te bosa tugu me gagua, Kara vutikehaa na gai keri te mua suba na Tama*g*u i kokou. 14 Kau bei ganaganara: ra na lei tinoni rorodo *g*aira tara hulira na rorodo. *G*e ke hulia na rorodo siki sakai te rorodo, koro kutu sakai sonikolu ta na gilu. 15 A Peter te bosa tugu me gagua

vania, Ko tuguni tatea vanigami mai na bosa vavagaha. 16 Ma *g*aia te bosa, Migamu gua tau kabu voo soo? 17 Tau mua gilala mua, na totobo te hage ta na m*a*n*a* te horu ta na kutu, me te ruguhoru sarana? 18 Na lei totobo vamua te ruguhoru ta na m*a*n*a* te pukulagi mai ta na toba: *a*gaira sugua tara dikalaa na tinoni. 19 Ta na toba vamua le pukulagi mai na lei ganagana dika, na lei labu tabo, na lei *n*elen*e*le, na lei tan*o*dika, na lei *g*ito, na lei vuha tabo, na lei bosa ni lio ni *n*anara: 20 *a*gaira kiri na lei totobo tara dikalaa na tinoni: me te mua dikalaa na tinoni te van*a* me te mua sau lima mua.

21 Ma Jesus te ruguhoru *g*atu, me te tona keha ta na lei tabuto ni Turu mi Sidoni. 22 Mo ko rigia, na vaivine ni Kanana te ruguhoru mai ta na lei tabuto kiri, me te gaegahe, me gagua, Ko aroviu Lord, dalena David igoe; na dale*g*u te toro *n*anataa na tidalo. 23 Ma *g*aia te mua bosa tugu vania siki bosa. Ma ra na nina vaovaron*o* tara mai mara kurutia, mara gagua, Vetena kehaa; te mai *n*anaraha murida. 24 Ma *g*aia te bosa tugu me gagua, Te mua vetenau mai *g*a, vanira na lei sipu asi ta na kemana Israel vamua. 25 Ma *g*aia te mai me te tualagi tuturua, me gagua, Ko han*a*u Lord. 26 Ma *g*aia te bosa tugu vania me gagua, Te mua ulagana da laviana gadira na van*a* lei *g*ari, ma na soniana vanira na kau. 27 Ma *g*aia te bosa, E uto Lord: na lei kau sugua tara ganigi na pilepile van*a* te kutu horu ta didira na bela na lei magutu. 28 Ma Jesus te bosa tugu vania, me gagua, Vaivine, te sule nimua na taluutuni: na hava to liomu ke tan*o*mana. Ma na dalena te vola ta na bona na bo*n*i vagana.

29 Ma Jesus te tona keha *g*a, me te dutuvia na horara ni Galilea; me te dato ta na gotu, me sopou *g*a. 30 Mara vaukolu mai tatana na lei vur subo, mara udu kolu tadira ra na labe, ra na rorodo, ra na todo, ra na kubu, mara na subo gua, mara pilira ta na tuana; ma *g*aia te vavolara. 31 Ma na vure tara nia hare, tara ron*o*vira na todo tara kokoe, ra na kubu tara udolu, ma ra na labe tara tona kolili, ma ra na rorodo tara reirei: mara ladavaginia didira God na Israel.

32 Ma Jesus te holokolura mai tatana nina vaovaron*o*, me te gagua, Inau tu arovira na vure, na pukuna e tolu tua na bo*n*idira tara gahara tag*u*a, me taho gadira na van*a*: mu ku mua tan*o*mana na vetena kehaadira tara vitolo, kara bei guluva sogea ta na halautu. 33 Ma ra na vaovaron*o* tara vania, Mivei kai lavigi mai na *bread* ta na bona aroha, ke va mahura na vure subo te vagara? 34 Ma Jesus te bosa vanira, E*n*iha na *bread* tamiu? Ma *g*aira tara bosa, Evitu, ma na balu pile iga gua. 35 Ma *g*aia te bosa na sopoulaginiadira ta na pari na vure; 36 me te lavigi evitu na *bread* ma na lei iga gua; me te bosa utoi, me *n*itigi, me hera na vaovaron*o*, ma ra na vaovaron*o* tara tuvaligi vanira na vure. 37 Ma *g*aira soko tara van*a* mara nia mahu: mara vahikolui na lei pilepile van*a* te au tadira, me nigi vonu evitu na kei. 38 Ma *g*aira tara van*a* evati na toga ni mane, ma na lei vaivine, ma na lei *g*ari gua. 39 ma *g*aia te vetena kehara na vure, me te hagelia na tiola, me vaa sara ta na lei tabuto ni Magadana.

XVI.

1 Ma ra na Varise mara Saduke tara mai tabotaboa mara huatia, Ko tatea vanigami mai na vaugilala i kokou, raa. 2 Ma *g*aia te bosa tugu vanira me gagua, Te nulavi, tau ga-

gua, Ke hina sugua: na pukuna te sisi na parako. 3 Me te puipu*ni*, Ke maragata geva, na pukuna na parako te sisi me gobaguliga gua. Igamu tau rigi pukua na reirei na parako; ma tau mau gilalai na lei vaugilala taeni. 4 Na vata te ta*no*hahi me te ta*no*dika te kenea na vaugilala; ma kara mua hea na vaugilala; na vaugilalana Jona vamua. Ma *ga*ia te vanira, *ge* tonakeha.

5 Ma ra na vaovaro*no* tara halavu i levu, mara nia pono lio na laviana na *bread*. 6 Me te bosa vanira Jesus, Kau nia pipo ma kau rigitaonigau ta didira na *leven* na Varise ma na Saduke. 7 Ma *ga*ira tara kenea na bosa hegedira, mara gagua, Na pukuna igami tai mua lavia na *bread*. Me te rigipukua Jesus *ge* gagua, 8 Gau te pile na nimiu na tatuutuni, e gua *ge* au kenei hegemiu na bosa, na pukuna te taho na *bread* itamiu? 9 Tau mua lavi pa*no*tia mua, ma tau mua ga*n*agana oligi e lima na *bread* tadira e lima na toga, e*n*iha soko na kei ni pilepile va*na* tau vahi kolui? 10 Ma na lei evitu na *bread* tadira evati na toga, e*n*iha soko na kei tau vahikolui? 11 Egua *ge* tau mua ro*n*ovi vakodoa na bosa, tu mua bosaa na *bread*? Kau rigitaonigau vamua ta didira na *leven* na Varise. 12 Vaho *ge* ra pukua te mua bosa vanira na rigitaoniana na *leven* ni *bread*, didira na tarai vamua na Varise ma na Saduke.

13 Me te vaa sara *ga* Jesus, na lei tabuto ni komu Kaisarea Philipi, te huatira nina vaovaro*no*, me gagua, Na ha tara gagua na lei tinoni, Inau na dale tinoni. 14 Ma *ga*ira tara gagua, Na balu tara gagua, John Vulitabu; na balu gua, Elia: ma ra na balu gua Jeremia, pe siki sakai gua tadira na porovete. 15 Ma *ga*ia te bosa vanira, Mi gamu gua tau bosau ahei. 16 Ma Simon Peter te bosa tugu vanira me gagua, Na Christ Igoe, dalena God te vola. 17 Ma Jesus te bosa tugu vania me gagua, Kara holoutogo sugua, Simon dalena Jona: te mua tatea vanigo na vinahi ma na gabu, na Tama*gu* i kokou vamua. 18 Minau gua tu bosa vanigo *ga*tu, a Peter igoe, minau ku kisua ni*gu*a na holohoru ta na vatu eni, ma na lei mataula ni betidalo ke mua ta*no*mana na tuguru punusiana. 19 Minau ku talani vanigo na *ki* ni kinakabu i kokou: ma na hava ko pitia i pari kara pitia i kokou, ma na hava ko togia i pari kara togia i kokou. 20 *Ge* keikerira na vaovaro*no* kara bei tuguni tatea vania siki sikai a*ga*ia Christ.

21 Ta na bo*ni* keri Jesus te vuivuni na tateana vanira nina vaovaro*no*, te manana na datoana Jerusalem, me ke vada*n*itai sule *ga* tadira na magutu, ma ra na puku ni sukagi, ma ra na tarai, ma kara labua, me ke tolu na bo*ni* ke tuguru oli sanira na lei tinoni mate. 22 Ma Peter te lavia, me te vuivuni na pasaana, te gagua, Ko arovigo, Lord: ke mua ta*no*mana topoamu na totobo eni. 23 Ma *ga*ia te vogi ririu, me te bosa vania Peter, Ko tona muri*gu*, Satana: Inau tu nigo saisari kiba: to mua ganaganai na lei totobo nina God, didira na totobo na lei tinoni vamua. 24 *Ge* bosa Jesus vanira nina vaovaro*no*, Ke saritaoniu siki sikai, ke hugu pu*n*usia hegena, me ke gatea na gaivavalana, me ke tumuriu. 25 Na pukuna ahei ke nia pani na volana ke durakea; ma hei ke durakea na volana na pukuna inau ke lavi pa*no*tia. 26 Ma na hava ke topoa na tinoni, ke logoa na maramana udolu, me ke durakea na volana? ma na hava ke tugua nia na volana na tinoni. 27 Na pukuna na Dale tinoni ke nia mai na rara*n*ana tamana tadira nina angel; vaho *ge* ke sopa tugui didira na *gehegehe* na lei tinoni soko. 28 E utuni inau tu bosa

vanigau *g*atu, ra na balu tadira tara tuguru mai, kara mua napi pilena na mate, polo kara rigia na dale tinoni te nia mai na kinakabuna.

XVII.

1 Me te padi e ono na bo*n*i, Jesus te lavira tatana Peter, ma James, tolu*g*aira John hogona, me te lavi datora hegedira ta na gotu te daro. 2 Ma na hulina te keha ta na matadira: me te hina na matana te vaga na aho, ma na pupuluna te pupura te vaga na ehina. 3 Mo ko rigia, toro tate tatana Moses ta na Elia, tolu*g*aira tara tolu bosabosa. 4 Ma Peter te bosa tugu vania Jesus, me gagua, Te manamami na kabu iani Lord; to liomu igoe ke, inau ku kisui e tolu na gagata, sakai vanigo igoe, ma sakai vania Mosesi, ma sakai vania Elia. 5 Ma *g*aia te bosabosa soo, ko rigia, na parako te vitiviti te kuvihira; mo ko rigia, na ma*n*a ta na parako, te gagua, A eni na dale*g*u tu pabea, inau tu nia to*g*oto*g*o sule: kau ro*n*ovia nimiu. 6 Mara na vaovaro*n*o tara ro*n*ovia, tara pogo tao ta na matadira, mara nia matagu sule. 7 Me te mai tabera Jesus, me gagua, Tuguru nimiu, ma kau bei matagu. 8 Mara rei tada, tara mua rigia sakai, Jesus vamua.

9 Ma *g*aira tara sugi horu soo ta na gotu, Jesus te keikerira me gagua, Kau tolu bei tuguni ta*n*ea vania siki sakai na mabubu, polo ke tuguru oli sanira na lei tinoni mate na Dale tinoni. 10 Mara nina vaovaro*n*o tara huatia, Mara gagua, Egua ge ra bosa na Tarai ke diki mai Elia? 11 Ma *g*aia te bosa tugu vanira me gagua, Ke mai sugua Elia, me ke talu *g*onigi na lei totobo soko. 12 Minau tu bosa vanigau *g*atu, Elia te mai tua, ma *g*aira tara mua pukua, mara nea vania na hava tara liona. Te vaga eni gua na Dale tinoni ke vada*n*itai tadira. 13 Vaho *g*e ra pukua na vaovaro*n*o te bosa vanira John Vutitabu.

14 Mara vaa sara tadira na vure, te mai vania siki sakai, te tualagi tuturu vania, me gagua, 15 Lord, ko arovia na dale*g*u: te bulebule *g*aia, te toro *n*anataa na vahagi; na pukuna te kutu haia ta na lake, mi ta na beti gua. 16 Minau tu nia mai vanira nimua na vaovaro*n*o, mara mua ta*n*omana na vavolaana. 17 Me te bosa tugu vanira Jesus, me gagua, Na vata te lio bea, me te huguhugu, e*n*iha soko na bo*n*i ku kabu tamiu? mu ku kabu beto ni*g*ua? Kau lavia vaniu mai. 18 Ma Jesus te pasaa, ma na tidalo te ruguhoru tatana: ma na *g*ari te vola ta na bona ni bo*n*i keri. 19 *G*e ra mai polo ta Jesus na vaovaro*n*o, mara gagua, Egua *g*e ai mua ta*n*omana na guruhoruana? 20 Ma *g*aia te bosa vanira me gagua, Na pukuna na nimiu na taluutuni te pile vamua: e utuni inau tu bosa vanigau *g*atu, na taluutuni tamiu ke te vaga na vuavua ni sinapi, ma kau ta*n*omana na bosa vaniana na gotu eni, Ko sakeragi kehaa ta na bona keri; me ke sakeragi; me taho siki totobo ke vaholatailigamu. 21 Ma na vata eni te nia ruguhoru vamua na kokoeliulivuti ma na maturu too.

22 Mara gahara soo i Galilea, Jesus te bosa vanira, Kara lubatia na Dale tinoni ta na limadira na lei tinoni; 23 ma *g*aira kara matea, me ke tapa tuguru toluni na bo*n*i. Ma *g*aira tara dika lio *n*anata.

24 Ma *g*aira tara sara tua i Kaperanaumu, *g*e ra mai ta Peter tara holatia na vatei sosoni, mara gagua, E sosoni pe taho na magutumu? Ma *g*aia te bosa tugu, Eo. 25 Me te vaa hage ta na vale Jesus te diki bosa vania, me gagua, Na hava to ganaganaa

Simon? Tadira rahei tara lavia na hevei lee ra na lei vunagi ni maramana? tadira na daledira, pe ta na lei sinogo? 26 Ma *ga*ia te bosa, Ta na lei sinogo, *e*a, *ge* gagua Jesus, vaho *ge* sa tatavahale lei daledira. 27 Ma kara bei nigita kabalagi, ko va sapa i lau igoe, mo ko soni galo, mo ko sikomia na iga te diki tabe; mo ko vukesia na ma*n*ana, ko rigi topoa na ro*no ga*; ko holatia keri, mo ko hera, na ro halada.

XVIII.

1 Ta na bona keri ra na vaovaro*no* tara mai vania Jesus, mara gagua, ahei a*g*aia ke haba vaa ta na kinakabu i kokou? 2 Ma gaia te holoa mai tatana na *g*ari pile, me te tuguru vaginia i gobudira, me te gagua, 3 E utuni inau tu bosa vanigau *g*atu, Kau mua tugui na liomiu ke, ma kau vagara na lei *g*ari pile, kau mua ta*n*omana tua na hage ta na kinakabu i kokou. 4 A*g*aia gua ke talu pilea hegena te vaga na *g*ari pile eni, a*g*aia keri te haba vaa ta na kinakabu i kokou. 5 Ma *g*aia ahei ke lavipa*n*otia ta na aha*g*u siki sakai na *g*ari pile te vagaa ke lavi pa*n*otiu inau. 6 Ma hei gua te nea *ge* ke kabalagi siki sakai tadira lei *g*ari pili ini tara taluutuniu, te uto vaa tatana kara pitia na vatu gigiri te sule ta na luana me ke nia belulu kolu ta na horara. 7 Vatei aroviana na maramana na pukuna na lei vatei kabalagi! Ke mua taho ma na lei vatei kabalagi ke livu mai; me te vatei-aroviana na tinoni keri te nia mai na vatei kabalagi. 8 Me ke nego *ge* ko kabalagi na limamu pe na tuamu ke, pusi kehaa, mo ko soni keha tamua; e uto vaa vanigo *ge* to ko hagevia ta na vola to kubu, mo ko bei liu ta na betidalo te ruaga na limamu ma na tuamu. 9 Me ke nego *ge* ko kabalagi na matamu ke, sikili horua, mo ko sonikehaa tamua: e uto vaa vanigo *ge* to ko hage ta na vola e sakai vamua na matamu, mo ko bei liu ta na betidalo nia erua na matamu. 10 Kau lavia na la*g*amiu ma kau bei talu pilea siki sakai tadira lei *g*ari pile: na pukuna inau tu bosa vanigau *g*atu, didira na angel tara rigia haia na matana Tama*g*u i kokou. 11 Na pukuna na Dale tinoni te mai topoa na totobo te sivi. 12 Ma na ha tau ganagana? Ke logoa na ha*n*alatu ni sipu siki sakai, me ke asi sakai, ke mua tona sanigi e hiua ha*n*avulu hiua, me ke liu ta na lei gotu, me ke kenea a*g*aia keri te asi? 13 Me ke vaa topoa ke, e utuni inau tu bosa vanigau *g*atu, a*g*aia te nia to*g*oto*g*o sule vaa tadira na lei hiua ha*n*avulu me sara e hiua, tara mua asi. 14 Te vaga eni gua te mua liona Tamamiu i kokou, ke tagaa siki sakai tadira ra na lei pile ini.

15 *Ge* me ke dikala na liomu na hogomu ke, va tona, mo ko tatea vania na paluna, rogamu koro udu hegemiu: ke ro*no*vigo ke, mo ko tatavahalea na hogomu. 16 Me ke mua ro*no*vigo ke, ko nira udu mai *g*a sakai pe rua gua na tinoni, *ge* kalei na lei bosa soko ta na ma*n*adira erua pe tolu na tinoni tara pukua. 17 Me ke mua ro*no*vira ke, tuguni tatea vanira na holohoru: me ke mua ro*no*vira na holohoru gua, ke gahaa tamua te vaga na voo ma na vahikoluro*no*. 18 E utuni inau tu bosa vanigau *g*atu, na lei totobo kiri kau pitigi i pari kara pitigi i kokou: ma na lei totobo kiri kau togigi i pari kara togigi i kokou. 19 Ma eni gua inau tu bosa vanigau *g*atu, ke ruka na tinoni, mo koro tala ke, mokoro kuruti kolua i pari siki totobo, na Tama*g*u i kokou ke talana vanigamu. 20 Na pukuna ke rua pe tolu na tinoni tara vaukolu nai ta na aha*g*u, inau *g*a i gobudira.

21 *Ge* mai tatana Peter, me gagua, Magutu *e*niha soko na dikalaana na lio*g*u na hogo*g*u, mi nau ku talu hehaa na paluna, ke riti ta na vitu? Me te bosa tugu vania Jesus me gagua, 22 Inau tu mua bosa vanigo ke riti ta na vitu: ta na vitu ha*n*avulu na vitu mugua. 23 Na pukuna eni na kinakabu i kokou te vaga na vunagi te ha*g*a turi tugu tadira nina tinoni. 24 Me te vuivuni na turi tugu a*g*aia, tara nia mai tatana siki sakai, nina talu kau tatana na mola ni *talent*. 25 Ma na pukuna te mua gaha i talana na vatei tugu, na vunagina te bosa na hununuana, ma na tauna, ma ra dalena, ma na he*g*ohe*g*ona soko, *g*e ke tugua nia na talukau. 26 Ma na tinoni te tualagi tuturu vania, me gagua, Lord, ko vata gua mi nau ku tugu sokoi. 27 Ma na magutuna na tinoni keri te arovia, me te lubatia, me te talukeha tatana na paluna. 28 Ma na tinoni ni lutu keri te ruguhoru *g*a, me vaa topoa siki sakai na dolana, nina talukau tatana na ha*n*alatu ni *pene:* ma *g*aia te sigovia, me lotia na sosonona, me gagua, Ke tugua vaniu mai na talukau, ca. 29 Ma na dolana te tualagi tuturu vania me gagua, ko vata gua minau ku tugu sokoi vanigo. 30 Ma *g*aia te mua tala; me te vaa tona me pilia ta na vale pipiti, polo ke tugu sokoa na talukau. 31 Ma ra na gana udu tara rigia na totobo te nea, te dika *n*a*n*ata na liodira, mara va tutu*g*u vania na magutudira na totobo te nea. 32 *G*e holoa mai tatana na magutu me gagua, Tinoni dika igoe, ne pukuna to kurutiu inau tu talukehaa tamua na palumu soko: 33 ko mua ta*n*omona na aroviana na dolamu te vaga inau tu arovigo? 34 Ma na magutuna te rutu me te lubatia vanira na lei tinoni tara toroa, polo ke tugu sokoa nina talukau. 35 Me te vaga eni ke nea vanigamu na Tama*g*u i kokou, kau mua talukehai ta na tobamiu na paludira na hogomiu.

XIX.

1 Me te sakeragi *g*e bosa sokoi na lei bosa ini Jesus, te tona sania Galilea, me te va sara na lei tabuto ni komu ni Judea i levuna Jordan; 2 ma na lei vure subo tara saritaonla; me te kisura *g*a.

3 Mara mai tatana na lei Varise, tara tabotaboa, mara gagua, Te manana na ro*n*oro*n*o pe taho na tinoni ke tiva taboa tauna? 4 Ma *g*aia te bosa tagu vanira, me gagua, Tau mua ro*n*ovia a*g*aia te vuhara ta na valuni mai te *g*onira na mane ma na vaivine, me gagua, 5 Na pukuna eni na tinoni ke sanira tamana ma tinana, me ke kau *n*asi ta na tauna; mi ro*g*aira sakai vamua na vinahi? 6 Na pukuna eni ro*g*aira toro mua ruaga, sakai na vinahi vamua. Ke bei tuvavokara na tinoni God te sonikolura. 7 *G*aira tara bosa vania, e gua *g*e vetenaa Mosesi na lubatiana na *g*e*g*ere ni vei sanigi, soko *g*e tiva kehaa? 8 *G*aia te bosa tugu vanira, ne gagua, Na pukuna te *n*asi na tobamiu, *g*e lubatigamu Mosesi kau sanira na taumiu: me te mua gagua ta na valuni mai. 9 Mi nau tu bosa vanigau *g*atu, A*g*aia ke sania na tauna, te mua ta*n*odika gaia, me ke tauna na keha, te *n*ele*n*ele: ma hei te tauna na vaivine te sania tua te *n*ele*n*ele. 10 Ma ra na vaovaro*n*o tara bosa vania, mara gagua, Na ro*n*oro*n*o ni taulagi te vaga eni ke, te mua uto na taulagi so*g*ea. 11 Ma *g*aia te bosa tugu vanira me gagua, na lei mane soko kara mua ta*n*omana na lavi pa*n*otiana na bosa eni, *g*aira vamua te talana vanira. 12 Na pukuna ra na balu Euuuku *g*a, tara vahura te vagara ta na kutudira

tinadira; ma ra na balu Eunuku na lei tinoni tara lavihira; ma ra na balu Eunuku gua, tara lavihira hegedira na pukuna na kinakabu ikokou. Ahei ke tanomana na lavipanotiana na bosa eni ke, ke lavipanotia sugua.

13 Mara nira mai tatana na lei gari pile, ge ke talui na limana i vuvunadira, me ke kokoeliulivuti, ma ra na vaovarono tara pasara. 14 Me te bosa vanira Jesus, me gagua, Kau lubatira na lei gari pile kara mai tagua, ma kau bei hovera; na pukuna na kinakabu i kokou te vagara. 15 Ma gaia te talui na limana i vuvunadira, me te tona keha.

16 Mo ko rigia, te mai tatana siki sakai me gagua, Magutu, na hava na totobo te uto ku kalitia mu ku logoa na maurihali? 17 Ma gaia te bosa vania, me gagua, Egua ge o kenea tagua na totobo te uto? Te gahaa sakai vamua te uto: ge mo ko liu ta na vola kasila, ko vatogai na lei bosa ni vetena. 18 Agaia te bosa tugu vania, me gagua, Na hava? Me te bosa vania Jesus me gagua, Ko bei labu tabo, Ko bei tanodika, Ko bei gito, Ko bei vuha taboa ahei, 19 Ko nira kikinima na tamamu ma na tinamu: mo ko dolovia na gamua na komu kolu te vagago igoe. 20 Na gari mane te bosa tugu vania me gagua, Inau tu vatogai na lei totobo soko ini: na totobo na ha gua te taho so tagua. 21 Jesus te bosa vania, To liona ke uto vaa na liomu ke, ko vaa hunului nimua na lei totobo, mo ko tutuva vanira na lei tinoni bona, mo ko logoa nimua na pukuni totobo i kokou: mo ko mai saritaoniu. 22 Ma na gari mane te ronovia na bosa eni ge nia tona keha na dika lio: na pukuna te logoi na hegohego te subo.

23 Ma Jesus te bosa vanira nina vaovarono, E utuni inau tu bosa vanigau gatu, te vahola vania na tinoni te sodo rono ke vaa hage ta na kinakabu i kokou. 24 Mi nau tu bosa vanigau gatu gua, te malumu vaa ta na kamelo ke sulupa ta na potana na nilo, ge ke vaa hage tana kinakabuna God na mane te sodorono. 25 Mara ronovia na bosa eni, ge ra nia hare nanata na vaovarono, mara gagua, 26 Ahei gua ke vola. Ma Jesus te rigira ge bosa vanira, Tadira na lei tinoni ke mua tanomana; ta God vamua na lei totobo soko ke nigi tanomana. 27 Ge bosa tugu vania a Peter, me gagua, Age, igai tai sani sokoi nimami na totobo, migami tai saritaonigo; ma na hava gua kai holatia? 28 Jesus te bosa vanira me gagua, E utuni Inau tu bosa vanigau gatu, Igamu tau saritaoniu, kau sopou ta na hanavulu me sara erua na male kabu, ma kau detera ehanavulu me sara erua na kema ni Israel, ta na boni ni vahu tagiha, ma na Dale tinoni ke sopou ta na malekubuna te lada. 29 Ma hei te sanigi na pukuna inau, na lei vale, pa lei hogona, pa na lei vavinena, pa na tamana pa na tinana, pa na lei gari, pa na komuna, ke tabea na hanalatu taeni, me ke nia vaivari gua na maurihali. 30 Mara subo tadira tara diki kara tumuri vaho: mara tumuri vaho kara diki.

XX.

1 Na pukuna na kinakabu i kokou te vaga na tinoni te puku vale, te ruguhoru te labota ge tabara na lei tinoni ni lutu ta nina kausa ni *vaini*. 2 Ma gaia te bahura na lei tinoni ni lutu ke sopa tabara tanosakai boni nia na *pene*, ge vetenara gatu ta nina kausa ni *vaini*. 3 Ma gaia te rugu horu ta na toluni na bona ni boni, me te rigira na balu tara tuguru lee ta na male sabiri;

me te bosa vanira, 4 Kau tona nimiu ta na kausa ni *vaini*, mi nau ku hegamu na totobo te kaekage. Ma gaira tara tona soo. 5 Ma gaia te ruguhoru gua ta na ononi mi hiuani na bona ni boni, me te nea te vagaa. 6 Mi ta na sara sakaini na bona ni boni agaia te ruguhoru gua, me topora na balu gua tara tuguru lee soo: ma gaia te bosa vanira me gagua, Egua ge au tuguru boni hagi lee? 7 Ma gaira tara bosa vania, Na pukuna taho siki sakai te vetenagami gatu. Ma gaia te bosa vanira, mo gagua, Kau tona nimiu gua ta na kausa ni *vaini*. 8 Me nulavi tua, na vunagi ni kausa ni *vaini* be bosa vania na tinoni te rigitaoni totobo, me gagua, Holokolura mai na lei tinoni ni lutu, mo ko sopa hera na tabadira, mo ko nira vuivuni tara tagiha mai, mo ko padara ritini tara diki. 9 Ma gaira tara mai te vetenara ta na sara sakaini na bona ni boni, tara sopa holatia na *pene*. 10 Ma gaira tara diki tara mai, tara ganaganara kara hohogo sule vaa; magaira gua tara sopa tanosakai holatia na *pene*. 11 Mara hogonia tua, ge ra koenunu ta na puku vale, mara gagua, 12 Agaira tara tagiha mai tara lutua sakai na bona ni boni vamua, mo to nera tara kaekage tamami, tai vadania na boni udolu ma na hina gota gua. 13 Ma gaia te bosa tugu vania siki sakai tadira me gagua, Kula, inau tu mua pegogo. Inau tu mua baubahu vanigo nia na *pene*? 14 Hogonia nimua, mo ko tona keha; Inau ku hea na sosoko eni te vagago igoe. 15 Ku mua tanomana na taoniana na liogu tigegu nia ta nigua na hegohego? Me te dika na matamu sogea na pukuna inau tu utuni? 16 Ma ra na tumuri kara diki, ma ra diki kara tumuri, na pukuna tara holora mai tara subo, mara vilira na balu vamua.

17 Ma Jesus te dato i Jerusalem, te vaa lavira hegedira ra na vaovarono e sara erua, me te bosa vanira ta na halautu, 18 Kau rigia, igita ka dato Jerusalem: me ke lubatia na Dale Tinoni ta na limadira na lei puku ni soni sukagi ma ra na tarai; 19 ma kara dete matea, ma kara talana vanira na sinogo, ma gaira kara batobatoa, ma kara ramusia, ma kara patokia ta na gaivala: me toluni na boni ke tapa tuguru.

20 Ge mai tatana na tinadira ra na dalena Sebede ma ra na dalena, tara tualagi tuturu vania, mara nonia tatana siki totobo. 21 Ma gaia te bosa vania, Na hava to liona? Ma gaia te bosa tugu vania me gagua, Ko bosa igoe, ma rogaira ini na dalegu koro sopou ta na kinakabumu, e sakai ta na madolomu ma na ruana ta na maulimu ga. 22 Me te bosa tugu vania Jesus me gagua, Igamu tau mua pukua na totobo tau nonia. Koro tanomana na innviana na seu inau ku haga inuvia? Tora bosa tugu vania, Koro tanomana sugua. 23 Gaia te bosa rovanira, Koro inuvia sugua nigua na seu: me te mua nigua na lubatiana vania ahei ke sopou ta na madologu ma na mauligu, vanira rahei vamua na Tamagu te vati kasunia. 24 Mara ronovia ara hanavulu ge ra rutu rovanira tama hogoni. 25 Me te holo kolura mai tatana Jesus, me gagua, Igamu tau pukura na magutudira na sinogo tara vunagi punusira, ma ra na sule tadira tara laga vulera. 26 Ma kau bei nea te vagara: 27 ma hei te haga haba vule tamiu ke gehegehe vanigamu; mahei gua te vunagi tamiu ke lutu vanigamu vamua: 28 te vaga na Dale tinoni te mua mai ge kara gehegehe vania, agaia mugua ke gehegehe, me ke lubatia na volana na vatei huioliadira ra na subo.

29 Ma gaira tara ruguhoru gatu i Jeriko, na vure subo tara saritaonia.

80 Mo ko rigia, eruka na rorodo toro sopou liligina na halautu, moro ro*no*via a Jesus te liu padi, toro gaegahe moro gagua, Age Lord, Dalena David, ko arovigai. 31 Ma na vure subo tara pasara, *ge* koro todore: ma ro*ga*ira toro gaegahe sule va, moro gagua, Age Lord Dalena David, ko arovigami. 32 Ma Jesus te tuguru, me te holora mai tatana, me gagua vanira, Na hava na totobo toro liona ku nea rovanigamu? 33 Ro*ga*ira toro bosa tugu vania, Lord ko va reirei oligami gua. 34 Ma Jesus te arovira me tabera na ro matadira: me te sakeragi toro reireioli gua, moro saritaonia.

XXI.

1 Ma *ga*ira tara dutuvia Jerusalem, mara sara Betavage, mi ta na gotu ni Oliveti, *ge* vetenara *ga*tu a Jesus erua na vaovaro*no*, me te bosa vanira, te gagua, 2 Koro vaa tona ta na baebase ni komu te paleva mai, mo koro rigi sodoa *ga* na *asi* tara pitia, ma na dalena tatana: koro togia mo koro nira mai ita*gua*. 3 Me ke bosa vanigau siki sakai ke, koro bosa tugu, A Lord te liona; me soko ke lubatira mai. 4 Ma na totobo eni te nea, *ge* kale na totobo na porovete te bosaa, me gagua,

5 Kau tuguni tatea vania na dale Sion
Ko rigia, na Vunagimu te mai tamua,
Te talu muria hegena, me te sopou i vuvu*na*na na *asi*,
Ma na dalena *asi*.

6 Ma ra na vaovaro*no* toro tona, moro nea te vaga Jesus te bosa vanira, 7 moro nira mai na *asi* ma na dalena, mara talui i vuvu*na*na didira na pupulu mara sopoulaginia Jesus i vuvu*na*na. 8 Ma ra na balu tara haraa nia na halautu didira na pupulu; ma ra na balu gua tara toka *go*tigi na oto ni gai mara hara nia na halautu. 9 Ma na vure subo tara gidevia, mara tumuria gua, tara gaegahe, mara gagua, Hosana vania dalena David; Holoutoa *ga*ia te mai ta na ahana Lord: Hosana ta na parako. 10 Ma *ga*ia te va hage i Jerusalem, na komu udolu te koe*ne*lea, mara gagua, Ahei a*ga*ia eni? 11 Ma na vure subo tara gagua, Na porovete a eni, Jesus ni Nasareta i Galilea.

12 Ma Jesus te va hage ta na vale tabu nina God, me te guru horura soko a*ga*ira tara hunuhunulu mara sabisabiri ta na vale tabu, me te boki taovaginigi na beladira tara kasa ro*no*, ma na lei malei sopoudira tara sabiri bola; 13 me te bosa vanira, Tara *ge*rea, kara vatua na vale*gu* na vale kokoeliulivuti; migamu tau nea *ge* vatuluma didira na lei tinoni *gi*to. 14 Ma ra na rorodo ma ra na labe tara mai tatana ta na vale tabu: me te kisura. 15 Ma ra na puku ni sukagi ma ra tarai tara rigigi na lei butuli te nei, ma na lei *ga*ri tara gaegahe ta na vale tabu; mara gagua, Hosana vania dalena David: *ge* ra nia rutu sule, mara gagua, 16 O ro*no*via sugua na totobo tara bosaa? Ma Jesus te bosa tugu vanira me gagua, Eo: igamu tau mua ro*no*via tara gagua, Ta na ma*na*dira na lei meomeo mara na susu to taludila na bosa ni holahaba? 17 Ma *ga*ia te tona sanira me te ruguhoru ta na komu me va sara Betania, me te kabu *ga*.

18 Me puipu*ni* gana te pulohi ta na komu, *ge* vitolo. 19 Ma *ga*ia te rigia na *vigi* liligina na halautu, te va dutuvia, me te mua topoa siki totobo *ga*, na raurau vamua: ma *ga*ia te bosa vania, me gagua, Ko mua ta*no*mana va*na*ga taeni ke va me va. Me te sakeragi na *vigi* te sasaga. 20 Mara na vaovaro*no* tara rigia *ge* ra nia hare, tara gagua, *e*gua *ge* mina sasaga

na *vigi*? 21 me te bosa tugu vanira Jesus, me gagua, E utuni inau tu bosa vanigau *g*atu, Kau taluutuni nimiu, ma kau mua ganagana ruarua, kau mua nea vamua te vaga te nea vania na *vigi* eni, ma kau bosa mugua vania na gotu eni, Ko sakeragi ma kara sonigo tana horara, me ke nea te vagaa. 22 Ma na lei totobo soko kau no*n*igi nia na taluutuni ta na kokoeliulivuti, kau lavi pa*n*otigi sugua.

23 Ma *g*aia te va hago ta na vale tabu, ma ra na lei puku ni sukagi, mara na lei magutu gua tara mai tatana te tarai, mara gagua, Na ha na manaia to nei nia na lei totobo ini? ma hei a*g*aia te mana*n*igo? 24 Me te bosa tugu vanira Jesus, me gagua, Minau gua ku huatigamu nia siki bosa, *g*e ma kau tatea vaniu ke, minau gua ku tuguni tatea vanigau *g*atu na mana tu nei nia na lei totobo ini. 25 Na vulitabu nina John, ivei te liu mai? i kokou, pe tadira na lei tinoni? Ma *g*aira tara sopa kenea hegedira, mara gagua, *g*e ma ka bosa, I kokou ke, a*g*aia ke bosa tugu vanigita mai, Egua *g*e tau mua taluutunia. 26 *G*e ma ka bosa gua, tadira na lei tinoni: igita ka matagunira na vure; na pukuna na lei tinoni soko tara ganaganaa John na porovete. 27 Ma *g*aira tara bosa tugu vania Jesus, mara gagua, Igami tai mua pukua, ra gagua. A*g*aia gua te bosa tugu vanira gua, Mi nau gua ku mua bosa vanigau na mana tu nei nia na lei totobo ini. 28 Ma na hava tau ganaganaa? Na tinoni *g*a me rua na dalena; ma *g*aia te mai vania na kamanago, me gagua, Dale ko va lutu taeni ta nigua na hohogo ni *vaini*. 29 Ma *g*aia te bosa tugu, me gagua, E hove ni*g*ua: *g*egua gua te tugu lio, me tona. 30 Ma *g*aia te mai vania na ruana me bosa te vaga gua, Ma *g*aia te bosa tugu, me gagua, Ku tona sugua, magutu: ma *g*aia te mua tona. 31 Ahei rotadira te kabaria na liona tamana? Agaira tara gagua, Na diki, ra. Jesus te bosa vanira, E utuni inau tu bosa vanigau *g*atu, ra na vahikolu ro*n*o, ma ra na rebi kara hage sanigamu ta na kinakabuna God. 32 Na pukuna John te mai tamiu ta na halautu ni lio kikinima, migamu tau mua taluutunia: ra na vahikolu ro*n*o mara na rebi vamua tara taluutunia: migamu gua, tau vaevanera, tau mua tugu lio taonira, *g*e kau ta*n*omana na taluutuniana.

33 Kau ro*n*ovia sakai gua na bosa vavagaha: Na tinoni *g*a te puku vale, me te suba na hohogo ni *vaini*, me te peo taligutia, me te gelia na vatei bita *vaini* lokana, me te saria na buko, me te lubatira vanira na lei tinoni kara lutua, me te boli vaa tana komu keha. 34 Me te poso na vula ke va*n*aga *g*a te vetenara *g*atu vanira na lei tinoni tara lutua na hohogo na lei nina tinoni, *g*e kara lavigi mai na va*n*ana: 35 ma na lei tinoni tara lutua na hohogo tara lavira nina tinoni, mara ramusia sakai, mara labu matea na ruana, ma sakai gua tara petaa. 36 Ma *g*aia te vetenara gua na lei tinoni, tara subo vaa tara diki, mara nea te vaga gua vanira. 37 Sakeragi *g*e vetena *g*atu vanira na dalena, te gagua, *G*aira kara nia maa dale*g*u. 38 Mara na lei tinoni tara lutua na hohogo tara rigia na dale, *g*e ra bosabosa kolu, A eni na tuguna; *g*atu, ka labua ma ka sa*g*ua na tunuvana. 39 Mara sigovia, mara sonihorua ta na hohogo ni *vaini*, mara labu matea. 40 Ma na magutu ni hohogo ni vaine ke mai, na hava ke kabarira vanira na lei tinoni ni lutu? 41 A*g*aira tara bosa tugu vania mara ta agua, A*g*aia ke durakera na lei tinoni dika kiri, me ke lubatia na hohogo ni *vaini* vanira na lei tinoni ni lutu keha, ma *g*aira kara talani vania na vara ta na vuladira.

42 Jesus te bosa vanira me gagua,
Igamu tau mua siroa mua ta na lei
*ge*gere te tabu ?
Na vatu tara *n*elea na kisu vale,
Tara vilia ke tuguru ta na piu-
na na vale :
A eni te mai ta Lord,
Ma na vatei ka nia hare gita
sugua.
43 Na pukuna eni inau tu bosa
vanigau *g*atu, kara sa*g*ua itamiu na
kinakabuna God, ma kara talana
vanira na vure tara halilaginigi na
va*n*ana *g*a. 44 Mahei te tumu vuvu-
*n*ana na vatu eni, ke tasodu soso : me
ke tumu vuvu*n*ana ahei, ke havuka-
ginia te vaga na pugu ni pari. 45
Mara na lei puku ni sukagi ma ra na
Varise tara ro*n*ovigi nina bosa vava-
gaha *g*e ra gilala te bosara *g*aira. 46
Mara kenea na lotiana, *g*e ra matagu-
nira na vure, na pukuna tara gana-
ganaa na porovete a*g*aia.

XXII.

1 Ma Jesus te nigi bosa tugu vanira
gua na lei bosa vavagaha, me gagua,
2 Na kinakabu i kokou te vaga na
vunagi, te *g*onia na tabatu ni taulagi
vania dalena, 3 me te vetenara *g*atu
na lei nina tinoni *g*e keikerira mai ta
na tabatu ni taulagi te holora tua :
mara hove didira. 4 Me vetenara
*g*atu gua na balu gua na tinoni, tara
gagua, Kau vanira tu holora mai, Kau
rigia, Inau tu talu dilaa ni*g*ua na
va*n*a : tara labui tua na lei ni*g*ua na
kau, ma na lei totobo te korukoru,
mara *g*onidilai na lei totobo soko :
kau mai ta na tabatu. 5 Ma *g*aira
tara mua ganagana mavaa, mara tona
kolili didira soo, e sakai ta na nina
hohogo, ma na ruana ta na nina vatei
sabiri. 6 Ma ra na sosoko tara sigo-
vira nina tinoni, mara vahagitailira
mara labu matera. 7 Ma na vunagi
te rutu ; me te vetenara *g*atu nina
mate, me te durakera na lei tinoni
labu tabo kiri, me suraa na komudira.
8 *G*e vanira nina tinoni, Na tabatu te
pitu dilara, ma *g*aira tu holora mai te
mua ulagadira. 9 Kau tona nimiu
ta na lei halautu bakesa, ma *g*aira tau
topora *g*a kau holora mai ta na tabatu.
10 Ma na lei tinoni ini tara ruguhoru
ta na lei halautu, mara holokolura
soko tara topora *g*a, ra na dika mara
na uto gua : ma na lei tinoni te mana-
dira na va*n*a ni tabatu. 11 Ma na
vunagi te mai rigira na lei tinoni te
holora mai tua, *g*e vaevanea na tinoni
te mua nia pupulu na tivi ni taulagi :
12 ma *g*aia te bosa vania, Kula, egua
*g*e o hage mai mo to mua nia pupulu
na tivi ni taulagi ? Me todore nina.
13 *G*e bosa vanira lei tinoni na vu-
nagi, Kau to*n*oi na limana ma na
tuana, ma kau soni horua ta na pu*n*i
i pari ; na ta*n*i, ma na girigiri livo *g*a.
14 Na pukuna tara holora mai ra na
subo, mara vilira na balu vamua.
15 *G*e ra va tona na Varise mara
vei kekenei evei kara ta*n*omana na
pe*g*oana nia na bosana. 16 Ma *g*aira
tara vetenara vania mai didira na
tinoni, ma ra na Herod gua, tara
gagua, Magutu, igami tai pukugo
to utuni igoe, mo to tuguni tatea nia
na utuni na halautuna God, mo to mua
nia maa siki sakai : na pukuna to mua
ganaganara lei tinoni. 17 Ko tatea
vanigami mai, na hava to ganaganaa,
Te kaeka*g*e kai sosoni vania Kaisari,
pe taho ? 18 Ma Jesus te ro*n*ovi
vakodoa didira na pe*g*ope*g*o, *g*e gagua,
Egua *g*e au tabotabou, *g*au ra na kiko ?
19 Kau tatea vaniu mai na ro*n*o ni
sosoni. Ma *g*aira tara nia mai vania
na *pene*. 20 Ma *g*aia te bosa vanira
me gagua, Ahei na titinonina ma na
*g*e*g*ere eni ? 21 Ma *g*aira tara vania,
Nina Kaisari, ra. *G*e bosa vanira a*g*aia,
Kau talani vania Kaisari, vamua na lei
totobo te logoi Kaisari ; ma vania God

na lei totobo God te logoi. 22 Ma gaira tara ronovia, ge ra nia hare ga mara sania, mara tona kolili didira.

23 Mi ta na boni keri tara mai tatana na Saduke, tara gagua, na tuguruoli te taho ga; 24 mara huatia, tara gagua, Magutu, Mosesi te bosa, ke mate sakai, me taho na dalena ke, na hogona ke lavia na tauna ge ke vahua na gari vania na tugana. 25 Mara na tama hogoni ara vitu ga: ma na diki te taulagi me te mate, me te taho na dalena, ge bosa vania tahina ke lolo tugu ta na tauna: 26 me te vaga gua na ruana, ma na toluni gua, ta na vituni. 27 Ma na vaivine te mate na sosoko. 28 Ta na tuguruoli ahei na tauna agaia tadira evitu, na pukuna agaira soko tara lavia. 29 Ma Jesus te bosa tugu vanira me gagua, Igamu tau nia hahi, na pukuna tau mua gilalai na lei gegere te tabu, ma na manana God gua. 30 Ta na tuguru oli tara mua taulagi, ma na lei vaivine tara mua taudira na lei mane, tara vagara na lei angel nina God vamua. 31 Mi ta na tuguruoli tadira tara mate gua, igamu tau mua siroa na bosa God te bosa vanigamu mai, te gagua, 32 Inau God nina Abraham, ma God nina Isaka, ma God nina Jakob? A God te mua God didira na lei tinoni tara mate, didira na lei tinoni tara vola vamua. 33 Mara ronovia na lei vure subo, ge ra nia hare nina tutugu ni tarai.

34 Ma ra na Varise, tara ronovia te va betora na Saduke, ge ra vaukolu. 35 Ma sakai tadira, na tarai, te kenea siki bosa tatana, te tabotaboa ga, 36 Magutu, na hava te haba vaa tadira na lei bosa ni vetena? 37 Ma gaia te bosa vania, me gagua, Ko dolovia Lord God igoe, ta na tobamu soko, ma na tarunamu soko nia na ganaganamu soko. 38 Na bosa ni vetena eni te sule, me te haba va tadira soko. 39 Ma na ruana te kaekage ga, te gagua eni, Ko dolovia te vagago igoa na gamua na komu kolu. 40 Na ronorono ni vetena soko, ma na lei porovete tara nigi ganagana kodo ta na lei bosa ni vetena ini.

41 Ma ra na lei Varise tara vaukolu ga, ge huatira nia siki bosa Jesus, te gagua, 42 Na hava tau ganaganaa Christ, na Dalena ahei agaia? Tara vania, na dalena David ra. 43 Ma gaia te bosa tugu vanira me gagua, Egua ge holoa nia Lord ta na Taruna, a David, ea,

44 A Lord te bosa vania nigua na Lord,
Ko sopou ta na madologu, polo ku talu horura gamua na kaka sara ni tuamu?

45 Ke holoa nia Lord a David ke, evei ke tanomana na dalena? e gagua. 46 Me ke mua tanomana siki sakai na bosa tugu vaniana siki bosa, me mua tanomana gua siki sikai na lavibuleana nia siki bosa ta na boni eni ke vaa me vaa.

XXIII.

1 Ge bosa Jesus vanira na vure subo ma ra nina vaovarono, te gagua, 2 Ra na tarai ma ra na Varise tara sopou i vuvunana na male kabu nina Mosesi: 3 na lei totobo sugua tara bosai vanigamu kau nigi pipo na kalitiani: ma kau bei taonigi didira na gehegehe: na pukuna tara bosa lee vamua mara mua kabaria. 4 E utuni, tara pitigi na lei hola te mava, te torora tara holai, mara talui ta na valadira na lei tinoni, ma gaira vamua kara mua hugui nia sakai na gigiri vamua. 5 Ma gaina tara kabarigi didira na lei gehegehe soko ge kara bubu na lei tinoni: tara suki sulei didira na vatei talu vatoga, mara mudumudu volapai vaa didira na pupulu, 6 mara nia lio papara na keneani na lei sape te haba ta na lei tabatu, ma na lei puku ni

malei sopou ta na lei vale sonikolu, 7 ma kara bahura na lei tinoni ta na lei malei sabiri, ma ra na lei tinoni gua kara holora nia Rabi. 8 Migamu gua kau bei taladira kara hologamu nia Rabi : na pukuna *a*gaia sakai te taraigamu, mi gau soko gua tama hogoni. 9 Ma kau bei holoa mama siki sakai i pari : na pukuna e sakai na Tamamiu *g*a i kokou. 10 Ma kau bei taladira gua kara hologamu nia magutu : na pukuna *a*gaia sakai na magutumiu, vamua Christ. 11 Ma *g*aia ke haba tamiu ke *g*ehegehe vanigamu sugua. 12 Ma *g*aia ke talunagoa hegena kara talupilea ; ma hei ke talupilea hegena kara talunagoa.

13 Vatei aroviamiu, *g*au ra na Tarai mara Varise, ra na kiko ! na pukuna igamu tau *ki* pu*n*isia na kinakabu i kokou tadira na lei tinoni : migamu gua tau mua hage mai *g*a, ma tau mua lubatira kara liu mai *g*a, tara ha*g*a hage didira.

14 Vatei aroviamiu gau ra na Tarai ma ra na Varise, ra na kiko, na pukuna igamu tau vaa va*n*a luvu na valedira na matesasani, mi gamu tau kokoeliulivuti e hau me hau na pukuna na kiko ; mi gamu gua kau tabe vulea na dete ta na *n*iha. 15 Vatei aroviamiu, gau ra na Tarai, mara na Varise, ra na kiko ! mi gamu kau sama kolilia na horara ma na pari tina *g*e kau nera tara *porosceluti* siki sakai : me tala tua *g*aia, kau nea *g*e ke dale Gehena te haba va itamiu.

16 Vatei aroviamiu, gau ra na huli rorodo, tau bosa, Ahoi ke nia papari na vale tabu te taho, ma hei gua ke nia papari na *gold* ni vale tabu ke papari uto. 17 Gau ra na bule, ma ra na rorodo ; na hava te haba vaa, na *gold*, pe na vale tabu te vatabua na *gold*. 18 Ma hei ke nia papari na bela ni sukagi te taho, ma hei gua ke nia papari na vatei hevei lee te gahaa *g*a, te dete kalea. 19 Gau ra na rorodo na hava te sule vaa, na vatei hevei lee, pe na bela ni sukagi te vatabua na vatei hevei lee ? 20 A*g*aia gua te nia papari na bela ni sukagi, te nia papari *g*a, ma na lei totobo soko gua ivuvu*n*ana. 21 Ma *g*aia gua te nia papari na vale tabu, te nia papari *g*a, ma *g*aia gua te gahaa i lokana. 22 Ma *g*aia gua te nia papari i kokou, te nia papari na malei sopouna God, ma *g*aia gua te sopou i vuvu*n*ana.

23 Vatei aroviamiu, *g*au ra na Tarai ma ra na Varise, ra na kiko ! na pukuna igamu tau sosoni na ha*n*avuluni na a*g*ole ma na koho ma na ria, ma tau sania na kabariani na lei totobo te mava ta na ro*n*oro*n*o ni vetena, na dete sugua, ma na dolo, ma na taluutuni. 24 Gau ra na tinoni huli rorodo, igamu te kapi sosonomiu na namu ma tau sonomi horua na *kamel*.

25 Vatei aroviamiu, *g*au ra na Tarai, ma ra na Varise, ra na kiko ! na pukuna igamu tau apoi na murini na seu ma na popo, mi lokani te vonugigi na vatei daedae ma na lio bea. 26 Na Varise rorodo igoe, ko diki apoa na lokana na seu ma na popo, me ke marabu gua na muridira.

27 Vatei aroviamiu, *g*au ra na Tarai ma ra na Varise, ra na kiko ! na pukuna igamu te vagai na lei malei beku tinoni tara pokei, na *n*urini te uto lee, ma na lokani te vonugigi na lei huli ni tinoni mate ma na sele soko. 28 Te vaga eni na lei tinoni tara ganaganagamu tau liokikinima vamua, ma na lokamiu te vonugigi na kiko ma na ta*n*ohahi.

29 Vatei aroviamiu, gau ra na Tarai ma ra na Varise, ra na kiko ! migamu tau kisui na malei bekudira na porovete, ma tau va*g*uva*g*ui gua na giludira ra na liokikinima, ma tau gagua, 30 Tai gahagami *g*a ke ta na bo*n*idira na tamamami, tai mua nira

udu tara havatigi na gabudira na porovete. 31 Na pukuna eni igamu tau talu vatoga vanigamu, igau ra daledira tara labura na porovete. 32 Igamu tau savu*n*ia na ta*n*ohahi didira na tamamiu. 33 Gau ra na poli, ma ra na dalei umata, evei kau ta*n*omana na rebetiana na dete ni Gehena. 34 Na pukuna eni inau tu vetenara vanigamu *g*atu ra na porovete, ma ra na lei tinoni manaha, ma ra na Tarai: ma kau labura ma kau patokira gua na balu tadira: ma na balu gua kau ramusira ta na lei nimiu na vale sonikolu, ma kau guru kolilira ta na lei komu; 35 *g*e ke dete kale gamu na gabudira na liokikinima tara havatia ta na pari, ta na gabuna Abel te lio kikinima, ritini na gabuna Sakaria dalena Barakia, tau labua i gobu patuna na voki tabu ma na bela ni sukagi. 36 E utuni inau tu bosa vanigau *g*atu, na lei totobo ini soko ke kalea na vata eni.

37 Jerusalem, Jerusalem, to labura na lei porovete, mo to petara tara vetenara mai tamua! Inau tu ha*g*a sonikolu haia na dalemiu, te vaga na kudo te taovira ta na gatana na dalena, ma tau hove nimiu. 38 Kau rigia, tara boli sania na valemu, me te uri tamua. 39 Mi nau tu bosa vanigau *g*atu, kau mua ta*n*omana na rigia*g*u gua, polo kau bosa, Holoutoa *g*aia ke mai ta na ahana Lord.

XXIV.

1 Me te rugu horu ta na vale tabu Jesus, me te tona soo; mara nina vaovaro*n*o tara mai tatana, mara tugunigi vania na lei vatu tara nigi kisu vale tabu. Ma *g*aia te bosa tugu vanira me gagua, 2 Tau rigigi so*g*ea na lei totobo kiri? E utuni inau tu bosa vanigau *g*atu, Ke mua gahaa siki vatu i vuvu*n*ana na vatu, kara mua durakea.

3 Ma *g*aia te sopou ta na gotu ni Oliveti, ma ra na vaovaro*n*o tara mai tatana, mara huati poloa, tara gagua, Ko tatea vanigami mai, keguaniga *g*e kalei na lei totobo ini? ma na hava na vaugilala na maiamu, ma na kouna ni maramana. 4 Me te bosa tugu vanira Jesus, me gagua, Kau lavia na la*g*amiu ke bei hahilaginigamu siki sakai. 5 Na pukuna eni ra na subo kara mai ta na aha*g*u, ma kara gagua, Inau na Christ; ma kara hahilaginira tara subo. 6 Ma kau ro*n*ovigi na lei kisumate; ma na lada ni kisumate, kau lavigi na la*g*amiu ma kau bei ko*e*nelegamu *g*ea: na lei totobo ini ke kalei sugua; ma na sosoko te mua poso mai mua. 7 Ma na vure ta sakai na komu ke tuguru pu*n*usira na vure ta na komu keha, ma sakai na kinakabu ke tuguru pu*n*usia na kinakabu keha: ma na lei *ne*nere ma na lei anu ta na lei komu te subo. 8 Ma na lei totobo ini ke pukulaginia na vatei arovi vamua. 9 Vaho *g*e kara lubatigamu ta na vatei totoro, ma kara labu mategamu. Ma na lei vure soko kara nigau sika na pukuna na aha*g*u. 10 Vaho *g*e kara kabalagi ra na subo, ma kara vei peperoi, ma kara sopa nira sika. 11 Ma na lei porovete sorisori ra na subo kara sivuda mai, ma kara hahilaginira ra na subo. 12 Ma na pukuna na ta*n*ohali ke hali, na didira na dolo ra na subo ke bihi *g*ea. 13 Ma *g*aia ke vada*n*itai ritini na sosoko, ke vavolaa. 14 Ma kara tuguni tatea na ro*n*oro*n*o uto eni ni kinakabu ta na maramana taligu, na vatei talu vatoga vanira na lei vure soko: vaho *g*e ke livu mai na sosoko.

15 *G*e ma kau rigia na haurake ni sura a Daniel na porovete te bosaa, te tuguru ta na bona te tabu (a*g*aia te siroa ke lavipa*n*otia); 16 vaho *g*e kara soga dato ta na lei gotu *g*aira tara gogo i Judea: 17 ma *g*aia te

gahaa ta na tautauvuna ni vale, ke bei horu i pari ge ke boli kehai na hegohegona te gahai ta na vale: 18 ma gaia te gaha ta na hohogo ke bei pulohi na laviana na pupuluna. 19 Me te vatei aroviadira tara bote, ma gaira tara susu ta na lei boni kiri. 20 Ma kau kokoeliulivuti nimiu ke bei kale ta na malaho na sogamiu, me ke bei gua ta na boni ni ahealie. 21 Na pukuna na haurake ke sule ga te mua te vagaa ta na vuivunina na maramana ritini mai, me ke mua tanomana te vaga gua. 22 Ge me ke mua kekeirigi na lei boni kiri, taho na vinahi te vola; ma na pukuna gaira te vilira tua ke kekeirira na lei boni kiri. 23 Ge me ke bosa vanigamu siki sakai, Age, a eni na Christ, pe keri, kau bei taluutunia. 24 Na pukuna gaira na lei Christ sorisori kara sivuraga mai, ma ra na lei porovete sorisori gua, ma kara tatei na lei vaugilala ma na lei butuli te sule: ge kara nia tanomana na hahilagiadira gaira tara vilira tua. 25 Kau rigia, Inau tu tutugu dilai vanigau gatu na lei totobo ini. 26 Ge ma kara bosa vanigamu, Kau rigia, Agaia te gaha ga ta na bona aroha; kau bei ruguhoru: Kau rigia te gaha ga ta na lei voki, kau bei taluutunira. 27 Te vaga na viti te ruguhonu mai i ulu, me te tate gua i boko, te vaga gua eni na maiana na Dale tinoni ga. 28 Evei te pipili na tono, ke vaukolu ga na lei manukama.

29 Me padi tua na haurake ta na lei boni kiri, na aho ke boni volo, ma na vula ke mua lubatia na hinana, ma na lei veitugu ke kutu ta na parako, ma na mana ta na parako ke anuanu: 30 vaho ge ke tate ta na parako na vaugilalana na Dale tinoni: ma na lei kema soko ni maramana kara nia tani ga, ma kara rigia na Dale tinoni ke nia mai na mana ma na lada te sule i vuvunani na lei gobaguli ni parako. 31 Ma gaia ke vetenara gatu nina Angel nia na tavuli ke tani sule, ma kara vilikolura gaira te vilira tua ta na lei mata ni guri evati, ta na vuivuni ritini na kouna na parako.

32 Taeni kau ronovi vakodoa na nina bosa vavagaha ni *vigi*: ke pobi na otona ke, me ke pururu, igamu tau pukua na ehina te dutu mai; 33 migamu gua kau rigigi na lei totobo ini ke mai, vaho ge kau pukua agaia te dutu mai tua, ta na mataula vamua. 34 E utuni, inau tu bosa vanigau gatu, ke mua padi na vata eni, polo ke poso na lei totobo kiri. 35 I kokou mi pari ke tagaa, ma na lei bosagu vamua ke mua tagai. 36 Me taho siki sakai te pukua na boni pe na bona ni boni keri, taho mua na lei Angel i kokou, taho mua na Dale, na Mama vamua. 37 Me te vaga ta na lei bonina Noa, te vaga gua eni na maiana na Dale tinoni. 38 Me te vaga gua ta na lei boni kiri, te mua livu mai mua na tave, tara vana mara inu, mara lavira na vinekama mara taudira na lei mane, ritini mai na boni, a Noa te hagelia na vaka, 39 ma gaira tara mua gilala polo te sapanira na tave, me te durakera soko: ke vaga gua eni ta na maiana na Dale tinoni. 40 Ta na boni keri erua na tinoni ga ta na kinakova; kara lavia sakai ma kara sania na dolana. 41 Me rua na vaivine koro gigiri kolu; kara lavia sakai ma kara sania ga na ruana. 42 Kau dai nimiu: na pukuna tau mua gilala na boni na magutumiu ke sivuda mai ga. 43 Migamu tau pukua tua eni, te gilala na bona ni boni na puku vale ke, ke mai ga na tinoni gito, te dai nina, me mua tanomana diua na valena. 44 Kau pitu dilaa nimiu, na pukuna eni na Dale tinoni ke sivuraga mai ga ta na bona ni boni tau mua gilala kasunia. 45 Ahei agaia na tinoni te liosakai me te manaha,

na magutuna te lubatia vania na valena *ge* ke rigitaonia, ke tuvali utoa vanira na vure gadira na *vana*? 46 Holoutoa na tinoni keri, na magutuna ke topoa ta na sivuragaana mai te nia pipo *ga*. 47 E utuni inau tu bosa vanigau *ga*tu ke talana vania na rigitaoniani na lei nina totobo soko. 48 *Ge* me ke bosa ta na tobana na *t*inoni dika keri te gagua, Na magutu*gu* te ne*go*; 49 me ke vuivuni na ramusiadira na dolana, me ke *vana*, me inu kolu tadira tara inu bulebule; 50 na magutuna na tinoni keri ke sivuda mai *ga* ta na bo*ni* te mua pitua, ma na bona ni bo*ni* te mua gilala kasunia, 51 Me ke ramusi matea, me ke talua na malana tadira na kiko: na ta*ni ga* ma na *giri*giri livo.

XXV.

1 Mi ta na bona keri kara vavagaha nira eha*na*vulu na tahula na kinakabu i kokou, tara lavigi didira na bulu mara nigi tona *ge* kara va topoa na tinoni te ta*gi*ha taulagi. 2 Me lima tadira tara bule, me lima gua tara manaha. 3 Ra na bule tara lavi leai didira na bulu, mara mua nia tona na kokolo gua: 4 ma ra na manaha tara lavigi didira na bulu ma na kokolo gua ta didira na kada. 5 Ma hau tara pitua na tinoni te ta*gi*ha taulagi, ma *gaira* soko tara maturu toto*na*gi. 6 Mi ta na kutu ni bo*ni* te ta*ni* na guu, Kau rigia, te sara mai na tinoni te taulagi! Kau ruguhoru nimiu ma kau va topoa. 7 Mara tapatuguru na lei tahula kiri, mara nigi pipo didira na bulu. 8 Mara na bule tara bosa vanira na manaha, kau dodca vanigami mai na nimiu na kokolo, ra, na pukuna te ha*ga* mate minami na bulu. 9 Ma ra na manaha tara bosa tugu vanira mara *ga*gua, ke mua kaekage tamami mi tamiu so*ge*a: kau tona vanira tara sabiri ma kau pelu nimiu, ra gagua. 10 Ma *gaira* tara va sabiri ma na tinoni te ta*gi*ha taulagi te sara mai: ma *gaira* tara pitu kasunia tara hage kolu tatana ta na tabatu ni taulagi: mara vo*no*tia na mataula. 11 Me tumuri va ra na lei tahula keha gua tara mai, mara gagua, Lord, Lord, ko ha*na*via vanigami mai. 12 Ma *gaia* te bosa tugu vanira me gagua, E utuni inau tu bosa vanigamu, Inau tu mua gilalagamu, ea, 13 Na pukuna eni kau dai kasunia nimiu, tau mua pukua na bo*ni* ma na bona ni bo*ni* gua.

14 Me te vaga na tinoni te va tona ta na komu keha, me te holo kolura mai tatana na lei nina tinoni, me te tuvaligi vanira na nina he*go*he*go*. 15 Me te hea sakai, clima na *taleneti*, ma na dolana gua erua, ma na keha gua e sakai; te sopa hera taonia na manahadira; me te tona sanira. 16 Me te sakeragi a*gai*a te holai elima na *talencti* te va tona me te nigi sabiri, me te au gua tatana elima gua na *taleneti*. 17 Me te vaga gua a*gai*a te holai eruka, te au tatana gua eruka. 18 Ma *gaia* te hola e sakai te va tona me te poloa na nina ro*no* na magu tuna me te *ge*livaginia ta na pari. 19 Me padi tua na bona te hau, na magutu dira na lei tinoni kiri te pulohi mai, me ha*ga* padalaginigi tadira. 20 Ma *gaia* te holai e lima na *talencti* te nigi mai tatana e lima gua na *taleneti*, te gagua, Magutu, igoe to talani vaniu tua e lima na *talencti*: mo ko rigia, te au so ta*gu*a e lima gua *ga* na *taleneti*. 21 Na magutuna te bosa vania me gagua, E utumu, na tinoni te uto me te lio sakai igoe; to lio kikinima sugua ta na rigitaoniani na lei totobo pile, inau ku lubatigi vanigo taeni e subo na totobo; ko va hage igoe ta na to*go*to*go* nina na magutumu. 22 Ma *gaia* gua te holatigi erua na *taleneti* te mai bosa vania, Magutu, to

talani vaniu tua eruka na *taleneti:* ko rigia, te au *ga* tagua erua gua na *taleneti.* 23 Na magutuna te bosa vania, me gagua, E utumu, na tinoni te uto me te lio sakai, to lio kikinima sugua ta na rigitaoniani na lei totobo pile, inau ku lubatigi vanigo taeni e subo na totobo: ko va hage igoe ta na nina togotogo na magutumu. 24 Ma *gaia* gua te hola e sakai na *taleneti* te mai, me te vania, Magutu, inau tu pukugo na tinoni pani igoe, to baobaore mo to mua vade, mo to vahikolui to mua seburukaginigi: 25 minau tu matagu nigua, mu tu tona keha mu tu gelivagini poloa ta na pari nimua na *taleneti,* ko rigia, ko holatia nimua. 26 Ma na magutuna te bosa tugu vania, me gagua, Na tinoni dika mo to lupa igoe, to gilalau tu baorei tu mua vadei, mu tu vahikolui tu mua havukaginigi; 27 e gua *ge* o mua lubatigi nigua na rono vanira tara nia pipo na sabisabiri rono, mi ta na pulohiagu mai, ku holatia nigua, ma na dolana gua te au. 28 Kau lavi kehaa tatana na *taleneti* mo ko vahea agaia e hanavulu na *taleneti* tatana. 29 Na pukuna kara soni halavua vania te lologo, me ke au tatana: ma kara lavikeha tatana te mua lologo, na totobo vamua te gaha itatana. 30 Ma kau soni horua na tinoni te vana luvu ta na pui i pari: na tani *ga* ma na *giri*giri livo.

31 Mi ta na boni keri ke nia mai na raranana na Dale tinoni, ma kara nia udu kolu mai gua na lei angel, vaho *ge* ke sopou ta na malei sopouna ni ladana. 32 Ma kara vahikolura mai tatana na lei vure soko. Me ke tuvali kehara i levu mi levu, te vaga na tinoni rigitaoni *sipu* te tuvalira na lei *sipu* tadira na *gotu.* 33 Me ke talu kolura na lei *sipu* ta na madolona ma na lei *gotu* ta na maulina. 34 Vaho *ge* bosa na Vunagi vanira ta na madolona, Mai, gau, te holoutogamu na Tamagu, kau logoa nimiu na kinakabu te goni kasunia vanigamu ta na vuivunina na maramana mai. 35 Inau tu vitolo, ma tau kutiu: inau tu mananaha, migamu tau heo gagua na beti mai: inau tu sinogo, ma tau pabeu: 36 tu bona, ma tau puluu nia na tivi: tu vahagi, ma tau toutoguluu: tu gahau ta na vale pipiti, ma tau mai kaou. 37 Vaho *ge* kara bosa tugu vania ma kara gagua, ra na lio kikinima, Magutu, teguaniga tai rigigo to vitolo, migami tai kutigo? mo to mananaha gua, mi tai heo gamua na beti? 38 Mi teguaniga gua to sinogo, ma tai pabego? mo to bona, mi tai pulugo nia na tivi? 39 Mi teguaniga gua tai rigigo to vahagi, mo to gahago ta na vale pipiti, ma tai toutogulugo *ga*? 40 Ma na Vunagi ke bosa tugu vanira me ke gagua, E utuni inau tu bosa vanigau gatu, Tau nea te vagaa vania siki sakai tadira na lei hogogu ini ke, te pile kikia tadira sugua, te vaga tau nea vaniu. 41 Vaho *ge* ke bosa vanira ta na maulina. Kau tona keha tagua, gau ra na vavarana, ta na lake te gala kasila, tara keru dila vania Satana ma ra na lei nina taruna dika. 42 Na pukuna inau tu vitolo, migamu tau mua kutiu: inau tu mananaha, migamu tau mua heo gagua na beti: 43 inau tu sinogo, migamu tau mua pabeu: tu bona, migamu tau mua puluu nia na tivi: tu vahagi, mu tu gahau ta na vale pipiti, migamu tau mua toutoguluu. 44 Ma *gaira* gua kara bosa tugu vania, ma kara gagua, Magutu, teguaniga tai rigigo to vitolo, pe to mananaha, ma na sinogo, pe to bona, pe to vahagi, pe to gahago ta na vale pipiti, migami tai mua *gehe*gehe vanigo? 45 Vaho *ge* ke bosa tugu vanira, me ke gagua, E utuni inau tu bosa vanigau gatu. Tau mua nea te vaga eni vania siki sakai tadira na lei pile ini, tau mua nea

te vagaa vaniu. 46 Ma *g*aira ini kara tona keha ta na vatei totoro kasila: ma ra na lio kikinima ta na vola ke mua mautu.

XXVI.

1 Me te sakeragi a Jesus te bosa sokoi na lei bosa ini, te gagua vanira nina vaovaro*no*, 2 Igamu tau pukua ke padi erua gua na bo*ni* me ke poso mai na Lovovule, ma kara lubatia na Dale tinoni *g*e kara patokia. 3 Vaho *g*e ra vaukolu mai na lei puku ni sukagi mara na magutudira na vure, ta na bebetena na puku ni sukagi, tara holoa Kaiavasi; 4 mara nia guruvaro*no* na tabe poloana *g*e kara matea. 5 Mara gagua, Sania ta na *g*ougounu kara bei nia haurerevo *g*ea na vure.

6 Ma Jesus te gaha *g*a i Betania, ta na valena Simon na ila. 7 Na vaivine te nia mai tatana na popo tara saria nia na *Alabaseta*, te vonugia na kokolo te hahi na matena, me kovala ta na uluna te koli ta na va*n*a. 8 Ma ra na lei vaovaro*no* tara rigia, *g*e ra nia rutu, mara gagua, Egua *g*e ra soni leaa na totobo eni? 9 Na pukuna kara ta*n*omana na sabiri suleana na kokolo eni, ma kara vahe leara na lei tinoni bona, 10 Ma Jesus te gilalaa, *g*e bosa vanira, Egua *g*e au lavi buleana na vaivine? Na pukuna te *g*ehetia na *g*ehe*g*ehe uto vaniu. 11 Ra na lei tinoni bona tara gahara haia itamiu; mi nau te taho. 12 Ma *g*aia te kovala na kokolo eni ta na huli*g*u, te nea kasunia na bekua*g*u. 13 E utuni inau tu bosa vanigamu *g*atu, kara tuguni tatea na ro*n*oro*no* uto eni ta na maramana taligu, ma na totobo te kalitia na vaivine eni kara tutu*g*ua gua, na vatei ganagana oliana.

14 Vaho *g*e va itadira ra na lei puku ni sukagi sakai tadira na sara erua, na ahana Judasi Isikarioti, me gagua, 15 Na hava kau tabau nia minau ku lubatia vanigamu? Mara ka*g*ei vania etolu hana*v*ulu na *siliva*. 16 Mi ta na bo*n*i keri a*g*aia te kenea na bona ke peroa vanira *g*a.

17 Mi ta sakai na bo*n*i ni bread *g*ulu, ra na vaovaro*no* tara mai rigia Jesus mara gagua, Ivoi to liona kai va *g*oni dila vanigo ko gania na Lovovule *g*a? 18 Ma *g*aia te bosa, Kau va tona ta na komu vania siki sakai, ma kau va*n*ia, Na magutu te gagua, te poso mai tua na bo*n*i*g*u: inau tu ha*g*a gania ta na valemu tadira ni*g*ua na vaovaro*no*, na Lovovule. 19 Ma ra na vaovaro*no* tara nea te vaga Jesus te bosa vanira; ma ra *g*ehe dilaa na Lovovule. 20 Me te nulavi te sopou kolu ta na va*n*a tadira ra na sara erua. 21 Ma tara va*n*a soo, a*g*aia te gagua, E utuni inau tu bosa vanigau *g*atu, sakai tamiu ke perou. 22 Ma *g*aira tara dika lio *n*ana*t*a, mara vuivuni tua na sopa bosa vania*n*a, E mua inau, magutu? 23 Ma *g*aia te bosa tugu vanira me gagua, A*g*aia te he*o*ti kolu ta*g*ua na limana ta na popo, a*g*aia keri ke perou. 24 Na Dale tinoni ke tona te vaga tara *g*erea tua tatana: me te vatei aroviana na tinoni keri te peroa na Dale tinoni, e uto vaa tatana na tinoni keri tara mua vahua. 25 Ma Judasi te peroa, te bosa tugu vania me gagua, E mua inau, magutu? A*g*aia te bosa tugu vania me gagua, To bosaa i*g*oe. 26 Mara va*n*a soo Jesus te tabea na *bread*, me te bosa utoa, me *n*itia: me te tuvalia vanira na vaovaro*no*, me gagua, Tabea, gania: a*e*ni na huli*g*u. 27 Me te tabea gua na seu, me te bosa utoa, me te hera va, te gagua, Igamu soko kau inuvia eni; 28 a*e*ni na gabu*g*u ni baubahu te ta*g*iha mai, te tave tugura na subo, ta na talukehai palu. 29 Mi nau tu bosa vanigau *g*atu, Inau ku mua inu-

via na kokolo ni *vaini* eni, ke riti na bo*ni* keri ku inuvi vaolua kolu mai tamiu ta na kinakabuna Tama*gu*.

30 Ma *g*aira tara lin*e*a tua na lin*e*, *g*e ra ruguhoru ta na gotu ni Oliveti.

31 Ma Jesus te bosa vanira, me gagua, Igamu soko kau niu kabalagi: na pukuna te *g*erea tua, Inau ku labua na tinoni te rigitaoni *sipu*, ma na lei *sipu* kara havukagi. 32 Mi nau tu tuguru oli tua, ku idevigau i Galilea. 33 Me te bosa tugu vania a Peter me gagua, Kara nigo kabalagi na lei tinoni soko ke, mi nau tu taho. 34 Jesus te bosa vania, E utuni Inau tu bosa vanigo, ta na bo*ni* eni, ke mua rua na ta*n*ina na kokoroko, me tolu tua na niu huguag*u*. 35 Peter te bosa vania, me gaguà, *Ge* mu ku mate kolu tamua ku mua huguhugugo. Ma *g*aira soko ra na vaovaro*n*o tara bosa kolu te vagaa.

36 Vaho *g*e sara na bebete tara vatua nia Getesemane a Jesus. Me te bosa vanira nina vaovaro*n*o, me gagua, Kau sopou mai eni, minau ku va tona iane, mu ku kokoeliulivuti. 37 Ma *g*aia te lavira tatana Peter, ma ra rua na dalena Sebede, me te vuivuni dika lio ma na marate. 38 Ma *g*aia te bosa vanira, Na taru*n*agu te nia dika lio *n*ana*t*a, ritini na mate vamua: kau tolu pitu soo iani, ma kau tolu dai kolu tag*u*a. 39 Ma *g*aia te tona vasoo na pile, me te pogo horu ta na matana, me te kokoeliulivuti, me gagua, Age Tama*g*u, *g*e ke ta*n*omana, na seu eni ke liu padiag*u*: mugua ke bei te vaga inau tu liona, migoe vamua. 40 Ma *g*aia te pulohi tadira tolug*a*ira na vaovaro*n*o, me te rigi topora tolug*a*ira tara maturu, me te vania Peter, Kau tolu mua ta*n*omana dai kolu tag*u*a sakai na bona vasoo? 41 Kau tolu dai nimiu, ma kau tolu kokoeliulivuti gua, kau tolu bei liu ta na tabotabo: na taru*n*a te lag*a* sugua, na huli vamua te labe. 42 Me ruani gua na tonana tadira, me te kokoeliulivuti, me te gagua, Age Tama*g*u, ke mua ta*n*omana na padiag*u* na seu eni ke, mu ku mua inuvia, ke kale sugua na liomu. 43 Ma *g*aia te mai tadira tolug*a*ira gua, me rigi topora tara maturu soo, na pukuna na matadira tolug*a*ira te kakaka. 44 Ma *g*aia te sanira gua, me tona keha, me toluni tua te kokoeliulivuti, me te bosai gua na lei bosa kiri. 45 Vaho *g*e mai ag*n*ia vanira na vaovaro*n*o, me te bosa vanira tolug*a*ira, Kau tolu maturu ma kau tolu aheahe nimiu soo: kau rigia te sara mai tua na bona, tara peroa *g*à na Dale tinoni ta na limadira na ta*n*ohahi. 46 Tuguru nimiu, ma ka tona: kau rigia, te mai tua a *g*aia ke perou.

47 Me te sakeragi, te bosa soo, Judasi, e sakai tadira na sara erua, te nira mai tatana na vure subo, tara holai na isi ma na tila, mara butu mai tadira na puku ni sukagi ma ra na lei magutudira na vure. 48 Ma *g*aia te peroa te talua na vaugilala tadira, te gagua, Inau ku no*n*ino*n*ia ahei, ma *g*aia sugua: kau sigovia. 49 Me te sakeragi te mai ta Jesus, me te vania, Age magutu; me te no*n*ino*n*ia. 50 Me te bosa vania Jesus, me gagua, Kula, ko nea na pukuna to mai tua. *Ge* ra mai mara sigovia Jesus, mara lavia. 51 Mo ko rigia sakai tadira tara gahara ta Jesus te haua na limana, me te sipaa nina isi, me te labua nina tinoni na puku ni sukagi, me te kamo kehaa na kulina. 52 Vaho *g*e bosa vania Jesus, me gagua, Hilipaginia gua ta na malana nimua na isi: na pukuna ag*a*ira soko tara tabea na isi kara nia mate na isi. 53 Mo to ganagana igoe, inau ku mua ta*n*omana kurutia na Tama*g*u, ma *g*aia ke vetenara mai tag*u*a na mola ni Angel e han*a*vulu me sara erua, me subo vaa gua? 54 Mi vei ke ta*n*omana keha, me ke kalei na lei ro*n*oro*n*o te tabu,

te vaga eni sugua? 55 Mi ta na bona keri Jesus te bosa vanira na vure, me gagua, Igamu tau nigi ruguhoru mai na lei isi ma na tila na sigovia*g*u te vaga na tinoni *g*ito? Ta na lei bo*n*i soko inau tu sopou ta na vale tabu mu tu tarai, migamu tau mua sigoviu. 56 Me padi na lei totobo ini *g*e kalei na lei *g*e*g*ere didira na porovete, te gagua, *G*e ra sama sania ta na lei vaovaro*n*o soko.

57 Ma *g*aira tara lavia Jesus tara nia tona ta na valena Kaiavasi, na puku ni sukagi. Ma ra na tarai mara na lei magutu tara vaukolu *g*a. 58 Ma Peter te saritaonia te hau, ta na bebetena na puku ni sukagi, me te hage *g*a, me sopou horu tadira na lei *g*ehe*g*ehe, me pitua soo na kouna. 59 Ma ra na lei puku ni sukagi ma ra na ovu ni dete soko tara kenea na huru taboana, *g*e kara matea. 60 Mara mua ta*n*omana na bosa kaleana tadira: na lei tinoni huruhuru tabo tara subo tara tuguru mai. 61 Mi murina vaa toro mai eruka, moro gagua, te bosaa na tinoni eni. Inau ku ta*n*omana na durakeana na valena God, mu ku kisua *g*ua ta tolu na bo*n*i. 62 Me tapa tuguru na puku ni sukagi me te bosa vania, Egua *g*e o mua bosa tugu siki bosa, na hava na lei totobo ini tara hurugo nia? 63 Ma Jesus te todore, ma na puku ni sukagi te bosa vania, me gagua, Inau tu nia papari vanigo na ahana God te vola, ko tuguni tatea vanigami mai. Na Christ dalena God igoe, pe taho? 64 Jesus te bosa vania, me gagua, To bosaa: minau tu bosa vanigo, Ta na e*n*iha kau rigia na Dale tinoni te sopou ta na madolona na Mana, me ke mai ta na lei gobaguli ni parako. 65 Vaho *g*e rosia nina pupulu na puku ni sukagi, me te gagua, A*g*aia te bosa tabo: na pukuna na hava ka kenera gua kara hurua nia? Kau rigia igamu tau ro*n*ovia nina bosa tabu: na hava tau ganaganaa? 66 A*g*aira tara bosa tugu vania mara gagua, Te manana na mate. 67 Vaho *g*e ra a*n*usua na matana mara ramusia. Ma na balu tara tapotapoa, 68 maia gagua, Igoe Christ, ko tatea vanigami mai ahei a*g*aia te labugo?

69 Ma Peter te sopou i pari ta na bebete, me te mai tatana na tahula me gagua, Igoe gua to gahago ta Jesus na Galilea. 70 Ma *g*aia te huguhugu tadira soko, me gagua, Inau tu mua pukua na totobo to bosaa. 71 Me te ruguhoru tua a*g*aia tana malei *g*ehe ni vale, te rigia sakai gua na tahula, me te bosa vanira tara tuguru *g*a. Na tinoni eni gua te gahaa ta Jesus na Nasareta. 72 Ma *g*aia te nia huguhugu me te nia papari gua, Inau tu mua gilala na tinoni, ea. 73 Mi ta·na siki bona pile gua, *g*aira tara tuguru *g*a tara mai mara bosa vania Peter, E utuni sugua, igoe sakai tadira: nimua na leu te tatego mai. 74 Vaho *g*e vuivuni na papari ma na bosa dikadika, te gagua, Inau tu mua pukua na tinoni. Me te sakeragi te ta*n*i na kokoroko. 75 Ma Peter te ganagana olia na bosana Jesus te gagua. Ke mua ta*n*i na kokoroko me tolu tua na niu huguagu. Ma *g*aia te ruguhoru me te nia ta*n*i na dika lio.

XXVII.

1 Me te puipu*n*i gana, ra na lei puku ni soni sukagi soko, ma ra na lei magutudira na vure tara nia guruvaro*n*o na mateana Jesus. 2 Ma *g*aira tara to*n*oa mara lavikehaa, mara lubatia vania Pilatu na *Governor*.

3 Me rigia Judasi, te peroa, tara dete kalea, *g*e tugua na liona, me nigi oli mai tadira na puku ni sukagi mara na lei magutu na etolu na ha*n*avulu na *silíva*, te gagua, 4 Inau tu bahi ni*g*ua tu peroa na

gabu te lio kikinima. Ma *g*aira tara vania, Ma na hava itamami ra, ko nia pipo igoe? 5 Ma *g*aia te sonihorui na ro*n*o ta na vale tabu me te ruguhoru me va ligo matea hegena. 6 Ma ra na puku ni sukagi tara lavia na ro*n*o na *siliva*, mara gagua, Te mua ulagana na hogoniana ta na vale ni ro*n*o tabu, na pukuna na matei gabu keri. 7 Ma *g*aira tara bosa kolu, mara nia sabiri na hohogo ni *Pota*, na malei tavugiadira na sinogo *g*a. 8 Na pukuna eni tara vatua nia na hohogo ritini mai taeni, Na hohogo ni gabu. 9 Vaho *g*e kalei na bosana Jeremia na porovete te bosai, Ma *g*aira tara lavigi na etolu ha*n*avulu na *siliva*, na matena a*g*aia keri tara pelua, na balu tadira na dale Israel. 10 Mara tugua nia na hohogo ni *Pota*, te vaga a Lord te bosaa.

11 Ma Jesus te tuguru pu*n*isia na matana na *Governor*: ma na *Governor* te huatia me gagua, na vunagidira na Israel igoe, pe taho? ea. Me te bosa tugu vania Jesus me gagua, To bosaa. 12 Ma ra na puku ni sukagi tara hurua me mua bosa tugu. 13 *G*e bosa vania Pilatu me gagua, O mua ro*n*ovigi na lei totobo te subo tara hurugo nia? 14 Ma *g*aia te mua bosa tugu vania, taho siki bosa: ma na *Governor* te nia hare *n*a*n*ata *g*a. 15 Mi ta na *g*ou*g*onu na *Governor* te lubatia vanira na vure siki sakai na tinoni tara pitia, ahei tara liona. 16 Ma sakai na tinoni pipiti *g*a tadira, tara vatua nia Barabasu, me te lada na ahana. 17 Me te bosa vanira Pilatu tara vaukolu mai *g*a, Ahei rotadira tau liona ku lubatia vanigamu? Barabasu, pe Jesus tara holoa nia Christ? 18 Ma *g*aira te pukura tara peroa na pukuna tara nia sika. 19 Ma *g*aia te sopou ta na bela ni dete, na tauna te vetena mai tatana ki sakai, me gagua, Ko bei nea siki totobo vania na tinoni keri te lio kikinima: na pukuna na maturu bole te torou *g*eni na pukuna *g*aia. 20 Ma ra na lei puku ni sukagi, ma ra na lei magutu tara lavi buleadira na vure na no*n*iana Barabasu, ma na durakeana Jesus. 21 Ma na *Governor* te bosa tugu vanira me te gagua, Ahei tadira ro*g*aira tau liona mu ku lubatia vanigamu? 22 Ma *g*aira tara bosa, Barabasu. Pilatu te bosa vanira me gagua, ma na ha ku nea vania Jesus tara vatua nia Christ? Ma *g*aira soko tara bosa, Patokia, raa. 23 Ma *g*aia te bosa, Egua, na ha na totobo dika te kabaria? Ma *g*aira tara gaegahe *n*a*n*ata, mara gagua, Patokia. 24 Ma Pilatu te pukua te mua ta*n*omana na mana pu*n*usiadira, me te gunalira vamua na vure, *g*e lavia na beti, me te sau lima ta na matadira na vure, me te gagua, Te mua kauliu na gabuna na tinoni eni te liosakai: igamu kau nia kaukauli *g*a. 25 Ma na vure soko tara bosa tugu, mara gagua, Na gabuna ke kauli mategami, ma rana lei dalemami gua, raa. 26 Vaho *g*e lubatia vanira Barabasu: Me te ramusia Jesus, me te talana vanira kara patokia.

27 Ma ra na nina *Governor* tara nia tona Jesus ta na *Piritoreum*, mara holokulura mai tatana na ova udolu. 28 Vaho *g*e ra sonikeha nu pupuluna, mara pulua nia na polopolo te sisi. 29 Mara vauhia nia na karukaili na pitulu mara talua ta na uluna, ma na ade ta na madolona; ma *g*aira tara tualagi tuturu batobato vania gua, mara gagua, Age, Vunagidira na Israel! 30 Mara a*n*usua, mara lavikeha tatana na ade mara labua nia na uluna. 31 Mara batobato sokoa tua, *g*e ra sua keha tatana na polopolo, mara pulua nia na pupuluna, mara nia tona kèha *g*e kara patokia.

32 Ma *g*aira tara ruguhoru *g*e ra

topoa na tinoni ni Kurene, ni ahana Simoni: mara lotia *ge* ke nira udu kolu tadira, me ke holatia na gaivavalana. 33 Mara sara tua na bona tara vatua nia Goligota, te gagua, Na bona ni ulu, 34 *ge* ra hea na vinega tara ule kolua nia na ahu: ma *gaia* te nami tabo*nana* *ge* hove nina na inuviana. 35 Ma *gaira* tara patokia, *ge* ra tuvalira nia nina pupulu; mara nigi talu vaugilala; 36 mara sopou horu *ga* mara vatogaa. 37 Ma na *gege*re tara hurua nia tara *ge*rea i vuvu*nana*, A Jesus eni na Vunagidira na Israel. 38 Vaho *ge* ra patoki kolura tatana eruka na tinoni *gi*to, sakai ta na madolona, ma sakai ta na maulina. 39 Ma *g*aira tara liu padi tara *n*araa, mara birubirui na uludira, mara gagua, 40 Age, to durakea na vale tabu, mo to kisua gua ta tolu na bo*ni*, ko vavolago hegemu: *ge* ke Dalena God igoe ke, ko tete horu mai ta na gaivavala taeni, ra gagua. 41 Te vaga gua ra na puku ni sukagi tadira na lei magutu ma ra na tarai tara batobatoa, mara gagua, 42 A*g*aia te vavolara na keha; ke mua ta*n*omana na vavolaana hegena. Na Vunagidira na Israel a*g*aia ke, me ke tete horu mai ta na gaivavala, vaho kai taluutunia igai. 43 A*g*aia te varava ta God; me ke vavolaa taeni, ke liona: na pukuna te bosa, Na dalena God inau. 44 Ma ra na tinoni *gi*to tara patoki kolura tatana toro koehorua nia na bosa keri.

45 Me te poso mai na ononi na bona ni bo*ni*, na pu*ni* te taopu*ni*sia na komu udolu polo te poso na hiuani na bona ni bo*ni*. 46 Mi ta na hiuani na bona ni bo*ni* Jesus te gaegahe nia na ma*na* te sule, te gagua, *Eli, Eli, lama sabachthani*, te gagua. God inau, God inau, egua *ge* o tona saniu? 47 Ma na balu tadira tara tuguru *ga*, tara ro*no*via, *ge* ra gagua, 48 Na tinoni eni te holoa Elia. Me te sakeragi te sama sakai, me te lavia na leilesi te vonugia nia na *vinega* me te sukia ta na ade, me haua vania *ge* ke inuvia. 49 Ma *g*aira tara gagua, Sania soo, ka pukua Elia ke mai vavolaa, pe taho. 50 Ma Jesus te nia gaegahe gua na ma*na* te sule, me te lubatia na taru*nana*. 51 Mo ko rigia, na vovo*no* ni vale tabu te tahari i levu mi levu ta na kouna me sara na sosokona; ma na pari te anuanu; ma na lei vatu te parururuha; 52 ma na lei malei beku te tatava*na*; ma na hulidira na Tabu te subo tara maturu tua, tara tapatuguru; 53 mara ruguhoru ta na lei beku i murina mai na tuguru oliana, mara hage ta na komu te tabu, mara tate *ga* vanira tara subo. 54 Ma na rigitaoni na ha*na*latu ma *g*aira tara nia dai kolu tatana Jesus, tara rigia na anu, ma na lei totobo te kalei, *ge* ra matagu sule, mara gagua, E utuni aeni na Dalena God. 55 Ma ra na lei vaivine tara subo, tara reirei halahau, a*g*aira tara saritaonia mai tua Jesus i Galilea, mara *g*ehe*g*ehe vania: 56 a Meri ni Magidala, ma Meri na ro tinadira James ma Joses, ma na tinadira ro*g*aira dalena Sebede.

57 Me te nulavi mai tua, na tinoni te sodoro*no* te butu mai Arimatea, tara vatua nia Josepu, ma *g*aia gua na nina vaovaro*no* Jesus: 58 na tinoni eni te va tona ta Pilatu, me te no*n*ia tatana na hulina Jesus. Vaho *ge* bosa Pilatu na lubatiana. 59 Ma Josepu te lavia na huli, me te pulua nia na tivi te marabu, 60 me te va pilia ta nina malei beku, tara ta*gi*ha tupia vania ta na vatu: me te pilipilia na vatu kamahi ta na matana na malei beku, me te tona keha. 61 Moro gahara *ga* Meri ni Magidala, ma Meri keha gua, moro sopou liligina na malei beku.

62 Mi ta na ropogana, na boni te tumuri mai na boni tara agoha dila, ra na lei pukuni sukagi, mara na Varise tara vaukolu mai ta Pilatu, mara gagua, 63 Magutu, igami tai ganagana olia na bosana na tinoni sorisori te bosaa, te vola soo agaia, Ke padi e tolu na boni mi nau ku tuguru oli gua, e gagua. 64 Ko bosa igoe ma kara daia na malei beku polo ke padi na toluni na boni, kara bei mai sogea ra na nina vaovarono ma kara gito kehaa, ma kara gagua vanira na vure, Te tuguru oli sanira na tinoni mate agaia: ma na kiko ke dika vaa taeni ta na valuni mai. 65 Pilatu te bosa vanira me gagua, Na ovu ni tinoni ni dai tamiu: kau va nimiu, ma kau nasilia te vaga tau gilala. 66 Ma gaira tara va tona, mara nasilia na malei beku, mara titaa na vatu, na ovu ni tinoni ni dai tadira ga.

XXVIII.

1 Me te padi tua na boni ni aheahe, te dani marao ta na sakaini na boni ni uiki, a Meri ni Magidala ma na Meri keha gua toro mai rigia na malei beku. 2 Mo ko rigia na anu te sule; na pukuna na Angel nina Lord te horu mai i kokou, me te mai boki kehaa na vatu, me te sopou i vuvunana. 3 Na hulina te hina te vaga na viti, ma na nina pupulu te pura te vaga na *sinou:* 4 mara na lei tinoni ni dai tara matagu mara nia tatata, mara te vagara na lei tinoni mate. 5 Ma na Angel te bosa tugu ro vanira na lei vinekama me te gagua, Koro bei matagu: inau tu pukua toro kenea Jesus, tara patokia tua. 6 Agaia te taho iani: na pukuna te tapa tuguru, te vaga te bosa sugua. Koro mai rigia na bona te pipili ga na Lord. 7 Mo koro mina va tona, mo koro tuguni tatea vanira nina vaovarono, agaia te tuguru oli sanira na lei tinoni mate tua, mo ko rigia, te idevigau i Galilea; kau va rigia ga, tu bosaa ro vanigau tua. 8 Ma rogaira toro mina tona sania na malei beku, moro matagu, moro sama togotogoa na tuguni tateana vanira nina vaovarono. 9 Mo ko rigia, a Jesus te va sodora rogaira, me gagua, Koro togotogo nimiu. Ma rogaira toro mai tabea na tuana, moro tualagi tuturu vania. 10 Vaho ga bosa rovanira Jesus, Koro bei matagu. Koro va tona mo koro bosa vanira na lei hogogu inau ku tona keha i Galilea, ma gaira kara rigiu ga.

11 Ma gaira tara tona soo, ko rigia, na balu tadira na ovu ni dai tara mai ta na komu, mara tuguni tatea vanira na lei puku ni sukagi na lei totobo soko te padi. 12 Ma gaira tara vaukolu tadira na lei magutu, mara bosa kolu ga, agaira tara gagua, 13 Kau bosa te vaga eni, Ra na nina vaovarono tara mai te boni mara gitoa, migami tai maturu. 14 Ge me ke ronovia ga na *Governor* ke, igami kai va betoa na liona, ma kai tuguru punisigau gua. 15 Ma gaira tara hogonia na rono mara nea te vaga tara bosa vanira: ma na bosa eni te lada tua tadira na Israeli, me te gahaa so ritini mai taeni.

16 Ma ra na vaovarono na sara sakai tara va horu i Galilea, ta na gotu Jesus te bahura va ga. 17 Mu gaira tara rigia mara tualagi tuturu vania: ma na balu tadira gua tara nia ganagana ruarua. 18 Ma Jesus te mai tadira me te bosa vanira, me gagua Te talana vaniu mai na mana soko ta na parako mi ta na pari. 19 Kau va tona nimiu, ma kau nera kara rono na vure ta na lei komu soko, ma kau vulitabura ta na ahana na Mama ma na Dale

ma na Taru*n*a te Tabu: 20 ma kau taraira *g*e kara nigi pipo na lei totobo soko tu bosai vanigamu tua: mo ko rigiâ: 'Inau ku nigau udu ta na lei bo*n*i soko, ritini mai na kouna ni maramana.

NA RO*N*ORO*N*O UTO NINA MARK.

I.

1 Na vuivunina na ro*n*oro*n*o uto nina Jesus Christ Dalena God.

2 Te vaga te *g*erea tua a Isaia na porovete, Ko rigia, inau tu vetena kasunia vanigo ni*g*ua na mane vetena, *g*e ke vati kasunia vanigo na halautumu i nagomu. 3 Na ma*n*ana ahei te bosa gaegahe ta na bona aroha, me gagua, Kau *g*oni kasunia na hala tina nina Lord ma kau *g*oni dilai na lei halautuna.

4 A John te mai, te vulitabu ta na bona aroha, me taraira nia na vulitabu ni tugu lio. 5 Ma *g*aira soko na Judea tara ruguhoru mai tatana, ma ra na Jerusalem, ma *g*aira soko tara lavia na vulitabu tatana ta na beti tina Jordan, tara tuguni tatei na lei paludira. 6 Ma John te nia pupulu na tivi na vuvulu ni *kamel*, me kabea na gehina nia na guiguli ni kau; ma na gana va*n*a na puko, ma na kokolo ni midua. 7 Ma *g*aia te tarai, me gagua, A*g*aia te mana vaa i ta*g*ua ke tumuriu mai, mi nau tu mua kaeka*g*e na taoragi horu ni togiana na galo ni pipiti ta na marevona. 8 Inau ku vulitabugamu nia na beti, ma *g*aia ke vulitabugamu nia na Taru*n*a te Tabu.

9 Mi ta na lei bo*n*i kiri a Jesus te butu mai i Nasareta ni Galilea, me vulitabua tatana John i Jordan. 10 Me te sakeragi te soga dato ta na beti, *g*aia te rigia na parako te tavoka, ma na Taru*n*a te vaga na bola te horu mai i vuvu*n*ana: 11 ma na ma*n*a ta na parako te gagua, Igoe na Dale*g*u tu pabe*g*o, tu rigi to*g*oto*g*ogo. 12 Ma na Taru*n*a te mina me gurua ta na bona aroha. 13 Ma *g*aia te kabu *g*a ta na bona aroha e vati ha*n*avulu na bo*n*i, ma Satana te tabotoboa *g*a: me te gahaa *g*a tadira na lei bolo matamata; ma na lei taru*n*a vetena tara nia palikutia.

14 Mara talua tua John ta na vale pipiti, a Jesus te vaa tona i Galilea, me tuguni tatea na ro*n*oro*n*o te uto ni kinakabuna God, me gagua, 15 Te poso tua na bona, ma na kinakabuna God te dutu mai tua, kau tugui na liomiu, ma kau taluutunia na ro*n*oro*n*o te uto.

16 Ma *g*aia te vavahalo liligina na kolokama i Galilea, te rigira ro*g*aira Simon ma Aderu tahina toro talahia na vugo ta na kolokama, na pukuna na mane harova*n*a ro*g*aira. 17 Ma Jesus te bosa ro vanira, me gagua, Koro mai tumuriu, mi nau ku negamu koro *g*ehe lau ni tinoni. 18 Me te sakeragi toro sanigi rodidira na vugo moro saritaonia. 19 Ma *g*aia te vaa tona soo na pile te rigira ro*g*aira James dalena Sebede, ma John tahina, toro gahara gua ta na vaka, toro umei na lei vugo. 20 Me te mina holora ro*g*aira, moro sania ro tamadira Se-

bede ta na vaka tadira na lei mane lutu te tabara, moro va tumuria.

21 Ma gaira tara va hage i Kaperanaum, me sakeragi me va hage ta na vale ni sonikolu ta na boni ni aheahe me te tarai ga. 22 Ma gaira tara nia hare na nina tutugunu, na pukuna te taraira te vaga ahei te mana, me mua vagara na lei Tarai. 23 Ma na tinoni te gahaa ga ta didira na vale ni sonikolu, na tidalo gume te gahaa itatana; me te gaegahe, me gagua, 24 Na hava itamami mi tamua Jesus ni Nasareta? To mai luvuhigami? Inau tu pukugo igoe ahei, A nina Tabu God. 25 Ma Jesus te naraa, me gagua, Ko todore nimua, mo ko ruguhoru mai tatana. 26 Ma na tidalo gume te rosia, me te gaegahe nia na mana te sule, ge ruguhoru mai tatana. 27 Ma gaira soko te nia maro na manadira, mara sopa kakae hegedira mara gagua, Na hava eni? E mua vaolu tutugu ni tarai eni? Na pukuna gaia te nia bosa na mana vanira na lei tidalo gume, ma gaira tara ronovia. 28 Ma na ronoragana te mina dulagi ta na komu soko ni Galilea taligu.

29 Ma gaira tara ruguhoru ta na vale ni sonikolu, tara va hage ta na ro valedira Simon ma Aderu, ma James ma John tadira. 30 Ma vunona Simon te koli, na vahagi papara te kalea, ma gaira tara tugunia vania. 31 Ma gaia te saravia te lavi datoa, me tabea na limana, ma na vahagi papara te mina tagaa itatana; ma gaia te gehegehe vanira. 32 Me nulavi tua te haga hu tua na aho, tara sakera mai vania ra na lei vahagi soko, ma gaira na lei tidalo dika ilokadira. 33 Ma na lei tinoni ni komu soko tara kokolu mai ta na mataula ni vale. 34 Ma gaia te volara tara subo na vahagi kehakeha te kalera, me te guru kehara na lei tidalo tara subo, me te mua taladira ge kara bosa, na pukuna gaira tara gilalaa tua.

35 Ma gaia te tuguru te labota te rugu horu, me te va sara ta na bona aroha me te kokoeliulivuti ga. 36 Ma Simon te saritaonia ma gaira itatana. 37 Mara rigi topoa, tara bosa vania, Na vure soko tara kenego. 38 Ma gaia te bosa vanira, Igita ka tona haliu ta na lei baebase ni komu te dutu ge ku taraira; na pukuna eni sugua inau tu nia rugu horu mai. 39 Me te gahaa ga me te tarai ta na lei valo ni sonikolu i Galilea udolu, me te guru kehara na lei tidalo dika.

40 Ma na tinoni te kasa te mai vania me te kurutia, me te kolitao vania, me gagua, Ge to ko liona ke, to tanomana na marabuagu. 41 Ma Jesus te arovia, me haga loa nia na limana, me tabea, me gagua vania, Inau tu liona, ko marabu gua. 42 Me te bosa soo na kasa te tokeha itatana, me te nia marabu. 43 Ma gaia te bosa laga vania, me te mina vetena kehaa. 44 Me te vania, Ko bei bosa tatea vania siki sakai, mo ko tona mo ko tugunia hegemu vania na mane sukagi, mo ko nigi sukagi na totobo Moses te talui tua, na pukuna na marabuamu, na vaugilala vanira. 45 Ma gaia te ruguhoru, te vuivuni na tuguni tateana nanata ma na ladaviginiana: na pukuna eni Jesus te mua tanomana na hage tate ta na buto ni komo, me te gahaa i muri peo ta na lei bona aroha, ma gaira tara mai vania ta na lei komu soko.

II.

1 Me soko na balu boni gaia te vaa hage gua i Kaperanaum, mara bosa te gahaa tau ta na vale. 2 Me te mina kokolu na vure subo, me te duduku na vale tadira, te kodo ta na

mataula, ma *gaia* te tugunia vanira na bosa. 3 Ma *gaira* tara nia mai vania na tinoni te ludi, e vati na tinoni tara sakea. 4 Ma *gaira* tara mua ta*no*mana na dutuviana na pukuna na vure, *gera* veotia na vouvotu ni vale te gahaa *ga*, me tatava*na*, *ge* ra dorovagini horua na sape, te koli *ga* na tinoni te ludi. 5 Ma Jesus te rigia didira na taluutuni, *ge* bosa vania na tinoni te ludi, me gagua, Dale, te talukehai tua na palumu. 6 Ma na balu tarai tara sopou *ga*, mara kene vaovaro*no*a ta na tobadira, 7 Egua *ge* *gaia* eni, *ge* bosa tabo te vataa : Ahei te ta*no*mana talukehai palu ? God vamua. 8 Me te sakeragi me pukua Jesus ta na tarunana *gaira* tara kakae vaovaro*no* didira te vagaa, *ge* bosa vanira, Egua *gau* kakae vaovaro*no* nimiu ta na kutumiu na lei totobo kiri ? 9 Ivei te malumu *ge* taka bosa vania na tinoni te ludi, Te talukehai tua na palumu ; pa ka bosa, Tuguru mo ko lavi galagaa na sapemu mo ko tona kolili. 10 Migau kau pukua taeni na Dale tinoni te mana na talu kehaani na lei palu iani ta na maramana, vaho *ge* bosa vania na tinoni te ludi, me gagua, 11 Inau tu bosa vanigo, Ko tuguru, mo ko holatia na sapemu mo ko tona ta na valemu. 12 Ma *gaia* te mina tuguru, me lavi galagaa na sapena me ruguhoru ta na matadira soko, na pukuna me nia maro na ma*na*dira soko, mara ladavaginia God, mara gagua, Igami tai mua rigia te vaga eni.

13 Ma *gaia* te liu gua liligi ni saravahale, ma na vure soko tara koluvia, ma *gaia* te taraira. 14 Ma ta na bona te liu *ga* te rigia a Levi dalena Aliveusi, te sopou ta na malei vahekolu ro*no*, me bosa vania, Ko saritaoniu. Me te tuguru me saritaonia. 15 Me te nea te vagaa, a*gaia* te sopou horu ta na valena me te va*na*, ma ra na lei vahekolu ro*no* mara ta*no*ta*no*dika tara subo tara sopou kolu tatana Jesus, ma ra na lei nina vaovaro*no* ; tara subo sugua *gaira*, mara saritaonia. 16 Ma *gaira* na tarai ma na Varise tara rigia te nira va*na* kolu ra na lei vahekolu ro*no* ma ra na lei ta*no*ta*no*dika, *ge* ra gagua vanira nina vaovaro*no*, Egua *ge* nira va*na* me inu kolura na lei vahekolu ro*no* ma ra na lei ta*no*ta*no*dika. 17 Ma Jesus te ro*no*via *ge* bosa vanira me gagua, *Gaira* tara vola uto tara mua liona na mane kisu, ma *gaira* tara vahagi vamua ; Inau tu mua mai *ge* ku holora na lei tinoni mabo, mara na lei ta*no*ta*no*dika mugua, *ge* kara tugu lio.

18 Ma *gaira* na lei nina vaovaro*no* John ma ra na lei Varise tara maturu too ; ma *gaira* tara mai mara bosa vania mara gagua ; Egua *ge* ra maturu too ra na lei nina vaovaro*no* John, ma ra na lei Varise, ma ra na lei nimua na vaovaro*no* tara mua maturu too. 19 Ma Jesus te bosa vanira me gagua, Kara ta*no*mana na maturu too na lei *gari* ni vale ni taulagi te gahaa soo itadira na tinoni te taulagi ? Kara mua ta*no*mana na maturu too te gahaa mua i tadira na tino*ni* te taulagi. 20 Me ke poso mai na lei bo*ni*, *ge* kara lavikehaa tadira na tinoni te taulagi, vaho *ge* kara maturu too ta na bo*ni* keri. 21 Na tinoni te mua sukia na marosi ni tivi tara mua apoa mua ta na tivi haulagi, na pukuna na totobo ke ponoa ke vola kehaa, ma na tarosi te dika vaa taeni. 22 Ma na tinoni gua ke mua dodea na *vaini* vaolu ta na lei guiguli haulagi, ke bei nea te vaga eni ke, na *vaini* vaolu ke bohai na lei guiguli, ma na *vaini* ke hava keha, ma na lei giuguli ke dika gua : kara dodea mugua na *vaini* vaolu ta na lei giuguli vaolu.

23 Ma *gaia* te liu i gobu ni legai ta na bo*ni* ni aheahe, ma ra na lei nina vaovaro*no* tara haliu tara ha-

*g*otigi na lei vu*n*u ni *korn*. 24 Ma ra na lei Varise tara bosa vania mara gagua, Ko rigia, egua *g*era nea te vagaa ta na bo*n*i ni aheahe te mua manana na vetena? 25 Ma *g*aia te bosa vanira me gagua, Igamu tua mua siroa ta na *buka* na hava te nea a David, te kabu bona *g*aia, me te vitolo gua, *g*aia ma *g*aira tara nia udu. 26 Ivei te va hage ta na valena God, na puku ni soni sukagi Abiathari, me te gania na *bereti* ni vaugilala, te mua ulagana na ganiana ahei, ma ra na lei mane sukagi hegedira vamua, me te vahera gua *g*aira tara nia udu. 27 Ma *g*aia te bosa vanira, Te vuhaa na bo*n*i ni aheahe na pukuna na tinoni, me te mua vuhaa na tinoni na pukuna na bo*n*i ni aheahe. 28 Na pukuna eni na Dale tinoni te haba pu*n*usia gua na bo*n*i ni aheahe.

III.

1 Me te va hage gua ta na vale ni sonikolu, ma sakai na tinoni *g*a te rapobete na limana. 2 Ma *g*aira tara vatogaa, ke vavolaa ta na bo*n*i ni aheahe pe ke taho, *g*e kara hurua nia. 3 Ma *g*aia te bosa vania te rapobete na limana, me gagua, Ko tuguru mai. 4 Me gagua vanira, Te manana na vetena na *g*ehe*g*ehe uto ta na bo*n*i ni aheahe, pa na *g*ehe*g*ehe dika? ka vatogaa na vola pa ka nia tagaa. 5 Ma *g*aia te rigi kolilira nia na rutu, me dika na liona, na pukuna na tobadira te pu*n*i; *g*e bosa vania na mano me gagua; Ko haua mai na limamu, ma *g*aia te haua: ma na limana te vola pulohi. 6 Ma ra na Varise tara ruguhoru, me te sakeragi tara gala kolu itadira na Herodi na pukuna *g*aia, evei kara nea tagaa.

7 Ma Jesus te tona keha ta na horara, ma ra na lei nina vaovaro*n*o itatana. Ma na vure te subo ni Galilea tara saritaonia: mi ta na Judea, 8 mi ta na Jerusalem, mi ta na Idumea, mi levu na Jordan, ma *g*aira tara gaha taligura i Turu mi Sidoni, na vure te subo tara ro*n*ovigi na lei totobo te sule te nei tua, tara mai vania. 9 Ma *g*aia te bosa vanira na nina vaovaro*n*o, na tiola pile ke pitua, na pukuna na vure kara bei dukulia. 10 Na pukuna *g*aia te vavolara tara subo, mara dukulia *g*e kara tabea tara nia kaukauli na lei vahagi. 11 Ma ra na lei tidalo *g*ume tara rigia *g*e ra kutu horu ta na matana, mara gaegahe, mara gagua; Igoe na Dalena God. 12 Ma *g*aia te *n*ara sulera *g*e kara mua tuguni tatea.

13 Ma *g*aia te dato ta na *g*otu, me te holora mai itatana te liodira, ma *g*aira tara mai tatana. 14 Ma *g*aia te *g*onira ra na ha*n*avulu rua *g*e kara udu kolu tatana, me ke vetenara *g*atu, *g*e kara tarai, 15 ma kara mana na guru horuadira na lei tidalo. 16 Ma *g*aia te talua tana Simon na ahana Peter. 17 Ma James dalena Sebede ma John tahina, te talua ro vanira na ahana Boanergesi, te gagua, ra na Dale viviha. 18 Ma Aderu, ma Vilipi, ma Bartholomiu, ma Matheu, ma James dale Aleveusi, ma Tadeusi, ma Simon na Kanaana. 19 Ma Judas Isakarioti, te peroa gua.

20 Ma *g*aia te va hage ta na vale, ma na vure tara udu kolu gua, na pukuna tara mua ta*n*omana na ganiana na *bread* vamua. 21 Ma ra lei kulana tara ro*n*ovia *g*a, *g*e ra va tona *g*atu na tabeana, na pukuna tara gagua, Te bulebule *g*aia. 22 Ma ra lei Tarai tara sugi horu mai i Jerusalem tara gagua, A Belesebulu te logoa, ma *g*aia te guru horura nia na lei tidalo na vunagidira na lei tidalo. 23 Ma *g*aia te holora mai tua tatana *g*e bosa vavagaha vanira, me gagua; Ivei ke ta*n*omana a Satana, na guruhoruana Satana? 24 Me ke vokaa na kinakabu i levu ta na levu ke, na kina-

kabu keri ke mua *ta*nomana tuguru: 25 me ke vokaa na vale, na levu ta na levu, na vale keri ke mua *ta*nomana tuguru, ke taga*a* mugua. 26 *Ge* ke tuguru pu*n*usia hegena a Satana, me tuva voka tua, ke mua barebare, ke luvu mugua. 27 Na tinoni ke mua *ta*nomana hage ta na valena na malagai me ke sa*g*ui na lei nina binaboli, ke diki pitia mugua na malagai, vaho *ge* ke boli kehaa na valena. 28 E utuni, inau tu bosa vanigau, ke talukeha sokoi tadira na lei dale tinoni na paludira, ma na lei bosadira soko tara nigi bosa tabo; 29 ma hei ke bosa taboa na Taru*n*a te tabu, ke mua *ta*nomana na talukehaana na paluna, ke va me va. Na pa*g*u kasila tatana. 30 Na pukuna *g*aira tara gagua; na tidalo *g*ume itatana.

31 Ma na tinana ma ra na tahina tara mai; mara tuguru i pari, tara vetenara hei, na vaa holoana mai. 32 Ma na vure tara sopou taligutia tara vania, Ko rigia, na tinamu ma ra na tahimu i pari tua tara kenego. 33 Me te bosa tugu vanira me gagua; Ahei tina*g*u ma ra na tahi*g*u? 34 Me te rei kolilira tara sopou taligutia, me gagua; Kau rigira na tina*g*u ma ra na tahi*g*u. 35 Na pukuna ahei ke *g*onia na liona God, a*g*aia tua tahi*g*u ma vavine*g*u ma tina*g*u.

IV.

1 Ma *g*aia te vuivuni gua na tarai liligina na saravahale, ma na vure te subo *na*nata te vaukolu mai tatana, te hagelia na tiola, *g*e sopou ta na kolo; ma na vure soko tara gahara liligina na kolo ta na pari tina. 2 Ma *g*aia te nigi tarai na lei bosa vavagaha na lei totobo te subo, me te bosa vanira ta na nina tarai, me gagua; 3 Kau ro*n*ovia, ma kau rigia, na tinoni te havukagi te ruguhoru *g*e ke havukaginigi. 4 Me havukaginigi, na balu vuavua te kutu liligina na halautu, ma na lei manu tara mai mara gana sokoi. 5 Ma na balu te kutu ta na saesape ni vatu, ta na bona te mua subo na pari *g*a, me te mina totolo, na pukuna te mua paku na pari *g*a. 6 Me te dato na aho te melu, ma na pukuna te taho na lalana *g*e sasaga. 7 Ma na balu te kutu ta na gobu ni karukaili, ma na lei karukaili te totolo me te pono kuvigi, *g*e mua va*n*aga. 8 Ma na balu te kutu ta na pari te uto, me ke mukui, te totolo me te kotukotu, *g*e vuvu*n*u tolu ha*n*avulu me ono ha*n*avulu, ma na ha*n*alatu. 9 Me gagua *g*aia, Ahei te kuliga *g*e ke nia ro*n*o ke, me ke ro*n*o.

10 Ma *g*aia te gahaa hegena, *g*e ra huatigi itatana na bosa vavagaha, *g*aira tara nia udu, ma ra na sara e rua. 11 Ma *g*aia te bosa vanira me gagua: Te talana vanigamu na lei totobo te vagiliu ta na kinakabuna God: me vanira i pari na lei totobo soko te nei nia na lei bosa vavagaha. 12 Kara reirei *g*aira, ma kara reirei vamua, kara mua reirei vakodoa. Ma *g*aira kara ro*n*o, ma kara ro*n*o vamua, kara mua ro*n*o vakalea. Kara bei liliu gua so*g*ea me ke talukehai tadira na paludira. 13 *Ge* bosa vanira me gagua, Kau mua pukua na bosa vavagaha eni ke? ivei kau pukui lei bosa vavagaha soko? 14 Na tinoni te havukagi, *g*aia te havukaginia na bosa. 15 Ma *g*aira eni liligi ni halautu, te havukaginia na bosa *g*a, mara ro*n*ovia tua, te sakeragi a Satana te mai me ke lavikehaa na bosa te havukaginia tua tadira. 16 Ma *g*aira eni gua tara havukaginigi ta na saesape ni vatu; *g*aira sugua tara ro*n*ovia tua na bosa, mara holati to*g*oto*g*oa; 17 me taho na laladira itadira, tara kabu na pile vasoo, mi ta na bona keri te tuguru mai na dika lio ma na gigirou na pukuna na

bosa, *ge* ra mina kabalagi. 18 Ma eni gua tara havukaginigi ta na gobu ni karukaili, *gaira* sugua tara ro*no*via tua na bosa: 19 ma na lei ganagana ni Iodiana na maramana eni, ma na pe*gopego* ni ro*no*, ma na lei *ga*ru ni totobo keha gua, kara hage i loka, mara pono kuvihia na bosa, *ge* nea te kokoba. 20 Ma eni gua *ga*ira tara havukaginigi ta na pari te uto, *gaira* sugua tara ro*no*via na bosa, mara hola pa*no*tia, mara va*na*ga etolu ha*na*vulu, me ono ha*na*vulu, ma na ha*na*latu.

21 Ma *ga*ia te bosa vanira me gagua; Tara nia mai tua na bulu, *ge* kara talua sara ni popo, pe sara ni sape, ma kara mua talua ta na malei talu bulu? 22 Taho siki totobo te polo tua ke, me ke mua tate, me taho siki totobo te ravi ke, me ke mua sivuraga. 23 Ahei te kuliga *ge* ke nia ro*no* ke, ke ro*no*via. 24 Ma *ga*ia te bosa vanira me gagua, Kau nia pipo na hava kau ro*no*via: na kaeka*ge* keri kau nia kaega*ge*, kara ka*ge*a vanigamu, ma kara soni aua vanigamu. 25 Na pukuna kara sonihalavua vania ahei te lologo, ma kara lavikehaa tatana na totobo te mua lologo.

26 Ma *ga*ia te gagua, Na kinakabuna God te vaga eni, na tinoni te sonia na vuavua ta na pari, 27 me ke maturu ke, me ke tapa tuguru ta na bo*ni* ma na dani, ma na vuavua ke totolo galaga, me ke daro, ma *ga*ia te mua pukua ivei te nea. 28 Na pari te halilaginia hegena na va*na*, na totolo te diki, soko na vuvu*nu*, me soko na *korn* te magutu ta na vuvu*nu*. 29 Me te magutu tua na *korn*, *ga*ia ke mina haua na isi, na pukuna te poso mai tua na baobaore.

30 Ma *ga*ia te gagua, Evei ka nia vavagaha na kinakabuna God, ma na hava na bosa vavagaha ka tatea nia. 31 Te vaga na vuavua ni sinapi tara suba ta na pari, na pile kikia tadira na vuavua soko ni maramana. 32 Me te suba tua te totolo galaga, me te vuha sule vaa i tadira na lei sopa va*na*, me te otootoa sule, ma na lei manu ni oka kara ta*no*mana kabu ta na u*naunana*.

33 Mi ta na lei bosa vavagaha te subo te vaga eni te tuguni tatea vanira na bosa te manadira na holapa*no*tiadira. 34 Me te taho na bosa vavagaha te mua bosa vanira; me te uri gua, te togigi na lei totobo soko vanira na lei nina vaovaro*no*.

35 Mi ta na bo*ni* keri, te nulavi tua, *gaia* te bosa vanira; Igita ka halavu i levu. 36 Ma *gaira* tara sanira tua na vure, tara lavia ta na tiola te vagaa, ma na balu tiola gua i tadira. 37 Ma na tabuto te sule te tuguru, me te soga hage na tahi ta na tiola, na pukuna te ha*ga* vonu na tiola. 38 Ma *gaia* ta na tagao, te maturu ta na vatei ulu*na*; ma *gaira* tara raraihia mara gagua; Magutu, to mua ganagana gita ta ha*ga* taga igita. 39 Ma *gaia* te tuguru, me te *naraa* na guri, me te bosa vania na tahi; Ko todore, ko beto; ma na guri te tagaa me te beata sule. 40 Ma *gaia* te bosa vanira me gagua, Egua *ge* gau matagu? e taho mua na talu-utuni itamiu? 41 Ma *gaira* tara matagu *nanata* mara vei ro*noro*no mara gagua, Ahei vaho eni? na guri ma na horara te ro*no*vi utoa vaho.

V.

1 Ma *gaira* tara va sara i levu ni horara, ta na komudira na Gadara. 2 Me te soga horu tua ta na tiola, te sakeragi te haliu topoa ta na lei malei tinoni mate na tinoni na tidalo *gume* i tatana. 3 Ma *gaia* te gahaa ta na lei malei tavugi tinoni mate vamua, 4 me te mua ta*no*mana na pitiana mua siki tinoni, taho gua ki tali halo vamua. Na pukuna tara loti haia nia

na lei alo pipiti, ma na lei tali halo te tautu i tatana, ma na lei pipiti te takoso. Mi taho siki tinoni ke la*ga* vaa na togoluvuana na liona. 5 Me te boibo*ni* me te daidani, ta na lei malei tinoni mate ma na lei gotu te gaegahe haia, me te nia paepahea hegena nia na lei vatu. 6 Ma *g*aia te rigia Jesus te hau, te samalia me te kolitao vania, me te nia *na*naraha na ma*na* te sule, te gagua, 7 Na hava i ta*g*ua inau mi tamua Jesus, Dalena God te haba *na*nata? Inau tu kuruti*g*o God, Ko bei niu gigirou. 8 Na pukuna te bosa vania, Ko ruguhoru mai, igoe na tidalo *g*ume, ta na tinoni. 9 Me te huatia *g*aia, Ahei na ahamu? Me te bosa tugu vania, Na aha*g*u *Legioni*, na pukuna igai tai subo. 10 Me te kuruti *na*nataa *g*e ke mua tivara ta na komu. 11 Me te gahaa ta na gotu na vinavau ni bolo sule tara huhu *g*a. 12 Ma *g*aira tara kurutia, tara gagua, Ko vetenagami *g*atu ta na lei bolo, *g*e kai va hage ilokadira. 13 Me te taladira, ma ra na lei tidalo *g*ume tara ruguhoru, mara va hage ta na lei bolo; ma na ovu ni bolo te sama horu ta na sosogola, ta na horara, te vaga erua na toga, me te sukura na tahi. 14 Ma *g*aira tara kutira tara sama, mara tatea na totobo ta na baebase ni komu, mi ta na ma*ta*na gua. Ma *g*aira tara varigia na totobo te nei tua. 15 Ma *g*aira tara mai vania Jesus, mara rigia na tinoni te gahaa i tatana na lei tidalo, te sopou; me te nia pupulu tivi, me te manaha uto, a*g*aia sugua na *Legioni* i tatana. Ma *g*aira tara matagu. 16 Ma *g*aira tara rigia na totobo tara tuguni tatea vanira, ivei te vaga te topoa *g*aia, na lei tidalo te gaha i tatana, ma na lei bolo gua. 17 Mara vuivuni na kurutiana *g*e ke tona sanigi na komudira. 18 Ma *g*aia te hagelia na tiola, ma na tinoni te gahaa i tatana na lei tidalo, te no*n*ia *g*e ke nia udu. 19 Me te mua talana, me te bosa vania soo me gagua, Ko tona ta na valemu, tadira na lei kulamu, mo ko tuguni tatei vanira na lei totobo te mava a Lord te nei vanigo tua, me te arovigo. 20 Me te va tona, me te vuivuni i Dekapolis na tuguni tateani na lei totobo Jesus te nei vania: ma *g*aira soko tara nia hare.

21 *G*e va halavu i levu a Jesus ta na tiola, ma na vure subo tara udu kolu tatana; me te gahaa liligina na horara, 22 me te mai sakai tadira na lei magutu ni vale sonikolu, na ahana Jairus; me te rigia *g*e pogo horu ta na tuana, 23 me te kuruti sulea, me gagua, Na dale*g*u pile, na tahula, te dutu ni mate, inau tu kurutigo *g*e ko *g*atu, mo ko talua na limamu tatana, *g*e ke nia mavo ke, me ke vola. 24 Me te nia tona; ma na vure subo tara saritaonia mara dukulia.

25 Ma na vaivine e ha*n*avulu tua me sara e rua na niulu na gabu te tave. 26 Ma ra na lei mane kisu te subo te vahagitailia me va i tadira, me te nigi rage soko tua na lei nina totobo, me te mua vola pile, ma vaho lee te vahagi sule vaa. 27 Te ro*no*vigi tua na lei totobo tana Jesus, te nira udu mai na vure murina me te tabea na nina pupulu. 28 Na pukuna te gagua, *G*e ku tabea vasoo na nina pupulu ke, ku nia vola ni*g*ua. 29 Me te sakeragi na vuravura na gabuna te kaupono; me te pukua ilokana te tatavahale ta na totobo te toroa. 30 Me te sakeragi te pukua hegena a Jesus na mana te rugu horu tatana, te liliu pulohi ta na vure, me te gagua, Ahei ta tabei na pupulu*g*u? 31 Ma ra na lei nina va*e*varo*no* tara bosa vania, To rigira na vure tara dukuligo mo to bosa igoe, Ahei te tabeu? 32 Me te reirei kolili *g*e ke rigia a*g*aia te kabaria na totobo eni. 33 Ma na vaivine te matagu me te gebegebe, me te gilala na totobo te kabaria vania,

te mai me te pogotao vania me te bosa tate soko. 34 Ma *g*aia te bosa vania, Dale, nimua na talnutuni te vavologo, ko tona mabo soo, ko kabu tatavahale nimua.

35 Ma *g*aia te bosabosa soo, *g*e ra mai ta na valena na tinoni te haba ta na vale ni sonikolu, mara gagua, Te mate tua na dalemu na tahula, egua *g*e o lavibuleana na magutu? 36 Ma Jesus te mua ganagana na bosa tara bosaa, te gagua vania na tinoni te haba ta na vale ni sonikolu, Ko bei matagu, ko taluutuni vamua. 37 Me te mua talana siki sakai ke nia udu, ma Peter vamua, ma James, ma John tahina James. 38 Ma *g*aira tara va sara na valena na tinoni te haba ta vale ni sonikolu; me te vaevanera na vure tara kokoe tokatoka, mara subo tara *nan*araha, mara gugu sule. 39 Me te hage tua, *g*e bosa vanira, Egua *g*e au kokoe suesule, mau gugu? Na *g*ari te mua mate, te maturu vamua. 40 Mara kiahaginia mara batobatoa; ma *g*aia te guruhorura soko, te lavira na tamana na *g*ari ma na tinana, ma *g*aira tara nia udu, *g*e va hage *g*a te gahaa *g*a na *g*ari. 41 Me te tabea na limana na *g*ari *g*e bosa vania, "*Taliha kumi*," te gagua, tara bosa tugu, Tahula, inau tu bosa vanigo, tuguru. 42 Me te sakeragi na tahula te tapatuguru, me te sakusaku tua; na niuluna o han*a*vulu me sara erua. Ma *g*aira tara nia maro sule na man*a*dira. 43 Ma *g*aia te keikeri sulera ke bei pukua na totobo eni siki tinoni. Me te bosa vanira *g*e kara kutia.

VI.

1 Ma *g*aia te ruguhoru *g*atu *g*a; me te va sara na komuna; ma *g*aira na lei nina vaovaro*no* tara saritaonia. 2 Me te poso mai tua na bo*ni* ni aheahe, te vuivuni na tarai ta na vale ni sonikolu; ma *g*aira tara subo tara ro*n*ovia tara nia hare, tara gagua, Ivei te mai tatana na lei totobo kiri? mi vei te gagua na manaha te vahea na tinoni eni, mivei te gagua na lei *g*eheg*e*he te sule te nei tua nia na limana? 3 Na mua na *Carpenter* eni, na dalena Meri, ma tahina James, ma Judas ma Simon? ma na lei vavinena tara mua gahara iani tatada! Mara nia kabalagi. 4 Ma Jesus te bosa vanira, Tara mua ladavaginia na Porovete ta na komuna, mi tadira ra na kulana, mi ta na valena vamua. 5 Me te mua tan*o*mana na neana siki butuli *g*a, te talua na limana ta na balu vahagi vamua, me te va mavora. 6 Me te nira hare na pukuna na taluutuni te taho tadira.

Me te tona olioli ta na lei baebase ni komu me te tarai.

7 Ma *g*aia te holora mai tatana ra na han*a*vulu rua, me te vuivuni na vetenaadira *g*atu ruarua, me te hera na mana pun*i*sira na lei tidalo *g*ume. 8 Me te keikeirira *g*e kara mua lavia siki totobo te manana na tonaadira, na totogona vamua; taho na *bread*, taho na kei, taho na ro*n*o ta didira na kerisa. 9 Kara tona ke ma na harani vaso na tuadira nia na marevodira, me ke bei erua na pupulu gobo kara nigi pupulu. 10 Me te bosa vanira, Ivei kau va hage ta siki vale, kau kabu vaso i *g*a polo *g*e kau goi tona *g*atu. 11 Rahei ta kara mua lavipan*o*tigau ke, mara mua ro*n*ovigau, kau ruguhoru *g*atu keri ke, kau kavuli keha na pugu ni pari sarana tuamiu na tuguni tategamu vanira. 12 Ma *g*aira tara tona *g*atu, mara tarai *g*e kara tugulio na lei tinoni. 13 Mara gurura na lei tidalo te subo, mara vulira nia na kokolo ra na subo tara vahagi, mara vavolara.

14 Maia te ro*n*ovia Herod na vunagi te lada na ahana; me te bosa, John vulitabu te tapatuguru sanira

na mate, ma na pukuna *ga* te tate i tatana na lei *gehegehe* kiri. 15 Ma na balu tara gagua, Elia *gaia*, ma na balu gua, Na Porovete sugua, pe te vaga sakai tadira na Porovete. 16 Ma *gaia* Herod te ro*no*via *ge* gagua, a John tu vuria tua na uluna te tapatuguru. 17 Na pukuna a Herod te holoa mai me te sigovia John, me te pitia ta na vale pipiti na pukuna Herodias tauna hogona Philip; te tauna *gaia*. 18 Maia John te bosa vania, Te mua manana na vetena ko tauna na ivamu. 19 Maia Herodias te kana haginia, me te liona na mateana, me mua ta*no*mana. 20 Na pukuna Herod te nia maa John, te gilala *gaia* te mabo, me te tabu gua, me te rigitatavahalea. Me te ro*no*via tua, te kabarigi e subo na totobo, me te ro*no*vi to*gotogoa*. 21 Me te poso mai na bo*ni* te kaeka*ge* *ge* kē *go*nia na tatabu vanira na lei nina magutu ma ra na lei nina puku ni vunagi, ma ra na haba ni Galilea. 22 Me te mai hage na dalena Herodias me te gavai, ma *gaia* te va to*gotogoa* Herod ma *gaira* tara sopou kolu itatana ta na va*na*. Ma na vunagi te bosa vania na tahula, Ko no*nia* ta*gua* na totobo to liona, mi nau ku vahego *ga*tu. 23 Me te bosa papari vania, Ko no*nia* ta*gua* siki totobo ke, mi nau ku vahego vanigo ke ritini na levu ni kinakabu*gu*. 24 Ma *gaia* te ruguhoru me te bosa vania tinana, Na hava ku no*nia*? Me te gagua *gaia*, Na uluna John vulitabu. 25 Ma *gaia* te mina hage mai me vania na vunagi, me te no*nia* hegena, te gagua, Inau tu liona ko vaheu mai taeni na uluna John ta na kei. 26 Me te dika lio sule *ga* na vunagi, ma na pukuna na nina bosa ni papari, ma na pukuna *gaira* tara sopou ta na va*na*, ke mua hugua. 27 Me te sakeragi te vetena *ga*tu sakai na *soldier* tadira tara daia, me te bosa vania na laviana na uluna; 28 me te va tona *gaia*, me te vuria na uluna ta na vale ni pipiti, me te nia mai na uluna ta na kei, me te vahea na tahula; ma na tahula te vahea tinana. 29 Ma *gaira* na lei nina vaovaro*no* tara ro*no*via *ga*, tara mai mara lavidatoa na tonona, mara talua ta na beku.

30 Ma ra na lei vaovaro*no* tara vaukolu mai tatana Jesus; mara tutu*gui* vania na lei totobo tara kabarigi, mara nigi tarai. 31 Ma *gaia* te bosa vanira, Kau *ga*tu nimiu hegemiu ta na bona te uri, ma kau aheahe pile bona. Na pukuna tara subo tara mai mara pulohi, mara mua ta*no*mana na kabu beto *ge* kara va*na*. 32 Ma *gaira* tara tona keha ta na tiola mara sara na bona ni komu aroha te sa*gau*. 33 Ma na vure tara rigira tara tona, mara subo te pukura, ma *gaira* tara sama kolu *ga*, tara liu pari tadira na lei baebase ni komu soko mara diki sara. 34 Ma *gaia* te ruguhoru me te vaevanera na vure te subo, me te arovira, na pukuna *gaira* te vaga na lei sipu te taho na tinoni te rigi taonira: me te vuivuni na taraiadira e subo na totobo. 35 Ma na dani te ha*ga* hau tua, ra na lei nina vaovaro*no* tara mai, mara bosa vania, Te uri na bona ni komu, ma na dani te ha*ga* hau tua 36 ko vetenara *ga*tu, *ge* kara va tona ta na komu mi ta na lei tabuto ni komu ta'igu, ma kara nigi sabiri na mate ni gadira na va*na*. 37 Ma *gaia* te bosa tugu vanira, Kau vahera *ga*tu na mate ni gadira na va*na*. Ma *gaira* tara bosa vania, Kai va tona sabiri na *bread* te manani erua ha*na*latu ni ro*no*, ma kai vahera *ge* kara gania? 38 Me te bosa vanira, E*ni*ha na *bread* tamiu? va kenea. Ma *gaira* tara pukua tua *ge* ra gagua, Elima ma rua na iga, raa. 39 Me te bosa vanira *ge* kara sopou horu soko ta na lei ovu ta na buburu. 40 Mara sopou horura ta na lei tete na ha*na*latu na balu ma na lima ha*na*-

vulu na balu. 41 Ma gaia te holai e lima na *bread*, me rua na iga, me rei tada i kokou, ge bosa utoi me niti levui na *bread*, ge vahera na lei nina vaovaro*no*, ge kara tuvalira na vure; me rua na iga te tuvaligi vanira soko. 42 Ma gaira soko tara va*na*, mara mahu. 43 Mara vahikolui na lei pilepile va*na* e ha*na*vulu rua na kei te vonugigi, ma na lei iga gua. 44 Ma gaira tara ganigi na *bread* e lima na toga ni tinoni.

45 Me te sakeragi te keikerira na lei nina vaovaro*no* ge kara hagelia na tiola, ma kara halavu i levu i nago i Bethsaida, ma gaia hegena ke lubatira na vure. 46 Ma gaia te bahura tua, te va tona ta na gotu ge ke kokoeliulivuti. 47 Me nulavi tua na tiola te gaha i gobu ni kema, ma gaia te udu hegena ta na pari tina. 48 Ma gaia te vaevanera tara nia mo*no*li na voevohe, na pukuna te dika na guri. Me te labota mulemule te mai dutuvira, te tuturi ta na tahi; me te ha*ga* tona haliura. 49 Ma gaira tara rigia te tuturi ta na tahi tara ganagana na tidalo, mara gacgahe; 50 na pukuna gaira soko tara rigia, mara gebegebe. Me te mina bosa vanira, me te gagua. Kau to*go*togo nimiu, Inau soo, kau bei matagu. 51 Me te baehage kolu tadira ta na tiola; me te luba na guri; me te nia maro na ma*na*dira itadira; 52 na pukuna tara mua holopa*no*tia ga na *bread*, na tobadira te nasi mugua.

53 Ma gaira tara halavu i levu tua, tara va sara ta na komu ni Genesaret. Mara piniti pari lo*na*. 54 Mara soga i lo*na* tua ta na tiola, na vure tara mina gilala, 55 mara sama kolili ta na baebase ni komu soko, mara vuivuni na hola galagaadira na lei vahagi ta na sapedira, tara ro*no*via gaia ga. 56 Me te va sara ivei ta na lei baebase ni komu, tara kolivaginira na lei vahagi ta na lei malei sabiri, mara kurutia ge kara tabea na sosokona na nina pupulu vamua; ma gaira tara tabea tara nia vola.

VII.

1 Mara nia udu kolu mai na lei Varise, ma na balu tadira na Tarai, tara butu mai Jerusalem. 2 Mara vaevanera na lei nina vaovaro*no* tara ganigi gadira na *bread* te meto na limadira, te gagua tara mua sau lima. 3 Ra na lei Varise, ma gaira soko na Judea tara mua va*na*, tara mua sau lima uto, tara nia pipo na ganaganaadira na lei magutu. 4 Mara pulohi ta na malei sabiri tara mua va*na* mua tara mua siu. Ma na lei totobo te subo gua ga tara holopa*no*tigi ge kara nigi pipo, na apoani na seu ma na popo, ma na lei vatei halo.

5 Ma ra na lei Varise, ma ra na lei Tarai tara huatia, Egua ge ra mua taonia na ganaganaadira na magutu ra nimua na lei vaovaro*no*, tara ganiа vamua gadira na *bread* te meto na limadira. 6 Ma gaia te bosa vanira, Te utuni a Isaia te bosa dila gamu, gau na lei kiko, te vaga tara gerea,

Na vure eni tara holomavau nia na gidudira,
Ma na tobadira te sagauviu.

7 Agaira tara kolitao vaniu me kodera, tara nigi tarai na lei bosadira ni tinoni te vagai na lei tutugu ni tinoni.

8 Igau tau sania na vetena nina God, mau holopa*no*tia na bosadira na tinoni. 9 Ma gaia te bosa vanira, Igamu tau hove *nana*taa na vetena nina God, ge kau holopa*no*tia na nimiu na ro*noro*no. 10 A Moses te bosa nina, Kau nira kikinima na tamamiu ma na tinamiu; ma lei ke bosa dikalaa na tamana ma na tinana ke mate sugua. 11 Migau gua tau gagua ge te ke bosa vania tamana pa

tinana na tinoni ke, Na totobo toro lavia sugua tagua ke te Korobano vamua, te gagua tu lubatia vania God. 12 Igamu tau mua talana ge ke gonia gua siki totobo vania tamana pa tinana. 13 Mi gamu tau talu tagaa na bosana God nia nimiu na ronorono tau tutugua tua; ma na lei totobo te subo te vagai tau nei. 14 Ma gaia te holora mai vania gua na vure, me te bosa vanira. Igamu soko kau rono ma kau lavi panotia; 15 Taho siki totobo i pari na tinoni, ke hagevia i lokana me ke va metoa; na lei totobo mugua ke ruguhoru mai tatana gaira sugua ke va metoa. 16 Ahei te kuliga ge ke nia rono, ke ronovia. 17 Me te hage tua ta na vale me te sanira tua na vure, ra na lei nina vaovarono tara huatia tatana na bosa vavagaha. 18 Ma gaia te bosa vanira, me gagua, Migamu gua tau mua manaha gua? Kau mua pukua na totobo i pari ke hagevia ilokana na tinoni ke mua tanomana na va metoana. 19 Na pukuna te mua hage ta na tobana, ta na kutuna mugua me te tagaa, me te nia marabu na lei vana soko. 20 Me te gagua, Na totobo te ruguhoru tatana na tinoni gaia sugua te va metoa. 21 Na pukuna ilokana, ta na tobana na tinoni, na lei ganagana dika te ruguhoru mai, na lei tanotanodika, na lei gito, 22 na lei tabotabo, na lei nelenele, na lei garu, na tanohahi, na kiko, na lio ni tanodika, na mata dika, na vavarana, na lionago, na lio bule. 23 Na lei totobo dika soko ini te ruguhoru mai i lokana, ma te metoa na tinoni.

24 Ma gaia te tuguru gatu ga, me te va tona ta na buto ni komu i Turu mi Sidoni, ma gaia te va hage ta na vale, me hove nina ke bei gilala ahei: ma gaia te mua tanomana polo. 25 Me te sakeragi na vaivine te ronovia u agaia, na delena, na vaivine pile, na tidalo gume te gaha i tatana, te mai me te pogo tao ta na tuana. 26 Na vaivine eni na *Grekia*, na puku ni komuna na Surovonikia, me te kurutia ge ke guru kehaa na tidalo ta na dalena. 27 Ma gaia te bosa vania, Kara diki mahu ra na gari; na pukuna te mua uto na saguana na gadira na *bread* na lei gari ma na soniana vanira na lei kau. 28 Ma gaia te bosa tugu vania, E utuni Lord: na lei kau sarana na bela tara ganigi na lei pilepile vana gadira na gari. 29 Ma gaia te bosa vania, Na pukuna na bosa eni ko gatu; na tidalo te ruguhoru mai tua ta na dalemu. 30 Ma gaia te va tona ta na valena, me te topoa na gari te koli ta na sape, ma te tokeha tua na tidalo.

31 Ma gaia te ruguhoru gua ta na buto ni komu ni Turu ni Sidoni me te va sara na horara ni Galilea, te liu pota i gobu ni buto ni komu i Dekapolis. 32 Ma gaira tara lavia siki sakai te pui, me te lagu; mara kurutia ge ke talua na limana itatana. 33 Ma gaia te lavitabalilia hauvia na vure, me te talui na gigirina ta na kulina, me te anusu, me te tabea na lapina; 34 me te rei tada ta na parako, te ahituna, me te bosa vania, *Epatha*, te gagua, hanavia. 35 Me te pota na kulina, ma na alo pipiti te tatogi, me te bosa tate. 36 Ma gaia te kekeirira ge kara mua tatea vania siki sakai: me te kekeirira sule, ge ra tatea sule va. 37 Ma gaira tara nia maro mana, tara gagua, Te goni utoi na lei totobo soko; te nera na pui vamua ge ra rono, ma ra na todo ge kara bosa.

VIII.

1 Ta na lei boni kiri, ma na vure te subo te vaukolu gua, me te taho na gadira na vana, te holora mai vania na lei nina vaovarono, me te bosa

vanira, 2 Inau tu arovira na vure, na pukuna e tolu tua na boni tara gahara tagua, me te taho na gadira na vana. 3 Ge mu ku vetena kehara gatu ta na komudira tara vitolo mua, kara guluva ta na halautu; ma na balu tadira tara butu mai hau. 4 Ma gaira ra na lei nina vaovarono tara bosa tugu vania, Mivei ke va mahura siki sakai na lei tinoni ini nia na *bread* ta na bona aroha eni? 5 Ma gaia te huatira, Eniha soko na *bread* itamiu? Ma gaira tara bosa, Evitu. 6 Ma gaia te kekeirira na vure te subo ge kara sopou horu ta na pari: ma gaia te lavigi e vitu na *bread*, me te bosa utoi tua, te nitigi, me te vahera na lei vaovarono, ge kara tuvaligi vanira; ma gaira tara tuvaligi vanira na vure te subo. 7 Ma na balu pile iga gua tadira: me te bosa utoi gua, te keikeirira gua ge kara tuvaligi vanira gua ini. 8 Ma gaira tara vana mara mahu: ma gaira tara vahikolui na lei pilepile vana te au te manani evitu na kei. 9 Ma gaira te vaga evati na toga; me te vetena kehara. 10 Me te sakeragi te va hagelia na tiola tadira na lei nina vaovarono, me te va sara na lei buto ni komu ni Dalmanutha.

11 Ma ra na lei Varise tara ruguhoru, mara vuivuni huahuati i tatana, tara kakae tatana na vaugilala ta na parako, tara tabotaboa nia. 12 Ma gaia te ahituna lalo ta na tarunana, me te bosa, Egua ge kenea na vaugilala na vata eni? E ututuni inau tu bosa vanigo, ke mua vahea siki vaugilala vania na vata eni. 13 Ma gaia te sanira, me te hagelia gua na tiola te va tona i levu.

14 Ma gaira tara nia pono lio na laviana na *bread;* me taho ga tadira ta na tiola e sakai na udolu vamua. 15 Me te keikeirira, te gagua, Kau nia pipo, kau rigia na didira na *Leven* na Varise ma nina Herod. 16 Ma gaira tara vei bosabosa i levu mi levu, tara gagua, Na pukuna na *bread* itatata te taho ga. 17 Me te pukua ga Jesus te bosa vanira, Egua ge au bosabosa na pukuna na *bread* te taho itamiu? Igau tau mua gilala mua, mau mua ganagana vaugilala, te nasi soo na tobamiu. 18 Na lei mata itamiu mau mua nigi reirei, ma na lei kuli itamiu mau mua nigi rono? Mau mua ganagana oli. 19 Inau tu nitigi elima na udolu tadira e lima na toga, eniha soko na kei te nigi vonu na pilepile vana tau vahikolui? Agaira tara bosa vania, E hanavulu me sara erua. 20 Ma na lei e vitu tadira e vati na toga, eniha soko na kei te nigi vonu na pilepile vana tau vahikolui? Ma gaira tara bosa vania, Evitu. 21 Ma gaia te bosa vanira, Igau tau mua rigi vaugilala mua?

22 Ma gaira tara vaa sara Betisaida. Ma gaira tara lavia vania na tinoni te rorodo, mara kurutia ge ke tabea. 23 Ma gaia te tabea na limana na tinoni te rorodo, me te lavi horua ta na tabuto ni komu; me te anusua na matana, me talua na limana tatana, ge huatia, Ko rigia siki totobo? te gagua. 24 Ma gaia te rei tada me te bosa, Inau tu rigira na tinoni; tu vaevanera te vaga na lei gai, tara tona. 25 Ma gaia gua te goi talua na limana ta na matana; ma gaia te reirei nasi, me vola pulohi, me rigi magorai na lei totobo soko. 26 Ma gaia te vetena kehaa ta na valena, te bosa, Ko bei hage ta na tabuto ni komu vamua, mo ko bei bosa vania ahei ta na komu.

27 Ma Jesus te ruguhoru, ma gaira nina vaovarono, ta na lei tabuto ni komu ni Kaisarea Vilipi; mi ta na halautu te huatira na lei nina vaovarono, me te bosa vanira, Gaira na lei tinoni tara gagua Inau ahei? 28 Mara tatea vania, mara gagua, John Vulitabu; ma na balu gua, gea Elia, ma na balu sakai tadira na lei

porovete. 29 Ma *g*aia te huatira Migau ahei tau vatuu nia? A Peter te bosa tugu vania, Igoe na Christ. 30 Ma *g*aia te kekeirira *g*e kara mua tuguni tatea vania siki tinoni. 31 Ma *g*aia te vuivuni na taraiadira, *g*e ke vada*n*itai e subo na totobo na Dale tinoni, ma kara tivaa na lei magutu, ma na lei puku ni soni sukagi, ma ra ha lei tarai, ma kara labua, me ke poso e tolu na bo*n*i ke tuguru oli. 32 Me te bosa tatea na tutu*g*u. Ma Peter te lavia, me te vuivuni na todoreana. 33 Ma *g*aia te rei pulohi, me te rigira na lei nina vaovaro*n*o, te pasaa Peter, me te gagua, Ko liu muri*g*u, Satana; na pukuna to mua nigi pipo na lei totobo nina God, na lei totobo nina tinoni vamua. 34 Ma *g*aia te holo kolura mai tatana na vure ma na lei nina vaovaro*n*o, me te bosa vanira, *G*e te ke mai muri*g*u siki sakai, ke hugu pu*n*isia hegena, me ke gate*n*a nina gaivavala, me ke sarita*n*iu. 35 Ma hei ke vavolaa na taru*n*ana ke tagalaginia; ma hei ke tagalaginia na taru*n*ana na pukuna inau ma na ro*n*oro*n*o uto, ke vavolaa *g*a. 36 Ma na hava ke sodoa na tinoni, *g*e ke logoa na maramana udolu, me ke tagalaginia na turu*n*ana? 37 Ma na hava na tuguna na turu*n*ana? 38 Mahei ke niu maa Inau ma na lei bosa*g*u ke ta na vata eni te ta*n*otano-dika me te ta*n*ohahi, na dale tinoni ke nia maa *g*ua, ke mai gua *g*aia, tadira na lei Angel tara tabu, ta na ladana na Tamana.

IX.

1 Ma *g*aia te bosa vanira, E utuni Inau tu bosa vanigau *g*atu. Na balu *g*a tadira tara tuguru iani kara mua vada*n*ia mua na mate, polo kara vuha rigia na kinakabuna God ke nia mai na mana.

2 Me padi tua e ono na bo*n*i a Jesus te vilira Peter, ma James, ma John, *g*e kara nia udu kolu, me te lavi da-tora hegedira ta na gotu te daro: ma na hulina te keha itadira. 3 Ma na lei nina pupulu te vitiviti, me te pura lee, ke mua ta*n*omana na neana te pura te vagaa siki mane te apo tivi ta na maramana. 4 Me te tate vanira a Elia ma Mosesi; mi tolu*g*aira a Jesus tara tolu tutu*g*u soo. 5 Ma Peter te bosa tugu vania Jesus, me gagua, E uto vanigami na kabu iani, itolugai kai tolu kisui iani e tolu na gagata; sakai vanigo igoe, ma sakai vania gua Mosesi, ma sakai vania Elia gua. 6 Na pukuna te mua gilala na hava ke nia bosa tugu, tara tolu matagu sule sugua. 7 Me te mai na goba-guli te kuvihira; me te ruguhoru mai ta na gobaguli na ma*n*a, me gagua, Aeni na Dale*g*u tu dolovia; kau ro*n*ovia. 8 Me te sakeragi tara rei kolili, tara mua vaovanea siki sakai gua, a Jesus vamua itolu tadira.

9 Ma *g*aira tara sugi horu soo ta na *g*otu *g*aia te kekeirira *g*e kara mua tuguni tatei vania siki sakai na lei totobo tara rigigi, ke tuguru oli mu-gua tadira tara mate na Dale Tinoni. 10 Ma *g*aira tara hola pa*n*otia na bosa, mara vei huahuati hegedira na hava te gagua na tuguru oli tadira tara mate. 11 Ma *g*aira tara huatia, mara gagua, Na lei Tarai tara bosa *g*e ke diki mai Elia. 12 Ma *g*aia te bosa vania, Elia ke mai sagua, me ke talu-*g*o*n*igi na lei totobo soko; mivei tea te *g*erea tua na Dale tinoni, *g*e ke vada*n*itai na lei totobo te subo, ma kara talu pilea? 13 Mi nau tu bosa vanigau *g*atu, te mai tua Elia, mara nei vania na hava tara lioni, te vaga tara *g*erea tua itatana.

14 Ma *g*aira tara vaa saravira na lei vaovaro*n*o, tara rigira na lei tinoni tara subo *n*ana*t*a te nira udu, ma ra na lei Tarai tara huatira. 15 Me

te sakeragi tara nia hare *n*anata, mara samalia mara bosa utoa. 16 Ma *g*aia te huatira me *g*agua, Na bosa hava kau kakaea itadira? 17 Ma sakai tadira na vure to bosa tugu vania me gagua, Tarai, inau tu nia mai vanigo na dale*g*u, na tidalo te todo te nea: 18 mivei te vaa lavia te sa*g*ia *g*a; ma *g*aia te a*n*ua*n*uhu, me *g*irigirilivo, me te sigere; mi nau to bosa vanira nimua na vaovaro*n*o *g*e kara guru horua; ma *g*aira tara mua ta*n*omana. 19 Ma *g*aia te bosa tagu vanira, me gagua, Na vata ni tinoni igau me taho na nimiu na taluutuni, e*n*iha na bo*n*i ku kabu itamiu? E*n*iha na bo*n*i kau niu gigirou mu ku kabu beto ni*g*ua? kau lavia mai vaniu. 20 Ma *g*aira tara nia mai vania. Ma *g*aia te rigia, na tidalo te rosi sulea: me te kutu horu ta na pari me te uliuli me te a*n*ua*n*uhu. 21 Ma *g*aia te hautia na tamana me gagua, Te gua niga te topoa na totobo eni? Ma *g*aia te bosa, Ta na *g*arina mai tua. 22 Me te sonia haia ta na lake mi ta na lei beti *g*e ko durakea: migoe ko ta*n*omana neana siki totobo, ko arovigai, mo ko ha*n*a*g*ai. 23 Ma Jesus te bosa vania, *G*e ko ta*n*omana! A *g*aia te taluutuni ke nigi ta*n*omana na lei totobo soko. 24 Me te sakeragi na tamana na *g*ari te gaegahe me te gagua, Inau tu taluutuni, ko ha*n*aa ni*g*ua na ganagana ruarua. 25 *G*e te rigia a Jesus na vure subo tara sama kolu mai, te pasaa na tidalo *g*ume, me te bosa vania, Tidalo todo, ma na pui igoe, inau tu vetenago, ko ruguhoru mai tatana, mo ko bei pulohi gua ilokana. 26 Ma *g*aia te *n*a*n*araha dato, me te rosi sulea, te ruguhoru: ma na *g*ari te gahaa te vaga na tinoni te mate; ma *g*aira tara subo tara bosa te mate tua. 27 Ma Jesus te tabea na limana me te tuguruvaginia; me te tapatuguru. 28 Me te vaa hage tua ta na vale, ra na lei nina vaovaro*n*o tara huati poloa, E*g*ua *g*e tai mua ta*n*omana na guru kehaana? 29 Ma *g*aia te bosa vanira, Na vata eni ke ruguhoru nia na kokoeliulivuti ma na maturu too vamua.

30 Ma *g*aira tara ruguhoru mai *g*a, mara liu padia Galilea; me hove nina na gilalaana siki sakai. 31 Na pukuna te taraira na lei nina vaovaro*n*o, me te bosa vanira, Na Dale tinoni te kaluba tua ta na limadira na tinoni, ma *g*aira kara labua; me te labua tua, ta na tolu na bo*n*i ke tuguru gua. 32 Ma *g*aira tara mua ro*n*ovi vakodoa na bosa, maia matagunia na huatiana.

33 Ma *g*aira tara vaa i Kaperanaum; me te gahaa i vale te huatira, Na totobo hava tau nia huahuati ta na halautu? 34 Ma *g*aira tara todore; na pukuna tara vei huguhugu itadira ta na halautu, ahei te haba. 35 Ma *g*aia te sopou horu, me holora mai rana sara rua: me te bosa vanira, Te liona na haba siki sakai, ke tumuri vaho tadira soko, ma na tinoni ni lutu vanira. 36 Ma *g*aia te lavia na *g*ari pile, me te tuguruvaginia igobudira: me te boloa ta na limana, te bosa vanira, 37 Ahei ke holopa*n*otia siki sakai na *g*ari pile ta na aha*g*u, te holopa*n*otiu: ma hei te holopa*n*otin, te mua holopa*n*otiu, ma *g*aia mugua te vetenau mai.

38 Ma *g*aia John te bosa vania, Magutu, igai tai rigia siki sakai te guruhorura na lei tidalo ta na ahamu; mi gai tai hovea na pukuna te mua nigai udu. 39 Ma Jesus te bosa, Kau bei hovea; na pukuna taño na tinoni ke ta*n*omana na *g*ehetiana na *g*ehe*g*ehe te mava ta na aha*g*u, me te ta*n*omana na mina na koe*n*eleu. 40 Te mua levu ni pala vanigita te nigita udu. 41 Ahei ke vahegamu na siu ni beti inu, na pukuna igamu nina Christ, e utuni Inau tu bosa vanigau *g*atu, ke mua dilavia tabana. 42 Ma-

hei ke kabalaginia siki sakai tadira lei *g*ari pile eni tara taluutuniu, e uto vaa itatana *g*e kara pitia na vatu gigiri te sule ta na luana, ma kara sonia ta na horara. 43 Me ke kabalaginigo na limamu ke, pusi kehaa : e uto vanigo *g*e toko hagevia to kubu ta na vola, mo ko mua liu betidalo te rua na limamu, ta na lake ke mua mate hai ; 44 na kedudira te mua mate *g*a, me te mua mate na lake. 45 *G*e me ke kabalaginigo na tuamu ke, pusi kehaa : e uto vanigo ko hage ta na vola to iapobete, me rua na tua itamua ke, ma kara sonigo ta na betidalo ; 46 na kedudira te mua mate *g*a, me te mua mate na lake. 47 *G*e me ke kabalaginigo na matamu ke, sipa kehaa ; e uto vanigo ko hagevia nia sakai na mata ta na kinakabuna God, me rua tua na matamu kara sonigo tana betidalo ; 48 na kedudira te mua mate *g*a, me te mua mate na lake. 49 Na pukuna kara talu*g*onia nia na lake siki sakai te vaga nia na tahi ; ma kara talu*g*onia siki vatei sukagi nia na tahi. 50 Na tahi te uto : *g*e na tahi te maimami, na hava kau malihia nia ? Kau logoa na tahi ta na tobamiu, ma kau kabu mabo itamiu hegemiu.

X.

1 Ma *g*aia te tuguru *g*a, me te va sara ta na lei sosoko ni Judea mi levuna Jordan ; ma na lei vure subo tara vaukolu mai gua itatana ; ma *g*aia te taraira gua te vaga te nea tua. 2 Ma *g*aira na Varise tara mai vania, mara huatia, Te manana na bosa ni vetena na tinoni ke lavikehaa tauna ? mara tabotaboa. 3 Ma *g*aia te bosa tugu vanira, me gagua, na hava te vetenagamu nia Mosesi ? 4 Ma *g*aira tara bosa, Mosesi te talana na *g*e*g*ere ni sasani ma na lavikehaana. 5 Ma Jesus te bosa vanira, Na pukuna te *n*asi na tobamiu te *g*erea vanigamu na bosa ni vetena eni. 6 Ta na vuivuni mai na vuha ni tinoni, te *g*onira na mane ma na vaivine. 7 Na pukuna eni na mane ke sania na tamana ma na tinana, me ke kabu *n*asi ta na tauna ; 8 mi ro*g*aira koro gaha sakai na vinahi vamua. 9 Na hava gua God te sonikolua, ke bei vile voka siki tinoni. 10 Mi vale *g*aira na lei vaovaro*n*o tara huatia gua na totobo eni. 11 Ma *g*aia te bosa vanira, Ahei ke lavikehaa na tauna, me ke tauna na keha, te ta*n*ota*n*odika. 12 Ma *g*aia na vaivine *g*e ke lavikehaa na tauna, me ke taulagi keha, te ta*n*ota*n*odika.

13 Ma *g*aira tara lavia mai vania na lei *g*ari pile *g*e ke tabera : ma *g*aira na lei vaovaro*n*o tara pasara. 14 Me te rigia a Jesus *g*e rutu, me te bosa vanira, Kau lubatira na lei *g*ari pile *g*e kara mai vaniu : kau bei hovera ; na kinakabuna God itadira te vaga *g*aira. 15 E utuni Inau tu bosa vanigau *g*atu, Ahei ke mua holopa*n*otia na kinakabuna God te vaga na *g*ari pile, ke mua ta*n*omana na hage ilokana. 16 Ma *g*aia te bologalagara ta na limana, me te bosa utora, me te talua na limana i vuvu*n*adira.

17 Ma *g*aia te ruguhoru soo ta na halautuna, te samalia siki sakai, me te tualagi tuturu vania, me te huatia, te gagua, Tarai uto, na hava ku kabaria *g*e ku logoa na maurihali. 18 Ma *g*aia Jesus te bosa vania, Egua *g*e o holou mai te uto, taho siki sakai te uto, God vamua. 19 To pukui na lei ro*n*oro*n*o ni vetena, Ko bei labutabo, Ko bei ta*n*ota*n*odika, Ko bei *g*ito, Ko bei vuavuha tabo, Ko bei hovea nina totobo hei, Ko nira kikimina na tamamu ma na tinamu. 20 Ma *g*aia te bosa vania, Tarai, inau tu rigi taonigi tua ta na *g*arimaneagu mai na lei totobo kiri. 21 Ma Jesus te vaevanea *g*e dolovia, me te bosa

vania, Sakai na totobo te ganaa soo itamua: tona, mo ko hunulu sokoi na hava to logoi, moko tuvaligi vanira na bona, mo ko logoa na puku ni totobo i kokou; mo ko mai, mo ko saritaoniu. 22 Ma na bosa eni te dikalaa na liona, me te kanoraga *ge* tona keha: na pukuna te subo na nina bina boli.

23 Ma Jesus te reikolili, me te bosa vanira na nina vaovaro*no*, Te vahola vanira rana sodoro*no* na hage ta na kinakabuna God. 24 Ma ra na vaovaro*no* tara nigi hare na bosana. Ma Jesus te bosa tugu gua, me te bosa vanira, Gau *g*ari, te vahola lee vanira tara tulunagoi didira na he*go*he*go*, *ge* kara hagevia na kinakabuna God. 25 Te malumu vaa vania na *kamel* na sulupaana ta na potana na nilo *ge* ke va hage ta na kinakabuna God na mane te sodoro*no*. 26 Ma *g*aira tara nia hare *n*anata, mara bosa vania, Ahei gua ke ta*n*omana na vola. 27 Ma Jesus te rigira *ge* bosa, Tadira na lei tinoni ke mua ta*n*omana, tatana God vamua ke ta*n*omana; itatana God na lei totobo soko ke nigi ta*n*omana. 28 A Peter te vuivuni bosa vania, Age, igami tai sani sokoi nimami na totobo migami tai saritaonigo. 29 Jesus te bosa, Eutuni Inau tu bosa vanigo, te mua sania na valena siki sakai, pa na hogona, pe vavinena, pe tinana, pe tamana, pe tauna, pe dalena, pe nina hohogo na pukuna inau, ma na pukuna na ro*no*ro*no* uto, 30 me ke tabea na ha*n*alatu taeni tana maramana iani, na lei vale, ma tama hogoni, ma tama vavineni, ma na lei tina, ma na lei dale, ma na hohogo, ma kara nia *gi*girou *g*a, 31 ma na vola kasila ta na maramana *g*a ke mai. Mara subo tadira tara diki kara tumuri vaho; mara tumuri vaho kara diki.

32 Ma *g*aira ta na halautu, tara dato i Jerusalem; ma Jesus te idevira: mara nia hare; ma *g*aira tara taonia tara matagu. Ma *g*aia te lavira gua ara sara rua me te vuivuni na bosaani vanira na totobo ke topoa kise, te gagua, 33 Age, igita ka dato i Jerusalem; ma kara lubatia na Dale tinoni vanira ra na puku ni sukagi ma ra na tarai; ma kara dete matea, ma kara lubatia vanira na lei sinogo. 34 Ma *g*aira kara batobatoa, ma kara a*n*usua, ma kara ramusia, ma kara matea. Me ke padi e toluni na bo*n*i ke tuguru oli gua.

35 Ma toro dutuvia ro*g*aira James ma John, na ro dalena Sebede, toro bosa vania, Tarai, rogami toro liona *ge* ko nea ro vanigami na totobo koro no*n*ia itamua. 36 Ma *g*aia te bosa rovanira, Na totobo hava toro liona *ge* ku nea ro vanigamu? 37 Ma ro*g*aira toro bosa vania, Ko talana rovanigami *ge* koro sopou kolu tamua ta na ro*n*oragamu, a sakai ta na madolomu ma sakai ta na maulimu. 38 Ma *g*aia Jesus te bosa rovanira, Irogamu toro mua pukua na totobo hava toro no*n*ia. Koro ta*n*omana na inuviana na seu Inau ku inuvia? mo koro tabea na vulitabu Inau ku tabea ni*g*ua? 39 Mi ro*g*aira toro bosa vania, Irogami koro ta*n*omana. Ma Jesus te bosa ro vanira, Na seu ku inuvia, irogamu koro inuvia; ma na vulitabu keri ku tabea inau, irogamu gua koro tabea. 40 Me ke sopou ta na madolo*g*u mi ta na mauli*g*u e mua ta*g*ua *ge* ku talana vania ahei, vanira mugua tara talu dilaa. 41 Mara ro*n*ovia tua ara ha*n*avulu *ge* ra vuivuni dika lio na pukuna ro*g*aira James ma John. 42 Ma *g*aia Jesus te holora mai vania, me te bosa vanira, Igamu tau pukua *g*aira tara ganaganara tara vunagidira sinogo tara haba pu*n*isira; ma *g*aira tara haba tara vunagi pu*n*isira. 43 Te mua te vagaa itamiu; ma hei ke haba vule itamiu, ke gehaa na nimiu na tinoni ni

lutu ; 44 ma hei itamiu ke ha*ga* nago, ke tinoni ni lutu vanira soko. 45 E utuui e mua mai na Dale tinoni *ge* kara lutu vania, *ge* ke lutu vanira mugua, me ke talana na volana na vatei tuguoliadira soko.

46 Ma *gaira* tara va sara Jeriko ; ma *gaia* te ruguhoru ta na Jeriko, ma tara nia udu kolu ra na nina vaovaro*no* ma na vure subo, a Bartimeus dalena Timeus, na tinoni te no*ni* ro*no* te rorodo, te sopou i liligi na halautu. 47 Me te ro*no*via tua Jesus ni Nasareta *ga*, te vuivuni na gaegahe, me te bosa, Jesus Dalena David, ko aroviu inau. 48 Ma *gaira* tara subo tara pasaa *ge* ke todore nina ; ma *gaia* te gaegahe te sule vaa, Age, Dalena David, ko aroviu inau. 49 Ma Jesus te tuguru, me te bosa, Kau holoa mai. Ma *gaira* tara holoa na tinoni te rorodo, mara bosa vania, Ko to*go*to*go* nimua : tuguru, te hologo *ga*tu. 50 Ma *gaia* te soni kehaa na pupuluna, te soga dato, me te saravia Jesus. 51 Ma Jesus te bosa tugu, me te gagua, Na totobo hava to liona ku nea vanigo ? Ma na tinoni te rorodo te bosa vania, Raboni, *ge* ku reirei oli gua. 52 Ma Jesus te bosa vania, Ko tona *ga*tu, nimua na tuluutuni te vavolago. Me te sakeragi te reirei oli gua, me te saritaonia ta na halautu.

XI.

1 Ma *gaira* tara dutuvia Jerusalem, mara sara i Betavage mi Betania, ta na *go*tu Oliveti, te vetenara *ga*tu erua na nina vaovaro*no*, me te bosa rovanira, 2 Koro vaa tona nimiu ta na baebase ni komu te paleva mai ; me te sakeragi koro vaa sara *ga*, koro topoa na dale ass tara pitia, taho siki tinoni te sopou mua i vuvu*na*na : koro lubatia, mo koro nia mai. 3 *Ge* me ke bosa rovanigau siki sakai, Egua *ge* ro nea eni. Koro bosa, A Lord te liona, me te sakeragi ko vetena pulohia mai *ga*. 4 Ma *gaira* tara tona keha, ma *gaira* tara topoa na dale ass ta na mataula, i pari tana halautu ; ma *gaira* tara lubatia. 5 Ma na balu tadira tara tuguru *ga* tara bosa rovanira, Na hava toro nea toro lubatia na dale ass ? 6 Ma ro*gaira* toro bosa vania te vaga Jesus te bosaa : ma *gaira* tara lubatira. 7 Ma *gaira* tara lavia na dale ass vania Jesus, mara sonigi i vuvu*na*na didira na pupulu : ma *gaia* te sopou i vuvu*na*na. 8 Ma *gaira* tara subo tara nigi hara na halautu na didira na pupulu ; ma na balu gua tara tokai na oto ni gai mara soni sebalai tana halautu. 9 Ma *gaira* tara ide, ma *gaira* tara tumuria tara gaegahe, Hosana ; Holoutoa a*gaia* te mai ta na ahana Lord : 10 Holoutoa na kinakabu te mai, na kinakabuna David tamada : Hosana ta na parako.

11 Ma *gaia* te vaa hage Jerusalem ta na vale te tabu ; me te rei kolilira na lei totobo soko, te nulavi tua, te ruguhoru i Betania tadira rana sara rua.

12 Mi ropogana, tara ruguhoru mai Betania, te vitolo *gaia*. 13 Me te rigia na Vigi te hau te raurauga, to vaa sara *ga*, *ge* ke rigi topoa so*gea* siki totobo *ga* : me te va sara *ga*, te mua rigia na hava ga, na raurau vamua ; te mua niulu ni Vigi. 14 Ma *gaia* te bosa tugu, me gagua vania. Ke mua gania siki tinoni na vuavuamu ke hau me hau. Ma *gaira* rana nina vaovaro*no* tara ro*no*via.

15 Ma *gaira* tara vaa sara Jerusalem ; me te vaa hage ta na vale te tabu, me te vuivuni na guruadira tara hunulu mara pelupelu ta na vale tabu, me te boki tauvaginigi na beladira tara kasa ro*no*, ma na malei sopoudira tara sabiri bola. 16 Me ke mua lubatia siki sakai ke nia rugu alaa na

popo ta na vale te tabu. 17 Ma *g*aia te tarai me te bosa vanira. Te *g*erea pe taho, Kara holoa na vale*g*u na vale ni kokoeliulivuti vanira na vure soko, migau tau nea na vatuluma didira na *g*ito. 18 Ma *g*aira rana puku ni sukagi ma rana tarai tara ro*n*ovia, mara kenea evei kara ta*n*omana na durakehana; tara matagunia sugua, na pukuna na vure subo tara nia hare na nina tarai.

19 Me te nulavi te ruguhoru ta na baebase ni komu.

20 Me te puipu*n*i tara liu padia, mara vaevanea na V*g*i te sasaga ta na pukuna. 21 Ma *g*aia Peter te *g*anagana olia me te bosa vania, Rabi, ko rigia, na Vigi to vara*n*aa te sasaga keha. 22 Ma *g*aia Jesus te bosa tugu vanira me te gagua, Koa nia talu-utuni God. 23 E utuni Inau tu bosa vanigau *g*atu, Ahei ke bosa vania na gotu eni, ko tavuti keha igoe, ma kara sonigo tana horara; me ke mua ganagana ruarua ta na tobana, me ke taluutunia na totobo te bosaa ke kale; ke ta*n*omana vania te vaga te bosaa. 24 Na pukuna keri Inau tu bosa vanigamu, na lei totobo soko kau nigi kokoeliulivuti, ma tau no*n*igi, kau taluutuni kau lavi pa*n*otigi, me ke nigi ta*n*omana vanigau. 25 Mi ta na lei bona ni bo*n*i soko kau tuguru kokoeliulivuti, me ke tamiu na nina pa*g*u ahei, kau talukehaa; *g*e ke talukehai itamiu na nimiu na ta*n*ohahi na Tamamiu i kokou. 26 *G*e ma kau mua talukehai palu, na Tamamiu i kokou ke mua talukehai na palumiu.

27 Mara va sara gua Jerusalem; me te sakusaku tua ta na vale te tabu, tara mai vania na lei puku ni sonisukagi, ma ra na tarai, ma ra na lei magutu; 28 mara bosa vania. Ahei te ma*n*a*n*igo *g*e ko nigi ta*n*omana na lei totobo kiri? mahei te sonihalavua vanigo na mana keri *g*e ko kabaragi na lei totobo kiri? 29 Ma Jesus te bosa vanira, Inau ku huatigamu sakai na bosa vasoo, ma kau bosa tugu vaniu, mi nau gua ku tatea vanigau *g*atu na mana ku nigi ta*n*omana na kabariani na lei totobo kiri. 30 Na vulitabu nina John ivei tea, te mai i kokou, pe tadira na lei tinoni? kau bosa tugu vaniu. 31 Ma *g*aira tara kekene hegedira mara gagua, *G*e ka bosa ikokou; *g*aia gua ke bosa, egua ge tau mua taluutunia. 32 *G*e ma ka bosa itadira na lei tinoni, tara matagunira na vure: na pukuna *g*aira soko tara ganagana sugua John na Porovete a*g*aia. 33 Ma *g*aira tara bosa tugu vania Jesus mara gagua, Igami tai mua pukua. Ma Jesus te bosa vanira, Mi nau gua ku mua tuguni tatea vanigau *g*atu na mana keri Inau tu nigi ta*n*omana na lei totobo kiri.

XII.

1 Ma *g*aia te vuivuni bosa vanira ta na lei bosa vavagaha. Na tinoni te suba na hohogo ni *vaini*, me te peo taligutia, me te *g*elia na *g*ilu ni valei bita *vaini*, me te kisua na buko, me te lubati kaua vanira na lei tinoni ni lutu, me te va tona ta na komu keha. 2 Mi ta na niulu vaho te vetena *g*atu siki tinoni vanira tara lutua na hohogo, *g*e ke lavia tadira tara lutua na hohogo na balu va*n*ana na hohogo ni *vaini*. 3 Ma *g*aira tara lavia, mara ramusia, mara vetena lea *g*atu. 4 Ma *g*aia te vetena *g*atu vanira gua na tinoni keha; ma *g*aira tara labu bohaa, mara tabe dikalaa. 5 Ma *g*aia te vetena *g*atu sakai gua; ma *g*aira tara labu matea, mara subo gua: na balu tara labura, ma na balu tara ramusira. 6 Ma sakai gua itatana, na dale te dolovia: ma *g*aia te vetena tumuria *g*atu vanira gua, te gagua, kara nia maa dale*g*u. 7 Ma *g*aira na

lei tinoni keri tara lutua na hohogo tara bosabosa hegedira, mara gagua Na dalena ke tugua aeni, *ga*tu, ka labua,· ma ka logo tugua na hohogo. 8 Ma *ga*ira tara tabea, mara labua, mara sonikehaa ta na hohogo ni *vaini*. 9 Na hava vaho ke kabaria na magutu te logoa na hohogo ni *vaini*? ke mai *ga*ia me ke luvuhira na lei tinoni tara lutua na hohogo, me ke lubatia vanira ra na keha na hohogo ni *vaini*. 10 Igamu tau mua ro*no*via mua na ro*no*ro*no* balu eni,

> Na vatu tara tivaa ra na kisu vale, tara talua eni na puku ni piuna.
>
> 11 Aeni te mai ta Lord, na vatei hare ta na matada gita.

12 Ma *ga*ira tara lavia na la*ga*dira na tabeana: ma *ga*ira tara matagunira na vure; na pukuna tara lavi pa*no*tia te topora nia na bosa vavagaha eni; ma *ga*ira tara sania, mara tona keha.

13 Ma *ga*ira tara vetenara *ga*tu vania na balu tadira na Varise, ma Herodi, *ge* kara lavia na bosana. 14 Ma *ga*ira tara saravia *ge* ra bosa vania. Tarai, igami tai pukugo igoe to utuni, mo to mua ganaganaa siki sakai; mo to mua nira pipo na lei tinoni, mo to tuguni utonia na halautuna God: te manada na sonikoluana na ro*no* vania Kaisari pe taho? Ka sosoni pa ka mua sosoni? 15 Ma *ga*ia te pukua na didira na pe*go*pe*go*, te bosa vanira. Egua *ge* au tabotabou, kau nia mai vaniu na peni, *ge* ku rigia. 16 Ma *ga*ira tara vahea; ma *ga*ia te bosa vanira, Ahei na titinoni na ma na *ge*gerena eni? Ge ra gagua, a Kaisari. 17 Ma *ga*ia Jesus te bosa vanira, Kau vahea pulohia vania Kaisari na lei nina totobo Kaisari, ma vania God na nina totobo God. Ma *ga*ira tara nia hare *na*nataa.

18 Ma na balu Saduke tara mai vania, *ga*ira tara bosa na tuguruoli te taho: ma *ga*ira tara huatia mara gagua, 19 Tarai, a Mosesi te *ge*rea vanigita mai, *ge* te ke mate na hogona ahei me ke mate sania na tauna, me taho na dalena, na hogona ke lavia tauna me ke vahua vania na hogona na dalena. 20 Tama hogoni ara vitu *ga*: ma na diki te lavia tauna, me mate, me taho na dalena. 21 Ma na ruana te lavia, me mate, me mua mate sania sakai dalena: ma na toluni gua. 22 Ma ra na vitu gua tara mua sania daledira. Ma na vaivine te mate sosoko. 23 Tana tuguru oli ahei tadira ke tauna? na pukuna *ga*ira ara vitu tara tauna? 24 A*ga*ia Jesus te bosa vanira, Igamu tau mua nia hahi pe taho na pukuna eni? tau mua gilalai na lei *ge*gere te tabu, ma na nina mana God. 25 Na pukuna kara tuguru oli sanira na lei tinoni mate gua kara mua taulagi, mara mua taudira; me te vagara ra na Angel i kokou. 26 Me tadira tara mate gua, tara vaa tapa tugurura, igamu tau mua siroa tana *ge*gere nina Mosesi, ta na bona ni karukaili, evei te vaga na bosana God te bosa vania, Inau God nina Abrahama, ma God nina Isaka, ma God nina Jacob? 27 E mua God didira ra na lei tinoni mate, didira na vola vamua; igamu tau nia hahi *na*nata.

28 Ma sakai tadira na Tarai te mai, me te ro*no*vira tara vei huahuati, me te gilala *ga*ia te bosa tugu uto *ge* huatia, Na ro*no*ro*no* vetena hava te haba tadira soko? 29 Jesus te bosa tugu, Na diki te gagua, Kau ro*no*via Israel. A Lord God igita, a Lord sakai vamua: 30 migamu kau dolovia a Lord God igamu, nia na tobamiu soko, ma na taru*na*miu soko, ma na liomiu soko, ma na la*ga*miu soko. 31 Ma na ruana te gagua eni, Kau dolovia na gamua na komu kolu te vaga igoe. Taho siki vetena te haba vaa tadira. 32 Ma na Tarai te bosa

vania, E utuni, Magutu, to bosa utoa, *G*aia sakai vamua: me te taho siki sakai gua; 33 ma hei ke dolovia nia na tobana soko, ma na ganaganana soko, ma na la*g*ana soko, me ke dolovia na gana komu kolu te vaga *g*aia, te haba vaa tadira na lei hevei lee udolu soko tara hevei, ma na lei vatei sukagi. 34 Ma *g*aia Jesus te pukua te bosa tugu *g*aia nia na manaha, te gagua vania, To mua hauvia na kinakabuna God. Me te murina keri, taho siki tinoni te ta*n*omana na huatiana siki bosa.

35 Ma Jesus te bosa tugu me gagua, te taraira ta na vale te tabu, Egua *g*e ra bosa ra na Tarai a Christ dalena David? 36 A *g*aia David te bosa ta na Taru*n*a te tabu.

A Lord te gagua vania Lord inau,
Ko sopou ta na madolo*g*u, polo ku vuha talu horura na gamua na kana na vatei tuturina na tuamu.

37 A*g*aia David te holoa nia Lord, mivei te vaga na dalena a*g*aia? Ma na vure lee tara ro*n*ovi to*g*oto*g*oa.

38 Ma *g*aia te bosa vanira ta nina tarai, me gagua, Kau *n*asiligau tadira ra na Tarai, tara nigi tona olioli ta na lei tivi daro, maia tara lioni na lei vatei baubahu ta na lei malei sabiri, 39 ma na lei malei sopoudira tara haba ta na lei vale ni sonikolu, ma na lei puku ni malei gime ta na lei tabatu. 40 Mara vaa va*n*a luvu na valedira na mate sasani, mara kokoeliulivuti hau na pukuna na kiko. Kara dete sulera va.

41 Ma *g*aia te sopou horu iligina na malei hohogo ro*n*o, me te rigira na vure tara sonigi na ro*n*o ta na malei hohogo ro*n*o. Mara subo tara sodoro*n*o tara sosoni la*g*a. 42 Me te mai *g*a na mate sasani te bona, me te sonigi *g*a erua na ro*n*o te pile kikigi te kaokage e sakai na ro*n*o pile. 43 Ma *g*aia te holokolura mai vania na nina vaovaro*n*o, me te bosa vanira, E utuni Inau tu bosa vanigau *g*atu Na mate sasani eni te bona te. sosoni sule vaa tadira soko tara sosoni ta na malei hohogo ro*n*o. 44 Na pukuna *g*aira tara sosoni ta na didira totobo te au tadira: ma *g*aia ta na bonana te soni sokoa na nina he*g*ohe*g*o, na nina totobo soko ke nia vola *g*a.

XIII.

1 Ma *g*aia te ruguhoru ta na vale te tabu, e sakai tadira ra na nina vaovaro*n*o te bosa vania, Magutu, ko rigia, na lei vatu evei te vagai, ma na lei pilu gua. 2 Ma Jesus te bosa vania, Ko rigigi na lei pilu kiri te sule, ke mua gana siki vatu i vuvu*n*ana na vatu, kara mua soni horua.

3 Ma *g*aia te sopou ta na gotu ni Oliveti liligina na vale tabu, Peter, ma James, ma John, ma Aderu tara huati poloa, 4 Ko tatea vanigai, ke gua niga ke mai na lei totobo kiri? ma na hava na vaugilala ke ha*g*a poso na lei totobo kiri? 5 Ma *g*aia Jesus te vuivuni na bosa vanira, Kau lavia na la*g*amiu ke bei hahilaginigau siki sakai. 6 Ara subo kara mai ta na aha*g*u, kara gagua, "Inau *g*aia," ma *g*aira kara hahilaginira tara subo. 7 Migau kau ro*n*ovigi na lei kisu mate, ma na lada ni kisu mate, ke bei gebegebe ha liomiu: na lei totobo kiri ke padi sugua, ma na sosoko te mua mai mua. 8 Na vure ta sakai na komu ke tuguru pu*n*isia na vure ta sakai na komu, ma na kinakabu ke tuguru pu*n*isia na kinakabu: ma na lei anu ke mai ta na balu komu; ma na lei *n*e*n*ere gua: na lei totobo kiri te vuivunia vamua na haurakea.

9 Kau nigi pipo he*g*emiu: kara lubatigamu vanira tara sonikolu; ma kara ramusigamu ta na lei vale ni

sonikolu ; ma kau tuguru punisira na lei vunagi ma ra na lei haba na pukuna inau, ma na vatei nia na huruadira. 10 Ma kara diki tuguni tatea na ronorono uto vanira na lei vure soko. 11 Ge ma kara lavigau ta na dete, ma kara lubatigau, kau bei ganagana dilaa na hava kau bosaa ; ma na hava te talana vanigau ta na bona vagana keri, kau bosa ga ; igau tau mua bosa, na Taruna te tabu mugua. 12 Ma na hogona ke lubati matea na hogona, ma na tamana na dalena. Ma na lei gari kara tuguru punisira na tamadira ma kara labu matera. 13 Ma na lei tinoni soko kara nigau sika na pukuna ahagu inau ; ma hei vamua ke pitu nasilia ta na sosoko, ke nia vola ga. 14 Ge ma kau rigia na haurake ni sura, te tuguru ta na bona keri te mua uto ga, (ahei te siroa ke lavipanotia,) gaira tara gogo i Judea kara soga dato ta na lei gotu. 15 Mahai te gahaa ta na tautauvona ni vale ke bei horu, ke bei hage ge ke lavi horua siki totobo ta na valena : 16 mahei ke gahaa ta na hohogo ke bei pulohi ga ge ke lavi galaga na nina pupulu lima. 17 Me ke vatei aroviadira gaira tara bohe ma gaira tara susu ta na lei boni kiri. 18 Ma kau kokoeliulivuti nimiu ke bei ta na rara. 19 Na pukuna ta na lei boni kiri na haurake ga, te mua te vagaa ta na vuivunina mai ga na vuha totobo God te vuha riti mai, me ke mua tanomana gua. 20 Ge me ke mua kekeirigi na lei boni, taho vinahi te volaa ; ma na pukuna gaira te vilira tua te kekeirigi na lei boni. 21 Ge me ke bosa vanigau ga siki sakai, Age ! a eni Christ, pe Age ! inai ga, kau bei taluutunia. 22 Na pukuna gaira ra na lei Christ sorisori kara sivuraga, ma na lei Porovete gua, ma kara tatei na lei vaugilala ma na lei butuli, ge kara nigi tanomana na hahilaginiadira gaira tara vilira tua. 23 Ma kau nigi popo : Inau tu tate dilai vanigau gatu na lei totobo soko.

24 Mi ta na lei boni kiri i murina na haurake keri, na aho ke boni volo, ma na vula ke mua lubatia na hinana, 25 ma na lei veitugu ke kutu ta na parako, ma na lei mana ta na parako ke anuanu. 26 Ge ma kara rigia na Dale tinoni ke nia mai ta na lei gobaguli na mana te sule, ma na ronoraga gua. 27 Ge me ke vetena horura na lei Angel me ke vili kolura gaira te vilira tua ta na mata ni guri e vati, ta na lei tabuto ni vata sosoko ni pari mi ta na tabuto ni vata sosoko ni kokou.

28 Kau lavi panotia na nina bosa vavagaha na Vigi : ge me ke pobi na otona, me te pururu, igau tau pukua na hina te dutu mai. 29 Migau gua ge ma kau rigigi na lei totobo kiri te mai, kau pukua nimiu te dutu mai tua gaia, ta na mataula vamua. 30 E utuni Inau tu bosa vanigau ke mua padi na vata eni, polo ge ke poso na lei totobo kiri. 31 I kokou mi pari ke tagaa, ma na lei bosagu ke mua tagai. 32 Me taho siki sakia te pukua na boni keri pe na bona ni boni, taho mua na lei Angel i kokou, taho nina na Dale, na Mama vamua. 33 Kau nia pipo, kau dai, ma kau kokoeliulivuti, igamu tau mua pukua ke gua niga ke poso mai na boni. 34 Te vaga na tinoni te haga boiboli ta na komu keha, te sania tua na valena, me te kekeirira na lei nina tinoni ni lutu, te tanosakaira na gehegehena, me te talua tatana na tinoni te rigitaonia na mataula, ge ke dai nina. 35 Kau vaho dai nimiu : ge ma kau mua pukua ke gua niga na puku vale ke mai, ke nulavi, pe ke kutu ni boni, pe ke tani kokoroko, pe ke puipuni. 36 Ke bei mai gaia, me ke ribehaginigamu tau maturu. 37 Ma na bosa keri Inau tu bosa vanigamu Inau tu bosa vanira soko, Kau dai.

XIV.

1 Me soko tua erua na *boni* na *gou*-*gonu* ni Lovovule ma na *bread* te *gulu*, ma ra na lei puku ni sonisukagi ma ra na lei Tarai tara lavia na la*gadira* na tabe poloana, ma na mateana. 2 Na pukuna tara gagua, Sania ta na *gou*-*gonu*, kara bei koe*nelea* *ge*a na vure.

3 Me te gahaa *ga* ta na valena Simoni na ila i Betania, me te koli *yana* *ga*, na vaivine te nia mai na totobo tara saria nia na lobo te yonugia na kokolo te sule na matena ; ma *gaia* te *no*doa na lobo, me te kovala ta na uluna. 4 Ma ra na halu tinoni *ga* tara rutu hegedira, tara gagua, Egua *ge* ra soni leaa na kokolo eni ; 5 Kara nigi sabiri e tolu ha*na*latu na ro*no* ke me au, ma kara tutuva vanira ra na bona. Mara kokoe *nu*nulu horua. 6 Ma *gaia* Jesus te bosa, Kau sania, e *gua* *ge* au lavibuleana ? te kabaria na *ge*hegehe uto i ta*gua*. 7 Na pukuna ra na lei bona tara gahara hai itamiu, ma kau liona ke kau ha*na*ra : mi nau taho itamiu hai. 8 Te kalitia na totobo te ta*no*mana, te vuli dilaa na huli*gu* ta na bekua*gu*. 9 Me utuni Inau tu bosa vanigau *ga*tu, Kara tuguni tatea na ro*no*ro*no* uto ta na maramana udolu, ma na totobo te kalitia kara bosa nia na ganagana oliana.

10 Ma Judas Isakariot, sakai tadira ra na sara rua, ta va tona vanira na lei puku ni sonisukagi, *ge* ke lubatia vanira. 11 Ma *gaira* tara ro*no*vi togotogoa, mara bahua na heana na ro*no*, ma *gaia* te kenea na lubati utoana vanira.

12 Mi ta na sakaini bo*ni* ni *bread* *gulu*, tara sukagia na Lovovule *ga*, ra na lei nina vaovaro*no* tara bosa vania, Ivei to liona kai va *go*ni dilaa ko gania na Lovovule *ga*. 13 Ma *gaia* te vetenara *ga*tu erua na nina vaovaro*no*, me te bosa vanira, Koro va tona ta na baebase ni komu me ke sodogamu na tinoni te hu*nia* na popo ni beti : koro saritaonia ; 14 me ke hage ivei, koro bosa vania na puku yale, Na Tarai te bosa evei te gahaa na voki ni sinogo, mi nau ku gania na Lovovule *ga* tadira ra na ni*gua* na vaovaro*no*. 15 Ma *gaia* ke tatea ro vanigau na voki te sule ikokou, tara hara dilaa tua, koro *go*ni dila vanigami *ga*. 16 Mo ro*gaira* toro *ga*tu moro sara na baebase ni komu, moro topoa te vagaa te bosa rovanira, moro *go*ni dilaa na Lovovule.

17 Me te nulavi te nira udu mai ara sara erua. 18 Ma *gaira* tara koli mara va*na*, Jesus te bosa, E utuni Inau tu bosa vanigau *ga*tu, e sakai tamiu ke perou, a*gaia* keri te va*na* kolu ta*gua*. 19 Ma *gaira* tara vuivuni na dika lio, ma na bosa vaniana sopa sopara, Inau a*gaia* ? 20 Ma *gaia* te bosa vanira, *Gaia* sakai tadira e sara rua, te heotia kolu ta*gua* ta na popo. 21 Na pukuna ra na Dale tinoni te tona te vaga tara *ge*rea tatana : me te vatei aroviana na tinoni keri tara peroa nia na Dale tinoni ! E uto vaa tatana tara mua vahua.

22 Mara va*na* soo *gaia* te tabea na *bread*, me te bosa utoa, te *ni*tia, me te tuvalia vanira, me te bosa, Tabea nimiu : aeni na huli*gu*. 23 Ma *gaia* te lavia na seu, me te bosa utoa, te vahera : mara inu soko. 24 Ma *gaia* te bosa vanira, Aeni na gabu*gu* ni baubahu ta*gi*ha mai te tave tugura na subo. 25 E utuni Inau te bosa vanigau *ga*tu, Inau ku mua inuvia gua na kokolo ni *vaini*, ke riti na bo*ni* keri ku inuvi vaolua *ga* ta nina na kinakabu God.

26 Mara li*nea* tua na li*ne*, *ge* ra rugu horu ta na *go*tu ni Oliveti.

27 Ma *gaia* Jesus te bosa vanira, Igamu soko kau niu kabalagi : na pukuna te *ge*rea tua, Inau ku labua na rigitaoni si*pu*, ma na lei si*pu* kara

havukagi. 28 Mi nau tu tuguru oli tua, ku idavigau i Galilea. 29 Ma *g*aia Peter te bosa vania, Kara nigo kabalagi na lei tinoni soko, inau ku taho vamua. 30 Ma Jesus te bosa vania, E utuni Inau tu bosa vanigo, igoe taeni, tana bo*n*i eni, ke mua rua mua na ta*n*ina na kokoroko, me tolu tua ña niu huguag*u*. 31 Ma *g*aia te bosa te lag*a n*a*n*ata vaa, *G*e mu ku mate kolu tamua, ku mua huguhugugo. Ma *g*aira soko tara bosa kolu te vagaa.

32 Ma *g*aira tara va sara na pilu tara vatua nia Getesemane: ma *g*aia te bosa vanira ra nina vaovaro*n*o. 33 Kau sopou nimiu iani, minau ku kokoeliulivuti. Ma *g*aia te lavira tatana Peter ma James ma John, me te vuivunia na hare *n*a*n*ata, ma na dika lio. 34 Ma *g*aia te bosa vanira, Na tarun*a*gu te nia dika lio mate *n*a*n*ata vamua: kau pitu iani nimiu, ma kau dai. 35 Ma *g*aia te tona *g*atu pile, me te kutu ta na pari, me te kokoeliulivuti, *g*e ke ta*n*omana, na bona keri ke liu padia. 36 Ma *g*aia te bosa, Aba Mama, ko nigi ta*n*omana na lei totobo soko; ko lavi kehaa ta*g*ua na seu eni; mugua ke bei te vaga Inau tu liona, migoe vamua. 37 Ma *g*aia te mai me te topora tara maturu, me te bosa vania Peter, Simon, ko maturu nimua? ko mua ta*n*omana na daiana siki sakai na bona ni bo*n*i. 38 Kau dai nimiu ma kau kokoeliulivuti kau bei hagevia ta na tabotabo; na tarun*a* te tala sugua ma na vinahi te labe vamua. 39 Ma *g*aia te tona keha gua, me te kokoeliulivuti, te bosaa, na lei bosa keri gua. 40 Ma *g*aia te mai gua, me te topora tara maturu, na pukuna na matadira te kakaka *n*a*n*ata, mara mua pukua na hava kara nia bosa tugu vania. 41 Ma *g*aia te mai gua na toluni, me te bosa vanira, Taeni kau maturu soo nimiu, ma kau aheahe nimiu; e poso tua; te mai tua na bona; kau rigia, tara peroa tua na dale tinoni ta na limadira ra na ta*n*otan*o*dika. 42 Tuguru niniu, ka tona; kau rigia *g*aia te perou te dutu mai.

43 Me te sakeragi, te bosa soo, a Judasi te mai, ma na vure subo tara nia udu, tara holai na lei isi ma na lei tila, tara mai tadira ra na lei puku ni soni sukagi ma ra na lei tarai ma ra na lei magutu. 44 Ma *g*aia te peroa te vaugilala vanira, te gagua, Inau ku no*n*ino*n*ia ahei, ma *g*aia sugua; kau sigovia ma kau tabe *n*asilia *g*atu. 45 Ma *g*aia te mai tua, te sakeragi te mai vania, me te bosa, Age Rabi: me te no*n*ino*n*ia. 46 Ma *g*aira tara sigovia, mara lotia. 47 Ma siki sakai tadira tara tuguru liligina, te sulupaginia na nina isi, me te labua na nina tinoni na puku ni soni sukagi me te pusi kehaa na kulina. 48 Ma *g*aia Jesus te bosa tugu vanira, Igamu tau nigi rugu-horu mai tua na isi ma na tila *g*e kau tabeu te vaga na tinoni *g*ito. 49 Inau tu gahau haia tamiu ta na vale te tabu mu tu tarai, migau tau mua tabeu: me te nea te vagaa *g*e ke kalea na *g*e*g*ere te tabu. 50 Ma *g*aira soko tara soga sania.

51 Ma na siki *g*ari mane te saritaonia, te nia pupulu na tivi tara vauhia ta na hulina te bona. 52 Ma *g*aira tara sigovia; me te sania na tivi tara vauhia me te soga te bona soo.

53 Ma *g*aira tara nia *g*atu Jesus ta na puku ni sonisukagi: ma *g*aira tara vaukolu mai tatana na lei puku ni sonisukagi soko ma ra na lei magutu, ma ra na lei tarai. 54 Ma Peter te saritaonia te hau, i loka na vale vamua, ta na bebetena na puku ni soni-sukagi; me te sopou kolu vanira ra na haba, me te madiru nina ta na rara*n*a ni lake. 55 Ma ra na lei puku ni sonisukagi ma ra na ovu deteni

soko tara kakaia na vuhana Jesus *ge* kara matea ; mara mua topoa. 56 Na pukuna ra na sobu tara vuhaa sorisori, ma didira na lei bosa ni vuha te mua kaekage sakai sonikolu. 57 Ma ra na balu tara tuguru, mara vuha sorisoria, tara gagua, 58 Igami tai ronovia te bosaa, Inau ku durakea na vale Tabu eni na male limadira tinoni mu ku kisua na tuguna te mua male limadira tinoni. 59 Me te mua kaekage sakai sonikolu vamua na didira na bosa ni vuha. 60 Ma na puku ni sonisukagi te tuguru i gobudira, me te huatia Jesus, te gagua, Ko mua bosa tugu vaa ? na hava eni tara vuhago nia. 61 Ma *gaia* te todore, me te mua bosa tugu *gea*. Ma na puku ni sonisukagi te huatia gua me te bosa vania, Igoe a Christ, na Dalena tara Bosa Utoa ? 62 Ma Jesus te bosa Inau sugua ; migamu kau rigia na Dale tinoni te sopou ta na madolo ni laga ke mai ta na lei gobaguli ni kokou. 63 Ma na puku ni sonisukagi te rosia na nina pupulu, me te bosa, Na puku ni hava ka kakaera gua kara vuhaa. 64 Igamu tau ronovia tua na papari kiko. Na hava tua gagagana ? Ma *gaira* soko tara detea te kaekage ta na mate. 65 Ma ra na balu tara vuivuni na anusuana, ma na poloana na matana, ma na tapotapoana, ma na bosa vaniana, Ko bosa polo soo. Ma ra na lei haba tara lavia mara ramusia.

66 Ma Peter te tuguru i pari ta na bebete, ma sakai na tahula nina na puku ni sonisukagi te mai vania. 67 Me te rigia Peter te madiru nina, te bunutia me te bosa, Igoe to gahaa tatana na Nasareta, a Jesus sugua. 68 Ma *gaia* te hugu me te bosa, Inau tu mua pukua mu tu mua lavi panotia na totobo to bosaa ; ma *gaia* te ruguhage ta na mataula ; ma na kokoroko te tani. 69 Ma na tahula te vaevaneа, me te vuivuni na bosa vaniadira tara tuguru *ga*, A eni sakai tadira. 70 Ma *gaia* te hugua gua. Mi ta na siki bona pile gua, *gaira* tara tuguru *ga*, tara bosa vania Peter, E utuni igoe sakai tadira; na Galilea igoe. 71 Ma *gaia* te vuivuni na bosa papari ma na vana sukagi, Inau tu mua gililaa na tinoni eni tau bosaa. 72 Me te sakeragi te rua tua na tanina na kokoroko. Ma Peter te ganagana olia na bosa, te vaga Jesus te bosa vania, ke mua tanomana erua na tanina na kokoroko me ke tolu tua na niu huguagu. Ma *gaia* te ganaganaa, *ge* tani nina.

XV.

1 Me te sakeragi te puipuni ra na lei puku ni sonisukagi tadira na lei magutu ma ra na lei tarai ma na ovu ni dete soko tara bosabosa, mara lotia Jesus, mara lubatia vania Pilatu. 2 Ma Pilatu te huatia me gagua, Igoe sugua na vunagidira na Israel ? Ma *gaia* te bosa tugua vania me gagua, To bosaa. 3 Ma ra na lei puku ni sonisukagi tara hurua nia na lei totobo te subo. 4 Ma Pilatu te huatia gua, me gagua, To mua bosa tugu gua ? ko rigia, e subo na totobo tara huruhurugo nia. 5 Ma Jesus te mua bosa tugu gua ; na pukuna eni te nia hare Pilatu.

6 Mi ta na gougonu te lubatia hai vanira siki sakai na tinoni pipiti, agaira tara nonia itatana. 7 Ma sakai *ga* tara vatua nia Barabasu, tara pitia me te koli *ga* tadira tara koenelera na vure, *gaira* keri tara koenelera na vure tara labu polo. 8 Ma na vure subo tara dato vania, mara vuivuni na huatiana *ge* ke nea gua vanira te vaga te nea tua. 9 Ma Pilatu te bosa tugu vanira, me gagua, Igamu tau liona *ge* ku lubatia vanigamu na vunagidira na Israel ? 10 Ma *gaia* te pukua, na pukuna na nia sika ra

na lei puku ni sonisukagi tara lubatia. 11 Ma ra na lei puku ni sonisukagi tara keikeirira na vure *ge* ke lubatia vanira mugua a Barabasu. 12 Ma Pilatu te bosa tugu vanira gua me gagua, Na hava gua ku nea vania *gaia* ke tau holoa na vunagidira na Israel? 13 Ma *gaira* tara gaegahe gua, Patokia. 14 Ma Pilatu te bosa vanira, Egua, na totobo hava te dika te kabaria tua? Ma *gaira* tara gaegahe *nanata*, Patokia. 15 Ma Pilatu te *haga* togoluvua na vure, *ge* talana vanira Barabasu, me te ramusia tua Jesus, *ge* lubatia ta na patokiana.

16 Ma ra na lei solses tara nia tona ilokana na bebete, tara holoa ni Piretorium; mara holo kolura na ovu udolu. 17 Mara pulua nia na tivi te de*nideni*, mara vauhia na pitiulu ni karukaili, tara talua vuvu*nana*. 18 Mara vuivuni na bahuana, Age! Vunagidira na Israel. 19 Mara labua nia na ade na uluna, mara a*nusua*, mara tualagi tuturu tara ladavaginia. 20 Mara batobatoa tua, tara lavikehaa itatana na tivi te de*nideni*, mara pulua nia na nina tivi hegena. Mara lavi horua *ge* kara patokia.

21 Ma *gaira* tara sigovia sakai te liu padi, Simon na Kurene, te butu mai na mata*na*, na ro tamadira Alesaderu ma Ruvusi, mara hugutia *ge* ke nira udu me ke *ga*tea na gaivavalana. 22 Ma *gaira* tara lavia ta na bona tara holoa nia Goligota, te gagua tara bosa tugu, Na bona ni ulu. 23 Mara haua vania na *vaini* tara dode kolu nia na *muru:* ma gaia te mua lavia. 24 Ma *gaira* tara patokia, mara tuvalagi vanira hegedira na nina pupulu, mara talui didira na vaugilala ahei ke holatia na hava. 25 Me toluni na bona ni bo*ni* tua mara patokia. 26 Ma na *gegere* tara hurua nia tara *ge*rea ivuvu*nana*, Na Vunagidira na Israel. 27 Mara patoki kolura eruka na tinoni *gito*, a sakai tana madolona me ruani ta na maulina. 28 Ma na *gegere* te tabu te kale *ga*, Tara idumikolua gua tadira tara hahi. 29 Ma *gaira* tara liu padi tara pasaa, tara liliu kolili na uludira, tara gagua, Egoe to durakea na vale te tabu me te kisua tua ta na tolu na bo*ni*, 30 ko vavolago hegemu, mo ho horu mai sania na gaivavala. 31 Me te vaga gua ra na lei puku ni soni-ukagi tara batobatoa hegedira tadira ra na Tarai tara gagua, *G*aia te vavolaia na keha, me ke mua ta*no*mana na vavolaana hegena. 32 A Christ, na Vunagidira na Israel ke horu mai taeni sania na gaivavala, *ge* kai ta*no*mana na rigiana ma na taluutuniana. Ma *gaira* tara patoki kolura tatana tara koe*ne*lea.

33 Me te poso mai na ononi na bona ni bo*ni*, na pu*ni* te taopu*ni*sia na komu udolu polo ke poso na hiuani na bona ni bo*ni*. 34 Mi ta na hiuani na bona ni bo*ni* Jesus te *ga*egahe nia na ma*na* te sule, *Eloi, Eloi, lama sabackthani,* te gagua tara bosa tugu, God inau, God inau, egua *ge* o tona saniu. 35 Ma na balu tadira tara tuguru *ga*, tara ro*no*via, tara gagua, Age! te holoa Elia. 36 Ma sakai te sama me te vonugia nia na *Vinegar* na leilesi, me te talua ta na ade me te haua vania *ge* ke inuvia, te gagua, sania soo, igita ka pukua ke mai Elia pe taho *ge* ke hola horua. 37 Ma Jesus te nia gaegahe na ma*na* te sule *ge* lubatia na taru*nana*. 38 Ma na vovo*no* ni voki te tabu te tarosi i levu mi levu, ta na kouna me sara na sosokona. 39 Ma na rigitaoni na ha*na*latu te tuguru liligina *ge* rigia te lubatia na taru*nana* te vaga te gagua, E utuni na tinoni eni na dalena God sugua. 40 Ma ra na lei vaivine tara bu*nu*tia e hau: itadira a Meri ni Magidala, ma Meri tinana James pile ma Joses tolu*gaira* Salome; 41 a*gaira* tara saritaonia te

gahaa soo i Galilea mara *ge*hege*he* vania ; ma ra na lei vaivine keha gua tara subo tara nia dato kolu i tatana a Jerusalem.

42 Me te nulavi mai tua, na pukuna na ganagana dila, te gagua, na boni te gide mai na bo*ni* ni aheahe, 43 te mai Josepa ni Arimatea na tinoni uto tadira na ovu ni dete, a*g*aia gua te pitua na kinakabuna God ; ma *g*aia te sonosakai me te vaa hage ta Pilatu me te no*n*ia na hulina Jesus. 44 Me te nia hare Pilatu te mate tua pe taho : ma *g*aia te holoa mai tatana na haba ni ha*n*alatu me te huatia te hau pe taho te mate. 45 Me te ro*n*ovia tua tatana na haba ni ha*n*alatu te talana na huli vania Josepa. 46 Ma *g*aia te lavia na tivi tara vauhia, me te lavi horua, te pipisia nia na tivi tara vauhia, me te talua ta na vatu ; me te boki pu*n*isia na vatu ta na mataula ni beku tinoni mate. 47 Ma Meri ni Magidala ro*g*aira Meri tinana Josesi toro rigia na bona te pipili *g*a.

XVI.

1 Me te padi tua na bo*n*i ni aheahe, Meri ni Magidala, ma Meri tinana James tolu*g*aira Salome, tara nigi mai na gai uruuru, *g*e kara mai ma kara dalia. 2 Me te puipu*n*i ta na sakaini na bo*n*i ni *uiki* tara mai ta na malei beku tinoni mate te soga dato tua na aho. 3 Ma *g*aira tara bosabosa hegedira, ahei ke boki kehaa vanigita mai na vatu ta na mataula ni vatei beku tinoni mate? 4 Mara rei tada tara rigia na vatu tara boki pulohia tua : te sule *n*ana tua. 5 Mara hagevia na malei beku tinoni mara rigia na *g*ari mane te sopou ta na madolona, te nia pupulu na tivi te pura : mara nia hare. 6 Ma *g*aia te bosa vanira, Kau tolu bei nia hare. Tolugamu tau tolu kenea Jesus ni Nasareta *g*aia tara patokia : te tuguru tua ; te taho iani : kau rigia na bona tara talua *g*a! 7 Kau tolu tona, ma kau tugunia vanira ra na nina vaovaro*n*o ma Peter, *g*aia te gidevigau i Galilea ; kau rigia *g*a, te vaga te bosa vanigau. 8 Mara ruguhoru, mara soga sania na malei beku tinoni mate : na pukuna na tatata ma na maroma*n*a te topora ; mara mua bosa siki bosa vania ahei : na pukuna tolu*g*aira tara matagu.

9 Ma *g*aia te tuguru tua te puipu*n*i ta na sakai ni bo*n*i ni *uiki*, te diki tate vania Meri ni Magidala, te guru horura tua tatana e vitu na tidalo. 10 A*g*aia te va tona me te bosa vanira tara udu kolu tatana, tara dika lio mara ta*n*i. 11 Ma *g*aira tara ro*n*ovia te vola tua *g*aia, me te tate vania, tara mua taluutunia.

12 Me te soko na lei totobo ini, te tate keha vanira erua tadira toro tona ta na halautu ni mata*n*a. 13 Ma ro*g*aira toro tona keha moro tugunia vanira tara sosoko : ma *g*aira gua tara mua taluutunira ro*g*aira.

14 Me te soko keri te tate vanira ra na sara erua tara koli ta na va*n*a ; ma *g*aia te pasara na pukuna na didira na huguhugu ma na toba *n*asi, na pukuna tara mua taluutunigi na bosadira tara rigia tua te tuguru oli tua. 15 Ma *g*aia te bosa vanira, Kau tona ta na maramana udolu, ma kau tuguni tatea na ro*n*oro*n*o uto vanira soko tara vuhara. 16 A*g*aia te taluutuni me te tabea na vulitabu ke vola, mahei te huguhugu kara dete matea. 17 Ma na lei vaugilala kiri ke taoni *g*aira tara taluutuni ; kara guruhorura na lei tidalo ta na aha*g*u ; kara nigi bosa na lei liu ta*g*lha ; 18 ma kara tabe galagai na poli, ma kara inuvia siki beti maomao ke mua mana*n*ira na dikalaadira. Ma kara tabera na vahagi ma kara nia vola pulohi.

19 Te sakeragi Lord Jesus te bosa soko vanira, tara holati datoa ta na kokou, me te sopou horu ta na pala madolona God. 20 Ma *g*aira tara ruguhoru mara tarai ivei mivei, Lord te lutu kolu tadira, me te pa*n*otia na bosa nia na lei vaugilala te taonia. Amen.

NA RO*N*ORO*N*O UTO NINA LUKU.

I.

1 Na pukuna a*g*aira tara subo tara naunaua na padalaginiani na lei totobo igita ka talutunigi, 2 te vaga *g*aira tara tutu*g*ui vanigami mai tai reirei ma tai *g*ehe*g*ehe taonia na bosa; 3 minau gua tu ganagana *g*e muku pidipukuni na *g*e*g*ereana vanigo, Magutu Theophilusi, inau tu nia pipo na keneani ta na vuivunina mai na lei totobo kiri, 4 vaho *g*e ko gilala utoi na lei bosa tara taraigo nia tua te kalei sugua.

5 Ta na lei bo*n*ina Herod, na Vunagi ni Judea, sakai na mane Sukagi i *g*a na ahana Sakaria, ma *g*aia ta na taba ni vure ni sukagi Abia; ma na tauna ta na kemana Aaroni, ma na ahana Elisabeta. 6 Ma ro*g*aira soko taro kabu mabo ta na matana God, ma ro*g*aira toro taonigi na lei Ro*n*oro*n*o ni Vetena ma na lei Ro*n*oro*n*o ni Tarai nina Lord, me mua hugura siki sakai. 7 Me taho mua ro daledira; a*g*aia Elisabeta eni te maemane, ma ro*g*aira toro haulagi tua ta na bo*n*idira.

8 Me sakeragi, me te sukagi ta na malana na taba ni vure ta na matana God, 9 taonia na ro*n*oro*n*o ni sukagi; *g*e kalea na vaugilala *g*e ke ruguhage ta na Valena Lord, *g*e ke kerei *g*a na gai uruuru. 10 Ma na vure soko tara kokoeliulivuti pari ta na bona ni bo*n*i te kerei *g*a na gai uruuru. 11 Ma nina Taru*n*a vetena Lord te mai tate vania, te tuguru ta na pala madolona na malei sukagi ni kere gai uruuru. 12 Ma Sakaria te rigia, me nia hogohare na liona, ma na matagu te horuvia. 13 Ma na Taru*n*a vetena te bosa vania me gagua, Sakaria, ko bei matagu; te ro*n*ovia tua nimua na kokoeliulivuti; ma taumu Elisabeta ke vahua vanigo na dalemu, moko vatua nia na ahana John. 14 Ma na to*g*oto*g*o ma na sunisuni ko logoa; ma na vure te subo kara nia to*g*oto*g*o na vahuana. 15 Na pukuna *g*aia ke haba ta na matana Lord, meke mua inuvia na vaini ma na beti ni bulebule, ma *g*aia ke vonugia na Taru*n*a te Tabu, te ke gahaa mua ta na kutuna tinana. 16 Ma *g*aia ke olivaginira rana dalo Israel tara subo kara varigia na Lord God *g*aira. 17 A *g*aia ke gide ta na matana nia na taru*n*a ma na nina mana Elia; *g*e ke olivaginigi na kutudira tamadira varigira daledira, ma *g*aira tara hove *g*e kara ganagana maemane; ma *g*aia ke *g*oni dilara vania Lord na vure. 18 Ma Sakaria te bosa vania na Taru*n*a vetena, me gagua, Ivei ku nea na pukuana eni? inau tu tonikama tua, ma tau*g*u te haulagi tua ta na bo*n*ina. 19 Ma na Taru*n*a vetena te bosa tugu vania,

me gagua, Inau Gabrieli; mi nau tu tuguru ta na matana God, ma *g*aia te vetenau mai *g*e ku bosa vanigo, muku tugunia vanigo na Ro*n*oro*n*o uto eni. 20 Mo ko rei mai, igoe ko todo, ko mua ta*n*omana na bosa, polo ke poso na bo*n*i na lei totobo ini ko kalei ilokana; na pukuna to mua talutunigi na bosa*g*u, ke kalei *g*a ta na bo*n*i te kaeka*g*e *g*a. 21 Mana vure tara pitua Sakaria, mara nia hare te ne*g*o ta na Vale te tabu. 22 Ma *g*aia te ruguhoru, me mua ta*n*omana na bosa tate vanira; vaho *g*era pukua te rigia na hulina na Taru*n*a ta na Vale te Tabu; ma *g*aia te toto*n*agi, me kabu todo soo. 23 Me padi tua na lei bo*n*i te *g*ehe*g*ehe ilokani, *g*e pulohi ta na valena.

24 Ma na lei bo*n*i kiri te padi, *g*e bohe a Elisabeta na tauna, me te kabu polo elima na vula, *g*e gagua, 25 A Lord te nea te vaga eni vaniu, ta na lei bo*n*i*g*u te siro horuu mai *g*e ke lavi keha ta*g*ua na ro*n*orага*g*u te dika tadira na lei tinoni.

26 Mi ta na ononi na vula God te vetenaa na Taru*n*a vetena, na ahana Gabriel, *g*e ke tona ta na buto ni komu i Galilea, na ahana Nasareta. 27 *G*e ke vania na vaivine na samu, tara anea vania tua na mane na ahana Josepa, ta na kemana Davidi, ma na ahana na samu keri a Meri. 28 Ma na Taru*n*a vetena te hage varigia, me gagua, Age, te talana vanigo na soni halavu te sule! a Lord itamua; kara holo utogo vaa igoe tadira na lei vaivine soko. 29 Ma *g*aia te rigia, me nia hogohare na liona na bosana, ma *g*aia te kenea na bosa keri ivei te vagaa. 30 Ma na Taru*n*a vetena te bosa vania me gagua, Meri, ko bei matagu; igoe to topoa na sonihalavu tatana God. 31 Moko rei mai, igoe ko bohe, moko valua na dalemu na mane moko holoa nia na ahana Jesus. 32 A *g*aia ke vunagi, ma kara holoa nía Dalena na Puku ni haba; ma Lord God ke vahea na malei sopou na Davidi na tamana. 33 Meke vunagi kasila ta na kemana Jakobo; ma nina kinakabu te taho na kouna. 34 Ma Meri te bosa vania na Taru*n*a vetena me gagua, Ivei ke gagua eni, nau tu mua pukua na mane? 35 Ma na Taru*n*a vetena te bosa tugu vania me gagua, Na Taru*n*a te Tabu ke horu mai vuvu*n*amu, ma nina mana na Puku ni haba ke u*n*ahigo mai; na pukuna eni *g*aira kara holoa a *G*aia te Tabu ko vahua keri na Dalena God. 36 Moko rigia, a hogomu Elisabeta te bohe te vinekama hau tua; a*g*aia keri tara vatua nia tua na maemane me ono tua na vulana taeni. 37 Na pukuna na lei bosana God ke mua dila. 38 Ma Meri te gagua, Ko rigiu, inau nina samu ni lutu Lord: ke nei kalei vaniu te vagai to bosai. Soko, *g*e tona keha tatana na Taru*n*a vetena.

39 Mi ta na lei bo*n*i kiri, a Meri te tuguru, me mina tona ta na mata*n*a ni Judea; 40 Me va hage ta na valena Sakaria, me bosa utoa Elisabeta. 41 Ma Elisabeta to ro*n*ovia na bosa utoana, ma na *g*ari te sogasoga ta na kutuna. Ma Elisabeta te vonugia na Taru*n*a te Tabu, 42 *g*e bosa nia na ma*n*a sule me gagua, Igoe kara holo utogo tadira na lei vaivine soko, ma *g*aia gua na vua*n*ua ta na kutumu na vatei holoutoana. 43 Na pukuna na hava *g*e mai ta*g*ua tinana na Vunagi*g*u? 44 Moko rigia, vaho tu ro*n*ovia na nimua na bosa utoa*g*u, *g*e sogasoga te vaga te rivurivu na *g*ari ta na kutu*g*u. 45 Ma *g*aia te taluutuni, kara holoutoa *g*a; a Lord ke nei *g*e ke kalei na lei bosa te bosai vania tua. 46 Ma Meri te gagua, Na volа*g*u te holo habaa Lord, 47 ma na taru*n*a*g*u te nia to*g*oto*g*o *g*aia God na vavolа*g*u. 48 A *g*aia te siro horua nina samu ni lutu te talu mu-

ria; moko rei mai, i taeni te vuivuni, *g*aira na lei vavata soko kara holoutou. 49 *A*gaiá te mana te *g*onia vaniu na butuli; te tabu na ahana. 50 Ma nina na veiarovi vanira tara nia kikinima, ta na lei vavata ma na vavata. 51 Te tatea nia na la*g*ana na limana; *g*e havukaginira nia tara talu nagora hegedia nia na ganagana ta na kutudia. 52 Te *g*ora horura ta na malei sopoudira tara haba, *g*e talu datora *g*a tara talu murira. 53 *G*aia te mahura tara vitolo nia na lei totobo te uto; me guru kobara tara sodo ro*n*o. 54 *A*gaia te ha*n*aa Israeli nina *g*ari; *g*e ke ganagana olia nina veiarovi; 55 te vaga te bosai vanira kukuada, vania Abrahama ma na kemana ke va me vaa.

56 Ma Meri te kabu te vaga etolu na vula, *g*e pulohi ta na komuna.

57 Me poso tua nina vula ni vahuhu Elisabeta, *g*e vahua dalena. 58 Ma *g*aira na lei gana komu kolu ma rana kulana tara pukua a Lord te sulea nina veiarovi vania, ma *g*aira tara to*g*oto*g*o koukolu i tatana. 59 Ma ta na aluni na bo*n*i tara nia kokolu na pahe vaugilalana na *g*ari, ma *g*aira tara ha*g*a holo taonia nia na ahana tamana Sakaria. 60 Ma tinana te bosa vanira, me gagua, Taho, ka holoa nia na ahana John. 61 Ma *g*aira tara bosa vania mara gagua, Taho sakai tadira ne kemamu tara holoa nia na aha keri. 62 Ma *g*aia tara to*n*agi vania tamana te liona na holoana nia ahei? 63 Ma *g*aia te no*n*ia na vatei *g*e*g*ere, me *g*erea te vaga eni, A John na ahana. Ma *g*aira tara nia hare. 64 Ma na ma*n*ana te vaho tavukesi, ma na lapina, vaho *g*e bosa tate, me holoutoa God. 65 Ma na matagu te torora soko na gana na komu kolu; ma ta na lei tete ni Judea tara ro*n*oro*n*i na lei totobo ini. 66 Ma rahei soko tara ro*n*ovia mara talu horui ta na kutudia mara gagua, Sakai sugua na *g*ari ta na *n*iha eni? Ma na limana Lord te kabu tatana.

67 Ma Sakaria tamana na *g*ari te vonugia na Taru*n*a te Tabu, me taraira me gagua, 68 Igita ka holoutoa Lord God Israeli te siro horua me hui olia nina vure; 69 *A*gaia te tuguruvaginia na vavolada, ta na kemana Davidi nina *g*ari; 70 te vaga te bosai nia na ma*n*adia lei porovete tabu, ta na pukuna na maramana mai. 71 Na vavolada ta na levu ni mate, ma ta na limadira soko na gada na kana; 72 *g*e ke arovira na kukuada, ma *g*e ke ganagana olia nina baubahu te tabu; 73 na bosa ni papari eni te bahua nia tamada Abrahama, *g*e ke vahegita mai, 74 te ke lavigita tua ta na limadira na levu ni mate, vaho *g*e ka nia lutu vania na lio te beto, 75 ta na kabu tabu me te maemane ta na matana na lei bo*n*ida ta vola. 76 Migoe, *g*ari, kara hologo nia na nina porovete te Haba; igoe ko gide i nagona Lord, moko halaa na lei halautuna; 77 *g*e ko vahera na manaha ni vola vanira na nina vure, ta na talu kehaani na paludira; 78 nia nina lio ni veiarovi God igita, na soga ni alho i kokou ke mai kaogita nia tua; 79 *g*e ke marara*r*a *g*aira tara sopou ta na pui ma na u*n*au*n*a ni mate; *g*e ke va maemanei na marevoda ta na halautu ni mabo.

80 Ma na *g*ari te sule galaga, me patua haia na taru*n*ana; me gahaa ta na komu aroha, polo te vuha poso na bo*n*i te tate *g*a vanira na Israeli.

II.

1 Ma ta na lei bo*n*i kiri, na bosa ni vetena te rugu horu mai ta Kaisar Augustusu na *g*e*g*ereani na ahadira soko ta na maramana. 2 Ma tara vaho vuivunia na *g*e*g*ere keri ma *g*aia Kureniusi te haba i Suria. 3 Ma

*ga*ira soko tara tona *ge* kara *gege*rera, *ga*ira soko ta na lei sopa puku ni komudira tara tona. 4 Ma Josepa gua te butu mai Galilea ta na buto ni komu Nasareta, me va ta na komu ni Judea, ta na buto ni komuna Davidi, tara holoa nia Betalehema; a *ga*ia keri ta na valena ma na kemana Davidi; 5 *ge* kara *ge*gerera ro*ga*ira Meri te anea, te bohe tua. 6 Ma ro*ga*ira toro kabu *ga*, me poso tua na bo*n*ina *ge* ke vahuhu; 7 *ge* vahua na dalena na kamanago, me pulua nia na tivi, me kolivaginia ta na malei va*n*a ni kau, na pukuna te taho *ga* na ro maladia ta na vale ni sinogo.

8 Ma na balu tinoni tara rigitaoni sipu tara danihagi ta na komu keri, tara vei tugutugu na daiani didira na ovu ni sipu. 9 Ma nina Taru*n*a vetena God te tuguru dutuvira, ma na rara*n*ana God te hinari taligutira, me sule *na*nata na matagu te nera. 10 Ma na Taru*n*a vetena te gagua vanira, Kau bei matagu, inau tu mai tugunia vanigamu na ro*n*oro*n*o uto lee te to*g*oto*g*oga ma vanira na vure soko ta na *n*iha. 11 Na pukuna te vahua itamiu i*g*eni na Vavola, a *ga*ia Christ na Lord, ta na komuna Davidi. 12 Ma eni na vaugilala va*n*igau, igau kau rigia tara pulua nia na tivi, me te koli ta na malei va*n*a ni kau. 13 Ma na taba ni vure ni kokou tara subo tara mina mai tatana na Taru*n*a vetena keri, tara holoutoa God, mara gagua, 14 Holohabaa God ta na parako, na mabo ta na maramana, itadira na lei tinoni soko na lio uto.

15 Me soko, *ge* ra pulohi kokou na lei Taru*n*a vetena, ma na lei tinoni tara vatoga tara vei ro*n*oro*n*o, mara gagua, Igita ka tona tatahaliu tua polo ka sara Betalehema, *ge* ka va rigia dida na totoba te nei tua, a Lord te tugunia vanigita mai. 16 Ma *ga*ira tara mina mara tona, *ge*ra vaevenera Meri ma Josepa, maia na meomeo te koli ta na malei va*n*a ni kau. 17 Ma *ga*ira tara rigi sokoa didira, vaho *ge* ra tatea na bosa tara ro*n*ovia ta na meomeo keri. 18 Ma *ga*ira soko tara ro*n*ovia, *ge* ra nigi hare na lei totobo rana vatoga sipu tara bosai vanira. 19 Ma Meri vamua te rigitaonigi na lei bosa ini, me vakalei *ga*. 20 Ma rana vatoga sipu tara pulohi, mara holohaba mara bosa utoa God ta na lei totobo tara rigigi mara ro*n*ovigi, te vaga tara tugunigi vanira tua.

21 Me alu tua na bo*n*i te soko, *ge*ra pahevaugila na meomeo, mara holoa nia na ahana Jesus te vaga te holoa nia tua na Taru*n*a ni vetena, te mua nia liu mua ta na kutuna tinana.

22 Me soko tua na bo*n*i tara va marabuadira ro*g*aira ilokana, taonia na nina ro*n*oro*n*o Mosesi, *ge*ro nia va i Jerusalemi, na va talu pu*n*isia nia na matana Lord. 23 Te vaga te *ge*rea tua ta nina ro*n*oro*n*o Lord, Kara holora nia lei *ga*ri kamanago soko na nina tabu Lord. 24 Ma *ge* koro nia hevei lee na vatei sukagi, taonia na bosa ni vetena ta na nina ro*n*oro*n*o Lord, te vaga eni, Ke erua na kavuku, pe rua na dale bola. 25 Mo ko rigia na tinoni te ganaa i Jerusalemi, na ahana Simeoni, *ga*ia eni na tinoni mabo, te nia kikinima God, ma *ga*ia te pitua nina na vamaboadia rana Israel: ma na Taru*n*a te Tabu te kabu tatana. 26 Ma na Taru*n*a te Tabu te bosa tatea va*n*ia, ke mua vaevanea na mate, polo ke vuha rigia nina Christ a Lord. 27 Ma *ga*ia te nia tona na Taru*n*a ta na Bona te tabu; ma tinana Jesus maia tamana toro lavi hagea na *ga*ri *ge* koro nea vania te vaga tara nea hai taonia na ro*n*oro*n*o ni tarai. 28 Ma *ga*ia te gatea ta na limana, me bosa utoa God, me gagua, 29 Lord, itaeni to lubati maboa nimua na tinoni ni lutu, te vaga

to bosa tua vaniu. 30 Na mata*gu* te rigia tua na volamu, 31 to talu dila tua ta na matadia na lei taba ni vure soko, 32 na marara ke va ma*rara*ra na lei kema soko, na rara*na*dia na Israeli nimua na vure.

33 Ma ro*gai*ra Josepa maia tinana Jesus toro nigi hare na lei bosa te bosai tatana. 34 Ma *gai*a Simeoni te bosa utora ro*gai*ra, me gagua vania Meri tinana na *gari*, Ko rei mai, na *gari* eni te gahaa me subo tadira na Israel kara nia kutu ma kara nia tuguru oli *gai*a; ma *gai*a na vaugilala kara nia hugu ta na *ni*ha. 35 Mi goe gua na isi ke kale pota na taru*na*mu; *ge* ke soni tatei na lei ganagana soko ta na lei kutu te subo. 36 Ma sakai na vinekama *ga*, na porovete, a Ana, na dalena Vanueli, ta na kemana Aseri; ma te haulagi tua ta na lei bo*ni*na te subo; me hau tua te samu, me kabu tatana tauna e vitu na niulu. 37 Ma *gai*a te mate sasani me kabu te vaga e alu hana-vulu na niulu me sara e vati, me mua tona sania na Bona te tabu, me lutu kikinima vania *ga* God nia na maturu too ma na kokoeliulivuti, boibo*ni* me daidani. 38 Ma *gai*a te tuguru dutuvira ta na bona ni bo*ni* keri, me bosa utoa God, me tugunia vanira soko tara pitua na huioli i Jerusalema. 39 Ma ro*gai*ra toro nea taoni sokoa na nina ro*no*ro*no* ni vetena Lord, *ge* ro pulohi i Galilea ta na buto ni komudira Nasareta.

40 Me te sule galaga na *gari*, me *na*silia na taru*na*na, me vonugia nia na manaha; ma nina soni halavu God te kabu soo i tatana.

41 Ma tamana ma tinana toro tona i Jerusalema ta na lei niulu ta na *gou*gonu ni Lovovule. 42 Me hana-vulu tua me sara erua na niuluna, *ge*ra tolu galaga i Jerusalema na taoniana na ro*no*ro*no* ni *gou*gonu. 43 Me soko tua na lei bo*ni* ni *gou*gonu *ge*ra tolu ha*ga* pulohi; ma Jesus na *gari* te kabu soo i Jerusalema; ma ro*gai*ra Josepa maia tinana toro mua pukua. 44 Ma ro*gai*ra toro ganagana a*gai*a ta na udukolu, moro tona bo*ni*hagi, vaho *ge*ro kenea tadira na rogadira na udu ma na kuladira. 45 Moro mua rigia, vaho *ge*ro pulohi Jerusalema, na keneana. 46 Me tolu tua na bo*ni*, *ge*ro vuha rigi topoa ta na Bona te Tabu, te sopou *ga* ta na go-budira rana Tarai, te ro*no*via na bosa-dira, me huahuatira. 47 Ma rahei soko tara ro*no*via mara nia hare na manahana ma na lei nina bosa tugu. 48 Ma ro*gai*ra toro rigia, *ge*ro nia ribe; ma tinana te bosa vania me gagua, Dale, egua *ge*o nea te vaga eni ro vanigami? Ko rei mai, iro-gami tamamu toro kenego nia na dika lio. 49 Ma *gai*a te gagua, Na hava toro keneu nia? irogamu toro mua pukua *ge* mu ku kabu mugua ta na valena Tama*gu*? 50 Ma ro*gai*ra toro mua pukua na bosa keri te bosaa vanira. 51 Ma *gai*a te nira horu kolu, me sara i Nasareta; ma *gai*a te kabu sasara vanira. Ma tinana te rigi taonigi soo na lei bosa keri ta na kutuna.

52 Ma Jesus te sule galaga ta na manahana ma na hulina, ma God ma na tinoni tara lio uto vania.

III.

1 A Tiberiusi Kaisari te vunagi tua e hana-vulu me sara e vati na niulu, ma Pontiusi Pilatu te haba i Judea, ma Herodi te vunagi ta na levu ni komu i Galilea, ma Vilipi hogona te vunagi ta na levu ni komu i Iturea na Tirakonitis, ma Lusaniasi te vunagi ta na levu ni komu i Abilene. 2 Ma Anasi ma Kaiavasi toro puku ni sukagi: na bosana God te horu i tatana John dalena Sakaria ta na

komu aroha. 3 Ma *g*aia te va kabu ta na lei komu te kabu liligi ni beti tina Joridani, me taraira nia na Vulitabu ni tugu lio, kara lavia nia na vatei talu keha palu. 4 Te vaga te *g*erea tua ta na nina buka Isaia na porovete na lei bosana *g*a, te gagua, Na m*a*na ni tinoni te bosa gaegahe ta na komu aroha me gagua, Kau *g*oni kasunia vania na Lord na halautuna makau hala maboi na lei halautuna. 5 Ke pono na lei boboko soko, me ke nanata soko na lei gotu ma na tetete; me ke maemane na kekeli, ma na lei bona horu hihi*g*ia ke liliu ni halautu mabo. 6 Ma na lei huli soko ke rigia na nina vavola God.

7 Ma *g*aia te bosa vanira na vure tara ha*g*a mai lavia na Vulitabu tatana, me gagua, Rana dalei poli, ahei te tuguni tatea vanigamu na soga saniana na rutu ke mai ta na *n*iha? 8 Kau nia va*n*aga na vava*n*a te manana na tugu lio; ma kau bei vuivuni ni bosa ta na lokamiu te vaga eni, A*g*aia Abarahama tamada hegeda; inau tu bosa vanigau *g*atu eni, God ke ta*n*omana na tuguruvaginiadira na dalena a Abarahamu ta na lei vatu ini. 9 I taeni na kilekile te pipili tua tana lei oga ni gai; ma na *g*ai ke mua vahua na vava*n*a te uto ke, kara toka horua, ma kara sonia ta na lake. 10 Ma na vure tara huatia mara gagua, Na hava kai *g*onia? 11 Ma *g*aia te gagua, Ahei ke logoi erua na tivi ke, ke vehei nina te taho nina tivi; ma hei ke lologo gana va*n*a ke, me ke nea gua te vagaa. 12 Ma *g*aira ra na Vahikolu*r*o*n*o tara mai rigia gua, *g*e ke vulitabura, mara gagua vania, Tarai, na hava kai *g*onia? 13 Ma *g*aia te gagua, Kau sania na talu kamaani na ro*n*o tara padalaginigi vanigau tua. 14 Ma *g*aira ra na lei mane *g*ehemate tara huatia mara gagua, Na hava kai *g*onia? Ma *g*aia te gagua, Kua sania na huguhuguadira na tinoni; ma kau sania na huru taboadira; ma kau logo kikina*g*oi vasoo na ro*n*o ni tabaamiu.

15 Ma na vure tara ganagana kasunia mara kenea soko ta na kutudia a John eni, a*g*aia Christ pe taho. 16 Ma John te tutu*g*u vanira soko me gagua, Inau tu vulitabugau nia na beti vamua, ma *g*aia te mana vaa ita*g*ua inau ke mai gua, inau tu mua kaeka*g*e na togiana na galo ni pitiana na marevona; *g*aia ke vulitabugau nia na Taru*n*a te Tabu, ma na lake. 17 Na nina petepete ta na limaua, *g*e ke va marabua nia nina vatei bilu *korn*, ma *g*aia te hogoni kolui na vuavua ta nina bela, me ke kerei na viovio ta na lake ke mua ta*n*omana na mate.

18 Ma *g*aia te taraira na vure nia na Ro*n*oro*n*o uto, me keikerira nia na lei bosa te subo te keha gua. 19 Ma John te pasaa Herodi na Vunagi ta na levu ni komu, na pukuna tauna Vilipi hogona, maia na lei ta*n*otano-dika te nei Herodi. 20 Me ha*n*ai vaa i vuvu*n*ani soko *g*e pitia John ta na vale pipiti.

21 Ma *g*aia te vulitabura na vure soko; maia te vulitabua Jesus, ma *g*aia te kokoeliulivuti, ma na parako te lovo voka, 22 ma na Taru*n*a te Tabu te horu mai vuvu*n*ana, te vaga na bola na hulina; ma na m*a*na te bosa mai ta na parako, me gagua, Igoe na Dale*g*u tu pabego, inau tu lio uto vanigo.

23 Ma na niuluna Jesus te vaga etolu ha*n*avulu tua; mara ganaganaa a*g*aia dalena Josepa, dalena Eli.

IV.

1 Ma Jesus te vonugia na Taru*n*a te Tabu, te pulohi mai Joridani, *g*e nia tona na Taru*n*a ta na bona aroha.

2 Ma na tidalo sorisori te pegoa ga evati hanavulu na boni. Ma ta na lei boni soko keri te mua gania tua siki vana, me soko na lei boni kiri vaho ge vitolo. 3 Ma na tidalo sorisori te gagua vania, Ge to ko Dalena God ke, moko bosa na vatu eni ge ke liliu ni vana. 4 Ma Jesus te gagua, To gerea tua, Na mua vana vamua te nia vola na tinoni, ma na sopa lei bosana God mugua. 5 Me soko tua agaia na tidalo sorisori te lavi datoa ta na gotu te daro, me mina nanata na tuhuana vania na lei kinakabu soko ta na maramana taligu. 6 Me gagua vania agaia na tidalo sorisori, Inau ku vahego gatu nimua na lei haba soko eni, ma na vatei ronoraga iga ; agaia te lubatigi vaniu mai tua, mi nau ku vahea ahei tu ku liona. 7 Ge to ko tualagi tuturu ta na matagu ke, ge ko logo sokoi. 8 Ma Jesus te goi gagua vania, Ko tona murigu Satana, te gerea tua, Ko kokoeliulivuti vania nimua na Lord God igoe, moko lutu vania hegena vasoo. 9 Me soko, agaia te goi lavia vaa i Jerusalemi, me va tuguruvaginia ta na vouvotu ni vale te tabu, me gagua vania, Ge igoe na dalena God ke, moko soga horu iani. 10 Te gerea tua te vaga eni, Gaia ke vetenara mai nina Taruna vetena na pukuna igoe, gaira kara rigi taonigo, 11 gaira kara sakurigo ta na limadia, ke bei kalea na tuamu na vatu. 12 Ma Jesus te bosa tugu vania me gagua, Te bosa tua, Ko bei pegoa nimua na Lord God igoe.

13 Ma na tidalo sorisori te pego sokoa tua ge tona keha tatana, ke pulohi gua ta na niha.

14 Ma Jesus te nia pulohi nina mana na Taruna te Tabu i Galilea, ma na ronoragana te guguvia na komu udolu te kabu liligina. 15 Ma gaia te taraira ta na lei Vale ni sonikolu, ma gaira soko tara holo habaa.

16 Ma gaia te sara i Nasareta, tara kuti sulea ga ; ma gaia te va hage ta na Vale ni sonikolu ta na boni ni aheahe taonia na liona ; ma gaia te tuguru ge ke siroa na gegere. 17 Mara vahea na nina gegere a Isaia na porovete. Ma gaia te vurehia na gegere ge topoa ga na bona te gerea ga te vaga eni, 18 A nina Taruna Lord itagua, agaia te vuliu tua ge ku tugunia na Ronorono uto vanira lei tinoni tara bona ; gaia te vetenau mai ge ku kisura tara paruruha ta na kutudia, muku tugunia na lubatiadia vanira rana seka, ma na vatei rei oli vanira tara rorodo ; mu ku vetena kehara te gola na hulidia ; 19 mu ku tuguni tatea na niuluna Lord te liu lioga. 20 Soko ge loku pulohia na gegere keri, me vahe olia na gehegehe, ge sopou horu ; ma na matadia soko ta na Vale ni sonikolu tara totolaa. 21 Ma gaia te vuivuni ni bosa vanira, me gagua, Taeni na gegere keri te kale ta na kulimiu. 22 Ma gaira tara tugunia te manana, mara nigi hare na lei bosa ni sonihalavu te rugu horu mai ta na manana, mara gagua, Aeni na nua dalena Josepa? 23 Ma gaia te vanira me gagua, Igau kau tugunia vaniu na bosa vavagaha eni te gagua, Manekisu, ko vavolago hegemu ; na lei totobo soko igami tai ronovigi to gonigi tau i Kaperinaumu, ko nei gua iani ta na komumu. 24 Ma gaia te gagua, Etuni, inau tu bosa vanigau mu gagua, Na porovete tara mua ganagana mava na gana komu kolu. 25 Eutuni inau tu bosa vanigau, E subo na mate sasani i Israeli ta na bonina Elia, te nasilia na parako ga e tolu na niulu maia e ono na vula, ma na nenere sule te haivia na komu udolu ; 26 me mua vetenaa Elia vania ahei tadira, ma i Sarapeta vamua na bona ni komu i Sidona, vania na vaivine mate sasani ga. 27

Ma rana ila tara subo ta na bonina Elisa, me mua mavo sakai tadira, ma sakai vamua a Naamani ni Suria. 28 Ma gaira soko ta na Vale ni sonikolu tara ronovigi na bosa keri te vonugira na rutu: 29 mara tuguru, mara guru kehaa ta na bona ni komu keri, mara hola sapa ta na tigetige ni gotu, na buto ni komu te gahaa ga, mara haga pili ulu horua. 30 Ma gaia te ruguhoru ta na gobudia, me tona.

31 Ma gaia te sugihoru i Kaperinaumu, na buto ni komu i Galilea, me taraira haia ga ta na lei Boni ni aheahe. 32 Ma gaira tara nia hare nina ronorono ni tarai, na pukuna na bosana te mana lee. 33 Ma ta na Vale ni sonikolu keri te ganaa ga sakai na tinoni na tidalo gume ilokana, ma gaia te nia gaegahe na mana sule, 34 me gagua, Are! na hava i tamami mi tamua, Jesus ni Nasareta? igoe to haga mai durakagami? Inau tu pukugo igoe ahei, a nina Tabu God. 35 Ma Jesus te hovea, me gagua, Ko todore nimua, moko tona keha tatana. Ma na tidalo te kutulaginia ta na gobudia, ge tona keha tatana, me mua dikalaa vagua. 36 Ma gaira soko tara nia maro na manadia, ma gaira tara nia veironorono, mara gagua, Na hava na bosa eni? na pukuna te vetenara na lei tidalo meto nia nina haba ma na mana, ma gaira tara rugu horu. 37 Ma na ronoragana te dulagi ta na lei sopa komu taligu.

38 Soko ge tuguru galaga, me ruguhoru ta na Vale ni sonikolu, me va ruguhage ta na valena Simoni; ma na vunona Simoni te kalea na vahagi sapania sule; ma gaira tara nonia Jesus na pukuna gaia. 39 Ma gaia te tuguru dutuvia ge hovea na vahagi sapania, me tagaa tatana. Ma gaia te mina me tuguru, me gehegehe vanira.

40 Me ligi tua i boko na aho, ma gaira soko tara nira mai tatana Jesus na lei tinoni tara nia labe na lei vahagi kehakeha, ma gaia te sopa talua na limana vunadia soko me vavolara. 41 Ma gaira tara subo tara ruguhoru na lei tidalo meto itadira, mara gaegahe mara gagua, Igoe a Christ Dalena God. Ma gaia te hovera, te mua lubatira ge kara bosa, na pukuna agaira tara pukua tua agaia Christ.

42 Me dani tua ge ruguhoru, me tona ta na bona aroha; ma na vure soko tara kakae taotaonia, polo tara vuha sodoa, mara haga hovea ke bei tona sanira. 43 Ge gagua vanira, Inau tu haga tugunia gua na ronorono uto ta nina kinakabu God ta na lei komu keha; na pukuna eni te vetenau mai.

44 Ma gaia te tarai haia ta na lei Vale ni sonikolu i Galilea.

V.

1 Ma na vure tara kokoluvia ge kara ronovia na bosana God. Ma gaia te tuguru liligina na kolokama i Genesareta. 2 Ma gaia te rigigi erua na tiola tara sakelonai liligina na kolokama, agaira tara gehelau tara sogahoru tua, na vaa apoani didira na vugo. 3 Ma Jesus te sogahage ta sakai na tiola, na tiolana Simon me nonia na nia dusapaana pile na tiola sania na parilona; vaho ge sopou horu me taraira mai na vure ta na tiola. 4 Ma gaia te bosa soko, ge bosa vania Simoni me gagua, Ko talu sapaa na tiola ta na lalo, ge kau sonihorui nimiu na vugo na laviana na iga. 5 Ma gaia Simon te goi bosa vania me gagua, Tarai, igai tai lutu dani hagi, mai mua lavia siki iga; mu tuku goi sonihorua na vugo na pukuna na bosamu. 6 Ma tara nea

te vagaa, *g*era mai hogo na komu ni iga te subo, ma na vugo te nia varavara*g*i. 7 Ma *g*aira tara to*n*agi vanira rana kuladia ta sakai na tiola keha, *g*e kara mai ha*n*ara. Ma *g*aira tara mai, mara vonugigi ro na tiola, ma ro*g*aira toro benoro *n*a*n*ata. 8 Ma *g*aia Simon Peter te rigia, me kutu horu ta na tuturuna Jesus, me gagua, Ko tona keha ta*g*ua, na pukuna inau na tinoni ta*n*ota*n*odika, Lord! 9 Na pukuna te toroa na hare, ma *g*aira soko tara gahara tatana, na pukuna na lei iga te subo tara holai tua. 10 Ma James ma John gua te vaga eni, rana dalena Sebede, ma na gana udu Simoni. *G*e gagua a Jesus vania Simoni, Ko bei matagu, te vuni taeni igoe ko *g*ehelau dira na lei tinoni. 11 Ma *g*aira tara sakelo*n*a sokoi na tiola ta na pari tina, *g*era tona sanigi didia na lei totobo, mara saritaoniana *g*aia.

12 *G*aia te gahaa ta sakai na komu, mo ko rigia, te gahaa *g*a na tinoni te vonugia na ila. Ma *g*aia te rigia Jesus, *g*e kutu horu ta na matana, me no*n*ia me gagua, Lord, igoe to mana, moko liona ke, ko va marabuu. 13 Ma *g*aia te haua na limana, *g*e tabea, me gagua, Inau tu liona, ko marabu so. Mana ila te mina tagaa tatana. 14 Ma *g*aia te hovea ke bei tugunia vania siki sakai; me gagua, Ko vaa, tatego vania na mane sukagi, mo ko nia sukagi na totobo te bosa tua Moses na va marabuamu, na vatei talu vatoga vanira. 15 Me nia dulagi *n*a*n*ata na ro*n*oragana, ma na vure te subo tara sonikolu na ro*n*oviana; maia te vavolara na lei vahagi tadira. 16 Ma *g*aia te tona sanira ta na bona aroha, me kokoeliulivuti *g*a.

17 Ma sakai na bo*n*i te tarai; ma rana Pharise ma ra na Tarai tara sopou horu, ma *g*aira tara mai tua ta na lei komu i Galilea, mi Judea, mi Jerusalema; ma nina mana Lord itatana *g*e ke vavolara. 18 Moko rigia, tara holatia mai na tinoni te ludi, ta na sapena, ma *g*aira tara kenea na holati hageana *g*e kara va talua ta na matana Jesus. 19 Mara mua ta*n*omana na topoana na malei liu kara hola hagea *g*a, na pukuna na vure te subo, *g*era sei dato ta na vouvotu ni vale, mara potaa na vouvotu *g*e ra dorovagini horua na tinoni, tana na sapena, i gobu ta na matana Jesus. 20 Ma *g*aia te pukua didira na taluututuni *g*e bosa vania na tinoni me gagua, Tinoni, te talukehai tua na lei palumu. 21 Ma rana Tarai ma na Pharise tara vuivuni na keneana, mara gagua, Ahei a*g*aia te sakai bosa tabo? Ahei te ta*n*omana na talu kehai palu? God hegena vamua. 22 Ma Jesus te pukua didira na kakae, *g*e gagua vanira, Egua gau kakae ta na kutumiu? 23 Ivei te malumu, *g*e ta ka bosa, Te talu kehai tua na palumu, pa ka bosa, Tuguru, moko tona kolili? 24 Mi gau kau pukua taeni na Dale tinoni te mana na talu kehaani na lei palu iani ta na maramana, vaho *g*e bosa vania na tinoni te ludi, me gagua, Inau tu bosa vanigo, Ko tuguru, moko holatia na sapemu moko tona ta na valemu. 25 Ma *g*aia te mina tapa tuguru ta na matadira soko, me lavi galagaa na sapena me tona ta na valena, me holoutoa God. 26 Ma *g*aira soko tara nia maro na ma*n*adia, ma *g*aira soko tara holoutoa God, ma *g*aira tara vonugia na matagu, mara gagua, Igita ta rigia na butuli taeni.

27 Me soko tua, *g*e ruguhoru, me rigia na mane vahikolu ro*n*o, na ahana Levi, te sopou ta na malei vahikolu ro*n*o, me gagua vania, Ko taoniu. 28 Ma *g*aia te sanigi soko na lei nina totobo, *g*e tuguru, me taonia *g*aia. 29 Ma Levi te nea vania Jesus na tabatu ta na valena, ma rana Vahikolu ro*n*o tara subo, ma na balu vure gua tara

subo tara sopou kolu tadira *ga*. 30 Ma ra na Pharise ma ra na Tarai tara koe*ne*lera nina vaovaro*no* mara gagua, Egua gau nira va*na* mau inu kolu rana Vahikolur*ono*, ma ra na ta*no*ta*no*dika? 31 Ma Jesus te bosa tugu vanira, me gagua, Ag*a*ira tara vola uto tara mua liona na mano kisu, ma *ga*ira vamua ra na vahagi. 32 Nau tu mua mai kenera rana maemane, mara na ta*no*ta*no*dika vamua, *ge* ma kara tugu lio. 33 Ma *ga*ira tara bosa vania, mara gagua, Egua ra na nina vaovaro*no* John tara talu kaura haia, mara kokoeliulivuti, te vaga ra na Pharise; ma nimua na tinoni tara va*na* vamua mara inu? 34 Ma *ga*ia te gagua vanira, Igau kau ta*no*mana na neadira nina lei *ga*ri ni vale te taulagi *ge* kara talukaura, te gahaa mua na mane taulagi tadira? 35 Me ke poso mugua na lei bo*ni*, *ge* kara lavi kehaa na mane taulagi tadira, vaho *ge* kara talukaura ta na lei bo*ni* kiri. 36 Ma *ga*ia te bosa vavagaha vanira, me gagua, Na tinoni ke mua sukia na marosi ni tivi vaolu ta na tivi haulagi; ke nea te vaga eni ke, ma na vaolu keri ke rosia, maia gua na marosi vaolu keri te mua ulagana na tivi haulagi. 37 Na tinoni gua ke mua dodea na vaine vaolu ta na lei guiguli haulagi; ke nea te vaga eni ke, ma na vaine vaolu keri ke bohai na guiguli haulagi, me ke hava keha, ma na guiguli ke dika gua. 38 Kara dodea mugua na vaine vaolu ta na lei guiguli vaolu. 39 Na tinoni te inuvia tua na vaine haulagi te mua ha*ga* inuvia na vaine vaolu, ma *ga*ia ke gagua, Na vaine haulagi te uto vaa.

VI.

1 Mi ta na ruani Bo*ni* ni aheahe te liu ta na gobu ni legai; mara na lei nina Vaovaro*no* tara ha*go*tigi na vu*nu* ni *korn* mara gadai ta na limadira. 2 Ma na balu Pharise tara bosa vanira mara gagua, Egua gau nea na totobo te mua manana na neana ta na Bo*ni* ni aheahe, ra gagua. 3 Ma Jesus te bosa tugu vanira, me gagua, Igau tau mua siroa ta na buka na hava eni te nea tua a Davidi, te vitolo *ga*, maia na lei tinoni tatana? 4 A*ga*ia te vaa hage ta na Valena God, me lavia na bcrete ni vaugilala, me gania, me sopa vahera lei tinoni tatana; me mua ulaga na siki sakai na ganiana, rana mane Sukagi hegedia vamua. 5 Ma *ga*ia te gagua vanira, Na Dale tinoni te haba pu*nu*sia na Bo*ni* ni aheahe.

6 Ma sakai na Bo*ni* ni aheahe keha, te vaa hage ta na Vale ni sonikolu, me tarai *ga*; ma sakai na tinoni *ga* te rapobete na lima madolona. 7 Ma rana Tarai ma na Pharise tara vatoga ke volaa na tinoni ta na Bo*ni* ni aheahe pe taho, *ge* kara pukua na pukuna kara hurua nia. 8 Ma *ga*ia te pukua didira na ganagana, *ge* bosa vania te rapobete na limana, me gagua, Ko tapa tuguru moko tuguru i gobu. Ma *ga*ia te tapa tuguru. 9 Ma Jesus te bosa vanira me gagua, Nau ku huatigamu, ivei te manana na Bo*ni* ni aheahe, ka *ge*he*ge*he uto pa ka *ge*he*ge*he dika? ka vatoga na vola pa ka nia tagaa? 10 Ma *ga*ia te rigi kolilira soko, *ge* bosa vania na tinoni, me gagua, Ko haua na limamu. Me nea; ma na limana te uto gua te vaga na levu. 11 Ma *ga*ira te vonugira na rutu, mara vei ro*no*vi na hava kara nea vania Jesus.

12 Ma ta na lei bo*ni* kiri te vaa ta na gotu *ge* ke kokoeliulivuti *ga*, ma *ga*ia te kokoeliulivuti dani hagi vania God. 13 Me dani tua *ge* holora mai lei nina Vaovaro*no*, me vilira tadira ha*na*vulu me sara erua

na tinoni, *ge* vatura nia ra na Mane vetena. 14 A Simoni, Jesus te vatua nia gua Peter, maia Aderu hogona, James ma John, Vilipi ma Bartolomeu, 15 a Matiu ma Tomasi, James dalena Aleveusi maia Simoni tara holoa nia a Selotesi, 16 a Juda hogona James maia Judasi Isikarioti te peroa. 17 Ma *gaia* te nira udu sugi me tuguru ta na nanata, ma ra na lei vaovaro*no* te subo, ma na vure subo ni komu udolu ni Judea, mi Jerusalema mi liligi ni lau gua i Turu mi Sidoni, tara mai soko na ro*no*viana, me te vavolara tana gadira lei vahagi, 18 ma *gaira* te dikalara na lei tidalo *gume*, me vavolara. 19 Ma na vure soko tara ha*ga* tabea, na pukuna na mana te rugu horu tatana, me vavolara soko.

20 Me sirohorura lei nina Vaovaro*no*, me gagua vanira, Holoutogau vaa gau tau bona, na pukuna animiu na kinakabuna God, e vanira. 21 Holoutogau vaa tau vitolo taeni, na pukuna igamu kau mahu ta na *ni*ha. Holoutogau vaa gau tau ta*ni*ta*ni* taeni, na pukuna igau kau kiakia ta na *ni*ha. 22 Holoutogau vaa gau na tinoni soko ta na *ni*ha kara nigau sika, ma kara nigau gegehugu, ma kara bosa dikagau, ma kara nigi sika na ahamiu te vaga na totobo dika, na pukuna na Dalei tinoni. 23 Kau to*go*to*go* ta na bo*ni* keri, ma kau sunisuni; kau rigia, ke sule na tabamiu ta na *ni*ha ikokou, rana tamadira gua tara nea tua te vaga eni vanira rana lei porovete soko. 24 Mi gau vamua tau sodo ro*no* te vatei aroviamiu; na pukuna igau tau sodoa tua nimiu na togoluvu. 25 Te vatei aroviamiu gau tau mahu tua; na pukuna igau kau vitolo ta na *ni*ha. Te vatei aroviamiu tau kiakia taeni; na pukuna igau kau dika lio, ma kau ta*ni*ta*ni* ta na *ni*ha. 26 Igau te vatei aroviamiu na lei tinoni soko kara holo utogau taeni; na pukuna ra na tamadira tara nei tua te vagai vanira rana porovete kikokiko.

27 Mi nau tu bosa vanigau *ga*tu tau ro*no*viu, kau dolovira rana levu ni mate, kau *ge*hege*he* uto vanira tara nigau sika. 28 Kau bosa utoa kara va*na*sukagigau, makau kokoe-liulivutira kara pasapasa popologau. 29 Ke tapoa na levu ni *no*ramu siki sakai ke, moko liliua vania gua na levu ni *no*ramu; me ke lavi kehaa nimua na tivi ni polopolo siki sakai ke, moko bei hovea vania nimua na pupulu ni lima. 30 Ko lubatigi vanira soko kara no*ni*gi tamua; mahei ke lavi keha nimua na totobo ke, ko bei no*ni* pulohia gua. 31 Me te vaga igau tau liona na lei tinoni kara nei vanigau, te vagai gua ini kau nei vanira. 32 Mi gau kau dolovira vamua tara dolovigau ke, mi vei ke nea na holoutoamiu *ga*? Ra na ta*no*ta*no*dika gua tara dolovi pulohira tara diki dolovira tua. 33 Mi gau kau *ge*hege*he* uto vanira vamua tara *ge*hege*he* uto vanigau ke. ivei ke nea na holoutoamiu *ga*? Ra na ta*no*ta*no*dika tara nea te vaga eni- 34 Mi gau takau vahe kasunira ki balu, ma tau goi pitura kara vahe pulohigau ke, mi vei ke nea na holoutoamiu *ga*? Ra na ta*no*ta*no*dika tara vahei kasuni vanira rana ta*no*ta*no*dika, *ge* kara nigi hevei pulohgua te manani. 35 Mi gau kau dolovira na gamiu na kana, ma kau' *ge*hege*he* uto, ma kau hevei lee so, ma kau bei pitu kasunigi gua, *ge* ke sule na tabamiu ta na *ni*ha, mi gau kau dalena te Haba *na*nata, *ga*aia te lio dolo vanira rana bea lio maia rana dika. 36 Kau lio dolo nimiu te vaga na liona Tamamiu te dolo. 37 Kau bei dete, *ge* kara mua detegau; kau bei dete kaikalea na keha, *ge* kara mua dete kaikalegau; kau talu kehai na paludia *ge* kara talu

kehai na palumiu. 38 Kau hevei lee, *ge* kara vahe lea gau gua, na vatei kaek*age* te uto, te bita horua, me kahikahia, me vouvosula, kara talua ta na *ga*romiu ; makara k*age* oligi vanigau te vagai tau k*age*i tua.

39 Soko *ge* bosa vavagaha vanira, me gagua, Na rorodo ke ta*no*mana na huliana na rorodo? Mo koro mua kutu kolu ta na *gi*lu? 40 Na vaovaro*no* te mua haba sania na tarai, ma tara manahaa tua, vaho *ge* ke vagaa na tarai. 41 Egua *ge* o rigia vamua na vuvulo*go* ni gai ta na matana hogomu? mo mua pukua gua na bubulo ta na matamu igoe. 42 Mi vei ko nea ta*no*mana na bosa vaniana na hogomu, moko gagua, Hogo*gu*, ko talana vaniu muku soni keha na vuvulo*go* ta na mutamu! mo mua rigia nimua na bubulo ni gai ta na matamu igoe? O kiko! ko diki soni keha na bubulo ta na matamu igoe, vaho *ge* ko rigi vakodoa na soni kehaana na vuvulo*go* ni gai ta na matana hogomu. 43 Na gai uto ke mua ta*no*mana pa nia va*na*ga na vuavua dika ; ma na gai dika ke mua ta*no*mana na nia va*na*ga na vuavua uto. 44 Ka pukura nia lei gai na vuavuadira ; ahei te mua ta*no*mana na bilu hahiana na va*na*na na vigi ta na kaukaru, ma na vavana ni vaini ta na karukaili. 45 Na tinoni uto te hegi horua mai na totobo uto ta nina na malei totobo uto ta na kutuna ; ma na tinoni dika te hegi horua mai na totobo te dika ta nina malei totobo dika ta na kutuna ; na pukuna na ma*na* te bosa tatei na totobo te vonugia tua na kutuna.

46 Egua *ga*u holou nia, Lord, Lord, mau mua taonigi na bosa*gu*? 47 Ahei ke mai ta*gu*a, me ke ro*no*vigi na bosa*gu*, me ke *go*ni taonigi, keri ku tugunia vanigau a*ga*ia te vaga ahei. 48 A*ga*ia te va*ga* na tinoni te kisua na vale, me geli laloa, me tuguruvaginia na bere ni valo ta na vatu ; ma na tave te tave, ma na beti tina te apotia na vale keri, meke mua ta*no*mana na alealeana ; na pukuna te tuguru na berena ta na vatu. 49 Mahei ke ro*no*via meke mua *ge*hege*he* taonia, a*ga*ia te vaga na tinoni te kisua na vale ta na pari, me taho *ga* na berena ; ma na boti tina te apotia na vale keri, me mina kutu, ma na vale keri te dudura sule.

VII.

1 Ma *ga*ia te bosa sokoi na lei bosana vania na vure, *ge* va hage i Kaperinaumu.

2 Ma na nina tinoni na Habadira na ha*na*latu te vahagi *ga*, me dutu ni mate ; ma *ga*ia te dolovia. 3 Ma *ga*ia te ro*no*via Jesus, *ge* vetenara na balu magutu ni Judea na va holoana, *ge* ke volaa nina tinoni. 4 Ma *ga*ira tara va saravia Jesus mara mina kurutia, mara gagua, Te ulagana sugua na totobo eni ko na vania. 5 Na pukuna *ga*ia te dolovigita soko, ma *ga*ia te kisua vanigita tua na Vale ni Sonikolu. 6 Ma Jesus te sakeragi me nira udu ; ma *ga*ia te mua dutuvia mua na valena, *ge* vetenara gua na balu kulana na Haba, na vaniana, me gagua, Lord, ko bei lani buleamu ; te mua ulaga*gu* ho rugu hage mai i vale*gu*. 7 Inau tu mua ganagana te ulaga*gu* na samaliamu *ge*ni ; ma ko bosa lee vaso, me ke nia vola ni*gu*a na *ga*ri. 8 Inau na tinoni tu kabu rurugu tadira na haba, ma na balu solses rurugu*gu* inau. Mi nau tu bosa vania sakai tadira, Tona, me tona ; mu vania na keha, Mai, me mai ; mu vania ni*gu*a na *ga*ri, Ko nea te vagaa, me nea. 9 Ma Jesus te ro*no*vigi raini, me nigi hare, *ge* rei pulohi rana vure tara taonia mai, me gagua,

Nau tu bosa vanigau *ga*tu, nau tu mua topoa mua siki talutuni sule te vaga eni i Israeli. 10 Ma *ga*ira na mane vetena tara pulohi ta na vale, mara rigia na tinoni vahagi keri te vola tua.

11 Me roropogana te tona ta na komu i Naini, ma rana vaovaro*no* tara subo, maia na vure te subo, tara nia udu kolu. 12 Me dutuvia tua na mataula ni peo ni komu, ko rigia, tara hola horua na tinoni mate, na valu sosopa itatana tinana, ma *ga*ia na mate sasani, ma na tinoni ni komu tara subo tara gahara itatana. 13 Ma Lord te rigia na vaivine *ge* arovia, me vania, Ko bei ta*ni*. 14 Ma *ga*ia te dutuvia, *ge* tabea na bela ni hola, ma *ga*ira tara hola tara tuguru; ma *ga*ia te gagua, Age, *ga*rimane, inau tu bosa vanigo, ko tuguru mai. 15 Ma na tinoni mate te sopou galaga, me vuivuni ni bosa, ma Jesus te vahea tinana. 16 Ma na matagu te nera soko, ma *ga*ira tara bosa utoa God, mara gagua, Na porovete sule te tuguru mai tatada, ma God te sirohorua mai na nina vure. 17 Ma na ro*no*ragana eni te rugu horu i Judea udolu, mi ta na lei komu soko taligu.

18 Ma *ga*ira na vaovaro*no* nina John tara vaa tutu*gu*i vania John na lei totobo ini. 19 Ma *ga*ia te holora mai erua nina vaovaro*no* *ge* vetenara na varigiana Jesus, na huatiana, me gagua, a Igoe sugua a*ga*ia ke mai, pa kai pitua gua na keha? 20 Ma rana tinoni toro va sodoa moro gagua, A John Vulitabu te vetenagai mai vanigo, na huatiamu te vaga eni, Igoe sugua a*ga*ia ke mai, pa kai pitua gua na keha? 21 Ma ta na bona ni bo*ni* eni a*ga*ia te volara tara subo tara vahagi, maia na vahagi mavitu, ma na lei tidalo dika, maia te talana vanira rana lei rorodo *ge*ra reirei oli gua. 22 Ma Jesus te bosa tugu vanira, me gagua, Koro pulohi, mokoro tutu*gu*i vania John na lei totobo toro rigigi moro ro*no*vigi; na lei rorodo tara rei oli gua, ma na logu tara tona olioli, ma na ila tara marabu, ma na pui tara ro*no*, ma na tinoni mate tara tuguru oli gua, maia te tugunia na Ro*no*ro*no* uto vanira na lei tinoni bona. 23 Me uto vaa a*ga*ia ke mua niu kabalagi.

24 Ma ro*ga*ira nina mane vetena John toro tokeha, a Jesus te vaho vuivuni ni bosa na John vanira na vure me gagua, Igau tu rugu horu ta na bona aroha, ma na hava kau ha*ga* rigia *ga*? Na a*de* te adiloiaa na guri? 25 Pa na hava mua tau rugu horu *ge* kau rigia? Na tinoni te nia pupulu na tivi te malebo? Kau rei mai, na balu gua tara nigi pupulu na tivi malebo mara ganigi na puku ni va*na*, tara kabu ta na vale ni vunagi. 26 Pa na hava mua tau rugu horu *ge* kau rigia? Na porovete? Eo, nau tu bosa vanigau, a*ga*ia te haba ta na porovete. 27 *Ga*ia keri te *ge*rea tua idania me gagua, Ko rigia, Inau tu vetena kasunia vanigo ni*gu*a na mane vetena, *ge* vati kasunia vanigo na halautunu. 28 Mi nau tu bosa vanigau *ga*tu mu gagua, Tadira soko te vahura na vaivine taho ki sakai te haba vulea John Vulitabu; ma *ga*ia vamua te pile ta nina kinakabu God te haba sania *ga*ia. 29 Ma na vure soko tara ro*no*via, ma rana lei Vahikolu ro*no* gua tara holoa nia God na maemane, ma *ga*ira tara lavia tua nina Vulitabu a John. 30 Ma *ga*ira vamua rana lei Varise ma rana lei Tarai tara hugua na ro*no*ro*no* nina God, na pukuna *ge*ra mua diki lavia na Vulitabu tatana. 31 Ma Lord te gagua, Na hava ku vavagaha nia na vata eni? ma na hava mua tara vagaa? 32 *Ga*ira te vagara na lei *ga*ri pile

tara sopou ta na bebete, mara vei hoholoi, mara gagua, Igami tai galevu vanigau mau mua mai gavai; mi gami tai tani vanigau, mau mua tani taonigami. 33 Ma John Vulitabu te mai, me mua gania na bread me mua inuvia na vaini; mi gau tau gagua, Na tidalo dika ilokana. 34 Ma na Dale tinoni te mai, me vana me inu, mi gau tau goi gagua soo, Kau rigia, aeni na papa ni vana vamua ma na inu, na kuladira rana lei tanotanodika, ma rana Vahikolu rono. 35 Ma rana dalei manaha tara dete maemanea na Manaha.

36 Soko ge holoa sakai na Pharise ke va vana i valena, e gagua; ma gaia te va hage ta na valena na Pharise, me koli ga ge ke vana. 37 Ma sakai na vaivine iga te tanotanodika, ma gaia te pukua tua agaia te koli ta na valena na Pharise, ge lavia mai na botolo vatu te maramaranunuga na kokolo uruuru ilokana; 38 ge mai tuguru murina Jesus, me tanitani, me vuivuni ni daloviana na tuana nia na kolobu, me guduri mamahaa nia na vuvulu ni uluna, soko ge nonino nia na tuana, me dalovia nia na kokolo uruuru. 39 Ma na Pharise te holoa mai Jesus te rigia, ge bosa vaovarono, me gagua, Ge te ke porovete ke, ge me ke pukua na vaivine keri te tabea ivei te vaga, na tanotanodikana. 40 Ma Jesus te gagua vania, Simon, itagua na totobo ku haga bosa vanigo. Ge gagua, Tarai, ko bosa. 41 Sakai na tinoni nina na talukau tadira erua na tinoni; sakai te talu kaui tatana lima na hanalatu ni rono, ruana lima hanavulu. 42 Me taho ro tadira koro tugui nia, ma gaia te talukcha leai soko na ro paludia. Mahei rotadira ke dolovia nanata vaa? e gagua. 43 Ma Simon te gagua, Inau tu ganagana ke, ma gaia te talukehai na paluna te sule vaa. Ma Jesus te gagua, Te mabo nimua na dete. 44 Soko ge liliu pulohi va ta na vaivine, ge gagua vania Simon, O rigia na vaivine eni? e vania, Inau tu mai hage valemu, mo mua vaheu na betina na tuagu; ma na vaivine te mai posia nia na tuagu na kolobu ni matana, me guduri mamaha nia na vuvulu ni uluna. 45 To mua nonino niu, mi nau tu mai hage tua i valemu, ma gaia te mua luba na nonino niana na tuagu. 46 To mua dalovia na ulugu nia na kokolo, ma gaia te mai dalovigi nia na tuagu na kokolo uruuru. 47 Mi nau tu gagua vanigo gatu, te poloi na paluna te subo, na pukuna keri ge dolo nanata; ma ge te ke polo pilei na paluna ahei ke, meke dolo pile soo. 48 Soko ge bosa vania na vaivine me gagua, Te poloi tua na lei palumu soko. 49 Ma gaira soko tara nia vana kolu tara bosa mara gagua, Ahei gaia ge poloi na palu? 50 Ma Jesus te bosa vania na vaivine, me gagua, Nimua na taluutuni te volago; ko tona mabo soo.

VIII.

1 Me soko ge liu kolili ta na lei komu, ma ta na lei buto ni komu gua, me taraira, me nia mai vanira na Ronorono uto na nina kinakabu God; ma ra na sara erua i tatana. 2 Ma na balu vinekama, te volara tua ta na tidalo dika idania, maia ta na lei vahagi gua, a Meri, tara holoa ni Magidala, e vitu na tidalo tara ruguhoru tua itatana. 3 Maia Joana na tauna Kousa te rigitaonia na valena Herodi, tolu gaira Susana, ma na balu gua tara subo, mara gehegehe vania nia didira lei totobo.

4 Ma na vure te subo tara kokolu, tara butu mai ta na lei komu mara

va rigia ; *ge* bosa vanira nia na vavagaha, me gagua, 5 Na tinoni te havukagi te rugu horu *ge* ke havukaginigi na vuavua ni gai ; me kavukaginigi, ma na balu vuavua te kutu liligi ni halautu, mara turi panapanai, ma na lei manu ni oka tara gani sokoi. 6 Ma na balu te kutu ta na vuvu*na* ni saesape ni vatu ; me totolo galaga, me goi sasaga gua, na pukuna te mua bonabona *ga*. 7 Ma na balu te kutu ta na gobu ni kaukaru, me nigi totolo kolu na kaukaru, *ge* ponokuvigi na vuavua. 8 Ma na balu te kutu ta na pari uto, me totolo galaga, me va*na*ga te vaga na ha*na*latu. Me bosai na lei bosa ini, *ge* gaegahe me gagua, Ahei te kuliga *ge* ke nia ro*no* ke, me ke ro*no*, e gagua.

9 Ma rana lei nina Vaovaro*no* tara huatia, mara gagua, Na hava na bosa vavagaha eni? ra gagua. 10 Ma *ga*ia te gagua, Te sonihalavui vanigamu *ge* kau pukui na lei totobo te vagiliu ta nina kinakabu God, ma vanira rana keha na bosa vavagaha ; na pukuna a*ga*ira kara reirei ke, ma kara mua rigi vakodoa, kara ro*no* ke, ma kara mua manahani. 11 Na bosa vavagaha te vaga eni ; Na vuavua na bosana God. 12 A*ga*ira ta na ha'autu *ga*ira tara ro*no*via ; me hau vaa, *ge* mai a Satana, me sa*gua* na bosa ta na kutudia, kara bei talutuni *ge*a, ma kara vola. 13 Ma *ga*ira ta na saesape ni vatu tara ro*no*vigi mara nia to*go*to*go* na bosa ; me te taho na laladia, tara taluutuni va soo, mi ta na bo*ni* ni tabotabo *ge*ra hahi. 14 Ma *ga*igi te kutu ta na gobu ni kaukaru, *ga*ira tara ro*no*vigi tua, mara tona, maia na lei totobo te puipu*ni*si, ma na ro*no*, ma na lei kabu to*go*to*go* ta na maramana eni te pu*ni*sira, *ge* kara mua va*na*ga uto. 15 Ma *ga*ia keri ta na pari uto, *ga*ira tara ro*no*via na bosa ta na kutudia te uto me te mabo, *ge*ra tabea, *ge*ra va*na*ga nia na lio beto.

16 Taho siki sakai te tu*ni*a na bulu, *ge* poloa sara ni popo, me ke mua talua rurugu ni sape ; ma ta na malei talu bulu mugua ke va talua, *ge* kara hage mai rahei ke, ma kara rigia na mararana. 17 Taho siki totobo ke polo ke, me ke mua tate ta na *ni*ha, me taho siki totobo ke ravi ke, ma kara mua pukua, me ke mua lada *ga* ta na *ni*ha. 18 Na pukuna eni kau rigi taonigau ivei kau nia na ro*no*viani. A*ga*ia te lologo ke, ma kara goi hevei dolani vania gua ; ma hei te mua lologo mua ke ma kara goi sa*gu* pulohia soo tatana na totobo te ganagana te logoa tua.

19 Ma tinana ma ra hogona tara mai rigia, mara mua ta*no*mana na vaa dutuviana, na pukuna na vure te subo *ga*. 20 Ma na balu tara tutugunu vania mara gagua, Tinamu ma ra hogomu tara mai tuguru pari bebete, tara ha*ga* vaevanego, ra vania. 21 Ma *ga*ia te gagua vanira, Tina*gu* ma ra hogo*gu* *ga*ira ini, tara ro*no*via na bosana God, mara *ge*hetia.

22 Ma ta sakai na bo*ni*, te vaa hagelia na tiola, ma rana nina Vaovaro*no*, *ge* gagua vanira, *Ga*tu, ka halavu levu ni kolokama, e vanira ; ma *ga*ira tara talusapa. 23 Ma *ga*ira tara voevohe, *ge* maturu ; ma na tubuto te horu ta na kolokama, me te vonugia na tahi na tiola, ma *ga*ira tara tona topo. 24 Ma *ga*ira tara dutuvia, *ge*ra rarahia, mara gagua, Age! Tarai, tarai! igita ta mate! ra vania. *Ge* tapatuguru, me pasaa na guri ma na beti te tipotipo ; *ge* ro beto, me te beata hali. 25 Soko *ge* gagua vanira, Ivei nimiu na taluutuni? Ma *ga*ira tara matagu mara nia hare soo, mara vei ro*no*ro*no* mara gagua, Ahei vaho na tinoni eni! te

sakai hovera na guri ma na beti, moro ronovi utoa.

26 Soko, gera vaa sara ta na komudia na Gadara, te paleva mai Galilea. 27 Ma gaia te soga horu i parilona; ma sakai na tinoni ni komu keri te topoa ga, ma rana tidalo dika te hau tua tara kabu ilokana, te mua nia pupulu na tivi, me mua gahaa ta na vale, mi ta na lei malei tinoni mate vamua. 28 Ma gaia te rigia a Jesus, ge nanaraha, me kolitao vania, me nia bosa na mana sule, ma gagua, Na hava i tugua inau mi tamua, Jesus Dalena God te Haba nanata? Nau tu nonigo, ko bei torou. 29 Na pukuna keri a Jesus te vetena tua na tidalo gume ge rugu horu ta na tinoni; na pukuna na tidalo te sogavia haia, mara pitia nia na tali halo, maia na alo gua ta na tuana, na rigitaoniana; ma gaia te kosoi na tali halo, ma na tidalo te gurua vaa ta na lei bona aroha. 30 Ma Jesus te huatia me gagua, Ahei na ahamu? Ma gaia te gagua, Legeoni; na pukuna tara subo na tidalo dika tara hagevia. 31 Ma gaira tara nonia ke bei vetenara va ta na gilu te taho borona. 32 Ma na ovu ni bolo te subo iga tara huhu ta na gotu; ma gaira na lei tidalo tara nonia; ge ke taladira ge kara vaa hage ta na lei bolo. Ma gaia te taladira. 33 Ma ra na tidalo dika tara rugu horu ta na tinoni, gera vaa hage ta na lei bolo: ma na ovu ni bolo tara sama horu ta na sosogola ta na kolokama, me pono na hahedia ga. 34 Ma gaira tara kutira tara rigia, gera sama mara tutugu ta na lei komu, ma ta na lei hohogo. 35 Ma na lei tinoni tara rugu horu mai gera haga rigia na hava te gonia, mara saravia Jesus gera rigia na tinoni na lei tidalo dika tara rugu horu tua i tatana te sopou, te goi nia pupulu tua na tivi, maia te goi manaha gua, me dutuvia na tuana Jesus; ma gaira tara matagu. 36 Ma gaira tara rigia tara tutugu ivei te nia na volaana na tinoni, na lei tidalo dika tara kabu tua itatana. 37 Ma gaira soko na vure ni komu ni Gadara taligu tara nonia ge ke tona keha tadira; na pukuna te torora na matagu sule. Ma gaia te hagelia na tiola me pulohi. 38 Ma na tinoni, te rugu horu na lei tidalo dika tatana, te nonia Jesus ge ke gahaa tatana; ma Jesus te tivaa me gagua, 39 Ko pulohi i valemu moko tutugui vanira ga na lei totobo te gonigi vanigo tua gaia God, e vania. Ma gaia te pulohi me ronoronoi na lei totobo sule te gonia vania tua Jesus.

40 Ma Jesus te pulohi, ma na vure te subo tara nia togo na saraana mai, na pukuna te hau tua tara pitua. 41 Mo ko rigia, sakai na tinoni na ahana Jairusi te mai rigia; ma gaia eni te haba ta sakai na Vale ni sonikolu; me kutu horu ta na tuana Jesus, ge nonia ke van ta na valena. 42 Na pukuna na dalena na tahula na valu sosopa, te vaga e hanavulu tua me sara erua na niulu na te koli so, te haga mate. Mi ta na halautu na vure tara buruburusia.

43 Ma na vaivine ga e hanavulu tua me sara erua na niulu na gabu te tave, te nigi rage soko tua nina lei totobo vanira lei mane kisu, me taho sakai tadira ke tanomana na volaana, 44 te vaa tuguru dutuvia a Jesus i murina, me vaa tabea na sosokona nina tivi; ma na gabu te mina mamaha. 45 Ma Jesus te gagua, Ahei te tabeu? Ma na vure soko tara sopa hugu, ma Peter ma gaira tatana tara vania, Tarai, na vure tara buruburusigo mara dukuligo, me gua geo huahuati te vaga eni, Ahei te tabeu? 46 Ma Jesus te goi gagua, A siki sakai te tabeu; tu

vadania na mana te rugu horu i tagua. 47 Ma na vaivine te pukua ke mua tanomana na polo, ge tatata mai, me kutu horu tatana, ge tugunia vania ta na matana na vure soko na pukuna na hava ge tabea mivei te nea na mina volana. 48 Ma gaia te gagua vania, Dale, ko kabu beto; nimua na taluutuni te vavolago, ko tona mabo soo.

49 Ma gaia te bosabosa soo, ge mai sakai na tinoni te butu mai ta na valena na mane te haba ta na vale ni sonikolu, me mai tutugunu vania, me gagua, Te mate tua dalemu, ko bei lavibuleana na Magutu. 50 Ma Jesus te ronovia, ge gagua vania, Ko bei matagu, ko talutuni soo, ge ke volaa, e vania. 51 Ma gaia te vaa hage ta na vale, me mua lubatia siki sakai ge ke hage ta na vale, ma Peter vamua, ma John, ma James maia tamana vamua ma tinana na tahula. 52 Ma gaira soko tara tani mara nanaraha; ma gaia te vanira, Kau bei tanihia, te mua mate, te maturu vamua, e vanira. 53 Ma gaira soko tara batobatoa, na pukuna gaira tara pukua te mate tua. 54 Soko ge guru horura soko i pari bebete, ge tabea na limana na tahula, me gaegahe, me gagua, Age! na tahula, ko tuguru mai. 55 Ma na tarunana te goi oli mai, ge mina tuguru. Ma Jesus te keikerira na kutiana. 56 Ma tamana ma tinana toro nia hare; ma gaia te hovera koro bei tugunia vania siki sakai na totobo te nea.

IX.

1 Soko ge holo kolura mai rana Vaovarono hanavulu me sara erua, ge vahera na mana ma na haba punisira na lei tidalo dika, maia na vatei kisu valagi. 2 Ge vetenara gatu kara vaa ronoronoa na nina kinakabu God, ma kara vaa volara ra na valagi. 3 Soko ge gagua vanira, Kau bei tabea siki totobo ta na halautu; sania na totogona, pa na lobo, pa na vana, pa na rono, makau bei tano rua tivi kau lavigi. 4 Ma kau vaa hage ta siki vale ke, ma kau kabu vaso ga, ma kau goi ruguhoru ga. 5 Ge ta kara mua lavipanotigau ke, mi gau kau ruguhoru ta na komu ke, ma kau kavulaha kehai na pugu ni pari ta na tuamiu, na vatei huruadira. 6 Soko gera tona ta na lei komu, mara tugunia na Ronorono uto, mara vavolara na vahagi soko ga.

7 Ma Herodi te vunagi ta na levu ni komu te ronovigi na lei totobo te gonigi tua, ge ganagana ruarua, na pukuna na balu tinoni tara bosa soo mara gagua, A John Vulitabu te tuguru oli sanira na lei tinoni mate, ra gagua. 8 Ma na balu tara gagua, A Elia te livu mai, ra gagua; ma na balu tara gagua, A siki porovete ni dania ge goi tuguru oli, ra gagua. 9 Ma Herodi te gagua, Inau tu vuria na uluna John, ma hei eni tu ronovigi na lei totobo sule tatana? Ma gaia te kenea na rigiana.

10 Soko gera pulohi mai rana Mane vetena, mara tugunigi vania na lei totobo tara kabarigi. Soko ge lavira, me sigo popolo va ta na bona aroha, te dutuvia na komu na ahana Betesaida. 11 Ma na vure tara pukua, gera saritaonia, ma te lavi panotira, ge bosa vanira na nina kinakabu God, me volara ga tara liona na vola. 12 Me ligi boko tua na aho, gera mai ra hanavulu rua nina tinoni mara vania, Ko vetenara gatu na vure ge kara vaa ta na lei komu taligu mi ta na lei hohogo ge kara maturu ga, ma kara kene vana, na pukuna igita eni ta na bona aroha. 13 Soko, ge gagua, vanira, Igau kau hegadia vana. Ma gaira tara gagua, E lima vamua na bread eni me rua na iga, ge takai mua vaa

pelu gadira vana na vure ini tara subo vaho. 14 Ma gaira soko te vagara elima na toga. Soko ge gagua vanira lei nina Vaovarono, Kau bosa vanira ge kara sopou; ke sopa lima hanavulu lei ovu; e gagua vanira. 15 Ma gaira tara nea te vaga, mara sopoulaginira. 16 Ma gaia te holai e lima na bread, me rua na iga, me rei tada i kokou, ge bosa utoi, me niti levui, ge vahera na nina Vaovarono; ge kara tuvaligi vanira na vure. 17 Ma gaira tara vana mara mahu soko; gera vahi kolui na gani pile, me hanavulu me sara erua na kei te vonugigi.

18 Ma sakai na bona agaia te kokoeliulivuti hegena, ma na lei nina Vaovarono tara gahara tatana; ma gaia te huatira me gagua, Ahei tara vatuu nia na vure soko? e vanira. 19 Ma gaira tara gagua, Na balu tara gagua a John Vulitabu; ma na balu tara gagua a Elia, ma na balu gua tara gagua, keia siki porovete i tadia dania ge tuguru oli, ra gagua. 20 Soko ge vanira, Mi gau ahei tau vatuu nia? e vanira. Ma Peter te vania, Igoe a Christ nina God. 21 Soko ge hugatira me hovera kara bei tugunia vania siki sakai. 22 Ge gagua vanira, Ke subo na toroana na Dalei tinoni; ma rana lei tonikama, ma rana lei puku ni Sukagi, ma rana Tarai, kara koenelea, ge kara vuha matea; mi ta na toluni na boni ke goi tuguru oli. 23 Soko, ge bosa vanira soko, me gagua, Ahei ke liona na saritaoniagu ke meke hugu levu, meke gatea haia na nina gai vavala, geke taoniu. 24 Ahei ke nia pani na volana ke, ke nia tagia; mahei ke tagalaginia na volana ke, na pukuna inau, ke panotia. 25 Na hava ke hanaa ga na tinoni ke logoa na maramana udolu, meke tagalaginia hegena? 26 Ahei ke niu maa maia na lei bosagu, na Dale tinoni ke nia maa gua ta na niha, ke nia pulohi mai na raranana rogaira Tamana, maira nina Tarana vetena te tabu. 27 Mi nau tu bosa utuni vanigau gatu, na balu tadira tara tuguru iani kara mua napi pilena na mate polo kara vuha rigia nina kinakabu God.

28 Me padi na lei bosa ini, me alu tua na boni te soko, ge lavira Peter, ma John, ma James, me dato ta na gotu, ge kokoeliulivuti ga. 29 Ma gaia te kokoeliulivuti soo me keha na matana, me te pura ga nina tivi, me daramata. 30 Mo ko rigia, erua na tinoni toro mai nia kokoe koukolu, rogaira Moses ma Elia. 31 Ma rogaira toro nia tate na marara, moro bosaa na rugu horuana ke nea i Jerusalem. 32 Me te mavatira na maturu a Peter ma rogaira tatana; mara tolu rarai mai, ge ratolu rigia na mararana, maia rogaira na tinoni toro tuguru tatana. 33 Mi ta na bona toro tona keha tatana, ge gagua a Peter vania Jesus, Tarai, e uto vanigita na kabu iani; itolugai kai tolu kisui iani e tolu na gagata, sakai vanigo igoe, ma sakai vania gua Moses, maia sakai vania Elia gua; ma gaia te mua pukua na hava te bosaa. 34 Ma gaia te bosa te vaga eni, ge mai kuvihira na puni; mi tolugaira tara tona ta na puni mi tolugaira tara tolu matagu. 35 Ma na bosa te rugu horu mai ta na puni, me gagua, Aeni Dalegu tu pabea, kau ronevia. 36 Ma na bosa te rugu horu mai, ma gaira tara tolu goi rei vaa ma Jesus hegena vamua. Mi tolugaira tara tolu todore soo, mara tolu mua tuguni ladai vania siki sakai ta na lei boni kiri na totobo tara tolu rigigi.

37 Mi roropogana vaho gera sugihoru ta na gotu, me subo na vure tara mai sodoa. 38 Mo ko rigia, sakai na mane tadira na vure te gaegahe vania, me gagua, Tarai! inau tu kurutigo ko rigia dalegu, na gari

sosopa. 39 Mo ko rigia, na tidalo te lavia, me mina me *nanaraha*, me kahikahia, me *anuanuhu* gua, pile vaso me ke kabu kasila tatana, me paruhaa. 40 Mi nau tu *no*nira nimua na Vaovaro*no* *ge* kara guru horua, mara mua ta*no*mana. 41 Soko *ge* gagua a Jesus! na vavata eni te mua taluutuni, te ro*no* vagiliu! E*ni*ha soko na bo*ni* ku kabu tamiu, mu ku vada*ni*taigamu? Lavia mai na dalemu, e vania. 42 Me te mai soo *ag*aia *ge* nia rabo na tidalo, me *sag*ia. Ma Jesus te hovea na tidalo meto, *ge* volaa na *g*ari, *ge* goi lubati pulohia vania tamana. 43 Ma *g*aira soko tara nia hare na nina mana God.

Ma *g*aira soko tara nigi hare na lei totobo te *g*onigi tua Jesus, *ge* gagua vanira Vaovaro*no*, 44 Kau ro*no*vi vakodoi na lei bosa ini. Te dutu mai na bo*ni*, kara lubatia na Dalei tinoni ta na limadira na tinoni. 45 Me hau vaa mara mua manahani na bosa keri, te poloi vanira *ge* kara bei pukua; ma *g*aira tara nia maa na huatiana.

46 Ma na huguhugu te vuni tadira, ahei tadira ke haba. 47 Ma Jesus te rigia na huguhugu ta na kutudira, *ge* lavia na *g*ari pile, me talua liligina, 48 *ge* gagua vanira, Ahei ke lavi pa*no*tia na *g*ari eni ta na aha*g*u *g*aia keri ke lavi pa*no*tiu; mahei te lavi pa*no*tiu inau te lavi pa*no*tia gua te vetenau mai. Mahei tamiu te talumuria *nana*ta, *g*aia keri ke haba.

49 Ma John te bosa vania me gagua, Tarai, igai tai rigia siki sakai te guru horura na lei tidalo dika nia na ahamu; migai tai hovea, na pukuna te mua nigai udu. 50 Ma Jesus te gagua, Kau bei hovea; na pukuna ke mua pu*ni*sigau siki sakai, ma *g*aia te ha*n*agau.

51 Ma na bo*ni* ke dato i kokou te dutu tua, *ge* oto maemanea na matana na tonaana Jerusalema, 52 *ge* vetenara i nagona nina mane vetena; ma *g*aira tara tona, mara vaa hage ta na buto ni komudira na Samaria, tara ha*g*a *g*oni dilaa vania. 53 Ma *g*aira tara mua lavi pa*no*tia, na pukuna na ma*t*ana te otoa Jerusalema. 54 Mi ro*g*aira nina Vaovaro*no* a John ma James toro rigia *g*ero gagua, Lord, to liona na bosaana na lake mai ikokou, *ge* ke gani sokoia, te vaga te nea tua Elia? 55 Ma Jesus te rei pulohi, *ge* hovera, me gagua, Rogamu toro mua pukua na roliomiu. 56 Na Dalei tinoni te mua mai durakei na voladira na lei tinoni, ke vavolara mugua. Soko, *g*era goi vaa ta na komu keha.

57 Ma *g*aira tara tona soo, *ge* bosa vania sakai na tinoni ta na hala, me gagua, Lord, inau ku saritaonigo ivei ko vaa *g*a, e vania. 58 Ma Jesus te gagua, Na lei vakosi na babadina i*g*a, ma na lei manu kokou na nikudia i*g*a; ma na Dalei tinoni taho na malana ke ulu*n*a ga na uluna. 59 Ma gaia te gagua vania na tinoni keha, Ko saritaoniu. *Ge* gagua *g*aia, Lord, ko lubatiu gua muku pulohi, muku diki tavugia tama*g*u. 60 *Ge* gagua Jesus, Ko taladira tara mate tua makara tavugira na tinoni mate tadira. Mi goe ko pulohi moko tugunia nina kinakabu God. 61 Ma sakai gua na tinoni te goi vania, Lord, inau ku saritaonigo, moko diki lubatiu gua, *ge* ku bahura ta na vale*g*u. 62 *Ge* gagua, Jesus, Taho siki tinoni te talua na limana ta na to*no* ni ivu, me ke goi rei pulohi ke, te manana na nina kinakabu God.

X.

1 Me soko tua eni, *ge* vilira gua Lord na balu tinoni keha ara vitu ha*n*avulu, *ge* vetenara kara udu ruarua i nagona ta na lei komu mi ta na

bona gua, te ke vaa *ga* ta na *n*iha. 2 *Ge* gagua vanira, Te sule na *g*egeli ma ra na tinoni ni lutu tara mua subo ; ma kau kokoeliulivuti vania tebunagina na *g*egeli, *ge* ke vetenara gua na balu mane ni lutu ta nina *ge*geli. 3 Kau tona soo ; kau rei mai, inau tu vetenagamu *g*atu te vaga na lei sipu i gobudira na bolo gagala. 4 Kau bei kaverigi na kei ni ro*n*o, ma kau bei lavi lobo, ma na vatei haraani na tuamiu : makau bei baubahua siki sakai ta na halautu. 5 Ma kau vaa hage ta siki vale ke, ma kau gagua, Na mabo ta na vale eni. 6 Me ke gana *g*a na dalei mabo ke, ma nimiu na mabo ke horavia *g*aia ; me ke taho ke, nimiu na mabo ke goi loloku mai tamiu. 7 Kau kabu ta na vale keri, ma kau ganigi soo ma kau inuvigi na lei totobo tadira : ma na mane ni lutu te manana na tabana ; kau bei idu vale. 8 Igau kau vaa hage ta siki komu ke, ma *g*aira kara holopa*n*otigau ke, ma kau ganigi na lei totobo kara vahegau. 9 Ma kau volara tara vahagi *g*a, makau bosa vanira makau gagua, Na nina kinakabu God te dutu vanigau mai tua. 10 Mi gamu kau vaa hage ta na komu ke, makara mua holopa*n*otigau ke, makau ru*g*u horu ta na lei halatina, makau gagua, 11 Na pugu ni pari ni komumiu gua te ra*g*o ta na tuamami, mi gami tai kavulaha kehai vuvu*n*amiu ; makau pukua eni, na nina kinakabu God te dutu vanigau mai tua. 12 Inau tu bosa vanigau *g*atu, E mamala vaa na deteana i Sodoma, ta na deteana na komu keri ta na bo*n*i keri. 13 Arovigo igoe Korasini ! arovigo igoe Betesaida ! *ge* ke nei na lei butuli i Turu mi Sidoni idania, te vaga te nei tua i rotamiu, ro*g*aira toro tugui na liodira idania, moro sopou ta na tivi te *g*aru*g*ata ma na ravu. 14 Ke mamala na deteadira i Turu mi Sidoni ta na deteamiu rogamu ta na bo*n*i ni dete. 15 Mi goe Kaperinaumu, te sake datogo me sara ta na parako, kara soni horugo ta na *g*ilu ni lake. 16 Ahei ke ro*n*ovigau te ro*n*oviu inau ; ma hei ke hovegau te hoveu inau ; mahei ke hoveu inau te hovea gua te vetenau mai.

17 Ma *g*aira ra vitu ha*n*avulu tara pulohi to*g*oto*g*o mai, mara gagua, Lord, na lei tidalo dika tara kabu sasara itamami na pukuna na ahamu. 18 *Ge* gagua, inau tu rigia Satana te vaga na viti te kutu mai kokou. 19 Kau rei mai, inau tu vahegamu na mana, *ge* kau turi vatavigi na lei poli, ma na lei togopulohi ; ma na mana pu*n*isia na la*g*ana na levu ni mate ; me taho siki totobo ke dikalagamu. 20 Makau bei nia to*g*oto*g*o keri, a*g*aira na lei tidalo dika tara kabu sasara itamiu, ma eni kau nia to*g*oto*g*o vaa, te *g*erei tua na ahamiu i kokou.

21 Ta na bona ni bo*n*i keri a Jesus te rivurivu ta na taru*n*ana, me gagua, Inau tu holoutogo, Mama, Lord to haba pu*n*isia i kokou ma na pari, na pukuna to matapoloi na lei totobo ini vanira tara gilala maia tara manaha, moto tugunigi vanira na lei meomeo. Eo, Mama, te uto ta na matamu te vaga eni. 22 *Ge* rei pulohira rana nina Vaovaro*n*o, me gagua, Tama*g*u te vaheu soko mai na lei totobo soko ; me taho siki tinoni te gilala utoa na Dale, ma na Mama vamua te gilala ; me taho mua siki tinoni te gilala utoa na Mama, ma na Dale vamua te gilala ; maia *g*aia gua na Dale te ha*g*a tuguni tatea vania. 23 *Ge* rei pulohira nina Vaovaro*n*o, me bosa popolo vanira, te vaga eni, Te uto vaa na lei mata tara rigigi na lei totobo tau rigigi. 24 Inau tu tugunia vanigau *g*atu, Rana lei porovete ma rana Vunagi tara subo, tara liona *n*anata na rigiani na lei totobo

tau rigigi, mara mua rigigi, ma na ronoviani na lei totobo tau ronovigi, mara mua ronovigi.

25 Ko rigia, sakai na Tarai te tuguru, ge haga tabotaboa, me gagua, Tarai, na hava ku gonia ge ku logoa na maurihali? 26 Ge gagua agaia, Na hava tara gerea tua ta na Ronorono ni tarai, na hava to siroa ga? 27 Ge gagua gaia, Ko dolovia a Lord God igoe ta na kutumu soko, mi ta na tarunamu soko, mi ta na lagamu soko, mi ta na ganaganamu soko: ma na gamua na komukolu te vagago igoe. 28 Ge goi gagua vania, Eutumu, to bosa kalei; ko nea te vagaa ge ko vola. 29 Ma gaia te haga savua, ge goi gagua vania Jesus, Mahei na gagua na komukolu? 30 Ma Jesus te goi gagua vania, Sakai na tinoni te sugi horu mai Jerusalema me haga vaa Jeriko, ge hogoti tadira na labu polo, ma gaira tara sua kehai nina tivi, mara ramusia, gera tona sania te dutu ni mate tua. 31 Ma sakai na mane Sukagi te liu tana halautu keri, me rigia, ge liu batia. 32 Maia na Levi gua, te saravia na bona keri, me rigia, ge goi liu batia gua. 33 Ma na mane ni Samaria te vaa tona, me topoa, me rigia, ge arovia, 34 ge vaa rigia, me piti punisigi na lei pae, ge kovalai lokani na kokolo ni olivi ma na vaini, me va sopoulaginia ta nina asu ge lavia vaa ta na vale ni mavitu, me rigitaonia ga. 35 Me roropo ge haga tona, ge tatei erua na rono, me vahea na puku vale, me vania, Ko rigi taonia gua; ma na rono ko sonigi na pukuna gaia, muku pulohi mai vaho ge ku tugui vanigo. 36 To ganagana ke mahei tadira na gana komukolu na tinoni te hogoti tadira na labu polo? 37 Ge gagua gaia, Agaia te arovia. Ge gagua Jesus, Eo! ko vaa, migoe gua ko nea te vagaa.

38 Ma tara tona soo, ma gaia te vaa hage ta sakai na komu. Ma sakai na vinekama te lavipanotia vaa ta na valena ga, na ahana Marata. 39 Ma tahina gua iga, tara holoa a Meri, ma gaia te sopou dutuvia na tuana Jesus, te ronovia na bosana. 40 Me subo na totobo te kaulia Marata, te haga kabarigi vania Jesus, ge vaa tuguru dutuvia, me gagua vania, Tarai, o mua ganagana tahigu te saniu geu gehegelie hegegu? Ko vetena ge ke hanau. 41 Ma Jesus te vania, Marata, Marata, to kanoraga mo gunaguna na lei totobo te subo. 42 Ma sakai na totobo puku ni uto; ma Meri te vilia tua, ma kara mua lavekeha tatana.

XI.

1 Ma gaia te kokoeliulivuti ta sakai na bona, me lubaa, ge gagua sakai nina Vaovarono vania, Lord, ko taraigami nia na kokoeliulivuti, te vaga John te taraira nina Vaovarono. 2 Ge gagua vania agaia, Kau kokoeliulivuti ke ma kau gagua, Mama i kokou, ke tabu na ahamu, ke tona mai nimua na kinakabu, ke tanomana na liomu i pari te vaga ikokou. 3 Vahegami mai taeni ni vana te manana i taeni. 4 Ko talukehai na palumami, te vaga igami tai sopa talukehai vanira nimami na talukau tadira. Ko bei lubatigami ta na tabotabo, moko lavigami ta na tanotanodika.

5 Soko ge gagua vanira, Ahei tamiu na kulana ga me ke vaa rigia te boni hau, me ke gagua vania, Kula, ko vaheu mai etolu na *bread;* 6 na pukuna kulagu te sara mai tagua, me taho siki vana ku vahea. 7 Ma gaia i vale ke gagua, Ko bei lavibuleagu; tu vonotia tua na mataula, ma na lei gari tagua ta na malei gime

tua ; ku mua tanomana na tuguru ma na vaheamu. 8 Inau tu bosa vanigamu, ke mua tuguru me ke vahea, na pukuna agaia kulana, ma gaia ke tuguru meke vahea eniha te lioni, na pukuna te lavibuleana. 9 Mi nau tu gagua vanigamu, Kau nonia, geke vahegau ; kau kenea gekau rigia ; kau kidikidi, geke hanavia vanigau. 10 Na pukuna gaira tara noni kara lavigi ; ma gaia te kekene ke topoa ; ma gaia te kidikidi ke hanavia vania. 11 Ahei na mama i tamiu te ke nonia dalena na *bread* tatana ke, me ke vahea na vatu ? pa na iga ke, me ke vahea na poli ? 12 Pe ke nonia na tolu ni kudo ke, me ke vahe tugua na togopulohi ? 13 Mi gamu ra na tanotanodika kau pukua na vaheadira na totobo te uto na lei dalemiu ke, ma Tamamiu i kokou ke vahera nanata vaa na Taruna te Tabu vanira tara nonia tatana ?

14 Ma gaia te guru horua na tidalo dika, ma gaia na lagu. Me rugu horu tua na tidalo, vaho ge bosa na lagu ma na vure tara nia hare nanata. 15 Ma na balu tadira tara gagua, Agaia te guru horuru na lei tidalo dika nia Belesebulu na vunagidia na lei tidalo dika. 16 Ma na balu gua tadira tara tabotaboa, tara kenea tatana na vaugilala ta na parako. 17 Ma gaia te pukui na ganaganadira, ge gagua vanira, Na kinakabu ke vokaa na levu ta na levu ke, me ke ohu ; me ke voka gua na vale na levu ta na levu ke, me ke kokovo. 18 Ke vokaa Satana ta na levuna ke, mi vei ke nea na kau nina kinakabu ? Igau tau bosa tua mau gagua, inau tu nia guru horura na lei tidalo dika a Belesebulu. 19 Ma ge tu ku guru horura na lei tidalo nia Belesebulu ke, mara dalemiu ahei kara nia guru horura ? ma gaira kara detegamu. 20 Ma ge inau ku guru horura na lei tidalo dika nia gigirina God ke, ma nina kinakabu God te dutuvigamu mai tua. 21 Na malagai ke tabei na tinabena ke nia vavaita na bebetena ke, lei nina totobo ke kabu tatavahale. 22 Ma na malagai gua te laga vaa ke mai ke, ge laga vulea, me sagua tatana na lei tinabena te varava vuvunani, me tuvaligi na lei nina totobo. 23 Ahei ke mua gahaa tagua ke, gaia na levu ni pala ; mahei ke mua hanau na vahikolu ke, gaia ke havukaginigi vamua. 24 Na Tidalo dika te ruguhoru ta na tinoni ke, te liu ta na lei bona tuatuarese, te kenea na malana ke aheaho ga ; me mua topoa ; ge goi gagua, Nau ku goi pulohi ta na valegu tu ruguhoru mai ga. 25 Ma gaia te vaa sara, me rigia na vale tara halaa kasunia tua, mara talumaboa. 26 Ge tona, me lavira mai evitu na tidalo gua tara dika vaa itatana ; ge ra vaa hage, mara kabu ga : ma na liona na tinoni keri te dika vaa ta na vuivuni.

27 Ma gaia te bosa te vaga eni, ge gaegahe sakai na vinekama ta na vure, me gagua, Te uto na kutu te holago, maia na susu to susuvigi. 28 Ge gagua gaia, Eutumu, ma gaira tara uto vaa tara ronovia na bosana God, mara taonia.

29 Ma na lei vure te subo tara kokolu, ge vuivuni ni bosa me gagua, Na vata eni te tanotanodika, tara kene vaugilala ; meke mua vahera siki vaugilala keha, ma nina vaugilala Jona na porovete vamua. 30 Na pukuna te vaga Jona na vaugilala vanira na Nineve idania, te vaga gua eni na Dalei tinoni vanira na vata eni. 31 Na vinahogo ni lona ke tuguru kolu tadira na lei tinoni na vata eni ta na boni ni dete, me ke dete matera ; na pukuna agaia te vaa butu mai ta na kouna na maramana ge haga ronovia na manahana Solomoni, ma kau rei mai, aeni te haba vaa itatana Solomoni. 32 Ma na lei

tinoni ni Nineve gua kara tuguru kolu tadira na vata eni ta na boni ni dete, ma kara dete matera; na pukuna agaira tara tugua na liodira nia na nina tarai a Jona, ma kau rei mai, aeni te haba vaa itatana Jona.

33 Taho siki tinoni ke tuni bulu, me ke talu poloa, pi sara ni kei, ta na malei talu bulu mugua; ge kara hage mai ga rahei ke, ma kara rigia na marara. 34 Na buluna na huli na mata; ge te ke davora uto na matamu ke, me ke nia marara soko gua na hulimu; me he dika ke, ke nia puni soko gua na hulimu. 35 Ko nia pipo na marara ilokamu ke bei puni gea. 36 Ke marara na hulimu soko ke, me ke taho siki pilena ke puni, ke marara soko vamua, te vaga na bulu te hinarigo nia na mararana.

37 Ma gaia te bosa soo, sakai na Pharise te holoa ge ke vaa vana kolu itatana; ge vaa hage, me sopou horu. 38 Ma na Pharise te rigia, me nia hare te mua diki daodalo, ge ke vana. 39 Ge gagua a Lord, I taeni igamu rana lei Pharise tau marabua vamua na muri ni seu ma na popo; ma na lokamiu te vonugia na lio ni garu ma na tanotanodika. 40 Ra na bule! Agaia te gonia na murina, me mua gonia gua na lokana? 41 Ma kau hevei lee vasoo nimiu na lei totobo, ma kau rigia, na lei totobo te marabu vanigamu.

42 Me vatei aroviamiu igau, ra na lei Pharise! igau tau nigi hevei na paura ma na pidi ma na lei agole na hanavuluna, ma tau padia na lio dete, ma na lio doloviana God. Te uto sugua tau nei kiri, ma kau bei sanigi gea raini. 43 E vatei aroviamiu gau na lei Pharise! igau tau liona na malei sopou nago ta na lei Vale kokolu, ma na bosa utoamiu ta na lei malei sabiri. 44 E vatei aroviamiu gau na lei Tarai, ma na lei Pharise! igau tau vagai na lei malei tavugi te mua tate, ma na lei tinoni tara liu vuvunani mara mua rigigi.

45 Ma sakai na Tarai te bosa tugu vania, me gagua, Tarai, to bosa dikalagami gua, to nea na bosa keri. 46 Ma gaia te gagua, E vatei aroviamiu gua, igau na lei Tarai! igau tau mavatira na lei tinoni nia na hohola mava, mi gau tau mua tabea na hohola nia siki gigirimiu. 47 E vatei aroviamiu! tau tupi vatuni na maladira na lei porovete tara mate tua; ma gaira lei kukuamiu tara labu matera. 48 E utumiu, igau tau tuguni tatea, mau talamaginigi na gehegehedira kukuamiu; gaira tara labu matera, mi gau tau tupi vatuni na maladira. 49 Na pukuna na nina manaha God te gagua, Nau ku vetenara vanira na lei porovete, mara na lei hala, ma gaira kara labu matera na balu, ma kara guru kehara na balu; 50 ko kene olia tadira na vata eni na gabudira na lei porovete soko, tara havatigi ta na taluana na berena na maramana mai; 51 te vuni mai ta na gabuna Abele, me sara ta na gabuna Sakaria tara matea i gobuna na malei sukagi ma na vale te tabu. Eutuni, tu gagua vanigau, ke kene olia tatana na vata eni. 52 E vatei aroviamiu gau na lei Tarai! na pukuna igau tau lavi kehaa na kiina na manaha; mi gau tau mua hage ilokana, ma gaira tara haga hage ga, mi gau tau hovera.

53 Ma gaia te bosa te vaga eni, ra na Tarai ma ra na lei Pharise tara tuguru punisi nanataa, ma gaira tara lavi buleana ge ke bosai na lei totobo te subo; 54 mara polonia, mara kenea na sakuriana siki bosa tana manana, ge kara vuhaa nia.

XII.

1 Mi ta na bona keri na vure te subo tara kokolu mai, mara vei tuiturigi,

ge diki bosa vanira nina Vaovaro*no*, me gagua, Kau rigitaonigau ta didira na *leven* rana lei Pharise, na lio ni polopolorau. 2 Taho siki totobo te mata poloa, kara mua tatea tana *ni*ha ; me taho siki totobo te polo, kara mua gilalaa ta na *ni*ha. 3 Na pukuna eni na totobo tau bosaa ta na pu*ni* kara ro*no*via ta na marara ; ma na totobo tau nia vaevare ta na kuli ta na voki popolo, kara nigi *ga*egahe ta na vouvutu ni vale. 4 Mi nau tu bosa vanigau *ga*tu gau lei kula*gu*, Kau bei matagunira kara matea na huli, mi murina keri kara mua nea gua siki totobo. 5 Mi nau ku tugunia vanigau a*ga*ia kau matagunia. Kau matagunia sugua, te matea tua, ma te mana gua na sosoni i Gehena. Eutuni, inau tu bosa vanigau, kau matagunia *ga*ia. 6 Elima na pia kara mua sabirigi nia rua na pile ro*no* ? Ma God ke mua nia pono lio sakai tadira. 7 Ma na vuvulu ni ulumiu gua te padai tua. Na pukuna aeni kau bei matagu ; igau tau haba vaa ta na lei pia te subo. 8 Mi nau tu bosa vanigau, ahei ke tuguni tateu ta na matadira na lei tinoni, na Dale tinoni ke tuguni tatea ta na matadira na lei nina Taru*na* vatena God. 9 Ma hei teke niu hugu ta na matadira na lei tinoni ke, mi nau gua ku nia hugu ta na matadira na lei nina Taru*na* vetena God. 10 Ma hei ke koe*ne*lea na Dale tinoni ke, ke talukehai na paluna ; ma hei ke koe*ne*lea na Taru*na* te Tabu ke, ke mua talukehai na paluna. 11 Ma kara *go*ragau vaa tana lei Vale ni Sonikolu, ma vanira na lei Dete, ma rana Vunagi ke, makau bei nia kanoraga ivei kau nea na bosa tugu vanira, pa na hava kau bosaa. 12 Na pukuna na Taru*na* te Tabu ke taraigamu nia ta na bo*ni* keri, na totobo kau bosaa.

13 Ma sakai na tinoni ta na vure te bosa vania, me gagua, Tarai ! ko bosa vania hogo*gu* meke tuvaliu nia na lei totobo ni mate tugu. 14 Ma *ga*ia te gagua, Age ! ahei te taluu inau *ge*ku dete muku tutuva vanigamu ? 15 Soko *ge* gagua vanira, Kau rigitaonigau, makau hugu levu *ge*kau bei *ga*ru ni totobo ; na pukuna na vola te mua manana na logo totobo.au. 16 Ma *ga*ia te bosa vavagaha vanira, me gagua, Nina legai na tinoni sosodo te hali *ga* na va*na*. 17 Ma *ga*ia te kenea vaovaro*no* me gagua, Ma hava ku *go*nia ? te taho na bona ku talui *ga* ni*gu*a na va*na*. 18 Soko *ge* gagua, Ku nea te vaga eni ; ku durakei ni*gu*a na lei vale baore, muku goi kisu sulei, *ge*ku talu kolui *ga* ni*gu*a na lei va*na*, ma na lei ni*gu*a totobo. 19 Muku vania na taru*nagu*, Taru*nagu*, e subo nimua na lei totobo te manana te subo na niulu, ko aheahe nimua, moko va*na* soo, moko inu, moko to*gotogo* nimua. 20 Ma God te bosa vania, me gagua, Bule ! ta na bo*ni* eni kara lavi kehaa na taru*na*mu tamua ; ma hei ke logoi na lei totobo to talu kasunigi ? 21 Te gagua *ga* eni na tinoni te vahi kolui vania hegena lei nina totobo, me mua sosodo vania God.

22 Soko, *ge* vanira nina vaovaro*no*, me gagua, Na pukuna keri *ge*u gagua vanigau, kau bei talu mavaa na volamiu na hava kau gania, maia na hulimiu na hava kau pulua nia. 23 Na vola te mava vaa ta na va*na*, ma na huli te mava vaa ta na tivi. 24 Kau pukura na lei bina ; *ga*ira tara mua lutu mara mua baobaore ; taho na didira na pilupilu me taho gua didira na bela ni va*na*, ma God te kutira soko ; mi gamu tau mua haba vaa i tadira ? 25 Ahei i tamiu ke ganagana ke, me ke ta*no*mana na togomaana na darona nia na alo togo ? 26 Ma *ge* takau mua nigi ta*no*mana na totobo pile kikigi ke, me gua *gau* goi ganaganai gua na balu totobo

keha? 27 Makau pukui gua na lei pepela ivei te totolo; tara mua lutu, mara mua vauvau, mi nau tu gagua vanigau, a Solomona ta na rara*n*ana soko me mua ta*n*omana na nia pupulu te vaga sakai tadira. 28 Ma God te ke va*g*uva*g*ua na buburu te vaga eni ke, ke mauri taeni, mi ropo kara sonia ta na lake, ma *g*aia ke mua pupulu gamu nia te haba vaa, igau ra na taluutuni pile? 29 Mi gau gua, kau bei kenea na hava kau gania, ma kau inuvia, ma kau bei ganagana ruarua. 30 Na lei taba ni vure soko ta na maramana tara kenei kiri, ma Tamamiu te pukui tua tau ha*g*a logoi na lei totobo kiri. 31 Ma kau diki kenea na nina kinakabu God me ke savu*n*igi vanigamu na lei totobo kiri. 32 Kau bei matagu, gau na pile ovu ni sipu; a*g*aia a Tamamiu te dolo tua teke vahegau na kinakabu. 33 Kau vaa hunului na lei nimiu na totobo, *g*ekau hevei leei; kau nei nimiu na kei ni ro*n*o kara mua ta*n*omana na motu; ma nimiu na nilau te uto ta na parako, na tinoni *g*ito ke mua dutu *g*a, ma na muhu ke mua tagalaganigi. 34 Evei te gahaa nimiu na puku ni totobo *g*a ke, na tobamiu i*g*a gua.

35 Kau piti kasilai na gobumiu, ma nimiu na bulu ke ruruhu; 36 *g*ekau vagara *g*aira tara pitua na Vunagidira ke pulohi mai ta na sonikolu ni taulagi; ma *g*aia ke sara mai, meke kidikidi, makara mina ha*n*avia vania. 37 Tara uto vaa ra na tinoni ni lutu keri, na Vunagidira ke pulohi mai meke rigira tara dai pitua: e utuni inau tu bosa vanigau, a*g*aia ke pitia na gobuna, meke sopoulaginira, meke hage mai, meke *g*ehe*g*ehe vanira. 38 Ke mai ta na ruani na bona ni bo*n*i, pe toluni na bona ni bo*n*i, meke rigira tara pitua te vaga eni, ara uto vaa ra na tinoni ni lutu keri. 39 Migau tau pukua tua eni, a*g*aia na puku vale teke gilalaa ta na bona ivei te vaga ke mai na tinoni *g*ito, ke daia, meke mua lubatia na valena *g*eke diua. 40 Migau gua kau kabu dila; na pukuna na bona ni bo*n*i kau mua ganaganaa, a*g*aia na Dale tinoni ke mai lokana. 41 Ma Peter te ga*g*ua, Lord, igoe to bosa vavaga*l*ha te vaga eni vanigai ya*m*ua, pe vanira soko na vure gua? 42 Ma Lord te ga*g*ua, Ahei na rigitaoni totobo te mabo te manamanaha na magutuna ke talua na rigitaoniadira soko ta na valena, *g*eke tuvaligi kaeka*g*ei na va*n*a vanira? 43 Te uto vaa na rigitaoni totobo keri na magutuna ke pulohi mai me ke rigia te *g*ehe*g*ehe te vaga keri. 44 Inau tu bosa utuni vanigau mu ga*g*ua, a*g*aia ke talua vuvu*n*ani na lei nina totobo soko. 45 *G*e ke bosa ta na kutuna na mane ni lutu keri me ke ga*g*ua, na magutu*g*u te sakai kise vaho na maiana; meke diki ramusira ra na lei *g*ari mane ma na lei tahula, meke diki va*n*a, meke inu, meke nia bulebule; 46 na magutuna na mane ni lutu keri ke pulohi mai ta na bo*n*i te mua gilala *g*a, meke ramusi matea, meke talua itadira tara mua talutuni. 47 Ma na mane ni lutu keri te pukua na liona na magutuna meke mua *g*oni dilaa, meke mua taonia na liona, makara ramusi sulea. 48 Ma a*g*aia te mua pukua, mete *g*onia te manana na labuana ke, kara ramusi pilea. Kara vahea ahei te subo ke, makara goi kenei gua te subo tatana; makara tuvaligi te subo vania hei ke, meke subo *n*ana kara goi kenei tatana.

49 Inau tu mai sonia na lake ta na maramana; mi nau ku liona na hava *g*e vavu tua? 50 Ma na Vulitabu i ta*g*ua tua, kara vulitabuu nia; mivei te vaga te kauliu polo ke vuha soko? 51 Igamu tau ganagana inau tu mai *g*eku vahea na mabo ta na maramana? Taho; minau tu gagua vanigau, na

voka. 52 Me te vuni taeni elima na tinoni kara gahara ta sakai na vale; ma kara kabu voka, etolu tadira erua, me rua tadira etolu. 53 Tamana ke nia voka na dalena, ma dalena ke nia voka tamana; ma tinana ke nia voka na dalena na vaivine, ma dalena na vaivine ke nia voka tinana; ma vunona na vaivine ke nia voka vunona.

54 Soko, *ge* gagua vanira na vure, Tau rigia na puni ke tuguru i boko mau mina gagua, Ke uha mai; me uha sugua. 55 Me tani mai na ara ke, mau gagua, Ke papara; me papara sugua. 56 Gau na lei kiko igamu tau pukua mau vakalei na nago ni pari ma na parako, megua *gau* mua vakalea gua na bona eni? 57 Megua *gau* mua dete maemanca hegemiu? 58 Koro va ta na mane ni dete rogamu na gamua na kana ke, ko nia pipo na sonikolu tatana ta na halautu. Ke bei hurugo vania na magutu, ma na magutu ke lubatigo vania na solses, ma na solses ke piligo ta na vale pipiti. 59 Minau tu gagua vanigo *ga*tu, ko mua tanomana na ruguhoru *ga*, polo ko vuha tugu sokoi na rono.

XIII.

1 Ma na balu tinoni ta na boni keri tara tugunia vania ra na Galilea, a Pilatu te ule kolui tua na gabudira nia didira na lei vatei sukagi. 2 Soko, *ge* bosa vanira Jesus, me gagua, Igamu tau ganaganara ra na Galilea keri tara tanotanodika vaa i tadira na Galilea soko, na pukuna te vahagitailira te vaga keri? 3 Taho, nau tu gagua vanigau; ma *ge* takau mua tugu lio, makau mate soko te vaga ra. 4 Ma *gaira* na tinoni keri hanavulu me sara ealu, na buko ni vale i Siloami te kokovo punisira, me pisali matera soko; igau tau ganaganara *gaira* keri tara dika vaa tadira na lei tinoni soko tara kabu Jerusalema? 5 Taho, nau tu gagua vanigau; ma *ge* takau mua tugu lio, ma kau mate soko te vagara.

6 Soko *ge* bosa vavagaha te vaga eni: Ahei te suba tua na *vigi* ta nina legai; ma *gaia* te haga mai kenea na vanana, me mua topoa *ga*. 7 *Ge* gagua vania na rigitaoni legai, Ko rigia, etolu tua na niulu tu mai kenea na vanana na *vigi* eni, mu mua topoa; ko toka kehaa; egua *ge* punusia na pari? 8 *Ge* gagua na mane ni lutu, Lord, ko lubatia me ke gahaa gua ta na niulu eni, mu ku *ge*li taligutia, muku parikuvi lololona. 9 Me ke vanaga ke, me uto; me ke taho soo ke, *ge* ko toka kehaa ta na niha.

10 Ma *gaia* te tarai ta sakai na Vale ni kokolu ta na Boni ni aheahe. 11 Mo, ko rigia, sakai na vaivine iga, na tidalo ni sigere ilokana, me hanavulu tua me sara ealu, na niulu te sigere; me tona rogorogo, me mua tanomana na lenatada gua. 12 Ma Jesus te rigia, *ge* holoa mai, *ge* bosa vania me gagua, Age vaivine, itaeni te kaluba tua itamua nimua na sigere. 13 Soko *ge* talua na limana ivuvunana; me mina maemane pulohi; ma *gaia* te holoutoa God. 14 Ma na mane te haba ta na Vale ni kokolu keri te nia rutu a Jesus te vavolaa na tinoni ta na Boni ni aheahe; *ge* gagua vanira na vure, Eono na boni iga takau *gehe*-*gehe* *ga* ilokadia, ta na lei boni kiri kau mai *ga* meke vavolagamu, makau sania ta na Boni ni aheahe. 15 Ma Lord te bosa vania me gagua, Kiko! ma ahei tamiu ke mua togia na nina na kau pa nina na asu ta na malei vana, meke mua nia tona ta na beti ta na Boni ni aheahe? 16 Ma na vaivine eni, dalena Abarahama, a Satana te pitia ehanavulu tua me sara ealu na niulu; me mua uto na togiana na galo eni itatana ta na Boni ni

aheahe? 17 Ma *g*aia te bosa te vaga keri, *g*aira soko na levu ni pala tara maa *n*anata; ma na vure soko tara nigi to*g*oto*g*o na lei totobo te mava te *g*onigi.

18 Ma *g*aia te gagua, Ivei te vaga na nina kinakabu God? ma na hava ku vavagaha nia? 19 Te vaga na vuavua ni sinapi, na tinoni te lavia me subaa ta nina legai; me sule *g*a, me vuha ni gai sule, ma na lei manu ni oka tara sopou polo ta na rau-rauna. 20 Ma *g*aia te gagua gua, Na hava ku vavagaha nia na kinakabuna God? 21 Te vaga na *l*even, na vaivine te lavia me poloa ta na popo ni pulaoa te manana etolu na kaeka*g*e polo ke mana*n*i sokoa.

22 Ma *g*aia te tona haliu ta na lei komu, mi ta na lei komu sosopa, me taraira ta na tonana i Jerusalema. 23 Ma siki sakai te bosa vania me gagua, Lord, kara mua subo kara vola ta na *n*iha? Ma *g*aia te bosa vanira me gagua, 24 Kau lavia na la*g*amiu na vaa hage ta na mataula ni peo te *n*ini*n*e; inau tu gagua vanigau, kara subo kara kenea na hage *g*a, ma kara mua ta*n*omana. 25 Ta na *n*iha na puku vale ke tuguru meke v*o*no*t*ia na mataula, migau kau vuivuni na tuguru i pari bebete, makau kidikidia na vovo-*n*ona na vale, makau gagua, Lord, Lord, ko ha*n*avia vanigai. Ma *g*aia ke gagua, Nau tu mua pukugamu ivei tau vaa butu mai. 26 Migau kau vuivuni na bosa makau gagua, Igami tai va*n*a tua ta na matamu mai inu tua, moto tarai tua ta ni-mami na lei loa. 27 Ma *g*aia ke gagua, Nau tu gagua vanigau *g*atu, nau tu mua pukugamu ivei tau vaa butu mai; kau tona keha ta*g*ua igamu soko tau *g*ehe*g*eho ta*n*otano-dika. 28 Na ta*n*i ma na *g*irigirilivo *g*a ta na *n*iha, makau rigira *g*a a Abarahama, ma Isaaka, tolu*g*aira Jakobo, ma ra na ovu porovete soko, ta nina kinakabu God, makara tiva horugamu i pari. 29 Ma kara butu mai ta na malei soga ni aho, ma ta na malei hu ni aho, mi lau mi lo*n*a, ma *g*aira kara sopou horu ta nina kinakabu God. 30 Ma kau rei mai, na balu tara muri taeni ma kara nago ta na *n*iha; ma na balu tara nago, ma kara goi muri ta na *n*iha.

31 Ma ta na bo*n*i keri na balu Pharise tara mai, mara gagua vania, Ko rugu horu mo ko tona keha, a Herodi te liona na mateamu. 32 Ma *g*aia te bosa vanira, me gagua, Kau vaa, makau tugunia vania na vokosi keri, makau gagua, Ko rei mai, nau ku guru horura na lei tidalo dika, minau ku vavolara na lei vahagi, *g*egua mi ropo, mi vuni-tolu vaho *g*e ku soko. 33 Mi *g*egua, mi ropo, mi valiha, ku tona soo, na pukuna ke mua mate keha siki porovete i Jerusalema. 34 A Jerusa-lema, Jerusalema, to matera lei porovete, mo peta matera te vete-nara vanigo mai, Inau tu ha*g*a liona haia na vilikoluadira na lei dalemu, te vaga na kudo te vilikolura na dalena sara ni limana, mau hove nimiu! 35 Kau rei mai tara sania vanigau na valemiu te ohu: minau tu gagua vanigau *g*atu, kau mua rigiu gua inau polo kau vuha gagua, Holoutoa *g*aia te mai ta na ahana Lord.

XIV.

1 Mi ta na Bo*n*i ni aheahe te vaa hage ta na valena siki Pharise te haba, *g*e ke va*n*a *g*a; ma *g*aira tara vatogaa. 2 Ma na tinoni te lupa te tuguru pu*n*isia na matana. 3 Ma Jesus te huatira rana Tarai ma rana Pharise me gagua, Te manana na vetena na vavolaana na tinoni ta na Bo*n*i ni aheahe pe taho? 4 Ma *g*aira tara todore. Soko *g*e tabea,

me volaa, *ge* lubatia. 5 Me soko *ge* bosa vanira, me gagua, Ahei tamiu nina na asu pa nina kau ke kutu ta na *gi*lu, me ke mua mina *go*ra datoa ta na Bo*ni* ni aheahe? 6 Mara mua ta*no*mana na bosa tugu vania ta na lei totobo ini.

7 Me bosa vavagaha vanira tara holora mai, *aga*ia te rigira tara viligi na puku ni malei koli, *ge* gagua vanira, 8 Ahei ke hologo mai ta na *gou*gonu ni taulagi ke, moko bei vaa sopou *ge*a ta na puku ni malei koli; ke mai *ge*a siki sakai te haba vaa i tamua; 9 ma *ga*ia te hologau mai rogamu ke gagua vanigo, Ko lubatia na malamu vania *ga*ia eni; moko nia maa nimua na keneana na bona sosoko. 10 Mahei ke hologo mai ke, moko vaa sopou soo ta na bona sosoko; me ke mai tua *aga*ia te hologo ke, meke gagua vanigo, Kula, ko galaga mai; vaho kara nigo kikinima tara sopou kolu tamua. 11 Na pukuna ahei ke talunagoa hegena kara talumuria; mahei ke talumuria hegena kara talunagoa.

12 Soko, *ge* bosa vania te holoa mai, me gagua, Ko *ge*hetia na va*na* dani pe nulavi ke, ko bei holora mai na kulamu, pa rana hogomu, pa rana tubumu, pa rana gamua na komukolu tara sodoro*no*; kara bei goi vetena oligo *ge*a, makara kaeka*ge* tamua. 13 Mi ta na *ni*ha ko *ge*he va*na* ke, moko holora mai na tinoni bona, ma rana kubu, ma rana rapobete, ma ra na rorodo. 14 Moko uto vaa igoe; na pukuna te taho tadira kara nia kaeka*ge* tamua; meke kaeka*ge* tamua ta na *ni*ha ra na maemane kara tuguru oli *ga*.

15 Mahei tadira te nia sopou kolu te ro*no*vigi na lei totobo ini *ge* gagua vania, Te uto vaa *ga*ia ke va*na* ta na kinakabu God! 16 *Ge* gagua *ga*ia, Te *go*nia na tabatu siki sakai, *ge* holora mai tara subo. 17 Me sara na bona ni va*na* *ge* vetena nina tinoni *ge*ke tugunigi vanira te holora mai tua, me gagua, Kau mai; tara *go*ni dilai soko tua lei totobo. 18 Ma *ga*ira tara vuni kolu na kaukauli sania. Na diki te bosa vania me gagua, Inau tu pelua tua na kausa, minau ku horu muku rigia; nau tu no*ni*go ko lubatiu tu kaukauli. 19 Ma na keha gua te bosa me gagua, Nau tu pelui tua eha*na*vulu na kau, muku vaa tabotabora; nau tu no*ni*go, ko lubatiu tu kaukauli. 20 Ma sakai gua te bosa me gagua, Nau tu tauna na vaivine, na pukuna eni ku mua ta*no*mana na vaa *ga*. 21 Ma na mane vetena te tutu*gni* vania na Magutuna na lei bosa ini. Ma na puku vale te rutu, me gagua vania na mane vetena, Ko mina moko rugu horu ta na lei loa, mi na lei halautu ni komu, moko nira mai na lei tinoni bona, ma ra na kubu, ma rana lei rapobete, ma rana lei rorodo. 22 Ma na mane vetena te gagua, Magutu, nau tu nigi tua to vetenau nia, ma na bona soo *ig*a mua. 23 Ma na Magutu te bosa vania na mane vetena me gagua, Ko vaa ta na lei halautu, ma ta na lei peo, moko hugutira na hage mai, *ge* meke vonu mugua na vale*gu*. 24 Minau tu gagua vanigau *ga*tu, Taho sakai tadira tu holora mai tua ke nainamia ni*gua* na tabatu eni.

25 Ma na vure te subo tara kokolu tatana; ma *ga*ia te liliu pulohi, me gagua vanira, 26 Ahei ke mai rigiu ke, me ke mua nira sika tamana, ma tinana, ma tauna, ma ra dalena, ma tahina, ma vavinena ke, me utuni, na volana gua ke, me ke mua ta*no*mana ni*gua* na vaovaro*no*. 27 Mahei ke mua gatea nina gai vavala, meke mua saritaoniu ke, meke mua ta*no*mana ni*gua* na vaovaro*no*. 28 Ke liona na kisuana na vale daro siki sakai ke, meke mua diki padala-

ginigi na rono ni vale, te manana na kisu sokoana pe taho? 29 Ge teke talua na berena, meke mua kisu sokoa, ma gaira soko kara rigia kara vuivuni ni batoana, makara gagua, 30 Agaia keri te puku ni kisuana, me mua vuha kisu sokoa! 31 Maia gua, siki vunagi teke rugu horu na veitotogoni ta ruana na vunagi, meke mua diki sopou, meke ganagana kasunia, nina lei tinoni chanavulu na toga vamua ke tuguru punusia agaia te nira mai erua hanavulu na toga. 32 Me taho ke, me hau mua na ruana, meke vetena tua nina mane vetena, meke nonia na tove. 33 Te vaga gua eni, ahei tamiu ke mua tona sanigi nina lei totobo ke, meke mua tanomana nigua na vaovarono. 34 Na tahi te uto; ma na tahi ke bea ke, mivei ke nea na horotiana siki vana? 35 Te mua manana na pari, pa na lololo, ma kara soni kehaa mugua. Ahei te kuliga ke, meke ronovigi nia.

XV.

1 Ma gaira soko na lei Vahikolurono ma rana tanotanodika tara dutuvia ge kara ronovia. 2 Ma gaira na lei Pharise ma na Tarai tara belebele, mara gagua, Agaia eni te lavira na lei tanotanodika, me nira vana kolu.

3 Ma gaia te bosa vavagaha vanira te vaga eni, me gagua, 4 Ahei tamiu te logoi sakai na hanalatu ni sipu, ma sakai tadira ke tagaa ke, meke mua tona sanigi e hiua hanavulu hiua na sipu tana bona aroha, geke vaa kenea keri te tagaa, polo ke vuha topoa? 5 Me topoa tua, ge gate datoa ta na valana, me nia togotogo. 6 Me sara tua i valena, ge holora mai rana lei kulana ma na gana komu kolu, me gagua, Kau togotogo kolu tagua, na pukuna tu topoa tua na sipu te tagaa tagua. 7 Nau tu gagua vanigamu, na togotogo ke vaga eni i kokou, siki tinoni tanotanodika ke tugu lio, i tadira rana maemane hiua hanavulu hiua te taho i tadira kara nia tugu lio.

8 Ma na vaivine gua te logoi hanavulu na rono, ma sakai na rono ke tagaa tatana; ke mua tunia na bulu meke mua hala na valena, meke nia vaivarigohi na keneana, polo ke vuha topoa? 9 Me topoa tua, ge holokolura mai na lei kulana vaivine, ma na gana komu kolu, meke gagua, Kau togotogo kolu tagua, na pukuna tu goi topoa tua na rono te tagaa itagua. 10 Nau tu bosa vanigau gatu, na togotogo te vaga eni ta na matadira nina Taruna vetena God, siki tanotanodika ke tugu lio.

11 Soko ge gagua, Sakai na tinoni erua na dalena tatana. 12 Ma na gari tumuri te bosa vania tamana me gagua. Mama, ko vaheu mai na balu nimua totobo te managu. Ma tamana te sopa tuvalira rogaira nia nina lei totobo. 13 Me mua subo mua na boni, ge vahi kolui nina totobo na gari tumuri, me boiboli vaa ta na komu hau; me vaa tovono sonigi ga lei nina totobo ta na kabu toposo. 14 Ma na lei nina rono soko te luvu parihai tatana, ma na nenere sule te sodora ta na komu keri; ma gaia te vuni ni bona ga. 15 Ma gaia te tona, me kabu nasi tatana sakai na puku komu ta na komu keri; ma gaia te vetena ta na nina hohogo, na kuti bolo ga. 16 Ma gaia te lioni na nigi mahu na paepage na bolo te ganigi; me taho ke vahea. 17 Ma na ganaganana te pulohi mai tatana, ge gagua, Ara niha na mane tamagu te tabara na vana tadira te subo vulera? minau eni tu nia mate na guluva. 18 Ku tuguru nigua muku varigia tamagu, muku vania, Mama, inau tu tanotanodika savua i kokou, mi ta na

matamu igoe: 19 me mua ulagagu ko holo dalea tagua: moko neu va soo ge ku tinoni ni lutu. 20 Ma gaia te tuguru ge vaa rigia tamana. Ma gaia te hau mua, ma tamana te rigia, me arovia, me samalia, me pogotao ta na luana, me noninonia. 21 Ma dalena te gagua vania, Mama, inau tu tanotanodika savua i kokou mi ta na matamu igoe, me mua ulagagu ko holo dalea tagua. 22 Ma tamana te gagua vanira nina mane ni lutu, Kau lavi horua mai na puku ni tivi, makau pulua nia, makau torovaginia na siraku ta na gigirina, ma na suu ta na marevona; 23 ma kau lavi horua mai na dalei kau te korukoru, makau pahea, ma ka nia vana kolu maka togotogo. 24 Na pukuna dalegu eni te mate tua ge goi vola oli, te sivi tua geu goi topoa. Ma gaira soko tara vuivunia na togotogo. 25 Ma na kamanago ta na hoohogo; ma gaia te oli mai, me dutuvia na vale ge ronovia na galevu ma na gavai. 26 Ge holoa mai sakai na nina gari mane, me huatia me gagua, Na hava iloka? 27 Ma gaia te gagua, Na pukuna na hogomu te oli mai tua; ma tamamu te pahea na dalei kau te korukoru, na pukuna te pulohi tatavahale mai tatana. 28 Ma gaia te rutu, me mua liona na hage. Ma tamana te rugu horu me keikeria. 29 Ma gaia te bosa tugu vania tamana, me gagua, Ko rei mai, e subo na niulu tu lutu vanigo, mu mua hovea mua siki pile bosamu; mo mua vaheu mua siki dalei koutu, ge ma na lei kulagu mi nau kai nia togotogo. 30 Ma vaho na dalemu eni te oli mai, te luvuhigi tua nimua na lei totobo tadira na lei rebi, geo vaho pahea na dalei kau te korukoru. 31 Ge gagua vania, Dale! to gahago haia tagua, ma nigua lei totobo soko a nimua tua; 32 migita ka nia togotogo maka nia sunisuni; na pukuna a hogomu eni te mate tua, ge goi vola oli, me sivi tua geu goi topoa.

XVI.

1 Ma gaia te bosa vanira nina Vaovarono, Na mane sodorono na mane rigitaoni totobo tatana; mara hurua nia na sonileani lei nina totobo. 2 Ge holoa, me gagua vania, Na hava tu ronovia tamua? ko tugunigi vaniu na totobo to rigitaonigi, na pukuna ko mua tanomana na rigitaonigi ta na niha. 3 Ma na mane rigitaoni te bosa vaovarono me gagua, Na hava ku nea? na magutugu te tiva kehau tana gehegehegu. Ku mua tanomana na geli pari, muku nia maa nigua na noni kolili. 4 Tu pukua tua na totobo ku nea, mi ta na niha tara tiva kehau ta na gehegehegu, ge kara holo panotiu ta na valedira. 5 Ge sopa holora mai tatana anina talukau na magutuna i tadira, me gagua vania na diki, Eniha nina talukau na magutugu itamua? 6 Ge gagua gaia, Sakai na hanalatu na kada ni kokolo. Ge gagua gaia, Ko lavia nimua na vatei gegere ni talukau, moko mina sopou, moko gerea ga e lima hanavulu. 7 Soko ge gagua vania na ruana, Migoe niha na talukau tamua? Ge gagua gaia, Na bosi ni koni sakai na hanalatu. Ge gagua gaia, Ko lavia nimua na vatei gegere talukau, moko gerea ga e alu hanavulu. 8 Ma na magutuna te holoutoa na mane rigitaoni pegopego te gehegehe manaha; na pukuna gaira na dalei maramana eni tara manamanaha vaa ta na vatadira i tadira na dalei marara. 9 Minau tu gagua vanigau gatu, Kau lolo kula tadira ta na Mamoni tanohahi; migau kau hahi ke, kara holopanotigau ta na lei vale kasila. 10 Ahei ke maemane ta na totobo pile kikia ke, ma gaia ke maemane gua ta na totobo sule. Ma-

hei ke tanohahi ta na totobo pile kikia ke, ma gaia ke tanohahi gua ta na totobo sule. 11 Migau kau mua mabo ta na Mamoni tanohahi ke, mahei ke varava vuvunamiu ge ke lubatia vanigamu na puku ni totobo? 12 Migau tau mua nigi pipo ta nina totobo na keha ke, mahei ke lubatia vanigamu animiu? 13 Taho siki sakai ko lutu pape vanira erua na Magutu; agaia ke nia sika sakai, meke dolovia ruana; ke kabu nasi ta sakai, meke kochorua gua ruana. Igau kau mua lutu pape rovanira God ma Mamoni.

14 Ma rana Pharise tara lio ni rono tara ronovigi raini, mara batobatoa. 15 Ma gaia te gagua vanira, Igamu tau dete maemanegamu hegemiu ta na matadira na lei tinoni, ma God te pukua na lokamiu. Na totobo tara ganagana mavai lei tinoni, te tabuna God. 16 Na Ronorono vetena maia na lei porovete te sara ta John; ta na bonina gaia te vuivuni mai na tuguniana na Ronorono uto ta na nina kinakabu God, ma na lei tinoni tara huhugu hage soo i lokana. 17 Me malumu vaa na tagaana na parako ma na pari ta na pilena na gegere ta na Ronorono ni vetena ke padi ga. 18 Ahei ke sania tauna, meke lavia na keha ke, ma gaia te nelenele: mahei gua te lavia na vaivine na mane keha te sania ke, te nelenele.

19 Ma sakai na mane sodorono ga te nia pupulu na tivi te sisi te denideni, ma na tivi pura te malebo; me te nigi mahu na puku ni vana ta na lei boni soko. 20 Ma na tinoni bona ga na ahana Lasarusi, tara talua ga ta na bebetena te ila soko na hulina. 21 Me liona nia mahu na pilei vana te kutu horu ta nina bela ni vana na mane sodorono; ma na lei kau tara mai napinapia na ilana. 22 Ma na tinoni bona te mate; ma rana lei Taruna vetena tara sake galagaa ta na luhuna Abarahama. Ma na mane sodorono gua te mate, mara tavugia. 23 Mi Betidalo te toroa ga na vahagi, ge rei tada me rigia Abarahama i halahau, ma Lasarusi ta na luhuna. 24 Ge gaegahe, me gagua, Mama Abarahama, ko aroviu, moko vetena mai a Lasarusi meke lumia na kou ni gigirina ta na beti, meke mai bihilia nia vaa na lapigu, te toro nanatau na vahagi ta na lake eni. 25 Ma Abarahama te gagua, Dale, ko ganagana olia to logoi tua nimua na lei totobo uto to vola, ma Lasarusi gua na totobo dika; mi taeni te vatogoluvua gaia, me torogo igoe. 26 Maia gua, i gobuda na boboko sule te pilu tua, ge rahei tamami takara liona na soga halavu varigigau ke, makara mua tanomana; marahei gua i tamiu kara mua tanomana gua na soga halavu mai tamami. 27 Ma gaia te gagua, Mama, inau tu nonigo, ko vetena vaa ta na valena tamagu. 28 Ara lima hogogu iga, meke tuguni tatea vanira, ge kara bei mai ta na vatei totoro iani. 29 Ge gagua Abarahama, A Mosesi ma rana lei porovete i tadira tua, gaira kara ronovira. 30 Ge goi gagua gaia, Taho Mama Abarahama, ma ge sakai tadira tara mate tua teke vaa rigira ke, magaira kara tugu lio. 31 Ma gaia te bosa vania me gagua, Ge kara mua ronovira Mosesi ma rana lei porovete ke, kara mua ronovia sakai tadira tara mato tua ke tuguru oli.

XVII.

1 Ma gaia te bosa vanira nina Vaovarono, Na vatei kabalagi ke sivuraga sugua; me vatei aroviana agaia te pukulagi mai tatana. 2 E uto vaa kara pitia na vatu ta na luana, ma kara vaa sonia ta na horara, ke bei kabalaginia sakai tadira na lei gari pile ini. 3 Kau lavia na laga-

miu : a hogomu ke tanohahi ke, moko pasaa ; meke tugu lio ke, moko talu kehai na paluna. 4 Meke vitu na tanohahiamu ta sakai na boni ke, meke vitu na tuguru ni maiana tamua ke, meke gagua, Nau tu tugu lio, ko talu kehai na paluna.

5 Ma rana Mane vetena tara vania, Ko hanai nimami na talutuni. 6 Ma Lord te gagua, na talutuni tamiu te vaga na vuavua ni sinapi ke, migau kau gagua vania na gai eni, Ko tavuti, moko vaa totolo ta na horara ; ma gaia ke ronovigau. 7 Mahei tamiu te logoa na mane ni lutu, te ivu pe te vatoga sipu, me butu mai ta na legai, me ke gagua, Ko hage mai moko sopou horu. 8 Ma gaia ke mua gagua vania, Ko goni dilaa na gagua na vana, moko pitia na gobumu, moko gehegehe vaniu, ge ku vana muku inu ; vaho ge ko vana gamua moko inu ? 9 Agaia ke bosa utoa na mane ni lutu keri, na pukuna te gonigi ne lei totobo te vetenaa nia ? Taho. 10 Te vaga gua eni tua igau tau nei tua na totobo te vetenagamu nia, ge kau gagua, Igami na lei tinoni tai vana luvu vamua, igai tai kaliti vamua na totobo to vetenagai nia.

11 Mi ta na tonana i Jerusalema agaia te liu potai Samaria mi Galilea. 12 Ma gaia te rugu hage ta sakai na buto ni komu, ara hanavulu na tinoni tara ila tara topoa, mara tuguru hauvia, 13 mara gaegahe, mara gagua, Jesus Tarai ! ko arovigai ! 14 Ma gaia te rigira, ge gagua vanira, Kau tona, makau tatei na hulimiu vanira na Mane Sukagi. Mi ta na tonadira tara marabu ga. 15 Ma sakai tadira te rigia te mavo tua, ge pulohi, me bosa sule, me holohabaa God ; 16 me mai kutu horu ta na tuana, me holoutoa ; ma gaia na Samaria. 17 Ma Jesus te gagua, Ara mua hanavulu tara marabu oli ? me hiua, ivei gaira ? 18 Tu mua rigi matadira tara pulohi mai na holohabaana God, ma gaia vamua na sinogs eni. 19 Soko ge gagua vania, Tuguru, moko tona, nimua na talutuni te vavolago.

20 Ma rana Pharise tara huatia nia na nina kinakabu God eniha vaho ke mai ? Me bosa tugu vanira me gagua, Nina kinakabu God te mua mai ma na vure kara totolaa. 21 Ma kara mua gagua, Ko rei mai, aeni ; pa kara gagua, Ko rigia vaa, keri ; ma nina kinakabu God ta na lokamiu.

22 Ma gaia te gagua vanira nina Vaovarono, me gagua, Na lei boni ke mai ta na niha, ma kau liona nanata na rigiana sakai na bonina na Dalei tinoni, makau mua rigia. 23 Ma kara gagua vanigau, Kau rigia eni ; pa kara gagua, Kau rigia keri ; makau bei tona keha, makau bei saritaonira. 24 Me te vaga na viti te vilavila taligu levuna na parako, ke vaga keri na Dalei tinoni ta na bonina. 25 Ke diki vadanitailigi na lei vatei totoro te subo, ma na vata eni kara hovea. 26 Me te vaga ta na bonina Noa i dania, ke vaga gua keri ta na lei bonina na Dalei tinoni ta na niha. 27 Agaira tara vana soo, mara inu, mara lavigi na vaivine, mara taudira na mane, polo te vuha poso na boni keri a Noa te hagelia na vaka ; ge mai na kada me matera soko. 28 Maia gua ta na bonina Loti, agaira tara vana, mara inu, mara pelupelu, mara hunuhunulu, mara vade, mara kisu vale ; 29 ma ta na boni keri a Loti te tona sania Sodoma, na lake maia na poipoi te simisimi mai ikokou, ge vaa matera soko. 30 Ke gagua ga keri ta na boni vagana na Dalei tinoni ke tate mai lokana. 31 Mi ta na boni keri ahei ke gahaa vuvuna ni vale ke, ma nina lei totobo iloka ni vale, ke bei goi vaa horu ni laviani : mahei te ga-

haa ta na hoohogo ke, ke bei goi pulohi. 32 Kau ganagana olia tauna Loti. 33 Ahei ke kenea na volana ke, ke nia tagaa ; mahei ke nia tagaa ke, ke vavolaa. 34 Nau tu gagua vanigau, Ta na boni eni erua na mane koro koli ta sakai na malei gime ; makara hola kehaa sakai, makara sania ga na ruana. 35 Me rua na vaivine koro gigiri koukolu ; mahara hola kehaa sakai, makara sania ga na ruana. 36 Me rua na mane gua ta na hoohogo ; makara hola kehaa sakai, makara sania ge na ruana. 37 Ma gaira tara gagua, Ivei, Lord ? Ge gagua vanira, Ivei te pipili na huli ke, tara vaa kokolu ga na lei manukaina.

XVIII.

1 Ma gaia te bosa vavagaha vanira, me gagua, na lei tinoni kara kokoeliulivuti haia, makara bei nia lugu, ge gagua, 2 Ta sakai na komu te gahaa ga na mane dete, me mua nia kikinima God, me mua nira maa na tinoni. 3 Mi ta na komu keri te gahaa gua ga na matesasani, ma gaia te vaa rigia me vania, Ko dete mabou tatana te huruu. 4 Mi te na vuivuni te mua liona. Me soko ge bosa vaovarono me gagua, Tu mua nia kikinima God, mu mua nia maa na tinoni ; 5 ma na matesasani eni te niu mala ta na bule vaho ku dete maboa, ke bei mai haia me ke bei niu gigirou gea. 6 Soko, ge gagua a Lord, Kau ronovia na hava te bosa na mane dete tanohahi. 7 Ma God ke mua mina dete mabora nina tinoni te vilira tua, tara gaegahe haia ta na lei boni ma na dani, te pitura hai me lio dolo vanira ? 8 Inau tu gagua vanigau gatu, agaia ke mina dete mabora. Ma na Dalei tinoni ke horu mai ta na niha, ke rigia siki taluutuni pe taho ta na maramana ?

9 Ma gaia te bosa vavagaha vanira gaira tara ganaganara hegedira tara lio kikinima, mara koehorura tara keha. 10 Erua na tinoni toro dato ta na Bebete te tabu na vaa kokoeliulivuti, sakai na Pharise, ma na ruana na Vahikolurono. 11 Ma na Pharise te tuguru, me kokoeliulivuti vaovarono, me gagua, God, inau tu holoutogo, inau tu mua vagara na lei tinoni keha, tara sagu, mara dete hahihahi, mara tanodika, mu mua vagaa na Vahikolurono eni. 12 Inau tu talukauu hegegu erua na boni ni uiki : mu nigi vehei lee na hanavuluni ta nigua na lei totobo. 13 Ma na Vahikolurono te tuguru hau, me mua liona gua na rei tada i kokou ; me tupia vamua na garona, me gagua, God, ko aroviu inau na tanotanodika. 14 Inau tu gagua vanigau, Na tinoni eni te pulohi ta na valena te vaga na tinoni tara dete maemanea ; ma na Pharise te taho. Na pukuna ahei te talusulea hegena kara talupilea ; mahei te talupilea hegena, kara talusulea.

15 Ma gaira tara nira mai na lei meomeo vania, geke tabera ; ma rana Vaovarono tara pasara. 16 Ma Jesus te holora na meomeo mai tatana, me vanira gaira, Kau lubatira na lei gari pile gekara mai tagua, makau bei hovera ; na pukuna na kinakabuna God tadira te vagara. 17 E utuni inau tu bosa vanigamu, Ahei ke mua lavipanotia na kinakabuna God te vaga na meomeo ke, meke mua tanomana na hage ilokana.

18 Ma sakai na vunagi te huatia, me gagua vania, Tarai uto, na hava ku gonia, geku logoa na maurihali ? 19 Ma Jesus te gagua vania, Egua geo holou nia na uto ? Taho gua siki sakai te uto, ma sakai vamua, God. 20 O pukui na lei ronorono ni vetena ? te gagua, Ko bei tanodika, moko bei labutabo, moko bei gito, moko bei vuhavuha, ko talumavara

tamamu ma tinamu. 21 *Ge* gagua *gaia*, Inau tu *pa*notigi tua ta na *gari*manca*gu* mai na lei totobo kiri. 22 Ma Jesus te ro*no*vigi na lei bosa kiri, *ge* gagua vania, Ma sakai gua na totobo te taho mua ; ko hunului lei nimua na totobo, moko sopa tuvaligi vanira na lei tinoni bona ; moko logoa na puku ni totobo i kokou ; moko mai, moko taoniu. 23 Ma *gaia* te ro*no*vigi na lei bosa ini, *ge* dika lio *nana*ta : na pukuna a*gaia* na sodoro*no*. 24 Ma Jesus te rigia te dika lio *nana*ta, *ge* gagua, E vahola lee na hageana na mane sodoro*no* ta nina kinakabu God ! 25 E malumu vania na kamelu na sulupaana ta na potana na nilo, na vaa hageana na mane sodoro*no* ta nina kinakabu God. 26 Mara ro*no*via *ge*ra gagua, Ahei ke ta*no*mana na vola ? 27 *Ge* gagua *gaia*, Na lei totobo ke mua nigi ta*no*mana na tinoni, ma God sugua ke nigi ta*no*mana. 28 Ma Peter te bosa vania me gagua, Ko rei mai, igai tai sanigi lei nimami na totobo mai saritaonigo. 29 Ma *gaia* te gagua vanira, E utuni inau tu bosa vanigau, Taho sakai ke sania na valena, pa tamana, pa hogona, pa tauna, pa ra na dalena, na pukuna nina kinakabu God, 30 me ke mua tabe suboa ta na vola eni, mi ta na maramana *ga* na maurihali.

31 Soko *ge* vili kehara ara hana-vulu me sara e rua, *ge* gagua vanira, Kau rei mai, igita ka galaga i Jerusalema, ma na lei totobo tara *ge*rei tua na lei porovete ta na Dalei tinoni ke kalei soko. 32 A*gaira* kara lubatira vanira na voo, ma kara batobatoa, ma kara nia sika, ma kara a*nusu* ivuvu*nana* ; 33 ma kara ramusia, *ge*kara vaa matea, mi ta na toluni na bo*ni* vaho *ge*ke tuguru oli mai. 34 Ma *gaira* tara mua manahani na lei totobo ini, ma na bosa keri te polo vanira, ma *gaira* tara mua pukui mua na lei totobo te tugunigi vanira.

35 Ma *gaia* te dutuvia tua Jeriko ; ma na rorodo *ga* te sopou ta na liligi ni hala, me no*ni* ro*no*. 36 Me ro*no*via na vure te tona haliu, *ge* huatira me gagua, Na hava te gagua ? 37 Ma *gaira* tara tu'ugunu vania, A Jesus na Nasareta te tona haliu. 38 Ma *gaia* te *nana*raha sule me gagua, Jesus, Dalena Davidi, ko aroviu. 39 Ma *gaira* tara gide tara pasaa, *ge*ke todore ; me hau vaa, me bosa la*ga* vaa tana vuivuni, me gagua, Dalena Davidi ! ko aroviu. 40 Ma Jesus te tuguru me vetenara nia na laviana mai. Me dutuvia tua *ge* huatia Jesus, 41 me gagua, Na totobo hava to liona ku nea vanigo ? Ma *gaia* te gagua, Lord, tu ha*ga* reirei oli gua. 42 Ma Jesus te vania, Ko reirei oli gua ; nimua na talutuni te vavolago. 43 Ma *gaia* te mina reirei oli gua, me taonia *gaia*, me holoutoa God ; ma na vure soko tara rigia mara bosa utoa God.

XIX.

1 Ma *gaia* te hage, me tona haliu Jeriko. 2 Mo ko rigia, na tinoni tara holoa nia na ahana a' Sakeusi, a*gaia* na puku ni Vahikolu*rono*, ma *gaia* te sodoro*no*. 3 Te ha*ga* rigia Jesus ivei te vaga ; me mua ta*no*mana na pukuna na vure, *gaia* te kukulu. 4 Ma *gaia* te vaa sama utuhia i nagona, me sei ta na gai *ge*ke rigia, na pukuna *gaia* ke liu *ga*. 5 Ma Jesus te sara tua ta na bona keri *ge* rei tada, me rigia, *ge* vania, Sakeusi, ko mina horu mai, na pukuna inau ku gahau *ge*gua ta na valemu. 6 Ma *gaia* te mina horu, me lavi to*gotogoa*. 7 Ma *gaira* soko tara rigia, *gera* nia veivaevarei, mara gagua, Te va kabu tatana te ta*no*ta*no*dika. 8 Ma Sakeusi te tuguru me gagua vania Lord, Ko rigia Lord, na levu ni

nigua na totobo tu vahera na lei tinoni bona; minau tu talukamai vania siki sakai ke, me vati na tuguani. 9 Ma Jesus te vania, Gegua na vola te sara ta na vale eni, ma gaia gua dalena Abarahama. 10 Na pukuna na Dalei tinoni te mai geke kenea meke vola na totobo te tagaa tua.

11 Ma gaira tara ronovigi raini, ge hanaa nina bosa nia na bosa vavagaha; na pukuna te dutuvia tua Jerusalema, ma gaira tara ganagana anina kinakabu God ke mina tate mai. 12 Ge gagua, Sakai na Vunagi te tona ta na komu keha, te haga vaa lavia na kinakabu, geke pulohi mai. 13 Ge holora mai nina mane ni lutu ara hanavulu, ge sopa vahera e hanavulu na pauna; ge gagua vanira, Kau nigi gehegehe raini polo ku vuha oli mai. 14 Ma gaira na gana komu kolu tara nia sika, mara vetenara na mane vetena na tumuriana, ge kara gagua, Igai tai mua liona na tinoni eni ke vunagimami. 15 Ma gaia te vaa lavi sokoa na kinakabu, ge oli mai, me vetenara gekara holora mai nina mane ni lutu, te vahera tua na rono, geke sopa rigigi na hava tara sodoi ga tara gehegehe. 16 Ma na diki te mai rigia, me gagua, Lord, nimua na pauna te goi poposoni tua, me godo tua e hanavulu na panua. 17 Ma gaia te gagua, Na tinoni uto igoe, to lagalaga uto. Na pukuna to maemane ta na totobo pilo kikia, ko vunagi ni e hanavulu na komu. 18 Soko ge mai rigia na ruana, me gagua vania, Lord, nimua na pauna te goi poposoni mai, me godo tua e lima na pauna. 19 Ma gaia te goi gagua vania gua, Igoe gua, ko haba ta na komu e lima. 20 Ma sakai gua te mai, me gagua, Lord, ko rei mai, aeni nimua na pauna, te gahaa haia tagua ta na tivi ni kaikari. 21 Na pukuna inau tu matagunigo to mua dolo, to lavi galagaa na totobo to mua diki talu horua, mo to geligi na totobo to mua diki vadei. 22 Ma gaia te gagua, Ta na manamu ku detego, na tinoni dika; o pukuu sugua tu mua dolo tu lavi galagaa na totobo tu mua talu horua tua, mutu geligi na totobo tu mua diki vadei. 23 Megua geo mua talua nigua na rono ta na vale ni rono? muku pulohi mai, vaho geku hola oligi, ma na rono te au gua. 24 Soko ge vanira tara tuguru taligutia, Kau hola kehaa na pauna tatana, makau vahea te logoi tua e hanavulu na pauna. 25 Ma gaira tara gagua vania, Lord, a gaia te logoi tua e hanavulu na pauna, ra vania. 26 Ge vanira, Inau tu gagua vanigau, kara savunigi vania te lologo tua, mahei te mua lologo, kara hola kehaa tatana na totobo te logoa. 27 Ma gaira na gagua na kana, tara mua liogu ku vunagidira, kau nira mai makau labu matera ta na matagu.

28 Me bosa soko raini, ge tona haliu, te dato i Jerusalema.

29 Me te dutuvia tua Betevage mi Betania, ta na gotu na ahana Oliveti, ge vetenara e rua nina Vaovarono, 30 mo vanira, Koro vaa ta na komu te paleva mai, mo koro rigitopoa ga na dalei asu tara piti dilaa tua, taho mua na tinoni te sopou vuvunana; koro togia, mokoro lavia mai. 31 Me ke huatigau siki sakai meke gagua ke, Egua gero mai togia? koro bosa vania te vaga eni, A Lord te liona. 32 Ma rogaira na mane vetena toro tona, moro rigia te vagi te bosai vanira. 33 Mi ta na togiana na dale asu, tara logo tara gagua vanira, Egua gero mai togia na dalei asu? 34 Gero gagua, A Lord te liona. 35 Ma rogaira toro nia tona na dalei asu vania Jesus; moro haraa nia rodidira na tivi, gero sopoulaginia Jesus vuvunana. 36 Me tona haliu,

magaira tara vorahaginigi didira na tivi punisia na halautu. 37 Me dutu ni sugihoru ta na gotu ni Oliveti, na lei Vaovarono soko tara vuivunia na togotogo, mara gaegahe, mara bosautoa God, na pukuna na lei butuli tara rigigi tua; 38 gera gagua, Holoutoa na Haba te mai ta na ahana Lord! na mabo ta na parako, ma na marara ni kokou. 39 Ma na balu Pharise ta na vure tara gagua vania, Tarai, ko hovera nimua na Vaovarono. 40 Ma gaia te vanira, me gagua, Inau tu gagua vanigau, ta kara todore raini, ma na lei vatu kara ninili dato.

41 Me dutu tua ge rigia na komu, ge tanihia, 42 me gagua, Ge toko pukui igoe, ta na bonimu eni, na lei totobo te manana na maboamu! mi taeni tara poloi ta na matamu. 43 Na pukuna na lei boni ke poso mai ta na niha tamua, na lei levunimate kara gelia na gilu punisigo, makara utu taligutigo, ma kara pilu punisigo, 44 ma kara durakego maia rana dalemu ilokamu, ma kara mua lubatia siki vatu vuvuna ni vatu ilokamu; na pukuna to mua pukua na bonimu tu mai sodogo ga ilokana.

45 Ma gaia te vaa hage ta na bebete te tabu, me vunia na guru horuadira tara pelupelu mara hunuhunulu ilokana. 46 Ge gagua vanira, Te gerea tua te gagua, Na valegu na vale ni kokoeliulivuti, mau nea nia na vatu luma ni gito.

47 Ma gaia te tarai ta na lei dani ta na bebete te tabu. Ma gaira na puku ni sukagi, mara na tarai, maia tara haba ta na vure tara kenea na mateana. 48 Mara mua pukua na totobo kara nea; na pukuna na vure soko tara sakuria na bosana, tara ronovia.

XX.

1 Me sakeragi ta na balu boni, agaia te taraira na vure ta na Bebete te tabu, te tugunia vanira na Ronorono uto; ma gaira na puku ni sukagi ma rana tarai, ma rana lei tonikama, tara sodoa; 2 mara gagua vania, Ko tugunia vanigai ivei te vaga na mana to nei nia na lei totobo ini, ma hei te vahego na mana keri? 3 Ge bosa tugu vanira me gagua, Minau gua ku huatigau nia sakai na bosa, kau tugunia vaniu. 4 Na nina vulitabu John te mai ikokou, pi ta na tinoni? 5 Ma gaira tara vei ronorono hegedira, mara gagua, Ka gagua ke, Ikokou, ma gaia ke gagua, Megua gau mua talutunia? 6 Ma ka gagua ke, Ta na tinoni, ma na vure soko kara peta mategita, agaira soko tara talutunia a John na porovete. 7 Ma gaira tara vuha gagua vania, Igai tai mua pukua ivei te butu mai. 8 Ma Jesus te gagua vanira, Minau gua ku mua tugunia vanigau ivei te vaga na mana tu nei nia na lei totobo ini.

9 Soko ge vuni ni bosa vanira na vure na bosa vavagaha eni, me gagua, Sakai na mane te subaa na legai ni vaini, me lubatia vanira gua rana mane ni lutu, ge kabu hau ta na komu keha. 10 Mi ta na mena ni vana vaho ge vetena vanira nina tinoni, ge kara vahea na balu vavana ta na legai ni vaini. Ma gaira na mane ni lutu tara ramusia, mara vetena keha lea. 11 Ma gaia gua te vetena na dolana, ma gaira tara ramusia, mara tupia mara vetena keha lea. 12 Soko ge goi vetena dolana gua e toluni na tinoni; ma gaira tara labu paea, mara tiba horua. 13 Ge gagua na puku legai ni vaini, Na hava ku kabaria? Nau ku vetena dalegu tu pabea, kara nia kikinima sogea kara rigia. 14 Ma gaira na vure ni lutu tara rigia, gera vei ronorono mara gagua, Aeni na vaivarina; ka matea, ge ka logo tugua na legai. 15 Gera tiba horua ta na legai, mara matea. Ma na hava ke kabaria vanira gaia

te logo legai? 16 Gaia ke mai, meke durake sokora na vure ni lutu keri, geke lubatia vanira tara keha na legai ni vaini. Ma gaira tara ronovia, gera gagua, Ke sania te vaga keri. 17 Soko ge vaevanera, me gagua, Ma na hava eni te gerea idania te vaga eni, Na vatu agaira tara kisu vale tara hovea, ke puku ta na piu ni vale? 18 Ahei ke kutu ta na vatu keri ke labuhagi sodusodua, me ke kutu vuvunana siki sakai ke, ke pisali paruhaa.

19 Mi ta na bona ni boni keri rana puku ni sukagi, ma rana lei tarai tara kenea na lotiana, mara matagunia na vure; na pukuna gaira tara pukua agaia te bosa na bosa vavagaha eni me kalera. 20 Ma gaira tara polunia mara vetenara takara vatogaa kikokiko, tara maemane, gekara lavia na bosana, gekara hurua makara lubatia vania na Kavana. 21 Ma gaira tara huatia, mara gagua, Tarai, igami tai pukugo to bosa maia to tarai maemane, to mua lavi taboa na matana hei, maia to tuguni utunia na halautuna God. 22 Te manana na vetena ka sosoni vania Kaisari, pe taho? 23 Ma gaia te pukua didira na sualiliu, ge gagua vanira, Egua gau pegou? 24 Kau tatea mai na rono. Ahei na titinonina ma na gegerena te gahaa ga? Gera gagua, A Kaisari. 25 Ge gagua gaia, Kau vahe pulohia Kaisari nina totobo a Kaisari, ma vania God nina totobo God. 26 Ma gaira tara mua tanomana na holoana na bosana ta na matadira na vure, ma gaira tara nia hare nia na bosa tugu, mara todore vaovarono.

27 Gera mai tatana na balu Saduke, gaira tara gagua na tuguru oli te taho, mara gagua, 28 Tarai, a Mosesi te gerea vanigita idania me gagua, gea tugana hei ke mate ke, ma tauna te gahaa soo, meke taho na dalena ke, ma tahina ke lavia na vaivine, ge ke vahua na gari vania tugana. 29 Ra na lei tamatahi ara vitu, na kamanago te taulagi, me mate, me taho dalena. 30 Ma na ruana te goi lavia na vaivine, ma gaia te mate gua, me taho gua dalena. 31 Me toluni te goi lavia; ma gaira soko ra vitu te vaga keri; mara mua mate sania daledira, tara mate soko. 32 Me soko gaia na vaivine te mate. 33 Mi ta na tuguru oli ta na niha ahei ke tauna tadira? agaira vitu tara tauna. 34 Ma Jesus te bosa tugu vanira, me gagua, Na dalei maramana iani tara lavi vaivine, mara taudira na mane; 35 marahei te ke detera tara manana na saraviana na maramana ga, maia na tuguru oli tadira tara mate, kara mua lavi vaivine makara mua taudira na mane. 36 Na pukuna agaira kara mua mate gua, tara vagara na Taruna vetena; mara na dalena God, na pukuna gaira rana dalei tuguru oli. 37 Ma Mosesi gua te tuguni tatea gaira tara mate tua kara tuguru oli gua, ta na bona ni karukaili; te holoa nia Lord God Abrahama, maia God Isaaka, maia God Jakobo. 38 Na mua didira God tara mate, ma gaira vamua tara vola. Na lei tinoni soko tara vola tatana. 39 Ma na balu Tarai tara bosa tugu mara gagua vania, Tarai, igoe to bosa uto. 40 Ma gaira tara matagunia na huatiana nia gua siki totobo.

41 Soko ge huatira me gagua, Egua gera bosa a Christ dalena Davidi? 42 Ma gaia a Davidi te gagua ta na gegere ni line, A Lord te gagua vania Lord inau, me gagua, Ko sopou ta na madologu, 43 polo ku vuha talu horura na gamua na kaua nia na vatei tuturi ni tuamu. 44 Ma Davidi te holoa gaia nia Lord, mivei ke nia tanomana dalena.

45 Ma na vure soko tara ronovia,

ge gagua vanira na Vaovaro*no* me gagua, 46 Kau rigitaonigau hegemiu tadira rana Tarai tara liona na nigi tona olioli na lei tivi daro, maia tara lioni na to*na*gi ta na lei malei sabiri, ma na lei puku ni malei sopou ta na lei Vale ni sonikolu, ma na puku ni male gime ta na lei va*na* sule ; 47 mara vaa va*na* luvu na valedira na matesasani, mara kokoeliulivuti hau me hau na pukuna na kiko. Ma *ga*ira kara tabe vulea na dete ta na *ni*ha.

XXI.

1 Ma *ga*ia te rei tada me rigira na mane sodoro*no* tara vaa soni horui didira na hevei lee ta na malei soni ro*no*. 2 *Ge* rigia sakai na matesasani te bona te vaa soni horua *ga* e rua na pile ro*no* ; 3 me gagua, E utuni inau tu bosa vanigau, na matesasani te bona eni te sosoni vulera soko. 4 Na pukuna a*ga*ira soko tara sosoni ro*no* te au, tara hea lea God ; ma *ga*ia te bona te soni sokoa na totobo ke nia vola *ga*.

5 Ma na balu tara bosa na Bebete te tabu tara va*gu*va*gu*a nia na lei puku ni vatu maia na lei vatei sonihalavu, me gagua a*ga*ia, 6 Na lei totobo ini tau rigigi, na lei bo*ni* ke mai kara mua lubatia siki vatu vuvu*na*na siki vatu, kara mua durakea. 7 Ma *ga*ira tara huatia mara gagua, Tarai, ke gua niga vaho *ge*ke kalei na lei totobo ini? ma na hava na vaugilala na lei totobo ini te dutu tua? 8 *Ge* gagua, Kau lavia na la*ga*miu kara bei kikogau ; na puku-na kara subo kara mai ta na aha*gu* ma kara gagua, Inau a*ga*ia, maia, Te dutu mai tua na bo*ni*. Kau bei saritaonira. 9 Mi ta na *ni*ha igau kau ro*no*via na veitotogoni, maia na kisu mate, kau bei marate ; ke diki sivuraga mai rakiri, ma na sosoko ke mua mina sara.

10 Soko *ge* gagua vanira, Sakai na taba ni vure ke tuguru pu*nu*sia na taba ni vure keha, ma na kinakabu vania sakai na kinakabu : 11 ma na lei anu ke sule ta na balu komu, na lei *ne*nere, ma na lei vahagi ni mavitu, ma na lei totobo te mamataguga, ma na lei vaugilala sule ta na parako. 12 Ma ta na lei totobo ini te mua sara mua, kara lotigau ma kara nigau gigirou, ma kara lubatigau vanira ta na lei vale ni Sonikolu, mi ta na lei vale ni pipiti, ma kara *go*ragau vaa ta na matadira na lei Vunagi ma rana lei Haba, na pukuna na aha*gu*. 13 Na vatei talu vatoga vanigau. 14 Kau talua ta na kutumiu, ma kau sania na diki ganaganaa ivei kau nea na bosa tugu vanira. 15 Na pukuna inau ku vahegau na ma*na* maia na manaha, rana lei levu ni mate kara mua ta*no*mana na bosa pu*ni*siana ma na huruana. 16 Ma rana tamamiu ma rana hogomiu, ma rana tubumiu, ma rana kulamiu kara perogau, ma kara matera na balu tamiu. 17 Ma na vure soko kara nigau sika na pukuna na aha*gu*. 18 Ma sakai na vuvulu ta na ulumiu ke mua ta*no*mana na tagaana. 19 Mi ta na nimiu na vada*ni*tai kau pa*no*tia *ga* na volamiu.

20 Ta na *ni*ha kau rigira rana mate kara tona pu*ni*sia i Jerusalema, *ge*kau pukua te dutu mai tua na ohu itatana. 21 Ta na bona keri arahei tara kabu i Judua kara gogo ta na lei gotu ; ma rahei tara kabu i lokana kara ruguhoru sania, ma rahei tara kabu ta na hoohogo kara bei ruguhage i lokana. 22 Na pukuna aini na lei bo*ni* ni lavi tugu, ma na lei totobo soko tara *ge*rei tua ke poso ilokana. 23 Me vatei aroviadira tara bohe, maia na meomeo ta na susu tadira ta na lei bo*ni* kiri ; na pukuna na dika lio te sule ke gahaa ta na maramana, ma na rutu ta na vure

eni. 24 Ma kara kutu nia na mana ni isi, ma gaira kara sagura ta na lei vure soko ; ma na levu ni mate ke turi laukusa Jerusalema, polo ke vuha poso na bonidira na Voo. 25 Ma na vaugilala ta na aho, mi ta na vula, mi ta na lei veitugu, mi ta na pari na ponolio ke parara na lei vure, me ke nigi Jogohare na liodira, ma na horara ma na tahi ke tagumu. 26 Ma na liodira na tinoni ke hugahuga poto, na pukuna na matagu, ma na pituani na lei totobo ke toña punisia na maramana ; ma na lei totobo tara laga i kokou kara anuanu. 27 Me vaho gekara rigia na Dalei tinoni te nia mai na mana ma na rarana sule ta na parako. 28 Mi ta na niha ke poso mai na lei totobo kiri, kau rei tada, makau gatei na ulumiu, na pukuna te dutu mai tua animiu na huioli.

29 Soko, ge bosa vavagaha vanira me gagua, Kau rigia na *vigi* ma na lei gai te subo. 30 Ta na niha takara pururu ke, migau tau rigia mau pukua hegemiu na niulu tina te dutu mai tua. 31 Te vaga gua eni, igau kau rigia na lei totobo ini ke nei ke, gekau pukua te dutu mai tua na kinakabuna God. 32 E utuni inau tu bosa vanigamu, na vavata eni ke mua tanomana na pisu meke poso tua na lei totobo ini. 33 Na parako ma na pari ke pisu sugua, ma na lei bosagu ke mua tanomana na pisu.

34 Kau rigitaonigau hegemiu ke bei mavatigi na tobamiu na vana maumahu ma na inu bulebule, maia na lei totobo te puipunisi soko ta na vola eni, ma na boni keri ke ribehaginigau gea te vaga na tenediu. 35 Ke gagua ga keri na sogaviadira tara gahara ta na maramana taligu. 36 Makau dai ga, makau kokoeliulivuti ta na lei bona soko, ge kau kaekage gekau ruguhoru tatavahale ta na lei totobo ini teke mai ta na niha, ma gekau tuguru ta na matana na Dalei tinoni.

37 Mi ta na lei dani te taraira ta na Bebete te tabu ; mi ta na lei boni ke ruguhoru me gahaa ta na gotu tara holoa nia a Oliveti. 38 Ma na vure soko tara soga labota gekara vaa ronohia ta na Bebete te tabu.

XXII.

1 Ma na gougonu ni bread gulu te dutu, na ahana na Lovovule. 2 Ma rana puku ni sukagi, ma ra na tarai tara kenea ivei kara nea na mateana ; na pukuna tara matagunira na vure.

3 Ma Satana te hagevia a Judasi na ruani ahana Isikarioti, agaia sakai tadira na sara erua. 4 Soko ge tona keha me ronorono tadira na puku ni sukagi, maia tara haba, ivei ke nea na peroana vanira. 5 Ma gaira tara nia togo, mara baubahu vania kara vahea na rono. 6 Ma gaia te tala tua, me kenea na bona ke peroa vanira ga, ke hauvira na vure.

7 Ma na boni ni bread gulu te dutu tua, gaira kara labua na Lovovule ilokana. 8 Me vetenara a Peter ma John, me gagua, Koro vaa, mokoro vaa goni dilaa na Lovovule, ge ka gania. 9 Gero gagua, Ivei te liona koro vaa goni dilaa ga? 10 Ma gaia te gagua, Koro rigia, irogau koro vaa sarahage tua ta na komu, ma na tinoni te hunia na popo ni beti ke sodogau ; mokoro saritaonia ta na vale te hage ilokana ; 11 mokoro bosa vania na puku vale mokoro gagua, Na Tarai te gagua vanigo mai, ivei na voki ni sinogo igami na lei nigua na Vaovarono mi nau kai gania ga na Lovovule ? 12 Ma gaia ke tugunia vanigau na voki te sule ikokou, tara hara dilaa tua ; koro goni dilaa ga. 13 Ma rogaira toro tona, moro rigi sodoa te vaga te bosai

vanira tua ; ma rogaira toro goni dilaa ga na Lovovule.

14 Me poso tua na bona ni boni, ge vaa sopou horu, maia rana Mane vetena itatana. 15 Ma gaia te gagua vanira, Inau tu liona nanata na gani koluana tamiu na Lovovule eni inau tu mua vadanitai mua. 16 Na pukuna inau tu bosa vanigau mu gagua, nau ku mua gania gua polo ke vuha kalei ta nina kinakabu God. 17 Me tabea na seu, me bosa utoa, me gagua, Kau tabea eni, ma kau tuvalia vanigamu hegemiu. 18 Na pukuna Inau tu bosa vanigau, Inau ku mua inuvia gua na kokolo ni *vaini* polo ke vuha sara na nina kinakabu God. 19 Soko ge tabea na bread me bosa utoa, ge niti vokaa, ge vahera, me gagua, Aeni na huligu, tu talana na pukuna igamu ; kau nea te vaga eni gekau ganagana oliu nia. 20 Te vaga gua eni, te soko tua na vana, ge tabea na seu me gagua, Na seu eni na baubahu vaolu ta na gabugu, te tave na pukuna igamu. 21 Ma kau rei mai, na limana ke perou ta na malei vana itagua. 22 Me utuni na Dalei tinoni ke vaa tona te vaga te detea tua ; me vatei aroviana agaia ke peroa. 23 Ma gaira tara sopa vuni na keneana itadira, ahei ke nea te vaga eni.

24 Me te vuni na huguhugu tadira, kara ganaganaa ahei tadira te haba. 25 Ge gagua gaia, Rana didira na vunagi na lei vure soko tara haba punisira, ma na tinoni soko tara holora gaira tara haba tadira tara pabera. 26 Migamu kau bei te vaga keri : mahei te sule itamiu ke vagaa na gari, mahei ke vunagi ke vaga na mane ni lutu. 27 Mahei te haba ? agaia te sopou ta na bela ni vana, pa gaia na mane ni gehegehe ? Ma mua gaia te sopou ? Minau ta ua gobumiu te vagau na mane ni gehegehe. 28 Migamu tau kabu haia tagna ta na tobotaboagu ; 29 mi nau tu talua na kinakabu vanigamu te vaga a Tamagu te talua tua vaniu ; 30 gekau vana ma kau inu ta nigua na bela ni vana ta na kinakabugu ma kau sopou ta na lei malei sopou ni vunagi gekau detera e hanavulu me sara e rua na kema ni Israeli. 31 Ma Lord te gagua, Simon, Simon, ko rei mai, a Satana te kenegamu haia, na kavulahamiu te vaga na korn. 32 Minau tu kokoeliulivutigo tua ke bei tagaa gea nimua na talutuni. Mi ta na niha ko tugua na liomu ke, moko patura na lei hogomu. 33 Ge gagua gaia, Inau tu ganagana dila ge koro tona kolu ta na vale pipiti, pi ta na mate. 34 Ge gagua Jesus, Nau tu bosa vanigo Peter, ke mua tani mua na kokoroko gegua, polo ke vuha tolu na niu huguagu to mua pukuu inau.

35 Ma gaia te bosa vanira, me gagua, Nau tu vetenagau gatu na kirisa ni rono, ma na lobo, ma na suu te taho ga, ma na hava tau liona te taho ga tamiu ? Ma gaira tara gagua, Taho. 36 Ge gagua gaia, Mi taeni ahei te logoa na kirisa ni rono, ke holaa, ma na lobo gua ; mahei te taho na isi tatana ke, meke hunulua nina tivi geke pelua nia. 37 Na pukuna inau tu gagua vanigau, na bosa eni tara gereu tua inau ke kaleu, Tara pada kolua nia rana tanotanodika ; ma na lei totobo te managu te kalei sokoi. 38 Soko gera gagua gaira, Lord, ko rigia, e rua na isi raini. Ge gagua gaia, Uto tua.

39 Soko ge ruguhoru me tona te vaga haia ta na gotu Oliveti, ma rana Vaovarono tara saritaonia. 40 Ge sara ta na bona, me gagua vanira, Kau kokoeliulivuti gekau bei vaa gea ta na tabotabo. 41 Ma gaia te sagauvira te vaga ka peta sodoa soo, me tualagi tuturu, ge kokoeliulivuti. 42 Me gagua, Mama, ko liona ke,

moko lavi kehaa na goe eni i tagua ; moko sania te vaga tu liona inau, meke vaga vasoo to liomu igoe. 43 Ma na Taruna vetena te tate vania mai kokou, na patupatuana. 44 Ma na ganagana te galagirigiri, ge nia bareibarei na kokoeliulivuti. Ma na vivikino te vaga na kolukolu ni gabu te tudutudu horu ta na pari. 45 Ma gaia te tuguru galaga ta na kokoeliulivuti, ge tona sodora nina Vaovarono, me rigira tara maturu na pukuna na dikalio. 46 Ge gagua vanira, Egua gau maturu? Kau tuguru makau kokoeliulivuti, ge kau bei vaa gea ta na tabotabo.

47 Mi ta na bona te bosabosa vasoo, ko rigia, na vure tara mai ; ma gaia tara vatua nia Judasi, gaia sakai tadira na sara e rua, te gidevira, me vaa dutuvia Jesus geke nonino nia. 48 Ma Jesus te gagua vania Judasi, To peroa na Dalei tinoni nia na nonino niana? 49 Ma gaira tara tuguru itatana tara pukua na hava te gagua, gera huatia, Lord, ka nia labu na isi? 50 Ma sakai tadira te labua nina tinoni na puku ni sukagi, me kamo kehaa na kuli madolona. 51 Ma Jesus te gagua, Kau talana gua te manana vasoo eni. Ma gaia te tabea na kulina, me volaa. 52 Ma Jesus te gagua vanira na puku ni sukagi tara mai rigia, ma vanira gua tara haba ta na Vale te tabu, ma vanira na lei tonikama, me gagua, Igamu tau rugu horu mai tagua te vaga tau kenea na tinoni gito nia na isi ma na lei tila? 53 Minau tu kabu haia tamiu ta na lei boni ta na Bebete te tabu, mi gau tau mua haua na limamiu vuvunagu ; ma eni sugua nimiu na bona ni boni, ma na puni te mana ga ilokana.

54 Ma gaira tara tabea, mara nia tona, mara lavi hagea ta na valena na Puku ni sukagi ; ma Peter te saritaonia mai ga te hau. 55 Soko gera kerua na lake ta na gobuna na loa, gera sopou kolu soko, ma Peter te sopou horu i gobudira. 56 Ma sakai na tahula te rigia te sopou ta na mararana na lake, me rei kenekeaca me gagua, Na tinoni eni gua itatana. 57 Ma gaia te nia hugu, me gagua, Vaivine, inau tu mua pukua gaia. 58 Me hau vasoo na pile, sakai na mane te goi rigia gua, me gagua, Migoe gua sakai tadira. Ma Peter te goi gagua, Mane, inau taho. 59 Me hau gua sakai na bona ni boni ; ma na mane keha te huru nanataa, me gagua, E utuni sugua na tinoni eni te gahaa itatana, na pukuna gaia na Galilea. 60 Ma Peter te gagua, Mane, tu mua pukua na totobo to bosaa. Me mina ta na bona keri te bosabosa vasoo na kokoroko te tani. 61 Ma Lord te liliu pulohi me vaevanea Peter ; ma Peter te vaho ganagana pulohia na bosa te bosaa vania a Lord, me gagua, Na kokoroko ke mua tani mua meke tolu na niu huguagu. 62 Ma agaia te ruguhoru i pari, me tani nurunuru.

63 Ma rana tinoni tara lotia Jesus tara batobatoa, mara ramusia ; 64 ma gaira tara punisia na matana gera tapoa, mara huatia mara gagua, Ko tugunia nia na lio ni porovete, ahei te tapogo? 65 Ma gaira tara koenelea nia na bosa subo te keha, mara naraa.

66 Me dani, ma gaira na lei tonikama ta na vure, ma rana puku ni sukagi, ma rana tarai, tara sonikolu, gera nia vaa ta na vale ni dete. 67 Mara bosa vania mara gagua, Igoe na Christ ke, moko tugunia vanigami. Ge gagua gaia, Ku tugunia vanigau ke, makau mua taluutuniu. 68 Mu ku huatigau ke, migau kau mua bosa tugu vaniu, makau mua lubatiu. 69 Me te vuni taeni, ma na Dalei tinoni ke sopou ta na lima madolona God te mana. 70 Ma gaira soko tara gagua, Mi goe na Dalena God? Ma gaia te gagua, Igau tau bosau inau. 71 Ma

gaira tara gagua, Ka kenea gua na bosa ni huhuru na pukuna na hava? Igita ta ronovia tua ta na manana.

XXIII.

1 Ma na vure soko tara sakeragi, mara nia tona vania Pilatu. 2 Ma gaira tara vuni ni huruana, mara gagua, Igai tai rigia agaia eni te pegora na vure, maia te hovera gekara sonikolua na rono vania Kaisari, te bosa agaia Christ na vunagi. 3 Ma Pilatu te huatia me gagua, Igoe na vunagidira na Judea? Ge bosa tugu vania me gagua, To bosaa igoe. 4 Ma Pilatu te gagua vanira rana puku ni sukagi ma rana vure, me gagua, Inau tu mua rigi sodoa na paluna itatana na tinoni eni. 5 Ma gaira tara hurua mara gagua, Gaia te gunalia na vure, te tarai vogara na Judea taligu mai, te vuni i Galilea, me sara iani. 6 Ma Pilatu te ronovia na Galilea, ge huatira me gagua, Na tinoni eni na Galilea? 7 Me ronovia tua agaia ta nina kinakabu Herodi, ge vetenaa vania Herodi; te kabu i Jerusalema ta na lei boni kiri.

8 Ma Herodi te rigia Jesus te nia togotogo, te hau tua te liona na rigiana, na pukuna e subo tua na totobo te ronovigi tatana; me liona na rigiana siki butuli ke nea. 9 Me subo na huatiana ma gaia te mua bosa tugu vania. 10 Ma rana puku ni sukagi ma rana tarai tara tuguru mara vuha nanataa. 11 Ma Herodi maia nina solses tara koenelea, mara batobatoa, mara pulua nia na tivi te denideni, ge vetena pulohia vania Pilatu. 12 Ma rogaira Pilatu maia Herodi toro goi vuni sonikolu ta na boni keri; a rogaira toro gegege idania.

13 Ma Pilatu te holo kolura mai rana puku ni sukagi maia rana haba, maia na vure; 14 ge gagua vanira, Igau tau nia mai na tinoni eni te vaga siki tinoni te pegopegora na vure, mi nau tu nia vaivarigohi na keneana ta na matamiu, mu mua rigi sodoa na paluna ta na tinoni eni te manana na lei totobo tau hurua nia. 15 Ma Herodi gua te taho; ma gaia te vatena pulohia vanigita mai, makau rigia, te mua nea siki totobo te manana na mateana. 16 Minau ku ramusi sokoa vasoo geku lubatia? 17 Na pukuna anina tua na lubatiana vanira sakai ta na gougonu. 18 Ma gaira soko tara gaegahe sakai sonikolou mara gagua, Hola kehaa na tinoni eni, moko lubatia vanigami Barabasi; 19 tara pilia tua ta na vale pititi, na pukuna te gunalia na vure ta na komu, me labutabo. 20 Ma Pilatu te goi bosa vanira gua, gaia te liona na lubatiana Jesus. 21 Ma gaira tara gaegahe, mara gagua, Patokia! Patokia! 22 Soko ge goi toluni soo na bosa vaniadira, me gagua, Na hava? na tanotanodika na hava te kabaria gaia keri? Inau tu mua rigi sodoa na pukuna itatana ku matea nia; ku ramusi vasoo geku lubatia. 23 Ma gaira tara gaegahe mara hugutia, tara nonia geke patokia; mara vuha hugu tanomana gaira. 24 Ma Pilatu te detea te vaga tara kurutia nia. 25 Me lubatia agaia keri vanira, tara talua tua ta na vale pipiti, na pukuna te gunalia na vure me labu tabo, agaira tara nonia itatana; me lubatia Jesus vanira kara taonia na liodira.

26 Ma gaira tara nia tona Jesus, gera tabea Simoni ni Kurene, te butu mai ta na kinakova, gera talua na gaivavala i vuvunana, geke holaa i murina Jesus.

27 Ma na vure te subo, tara saritaonia, ma rana lei vaivine tara nanaraha mara tanihia. 28 Ma Jesus te rei pulohi vanira me gagua, Gau lei vaivine dalei Jerusalema, kau bei tanihiu, makau tanihigau hegemiu,

maia rana dalemiu. 29 Na pukuna, kau rigia, na lei bo*ni* te dutu mai te kara gagua *ga*, Ara uto vaa na vaivine tara maemane, maia na lei kutu tara mua vahuhu mua, maia na lei susu tara mua susuvigi mua. 30 Mi ta na bo*ni* keri kara vuni hoholo na lei gotu makara gagua, Kau parikuvigami! ma vanira na lei gotugotu, Kau pologami! 31 Na pukuna kara nea kakeri ta na gai mauri ke, mivei kara nea gua ta na gai mate?

32 Mara nia tona kolu nia e rua na ta*no*ta*no*dika *ge* kara mate kolura tolu*gai*ra.

33 Mara sara tua ta na bona na ahana Karanioni, *ge*ra patokia ta na gai vavala *ga*, maia rana ta*no*ta*no*dika gua e rua, sakai ta na pala madolona, ma ruani ta na pala maulina. 34 Ma Jesus te bosa me gagua, Mama! ko poloi na pa udira, na pukuna tara mua pukua na hava tara kabaria. Ma *gai*ra tara tuvaligi nina tivi, mara talui *ga* didira na vaugilala. 35 Ma na vure tara tuguru mara totola. Ma rana haba tadira tara batobatoa mara gagua, *G*aia te vavolara na keha, meke vavola hegena, *ge* teke Christ *gai*a, God te vilia tua. 36 Ma rana mane *ge*he mate tara batobatoa, mara vaa tatana mara haua na *vinega* vania, 37 mara gagua vania, igoe na habadia na Judea ke, moko volago hegemu. 38 Ma na *ge*g*e*re vaugilala vuvu*na*na, tara *ge*rea tana leu ni Gerekia, mi Roma, mi Heberu, te gagua,

AENI NA VUNAGIDIRA NA JUDEA.

39 Ma sakai gua na mane ta*no*ta*no*dika tara sorovaginia tua te *na*raa me gagua, *Ge* toko Christ ke, moko volagita tolugita, e gagua. 40 Ma na ruana te bosa tugu vania, me pasaa, me gagua, To mua nia kikinima mua God, na pukuna tara dete kolugo nia? 41 Ma tara ka*ge*i vanigita rogita, na pukuna irogita toro sopa holai te manani rodida na *ge*he-

*ge*he; ma *gai*a keri te mua kabaria siki totobo dika. 42 Ma *gai*a te bosa vania Jesus me gagua, Lord, ko ganaganau ko va mai ta nimua na kinakabu. 43 *Ge* vania Jesus, E utuni, Inau tu bosa vanigo, *ge*gua ko kabu kolu ta*gu*a i Paradisu.

44 Mi te vaga na ononi na bona ni bo*ni* taeni ma na pu*ni* te kuvihia na komu udolu polo ke vuha sara ta na hiuani na bona ni bo*ni*, 45 ma na aho te kuro; ma na vovo*ns* ni voki ta na Vale te tabu te tarosi i gobu. 46 Ma Jesus te gaegahe nia na ma*na* sule me gagua, Mama, inau tu lubatia na taru*nagu* ta na limamu. Me bosa te vaga keri *ge* ahe sakai. 47 Ma na mane te habatira na ha*na*latu te rigia na totobo te nea *ge* holo habaa God, me gagua, E utuni na tinoni eni te maemane. 48 Ma na vure soko tara kokolu mai na bu*nu*tiana, mara rigigi na lei totobo te nei, *ge*ra tapoi na *ga*rodira mara pulohi. 49 Ma rana lei kulana soko tara tuguru hau, ma ra na lei vinekama gua, tara nia udukolu mai i Galilea, tara tuguru hau mara rigigi na lei totobo ini.

50 Moko rigia, sakai na mane na ahana Jose a, *ga*aia sakai tadira na ovu ni dete, na mane uto, maia te kikinima. 51 *G*aia te mua tala taonigi didira na bosa ni dete ma na *ge*he*ge*he; *ga*aia na tinoni ni Arimatea na komu ni Judea; ma *gai*a gua te pitua na nina kinakabu God; 52 te vaa rigia Pilatu, me no*ni*a na hulina Jesus. 53 Me hola horua, me pulua nia na tivi pura, me talua ta na beku tara tupia tana vatu, te mua koli mua *ga* sikisakai. 54 Ma na bo*ni* *go*ni dila, ma na bo*ni* ni aheahe te dutu tua. 55 Ma na lei vinekama tara udu mai tatana i Galilea, tara tumuria, mara vaevanea na *gi*lu, mivei tara nea na taluana na hulina. 56 Soko *ge*ra pulohi, mara vaa *go*ni dilai na lei totobo uruuru ma na *muru*. Ma ta na

boni ni aheahe gera aheahe taonia na vetena.

XXIV.

1 Mi ta sakai na boni ta na uiki te labota mulemule, gaira tara tona ta na gilu, mara nigi tona na lei totobo uruuru tara goni dilai tua, ma na balu vinekama gua tara nira udu. 2 Ma gaira tara rigia na vatu te kabu kili keha tua tana gilu. 3 Ma gaira tara vaa hage ilokana, mara mua rigia na hulina Lord Jesus. 4 Ma gaira tara ganagana ruarua ga, ko rigia, e rua na tinoni toro tuguru dutuvira, toro nigi pupulu na tivi te marabu lee. 5 Ma gaira tara matagu gera ulu horu na matadira ta na pari, ma rogaira toro bosa vanira moro gagua, Igamu tau mai kenea agaia te vola itadira na tinoni tara mate na pukuna na hava? 6 Agaia te taho iani, mete tuguru tua, kau ganagana oligi na bosana te tugunigi vanigamu tua te gahaa mua i Galilea, 7 agaia te gagua, Kara peroa na Dalei tinoni ta na limadira na tanotanodika, ma kara patokia ta na gai vavala, me toluni na boni ke tuguru oli gua. 8 Vaho gera ganagana oligi na bosana, 9 mara pulohi ta na gilu, gera tugunigi na lei totobo ini vanira rana sara sakai ma vanira gua tara keha. 10 Ma Meri ni Magidala, maia Joana, maia Meri tinana James ma na balu vinekama gua tara nira udu, tara tugunigi te vagai raini vanira na sara sakai. 11 Ma na bosadira te ganai ta na matadira te vagai na ronorono batobato, mara mua talutunigi. 12 Ma Peter te tapatuguru me sama vaa ta na beku, ge taoragi, me rigia na lei tivi tara sausagua nia te pipili hegedira, ge pulohi me nia hare na totobo te nea.

13 Moko rigia vaa, e rua itadira toro tona ta na boni keri ta na komu te hauvia Jerusalema te vaga e ono hanavulu na bona, na ahana Emausi. 14 Ma rogaira toro nigi tutugu na lei totobo soko te gonigi tua. 15 Ma rogaira toro tutugu moro kakae, ma gaia a Jesus te dutuvira, me nira udu kolu. 16 Me punisigi na romatadira, koro bei pukua. 17 Ge gagua gaia, Na hava na lei bosa ini toro nigi vei huahuati toatona? Moro tuguru, me te nigi mataburuku na romatadira. 18 Ma sakai rotadira, na ahana Keleopasi te bosa tugu vania me gagua, Igoe hegemu vamua na tagiha mai i Jerusalema geo mua pukua na lei totobo te gonigi ga ta na lei boni ini? 19 Ge gagua gaia, Te vaga na hava? Gero gagua rogaira, Na lei totobo tara gonigi vania Jesus ni Nasareta; agaia na porovete me nigi mana na lei gehegehe ma na bosa ta na matana God, maia na vure soko. 20 Ma gaira na lei puku ni sukagi, ma gaira tara vunagimami tara talana ge kara dete matea, mara patokia tua ta na gaivavala. 21 Migai tai ganagana dilaa te ke mina hui olira na Isaraele. Maia gua tara gonigi na lei totobo kiri ta na tolu nina boni taeni. 22 Ma na balu vaivine tamami tara mai ribehagimami; gaira tara soga labota ta na gilu; 23 ma gaira tara mua rigia na hulina, ma gaira tara oli mai, mara nia tutugu gua tara rigia na mabubu na lei Taruna vetena, tara bosa te vola. 24 Ma na balu gua tamami tara tona ta na gilu, mara rigia te vagai tara tutugui tua na lei vinekama, mara mua vuha rigia. 25 Soko ge gagua vanira rogaira, Rana bule, na kutumiu te kise na taluutuniani na lei totobo tara bosai na lei porovete. 26 Te mua ulagana ga a Christ ke vadanitai te vaga keri, soko ge vaa hage ta na rarananа? 27 Soko ge vuivuni ta Mosesi ma na lei porovete soko, vaho ge togigi rovanira na lei totobo te ka-

lea ta na lei *gegere* te tabu. 28 Ma tolu*gaira* tara dutuvia na komu toro vaa *ga* ro*gaira*; ma Jesus te nea te vaga te **haga** tona haliu. 29 Ma ro*gaira* toro keikeria, moro gagua, Ko gahago gua rotamami; te dutu tua na nulavi, maia te ligi tua na aho. Me te hage me gahaa rotadira. 30 Ma *gaia* te sopou kolu rotadira, *ge* tabea na bread, me bosa utoa, me *n*itia, *ge* sopa vahera. 31 Ma na romatadira te davora, mo toro vuha pukua *gaia*. Ma *gaia* te mina taga lea ta na romatadira. 32 Moro bosa-bosa moro gagua, Te mua nia papara na rokutuda te bosa vanigita ta na halautu, maia te togia vanigita na lei *gegere*? 33 Ma ro*gaira* toro tapatuguru ta na bona ni bo*ni* keri, moro pulohi Jerusalema, moro topora *ga* rana sara sakai tara kokolu, maia na balu gua itadira. 34 Moro gagua vanira, A Lord te tuguru sugua, me tate tua vania Simoni. 35 Moro padai na lei totobo te nei tootonai, maia ivei toro nea na pukuana *ga* te *n*itia na *bread*.

36 Ma *gaira* tara nia uli na bosa, a Jesus te mai tuguru gobudira, me gagua, Na mabo tamiu. 37 Ma *gaira* tara marate me nia maro na ma*na*dira, tara ganagana *gaira* tara rigia na taru*na*. 38 *Ge* gagua vanira *gaia*, Egua *ge* gu*na*guna na kutumiu? me-gua *ge* ruarua sivuraga ta na lokamiu na ganagana? 39 Kau rigigi nimiu na lima*gu* ma na tua*gu*, Inau loloto. Kau tavotavo*no*u, makau rigiu nimiu; na taru*na* te taho na vinahina ma na hulina *ga*, te vaga tau rigia ta*gua*. 40 Me bosa soko te vaga eni *ge* tatei vanira na limana ma na tuana. 41 Ma *gaira* tara mua talutuni mua soo na pukuna na to*gotogo*, mara nia hare, *ge* **gagua vanira**, Siki va*na* gua itamiu? 42 Ma *gaira* tara vahea na pile iga tara kerea tua, maia na sososo ni midua. 43 Ma *gaia* te tabei, me ganigi ta na matadira.

44 Me bosa vanira, Na lei bosa ini inau tu bosai vanigau tua, tu gahau mua itamiu, tu gagua na lei totobo soko tara *ge*rei tua idania ta na Ro*norono* vetena nina Moses, ma rana porovete maia na lei Li*ne* te mana*gu* ke kalei. 45 Ma *gaia* te magorai na liodira *ge* kara pukui na lei *ge-gere* to tabu. 46 *Ge* gagua vanira, Tara *ge*rei tua idania te vaga eni, a*gaia* Christ ke vada*n*itai, ma *gaia* ke tuguru oli gua tadira tara mate tua ta na toluni na bo*ni*. 47 Ma kara ladavaginigi ta na ahana na tugu lio maia na talu kehaana na paludira vanira na lei vure soko, te vuivuni Jerusalema. 48 Migamu kau tugunigi te kaeka*ge* *ga* raini soko. 49 Ma kau rei mei, nau ku vetena vuvu*na*miu nina baubalu Tama*gu*; makau ganagau soo ta na komu Jerusalema, polo ke vuha kuvihigau nia na mana ni kokou.

50 Ma *gaia* te idevira polo te sara Betania; *ge* haua na limana, me bosa utora. 51 Mi ta na bosa utoadira *ge* hauvira, me sa*gau* vaa ikokou. 52 Ma *gaira* tara tualagi tuturu vania, mara pulohi i Jerusalema nia na to*gotogo* sule, 53 mara kabu haia ta na Bebete te tabu, mara holoutoa mara bosautoa God.

NA RO*N*ORO*N*O UTO NINA JOHN.

I.

1 Ta na vuivuni na Bosa, ma na Bosa itatana God, ma na Bosa *a*gaia God. 2 Mi ta na vuivuni eni itatana God. 3 Te vuha itatana na lei totobo soko; me mua keba tatana siki totobo te vuha tua. 4 Ilokana na Vola; ma na Vola na didira na marara na lei tinoni soko. 5 Ma na marara te hina ta na pu*n*i, ma na pu*n*i te mua kuvihia. 6 Na tinoni *g*a God te vetenaa mai, na ahana a John. 7 A eni te mai, *g*e ke tuguni tatea na marara *g*e rana lei tinoni kara nia talutuni na pukuna *g*aia. 8 E mua *g*aia na marara; me te ha*g*a tugunia na marara. 9 Na puku ni marara ke vamararara na lei tinoni ke mai ta na maramana. 10 *G*aia ta na maramana tua, me te vuivuni na maramana tatana, ma na maramana te mua gilalaa. 11 Te mai tadira lei nina tinoni, ma na lei nina tinoni tara mua holopa*n*otia. 12 Ma *g*aira tara holopa*n*otia, te manan*i*ra a*g*aira, ma kara nia dalena God, a*g*aira vamua tara talutunia na ahana; 13 tara mua nia sivuraga mai na gabu, maia mua ta na lio ni huli, ma mua ta na lio ni tinoni, mi tatana God vamua. 14 Ma na Bosa te vuha huli, me kabu itatada; migami tai totolaa na rara*n*ana te vaga na rara*n*ana na Dalena sakai vamua itatana na Mama, me vonugia vamua na sonihalavu ma na utuni. 15 A John te tuguni tatea a*g*aia, me bosa galaga, me gagua, Eni a*g*aia tu bosaa tua, mu gagua, Te mai i muri*g*u, ma *g*aia te nago ita*g*ua tua; na pukuna a*g*aia te diki nago mai vaa ita*g*ua. 16 Migita soko ta lavia itatana na totobo te nia vonu, ma na sonihalavu te sa-vu*n*ia na sonihalavu. 17 Na pukuna te vahera na R*o*noro*n*o ni vetena a Mosesi, ma na sonihalavu ma na utuni te nigi mai Jesus Christ. 18 Taho siki tinoni te rigia God; na Dalena sakai vamua, te gahaa ta na aheahena na Mama, *g*aia te tatea tua.

19 Ma eni nina tutugunu John, a*g*aira na Judea tara vetenara mai Jerusalema rana lei mane Sukagi, ma rana Levi, na mai huatiana, mara vania, Ahei igoe? Me tuguni ladaa, me mua hugu poponona, 20 me tuguni ladaa, me gagua, Inau tu mua Christ, te vanira. 21 Mara gagua *g*aira tara huatia, Na hava soo? Igoe a Elia? Me gagua *g*aia, Inau taho. Mara gagua, Igoe na porovete keri? Ma *g*aia te goi bosa, Taho. 22 *G*aira tara gagua soo, Mahei igoe? *g*e makai va tugunia vanira taia vetenagami mai. Na hava ko bosago hegemu? 23 Me gagua *g*aia, Inau na ma*n*a ni tinoni te bosa galaga ta na bona aroha, me gagua, Kau vaa maemanea na halautuna Lord; te vaga Isaia na porovete te bosa tua. 24 Ma *g*aira, tara vetenara vania, rana Varise. 25 Ma *g*aira tara goi huatia, mara gagua, Me*g*ua igoe *g*eo vulitabu, *g*eko mua Christ, mo mua Elia, mo mua na porovete keri? 26 Ma John te bosa vanira, me gagua, Inau tu nia vulitabu na beti; ma *g*aia te tuguru tua igobu paupatumiu, tau mua gilala a*g*aia, 27 a*g*aia te mai i muri*g*u, ma *g*aia te diki pukulagi mai ita*g*ua; me te mua ulaga*g*u na togiana na galo ta na tuana. 28 Me te nei na lei totobo ini i Betabara

ta na levu ni Joridani, a John te vulitabu *ga*.

29 Me te roropo gana a John te rigia a Jesus te mai, me gagua, Rigia, na nina dale sipu God, te lavi kehaa na palu ni maramana! 30 Aeni inau tu bosaa tua, Na tinoni te mai i muri*gu*, me diki pukulagi mai i ta*gua*, na pukuna a*gaia* te nago vaa tua ita*gua*. 31 Minau tu mua gilalaa; me ge ke tate vanira na Isaraele, na pukuna aeni nau tu nia mai vulitabu na beti. 32 Ma John te tuguni tatea, me gagua, Minau tu rigia na Taru*na* te horu mai ta na parako te vaga na bola, me gahaa ivuvu*na*na. 33 Minau tu mua gilala mua a*gaia*; ma *gaia* te vetenau ku nia vulitabu na beti me gagua vaniu, Ko rigia na Taru*na* ke horu mai, meke gaha ivuvu*na*na ahei ke, a*gaia* ke nia vulitabu na Taru*na* te Tabu. 34 Minau tu rigia, minau tu tuguni tatea a*gaia* na Dalena God.

35 Me roropogana gua a John te tuguru, mara rua na nina vaovaro*no*. 36 Me vaevanea Jesus te tona, me gagua, Rigia nina Dale sipu God! 37 Me rua na vaovaro*no* toro ro*no*via te bosa, moro saritaonia Jesus. 38 Ma Jesus te rei pulohi, me rigira ro*gai*ra toro saritaonia *gaia*, me gagua, Na hava toro kakaea? Moro gagua, Rabi, (ta bosa tugua ke, Tarai,) mivei to gahago? 39 Ma *ge* gagua vania, Mai rigia. Ma ro*gai*ra toro va, moro rigia na bona te gahaa *ga*; ma ro*gai*ra tara gahara itatana ta na bo*ni* keri; ma na bona ni bo*ni* te vaga e ha*na*vulu. 40 Ma sakai irotadira toro ro*no*via John, moro saritaonia, a Aderu hogona a Simoni Petere. 41 Me diki topoa na puku ni hogona Simoni, me gagua, I rogami toro sodoa a Mesia, ta bosa tugua ke, Christ. 42 Me nia va ta Jesus. Ma Jesus te vaevanea, me gagua, Igoe a Simoni dalena Jona, kara vatugo nia Kevasi, ta bosa tugua ke, Petere.

43 Me roropo gua a Jesus te liona na rugu horu i Galilea, me topoa a Vilipi, me vania, Ko mai taoniu. 44 Ma Vilipi ni Betesaida, na baebase ni komudira Aderu ma Petere. 45 Ma Vilipi te topoa Natanaele, me vania, Igami tai topoa a*gaia*, a Mosesi ta na Ro*no*roro*no* vetena, ma na lei porovete tara *ge*rea, a Jesus na dalena Josepa ni Nasareta. 46 Ma Natanaele te gagua vania, Ke ta*no*mana na rugu horu mai siki totobo te uto i Nasareta? Ma Vilipi te vania, Ko mai, moko rigia. 47 Ma Jesus te rigia Natanaele te mai rigia, me bosaa, me gagua, Rigia, na puku ni dalei Isaraele, te mua gahaa siki kiko itata*na*. 48 Ma Natanaele te gagua vania, Ivei to nea *ge*o gilalau? Ma Jesus te vania, A Vilipi te mua hologo mua, to gahago sarana na *vigi*, mi nau tu rigigo *ga*. 49 Ma Natanaele te bosa tugu vania, me gagua, Tarai, Igoe na Dalena God: Igoe na Habadira rana Isaraela! 50 Ma Jesus te bosa tugu vania, Na pukuna inau tu bosa vanigo, Tu rigigo sarana na *vigi*, to taluutuniu? Mi ta na *ni*ha ko rigigi na totobo te sule va ta na lei totobo ini. 51 Ma *gaia* te bosa vania, E utuni, e utuni, inau tu bosa vanigamu, Kau rigia na parako ke lovovoka, ma na lei nina Taru*na* vetena God kara dato, ma kara horu mai i vuvu*na*na na Dale tinoni.

II.

1 Me toluni na bo*ni* na *ge*he *gou*gonu ni taulagi i Kana ta na komu i Galilea; ma tinana Jesus *ga*. 2 Ma *gai*ra tara holoa mai a Jesus, ma ra na lei nina Vaovaro*no* ta na *gou*gonu. 3 Ma na vaini te mua manadira; ma tinana Jesus te mai vania, Te taho na vaini itadira, e gagua. 4 Ma

Jesus te vania, Na hava itagua mi tamua viuekama? na bonigu te mua sara mai mua. 5 Ma tinana te vanira ra na gehegehe, me gagua, Na hava ke vetenagamu nia ke, makau nea, e gagua. 6 Mi ga te sopou e ono na popo vatu, na vatei vamarabuadira na Judea; na vanana sasakai te manana e rua pe tolu na tuabogulu. 7 Ma Jesus te vanira, Kau heo vonui na popo nia na beti. Ma gaira tara heo vonui, me titipiuni. 8 Me goi bosa vanira, Kau heotia taeni, makau vahea na haba. Ma gaira tara vahea. 9 Ma gaia te haba te nami tabonana na beti te liliu ni vaini, me mua gilala na vaini mai vei; ma gaira na gehegehe tara heotia tua tara gilala; ge holca na tinoni te tauhagi, 10 me vania, Na lei tinoni tara diki tuvalia na vaini uto, ma na lei tinoni tara inuvi suboa tua, gera tuvalia na vaini te mua sakai uto; migoe to tabe poloa mai na vaini uto. 11 A Jesus te nea na vuivuni ni butulu eni i Kana i Galilea, ge tatea ga na rarana, ma gaira na nina Vaovarono tara taluutunia.

12 Me soko te sugi horu i Kaperanaumu, agaia ma tinana, ma rana hogona, maia rana Vaovarono; ma gaira tara gahara ga, te mua subo na boni.

13 Ma na didira na lovovule na Judea te dutu, ma Jesus te va dato i Jerusalema. 14 Me rigi sodora ta na Bona te tabu tara sabiri kau ma na sipu ma na bola, ma rana tinoni tara kasa rono tara sopou ga. 15 Me nia na galo ni raramu, me guruhoru sokora ta na Bona te tabu, ma na lei kau ma na lei sipu, me kovala kehai na didira na rono tara kasa rono, me boki taovaginigi na didira na bela. 16 Me bosa vanira tara sabiri bola, Lavi kehai na lei totobo ini; kau bei nia vale ni sabiri na valena Tamagu. 17 Ma rana Vaovarono tara ganagana olia te vaga tara gerea tua, Na vatei lio papara na valemu te gani soko tua inau. 18 Ma rana Judea tara gagua vania, Na hava na vaugilala ko tatea vanigami, to nei na lei totobo ini? 19 Ma Jesus te goi gagua vanira, Kau durakea na Vale te tabu eni, muku goi tuguruvaginia e tolu na boni. 20 Mara gagua rana Judea, E vati hanavulu me sara e ono na niulu tara kisua na Vale tabu eni; migoe ko goi tuguruvaginia e tolu na boni? 21 Ma gaia te bosa nia na Vale te tabu, na hulina. 22 Me te tuguru oli sania na mate, vaho gera ganagana olia rana nina Vaovarono te nia na bosa eni; ma gera talutunia na gegere, ma na bosana te bosa a Jesus.

23 Ma gaia tua i Jerusalema, ta na lovovule na gougonu; ma gaira tara subo tara taluutunia na ahana, agaira tara vaevanei na vaugilala te nei. 24 Ma Jesus te kana vanira, na pukuna te gilala sokora na lei tinoni; 25 me mua pitua ahei ke tugunia vania na tinoni; me pukua hegena na totobo i loka ni tinoni.

III.

1 Ma na m ane ni Varise ga, na ahana a Nikodemusi, na vunagi itadira na Judea. 2 Ma gaia te va rigia a Jesus te boni, me vania, Tarai! igami tai gilalago igoe to butu ni tarai mai ta God; ke mua gahaa God itatana siki sakai ke, meke mua tanomana na neani na butuli te vaga to nei tua. 3 Ma Jesus te bosa tugu vania, me gagua, E utuni, e utuni, nau tu bosa vanigo, ahei ke mua goi vahu vaolua gua, ke mua tanomana na rigiana na nina kinakabu God. 4 Me gagua Nikodemusi, Ivei ke goi gagua geke tanomana na vahuna na tinoni te tonikama tua? Ke goi tanomana na varuani rugu hage gua ta

na kutuna tinana, *ge*ke goi vahua mai? 5 Ma Jesus te goi gagua vania, E utuni, e utuni, inau tu bosa vanigo, ahei ke mua goi vahua nia na beti ma na tarun*a*, ke mua tan*o*mana na hage ta na nina kinakabu God. 6 Na totobo tara vahua mai ta na huli, te huli lee; ma na totobo tara vahua mai ta na tarun*a*, te tarun*a*. 7 Ko bei nia hare inau tu bosa vanigo, mu gagua, Kau goi vahu vaolugamu gua. 8 Na guri te guri ivei mivei te liona, moto ron*o*via na tag*u*mu ni guri, moto mua gilala te va mai *g*a maia ke va *g*a; te vaga gua eni na tinoni te sivuraga mai ta na Tarun*a*. 9 Ma *g*aia a Nikodemusi te vania, Ivei ke gagua *g*eke tan*o*mana na lei totobo ini? 10 Ma Jesus te bosa tugu vania me gagua, Igoe sakai na Tarai ni Isaraele, mo to mua gilalai na lei totobo ini? 11 E utuni, e utuni inau tu bosa vanigo, igami tai bosa na totobo tai gilala tua, migami tai tugunia na totobo tai rigia tua; migamu tau mua lavipan*o*tia nimami na tutug*u*. 12 Inau tu tugunia vanigamu na lei totobo i pari, migamu kau mua taluutunia ke, mivei kau nea na taluutuniana na lei totobo i kokou? 13 Mahei te mua dato tua i kokou, ma *g*aia hegena vamua te horu mai tua i kokou, na Dale Tinoni, te gahaa i kokou. 14 Me te vaga a Mosesi te talu galagaa na poli ta na komu aroha, te vaga gua eni te detea tua na talugalagaana na Dale Tinoni; 15 *a*gaia vamua ke taluutunia ke, ke tabea na maurihali na pukuna *a*gaia.

16 Na pukuna God te dolovi *na*nataa na maramana, *g*e lubatia na Dalena sakai vamua ma *g*aia vamua ke taluutunia ke mua taga tua, meke tabea na maurihali. 17 Ma God te mua vetena mai na Dalena ta na maramana, *g*e ke dete matea na maramana; me ke vola nia mugua na maramana. 18 Mahei ke taluutunia te mua dete matea; mahei vamua ke mua taluutunia, te dete matea tua *a*gaia, na pukuna te mua taluutunia na ahana na Dalena God sakai vamua. 19 Ma eni na dete; na marara te mai ta na maramana, ma na lei tinoni tara liona na pu*n*i, mara mua liona na marara, na pukuna na didira na *g*ehe*g*ehe te dika. 20 Na pukuna *a*gaia te *g*ehe*g*ehe dika te nia sika na marara, mete mua tato mai ta na marara, ke bei lada dika na nina *g*ehe*g*ehe *g*a. 21 Ma *g*aia te *g*ehe*g*ehe utuni te mai ta na marara, te ha*g*a tatea na nina *g*ehe*g*ehe, te *g*ehe*g*ehe sugua ta God.

22 Me te soko na lei totobo ini, a Jesus ma rana nina vaovaron*o* tara mai ta na komu i Judea, me gahaa *g*a itadira, me te vulitabu. 23 Ma John te vulitabu i Enoni te dutuvia i Salimi, na pukuna te subo na beti *g*a; ma *g*aira tara mai mara lavia *g*a na Vulitabu. 24 Ma *g*aira tara mua pitia mua a John ta na vale pipiti. 25 Ma rana nina Vaovaron*o* a John ma rana Judea tara nia veihuhugui na lei vatei vamarabu. 26 Ma *g*aira tara va rigia a John, mara gagua vania, Tarai! *a*gaia te gahaa itamua i Joridani levu ka, moto tuguni tatea, ko rigia, te vulitabu, ma na lei tinoni soko tara ovu tatana. 27 Ma John te bosa tugu vanira, me gagua, Na tinoni ke mua tabea siki totobo, teke mua vahea mai i kokou. 28 I gamu tau tuguni tateu hegemiu nau tu gagua tua, Inau na mua Christ, mete diki vetenau mai nagona. 29 Ahei te tabea na vaivine *a*gaia te taulagi; ma na kulana te taulagi te tuguru, me te ron*o*via, me te nia tog*o*tog*o* na man*a*na te taulagi; ma eni na nigua na tog*o*tog*o* te vonugia tua. 30 *G*aia ke hahaba galaga, minau ku kubolu horu.

31 Ahei te mai i kokou ke, *a*gaia i

vuvu*n*ani na lei totobo soko ; mahei i pari, a*g*aia ta na pari, me te bosa na lei totobo ta na pari ; me te mai i vuvu*n*a ni parako i vuvu*n*ana na lei totobo soko. 32 Ma na lei totobo te rigigi maia te ro*n*ovigi, kiri te tugunigi ; ma taho siki sakai te lavi pa*n*otia nina tutu*g*u. 33 Mahei ke lavia na bosa te tugunia ke, me te talu vau-gilalana God te utuni. 34 Mahei God te vetena mai te bosa na lei bo-sana God, na pukuna God te mua vahe pilea na taru*n*a. 35 Na Mama te dolovia na Dale, me talui na lei totobo soko ta na limana. 36 Mahei ke taluutunia na Dale ke tabea na maurihali ; mahei ke hovena na Dale ke mua rigia na vola, ma na nina rutu God te gahaa soo i vuvu*n*ana.

IV.

1 Ma Lord te gilalara rana Varise tara ro*n*ovia a Jesus te lavira na vaovaro*n*o me vulitabura tara subo vaa ta John. 2 Ma *g*aia Jesus te mua vulitabu hegena, ma rana lei nina Vaovaro*n*o, 3 Ge sania i Judea, me va gua i Galilea. 4 Me liu pota i Samaria. 5 Me va ta na komu ni Samaria, tara vatua nia i Sukari, i liligina na bona a Jakobo te vahea tua na dalena Josepa. 6 Ma nina tuvu Jakobo *g*a. Ma Jesus te lu*g*u-hia na tona, me sopou *g*a ta na tuvu : me te vaga e ono na bona ni bo*n*i. 7 Ma na vaivine ni Samaria te mai heo beti. Ma Jesus te vania, He ga*g*ua beti mai. 8 Ma rana Vaovaro*n*o tara vaa tua ta na komu, *g*e kara sabiri va*n*a. 9 Ma na vaivine ni Samaria te vania, O gua igoe na Judea *g*eo no*n*iu na he gamua beti, inau na vai-vine ni Samaria ? Na pukuna a*g*aira na Judea tara mua nira vaukolu rana Samaria. 10 Ma Jesus te goi vania, *G*e ko-gilalaa na nina sonihalavu God, ma*g*aia te bosa vanigo, He ga*g*ua beti mai, ko nonia *g*aia, meke vahego *g*atu na beti mauri. 11 Ma na vaivine te vania, Magutu, e taho nimua na va-tei lalabeti, ma na tuvu te horuga ; mivei tamua na beti mauri ? 12 To haba vaa igoe ta tamada Jakobo ? te vahegami na tuvu, ma *g*aia gua te inu gana *g*a, ma ra na lei dalena, ma na lei nina kau. 13 Ma Jesus te vania, Ahei ke inuvia na beti eni ke goi ha*g*a inu gua ; 14 mahei ke inuvia na beti inau ku vahea *g*atu, ke mua ha*g*a inu gua ke vaa me vaa ; ma na beti inau ku vahea *g*atu ke liliu tuvu ilokana me ke vuravura ta na maurihali. 15 Ma na vaivine te gagua vania, Magutu, ko vaheu mai na beti eni, *g*e ku mua ha*g*a inu gua, mu ku mua goi mai heoheo beti. 16 Ma Jesus te vania, Ko tona, moko holoa na taumu, mo ko pulohi mai. 17 Ma na vaivine te gagua vania, Te taho na tau*g*u. Ma Jesus te ga*g*ua vania, Eo, to bosa uto, Te taho na tau*g*u, to ga*g*ua. 18 Na pukuna e lima tua na taumu ida-nia, ma na tinoni te gahaa itamua i taeni na mua taumu ; e utuni keri to bosa utunia. 19 Ma na vaivine te bosa vania, me ga*g*ua, Magutu, inau tu pukugo igoe na porovete. 20 Rana tamamami tara *g*eheg*e*hetia na lei totobo te tabu ta na gotu eni ; mi-gamu tau bosa i Jerusalema na puku ni bona ni *g*eheg*e*he tabu. 21 Ma Jesus te vania, Vaivine, ko taluutuniu, te dutu mai na bona ni bo*n*i, igamu kau mua *g*eheg*e*he tabu vania na Mama ta na gotu eni maia i Jerusa-lema gua. 22 Igamu tau *g*ehetia na totobo te tabu tau mua manahani ; igami tai *g*eheg*e*he na totobo tai ma-nahana ; na pukuna na vola te puku-lagi itadira rana Judea. 23 Te dutu na bona ni bo*n*i, me sara tua, rana *g*eheg*e*he tabu tara utuni kara suka-gia na Mama nia na taru*n*a maia na

utuni, na pukuna na Mama te kenera te vagara ma kara *gehegehe* vania. 24 God na Tarun*a*, ma *g*aira tara *gehegehe* tabu vania kara *gehegehe* vania nia na tarun*a* maia na utuni. 25 Ma na vaivine te vania, Inau tu gilalaa Mesia ke mai, tara holoa nia Christ, ma ta na maiana ke mai tuguni sokoi vanigita na lei totobo. 26 Ma Jesus te vania, Inau tu bosa vanigo, *a*gaia.

27 Mi ta na bona keri rana Vaovaro*no* tara pulohi mai, ma *g*aira tara nia hare *g*aia te kokoe vania na vaivine; me taho siki sakai ke gagua vania, Na hava to kenea? taho ke gagua ke, Ma na hava to bosa vania? 28 Ma na vaivine te sania na nina vatei heobeti, me tona ta na komu, me bosa vanira na lei tinoni *g*a, me gagua, 29 Kau mai, ma kau rigia na tinoni te tugunigi vaniu na lei totobo tu nei tua; *a*gaia so*g*ea a Christ? 30 Ma *g*aira tara ruguhoru ta na komu mara varigia. 31 Mi ta na bona gobu keri rana Vaovaro*no* tara no*n*ia, mara gagua, Tarai, ko van*a*. 32 Ma *g*e gagua vanira, Na *g*agua na van*a* itag*u*a tau mua gilalaa. 33 Ma rana Vaovaro*no* tara bosa kolu, mara gagua, Ahei te vahea siki van*a*? 34 Ma Jesus te gagua vanira, Gagua na van*a* na neana na totobo *a*gaia te vetenau mai te liona, mu tu ha*g*a nei sokoani nina *gehegehe*. 35 Igamu tau mua bosa, E vati mua na vula i*g*a, me te dutu mai na gegeli? Kau rigia, nau tu bosa vanigamu, kau rei tada, makau vaevanea na lei legai te rara tua *g*a ta na gegeli. 36 Ma *g*aia te gegeli te holatia na taba, me baorei na van*a* ta na maurihali; ma *g*aia te sosoni, maia te baobaore, koro nia to*g*oto*g*o kolu. 37 Mi taeni na bosa te utuni, A sakai ke sononi, ma na ruana ke gegeli. 38 Minau tu vetenagamu na geliani na totobo tau mua lutui; *a*gaira na keha tara lutui tua, migamu tau hage mai ta didira na lutu.

39 Ma na lei tinoni ni Samaria tara subo ta na komu keri tara taluutunia, na pukuna na bosana na vaivine te va tuguni tatea, me gagua, Te tugunigi vaniu na lei totobo tu nei tua. 40 Ma rana Samaria tara varigia, mara no*n*ia na gahaana itadira; *g*e gahaa *g*a itadira e rua na bo*n*i. 41 Ma *g*aira tara subo gua tara taluutuni na pukuna na bosana, 42 mara vania na vaivine, Igami tai mua taluutunia vamua na pukuna na bosamu; migami tai ro*n*ovia hegemami, migami tai gilalaa *a*gaia eni te utuni na Vavolana na maramana, a Christ.

43 Me soko e rua na bo*n*i te sania na bona keri, me va Galilea. 44 Ma Jesus te tuguni tatea hegena, me gagua, Kara mua *g*anagana mavaa na porovete ta na puku ni komuna. 45 Me va sara i Galilea, ma *g*aira na Galilea tara pa*n*otia, tara rigigi tua na lei totobo te nei i Jerusalema ta na *g*ou*g*onu; na pukuna *a*gaira gua tara tona ta na *g*ou*g*onu.

46 Ma Jesus te tona gua i Kana i Galilea, te nea *g*a na beti me liliu vaini. Ma na Vunagi *g*a, ma na dalena te vahagi i Kaperinaumu. 47 Me ro*n*ovia a Jesus te butuni mai i Judea, me mai i Galilea, *g*e varigia, me kurutia *g*e ke horu, me ke vavolaa na dalena, na pile vaso meke mate. 48 Ma Jesus te vania, Kau mua rigigi na vaugilala ma na lei butuli ke, igamu kau mua taluutuni, e vania. 49 Ma na Vunagi te vania, Magutu, ko mina diki horu te mua mate mua ni*g*ua na *g*ari. 50 Ma Jesus te gagua vania, Ko *g*atu, te vola na dalemu. Ma na tinoni te taluutunia na bosana Jesus te bosa vania, me tona. 51 Ma *g*aia te sugi soo, me sodora na lei nina mane ni lutu, mara tugunia vania mara gagua, Te vola na dalemu,

tara vania. 52 Ma huatira ivei na bona vagana te vuivunia na gaota. Mara gagua vania, Inola, e vitu na bona ni *boni* te kaluba itatana na vahagi papara. 53 Ma na mama te gilala na bona ni *boni* keri a Jesus te bosa ilokana, Te vola dalemu ; ma *ge* taluutuni *gaia* ma *gaira* soko gua tara gahara ta na valena. 54 E ruani na butuli eni te nea *gua* a Jesus, te horu mai tua i Judea me va i Galilea.

V.

1 Me te soko na lei totobo ini na didia na *gougonu* rana Judea *ga*, ma Jesus te va dato i Jerusalema.

2 Ma na kolokama *ga* i Jerusalema ta na malei sabiri sipu, na ahana ta na bosa ni Judea Betesida, me lima na vaevalelevu *ga*. 3 Ma na vure subo tara koli *ga* tara vahagi, rana rorodo, ma rana logu, ma rana rapobete, *agaira* tara pitua na tipotipo na beti. 4 Na pukuna na Taru*na* vetena te horu mai na balu bona ni *boni* ta na kolokama me tipotipoa na beti ; me soko ahei te diki sugi horu ta na beti te tipotipo tua, te vola ta na vahagi vagana te sodoa tua. 5 Ma siki tinoni i*ga*, te gahaa tua e tolu ha*na*vulu me sara e alu na niulu te vahagi. 6 Ma Jesus te rigia te koli *ga*, me te gilala te hau tua te gahaa, me gagua vania, O liona na vola ? te vania. 7 Ma na vahagi te gagua vania, Magutu, inau te taho ita*gua* ke haveu na va ta na kolokama ta na bona ni tipotipo na beti ; minau tu tona ke, ma na balu te laugide*gu*. 8 Ma Jesus te vania, Tuguru, moko holatia na malamu, moko tona. 9 Ma na tinoni te mina vola, me holatia na sapena, me tona.

Mi ta na *boni* keri na *Boni* ni aheahe. 10 Ma *gaira* na Judea tara bosa vania *agaia* te vola tua, mara gagua, Itaeni na *Boni* ni aheahe, me te hovego na holatiana na sapemu. 11 Me gagua vanira, *Agaia* te vavolau te bosa vaniu, Holatia na sapemu moko tona. 12 Ma *gaira* tara huatia, mara gagua, Ahei na tinoni keri te nea vanigo na bosa, na holatiana na sapemu, moko tona ? 13 Ma *gaia* te vola tua te mua gilala ahei *agaia*, na pukuna a Jesus te tagaa tua, te subo *ga* na vure ta na bona. 14 Mi muri a Jesus te goi rigi sodoa ta na Bona te tabu, me vania, Rigia, to vola tua, moko bei goi ta*notano*dika gua, ke bei sodogo *gea* na totobo te dika vaa. 15 Ma na tinoni te tona keha, me va tugunia vanira rana Judea, *agaia* a Jesus te vavolaa. 16 Ma na pukuna eni rana Judea tara kanahaginia Jesus, mara kakaea na mateana ; na pukuna te nei na lei totobo ini ta na *Boni* ni aheahe. 17 Ma Jesus te bosa vanira me gagua, A Tama*gu* te lutu me sara ta na *boni* eni, minau gua tu lutu gua. 18 Ma na pukuna keri rana Judea tara kakae *nanataa* na mateana, te mua nia parile vamua na *Boni* ni aheahe, maia te holoa nia na puku ni Tamana God, maia te ha*ga* nia vakaeka*ge* ta God.

19 Ma Jesus te bosa vanira me gagua,

E utuni, e utuni, inau tu bosa vanigamu, na Dalo te mua nia tovo*no* na kabariana siki totobo, te ke mua rigia na Mama te nea ; na pukuna na lei totobo *agaia* te nei, na Dale ke nei gua te vagai. 20 Na pukana na Mama te dolovia na Dale, me naunaua nia na lei totobo *agaia* te ke nei ; me ke naunaua nia na *gehegehe* ke sule va taeni, *ge* kau nia hare. 21 Ma te vaga na Mama te tuguruvaginira tara mate tua, me vavolara, te vaga gua eni na Dalo ke vavolara rahei te liodira. 22 Ma na Mama ke mua detea gua siki tinoni, me lubatia soko tua vania na Dale na dete. 23 *Ge* ma na lei tinoni kara ganagana sulea

na Dale, te vaga tara nea na gagagana-suleana na Mama. Mahei ke mua ganagana sulea na Dale ke, me te mua ganagana sulea gua na Mama te vetenaa mai. 24 E utuni, e utuni, inau tu bosa vanigamu, ahei ke varonohia na bosagu, me ke taluutunia te vetenau mai, te tabea na maurihali, me ke mua tanomana na sodoana na dete, mete sogavulea tua na mate ta na vola. 25 E utuni, e utuni, inau tu bosa vanigamu, te dutu mai na bona ni boni, mete sara tua, ma na lei tinoni mate kara ronovia na manana na Dalena God, ma gaira kara ronovia kara vola. 26 Na pukuna te vaga na Mama te logoa na vola ilokana, te vaga gua eni te lubatia vania gua na Dale geke logoa na vola ilokana. 27 Me sonihalavua vania gua na mana ge ke dete, na pukuna agaia na Dale Tinoni. 28 Kau bei nia hare na totobo eni ; ke sara mai na bona ni boni, ma gaira soko ta na lei gilu kara ronovia na manana, 29 kara rugu horu mai ; ma gaira tara gehegehe uto kara tuguru oli sodoa na vola ; ma gaira tara gehegehe dika kara tuguru oli sodoa na dete.

30 Tu mua tanomana na neana hegegu siki totobo ; minau tu dete te vaga inau tu ronovia ; ma nigua na ronorono ni dete te maemane, na pukuna tu mua kakaea na totobo tu liona nigua, ma na totobo vamua na Mama te vetenau mai te liona. 31 Ma ge ku tuguni oliu hegegu, nigua na tutuguni ke mua utuni. 32 Agaia na keha te tuguni tateu inau, minau tu gilala na bosa te tuguni tateu nia te utuni. 33 Ma tau vetenara na balu va ta John, ma gaia te tuguni tatea na utuni. 34 Minau tu mua tabea na bosa ni tutuguni ta na tinoni ; minau tu nei na bosa keri vaniamiu ge ma kau nia vola. 35 Agaia na bulu te ruruhu me te hina ; miga mu tau liona na nia togotogo na mararana na balu boni. 36 Minau tu tabea na bosa ni tutuguni te sule vaa ta na bosana John ; na lei gehegehe te talani vaniu na Mama na kabariani, ma lei gehegehe kiri inau tu nei te tutuguni tateu na Mama te vetenau mai. 37 Ma na Mama te vetenau mai, agaia te tuguni tateu tua. Migamu tau mua ronovia vagua na manana, mau mua rigia na hulina. 38 Migamu tau mua logoa na bosana te gahaa ilokamiu ; na pukuna tau mua taluutunia agaia te vetenau mai. 39 Igamu tau kakaei na lei gegere te tabu, na pukuna tau ganagana kau sodoa ga na maurihali ilokadira ; ma kiri te tuguni tateu inau. 40 Igamu kau mua mai tagua na tabeana na vola. 41 Inau tu mua tabea na lada ta na tinoni ; 42 mi nau tu gilala gamu tau mua logoa na nina dolo God ilokamiu. 43 Inau tu mai ta na ahana Tamagu ; mi gamu tau mua lavi panotiu inau ; ma na keha ke mai tabo ta na ahana hegena ke, ge kau lavi panotia agaia. 44 Ivei kau va tanomana na taluutuni? igamu tau sopa tabea na lada itamiu hegemiu, ma tau mua kakaea na lada te mai ta God hegena vamua. 45 Kau bei ganagana gea inau ku hurugamu vania na Mama. Ahei na keha ke hurugamu, a Mosesi, i gamu tau vavaravagi tua itatana. 46 Mi gamu kau taluutunia a Mosesi ke, ma kau taluutuniu gua inau, na pukuna agaia te gereu tua. 47 Makau mua taluutunigi na nina gegere ke, mi vei kau nia na taluutuniani na lei bosagu.

VI.

1 Me soko na lei totobo ini a Jesus te halavu i levu ni kolokama ni Galilea, agaia keri na kolokama ni Tiberiasi. 2 Ma na vure te subo te tumuria, na pukuna tara rigigi na lei vaugilala te nei vanira na lei

vahagi. 3 Ma Jesus te sei dato ta na gotu, me sopou horu *ga* tadira rana nina Vaovaro*no*. 4 Ma na Lovovule na didira na *Gou*gonu rana Judea te dutu. 5 Ma Jesus te sonivagi matana, me rigira na vure te subo te mai rigia; *ge* vania a Vilipi, Ivei ka sabiria na bereti, *ge* kara ganigi raini? e gagua vania. 6 Me te nea na bosa vaniana keri te ha*ga* tabotaboa, ma *gaia* te pukua na totobo ke kabaria. 7 Ma Vilipi te bosa tugu vania me gagua, Ka nigi sabiri bereti e rua na ha*na*latu ni ro*no* ke, meke mua sopa manadira *ge* kara ta*no* sakai pile. 8 Ma sakai itadira rana Vaovaro*no*, na ahana Aderu, na hogona a Simoni Petere, te gagua vania, 9 Na *ga*ri eni e lima na bereti tatana, me rua na pile iga; mivei ke nigi na manadira na vure te subo? 10 Me gagua a Jesus, Kau vasopoulaginira na lei tinoni. Me te lodu *ga* na buburu ta na bona; ma na lei tinoni tara sopou *ga* te vaga e lima na toga. 11 Ma Jesus te tabei na bereti, me bosa utoi, me tuvaligi vanira rana Vaovaro*no*, ma rana Vaovaro*no* tara tuvaligi vanira tara sopou tua, ma na iga gua te vagaa te ke liu liodira. 12 Ma *gaira* tara mahu soko, me vanira rana nina Vaovaro*no*, Kau vahikolui na lei pile pile va*na* te au, ke bei tagaa vasoo na pile. 13 Ma *gaira* tara vahikolui, mara hogoni vonui e ha*na*vulu rua na kei, na pile ni e lima vamua na bereti tara ganigi me au tadira. 14 Ma na lei tinoni tara rigia na butuli a Jesus te nea, mara gagua, E utuni, aeni na porovete te mai ta na maramana, ra gagua.

15 Ma Jesus te pukura tara ha*ga* mai po*no*a ma kara nea *ge*ke vunagidira, *ge* tona keha hegena gua ta na gotu.

16 Me nulavi rana nina Vaovaro*no* tara sugi horu ta na kolokama. 17 Ma *gaira* tara hagelia na tiola, mara halavu levu ni kolokama i Kaperinaumu. Mete pu*ni* tua, ma Jesus te mua varigira mua. 18 Ma na guri sule te ta*ni* mai, ma na kolokama te tipo galaga *ga*. 19 Ma *gaira* tara vohea tua na bona te vaga e rua ha*na*vulu lima, pe tolu ha*na*vulu; *ge*ra rigia a Jesus te sakusaku tua, me mai ta na beti, me dutuvia na tiola; ma *gaira* tara matagu. 20 Ma *gaia* te bosa vanira, Inau eni, kau bei matagu. 21 Me soko tara liona na lavi hageana ta na tiola; ma na tiola te mina sara ta na komu tara va *ga*.

22 Me ro*no*pogana na vure te tuguru i levu ni kolokama, tara rigia te taho gua siki tiola keha, ma sakai vamua keri rana lei Vaovaro*no* tara hagelia tua, ma Jesus te mua nira haehage kolu rana nina Vaovaro*no* ta na tiola, ma *gaira* ra na nina Vaovaro*no* hegedira; 23 ma na balu tiola gua te talusapa mai i Tiberiasi i liligina na bona tara gania *ga* na bereti a Lord te bosa utoi tua; 24 ma na vure tara pukua a Jesus te taho, ma rana nina Vaovaro*no* tara taho gua i*ga*, ma *gaira* tara goi hageligi na lei tiola, mara vaa i Kaperinaumu tara kenea Jesus. 25 Ma *gaira* tara rigi sodoa i levu ni kolokama mara vania, Tarai, *e*niha to mai? 26 Ma Jesus te vanira, E utuni, e utuni, inau tu bosa vanigamu, igamu tau keneu, ma na mua pukuna na lei vaugilala tau rigigi tua, ma na pukuna vamua tau gania na bereti ma tau nia mahu tua. 27 Kau bei nia pipo na va*na* te tagaa, ma na va*na* vaso te gahaa ta na maurihali, na Dale tinoni ke vahegamu *ga*tu, na pukuna na Mama te talu vaugilalana a*ga*ia, God. 28 Mara gagua a*ga*ira, Ma na hava kai kabaria, *ge* kai *ge*hetia na lei nina *ge*he*ge*he God? 29 Ma Jesus te

vanira, Aeni na nina *ge*hege*h*e God, *ge* ma kau talutunia *ag*aia keri te vetenaa mai. 30 Mara gagua *ag*aira, Na hava na vaugilala to nea ta kai rigia, *ge* kai taluutunigo? na hava to kabaria? 31 Ra na lei kukuada tara gania na *Mana* ta na komu aroha; te vaga tara *ge*rea tua, Te hegadiia na bereti mai kokou. 32 Ma Jesus te vanira, E utuni, e utuni, inau tu bosa vanigamu, a mua Mosesi te vahegamu na bereti mai kokou; ma Tama*g*u te vahegamu mai na bereti te utuni i kokou. 33 Na pukuna na nina bereti God na bereti keri te horu mai i kokou, te vahea na vola na maramana. 34 Ma *g*aira tara vania, Magutu, ko vahegami mai haia na bereti keri. 35 Ma Jesus te bosa vanira, me gagua, Inau na bereti ni vola; ahei ke mai i ta*g*ua ke mua vitolo, mahei ke talutuniu ke mua ha*g*a inu ke hau me hau. 36 Minau tu bosa vanigamu tua, Igamu tau rigiu tua inau, mau mua taluutuniu. 37 Na totobo soko na Mama ke vaheu ke mai ita*g*ua; minau ku mua tivaa siki sakai ke mai ta*g*ua. 38 Na pukuna tu mai i kokou, *ge* ku taonia na lio*g*u hege*g*u, na liona vamua te vetenau mai. 39 Ma eni na liona na Mama te vetenau mai, ku bei tovo*n*o sonia *ge*a siki totobo va te vaheu mai, minau ku tuguruvaginia ta na sosoko ni bo*n*i. 40 Ma eni na liona na Tama*g*u; ahei ke rigia na Dale ke, meke taluutuni, ke tabea na maurihali, minau ku tuguruvaginia ta na sosoko ni bo*n*i.

41 Ma ra na Judea tara pasapasa popoloa, *g*aia te nia na bosa, Inau na bereti te horu mai i kokou. te a. 42 Mara gagua, E mua aeni Jesus, na dalena Josepa? igita ta gilalara tamana ma tinana. Ma na hava te bosa *g*aia keri, te gagua, Inau tu horu mai kokou? 43 Ma Jesus te bosa vanira, me gagua, Kau bei pasapasa polou. 44 Ke mua ta*n*omana mai ta*g*ua siki sakai, ke mua *g*oraa na Mama te vetenau mai, muku tuguruvaginia ta na sosoko ni bo*n*i. 45 Tara *g*erei nia tua ra na porovete, te a, God te tarai sokora. Na pukuna eni ahei ke ro*n*ovia ta na Mama, meke manaha *g*a, ke mai ta*g*ua. 46 Taho siki sakai te rigia tua na Mama; *ag*aia vamua te pukulagi mai ta God te rigia na Mama. 47 E utuni, e utuni, inau tu bosa vanigamu, ahei ke taluutuniu inau te tabea na vola kasila. 48 Inau na bereti ni vola. 49 Rana kukuamiu tara gania na *mana* ta na bona aroha, mara mate tua; 50 ma eni na bereti te horu mai kokou mahei ke gania ke, meke mua mate. 51 Inau na bereti te vola, mete horu mai ikokou; mahei ke gania na bereti eni ke, ke nia vola kasila: ma na bereti inau ku vahea na vinahi*g*u, ku vahea na vatei vavolaana na maramana.

52 Ma rana Judea tara nia huguhugu, mara gagua, Na tinoni eni ivei ke nia na vaheada na vinahina *ge* ka gania? 53 Ma Jesus te vanira, E utuni, e utuni, inau tu bosa vanigamu, kau mua gania mua na vinahina na Dale tinoni, ma kau mua inuvia na *n*arana ke, ma kau mua tabea na vola ilokamiu. 54 Mahei ke gania na vinahi*g*u, meke inuvia na *n*ara*g*u, te tabea na vola kasila, minau ku tuguruvaginia ta na sosoko ni bo*n*i. 55 Na pukuna na vinahi*g*u na va*n*a te utuni, ma na *n*ara*g*u na vatei inu te utuni. 56 Ahei ke gania na vinahi*g*u meke inuvia na *n*ara*g*u ke, te gahaa i loka*g*u, minau i lokana. 57 Te vaga na Mama te vola te vetenau mai, minau tu vola na pukuna na Mama, mete vaga gua aeni ahei ke ganiu, *ag*aia gua ke vola na pukuna inau. 58 Aeni na bereti te horu mai i kokou: me te mua vaga rana lei kukuamiu tara

gania na Mana, mara mate tua; mahei ke gania na bereti eni ke nia maurihali ke vaa me vaa. 59 Me te bosai na lei bosa ini ta na Vale ni Sonikolu, te taraira i Kaperinaumu.

60 Ma na balu Vaovaro*no* tara subo tara ro*no*via mara gagua, E viri na bosa eni; ahei ke ta*no*mana na ro*no*vi vakodoana? 61 Ma Jesus te gilalara hegena rana Vaovaro*no* tara nia pasapasa polo, *ge* vanira, Aeni te nigamu *ge* au kabalagi? 62 Ma na hava takau rigia na Dale tinoni ke goi pulohi dato ta na bona te gahaa *ga* idania? 63 Na taru*na* te vavola, ma na huli ke mua ta*no*mana. Na lei bosa tu bosai vanigamu na taru*na*, ma na vola. 64 Ma na balu i tamiu tara mua taluutuni. Na pukuna a Jesus te gilalara tua ta na viuvuni mai a*gai*ra tara mua taluutunia, ma a*gai*a ke peroa. 65 Me gagua, Na pukuna aeni nau tu bosa vanigamu, A Tama*gu* ke mua talana ahei, ke mua ta*no*mana na mai ta*gu*a.

66 Vaho *ge* ra pulohi ra na lei Vaovaro*no* tara subo mara mua nia udu gua. 67 Ma Jesus te vanira ha*na*vulu rua, me gagua, Igamu gua tau liona na tona? 68 Ma Simoni Petere te bosa vania, me gagua, Lord, tahei kai tona? tamua na lei bosa ni maurihali. 69 Migami tai taluutunigo mai gilalago igoe na Christ Dalena God. 70 Ma Jesus te gagua, Nau tu viligamu ra ha*na*vulu rua? ma sakai itamiu a*gai*a na nina Satana. 71 Mete bosaa Judasi Isakarioti na dalena Simoni, na pukun *gai*a te ha*ga* peroa, a sakai itadira ra sara e rua?

VII.

1 Me soko na lei totobo ini a Jesus te tona i Galilea; te mua liona na tona i Judea, na pukuna a*gai*ra na Judea tara kakaea na mateana. 2 Ma na didira na *Gou*gonu rana Judea, na *gou*gonu ni vaevale, te dutu. 3 Na pukuna eni rana lei hogona tara vania, Ko tona keha, moko vaa Judea, mara nimua na Vaovaro*no* kara rigigi *ga* na lei *ge*he*ge*he to nigi. 4 Na pukuna te taho siki tinoni te *ge*he*ge*he polo, ma *gai*a te liona na kabu ta na mata ni tinoni. Ko gagua *ga* ke, moko tatego hegemu ta na maramana. 5 Ma rana lei hogona tara mua taluutunia. 6 Ma Jesus te bosa vanira me gagua, To mua sara mua na bo*nigu*, ma na bo*ni*mi*u* te kalei haia. 7 Na maramana ke mua ta*no*mana na nigamu sika; meke niu sika inau. Na pukuna inau tu tugunia na nina *ge*he*ge*he te vatei sikana. 8 Kau va dato ta na *Gou*gonu eni; minau ku mua dato mua ta na *Gou*gonu eni, te mua sara mua na bo*nigu*. 9 Me te nia na bosa eni vaniadia, me te gahaa sono i Galilea.

10 Ma na lei hogona tara va dato tua ta na *Gou*gonu vaho *ge* dato *gai*a; me te mua tate, me te vaga te polo soo. 11 Ma rana Judea tara kakaea ta na *Gou*gonu, mara gagua, Ivei keia! 12 Ma na pasapasapoloana te sule ta na vure, ma na balu tara bosaa, A*gai*a te uto. Ma na balu tara gagua, Taho, te hahilaginia na vure. 13 Me taho siki sakai te bosa tatea, na pukuna tara matagunira rana Judea.

14 Mi ta na gobuna na *Gou*gonu a Jesus te dato va ta na Bona te tabu. ame taraira *ga*. 15 Ma rana Judea tara nia hare, mara gagua, Ivei te nia *gai*a na gilalana na bosa *ge*gere, ma tara mua taraia nia? 16 Ma Jesus te bosa vanira, me gagua, Na ni*gu*a na bosa ni tarai na mua ni*gu*a, anina vamua te vetenau mai. 17 Ahei te liona na taoniana na liona a*gai*a, ke gilala na bosa ni tarai, tatana God ke, pi nau tu bosa hege-

gu. 18 Te bosa tigena ke te kenea na ladana hegena. Mahei vamua te kenea na ladana te vetenaa, *agaia* te utuni, mete mua gahaa siki vagiliu itatana. 19 Me mua a Mosesi te vahegamu na Ro*no*ro*no* ni Vetena? mahei itamiu te mua *ge*hetia na Ro*no*ro*no* ni Vetena. Megua *ge* au kenea na mateag*u*? 20 Ma na vure te vania, Na tidalo dika ilokamu; ahei te kenea na mateamu? 21 Ma Jesus te vanira. A sakai vamua na *ge*hegehe tu nea tua, mau nia hare soko. 22 Ma na pukuna *iga* a Mosesi te vahegamu na Pahevaugilala; mete mua vuni ta Mosesi, ni tadira rana tamada; migamu tau pahevaugilalaa na tinoni ta na Bo*ni* ni aheahe. 23 Ma tau pahevaugilalaa na tinoni ta na Bo*ni* ni aheahe ke, ke bei durake *ge*a nina na Ro*no*rono Vetena a Mosesi, megua *gau* rutu vaniu na pukuna tu vavola sokoa na tinoni ta na Bo*ni* ni aheahe? 24 Kau bei detea na matana na tinoni, makau dete maemane vasoo.

25 Ma na balu Jerusalema tara bosa mara gagua, Keia aeni tara kenea na mateana? 26 Makau rigia, te bosa ta na mata ni tinoni, ma *gai*ra tara mua bosa tugu vania. E utuni, *agai*ra lakamua rana haba tara pukua *agai*a e utuni na Christ? 27 Migami tai pukua na tinoni eni ivei te va butu mai; ma Christ ke mai ke, taho siki sakai ke pukua ivei te butu mai. 28 Na pukuna aeni a Jesus te bosa gaegahe te tarai ta na Bona te tabu, me gagua, Igamu tau gilalau inau ma tau gilalau ivei tu va butu mai: minau tu mua mai tige*gu*, ma te vetenau mai te utuni, ni gamu tau mua gilalaa *agai*a. 29 Minau tu gilala *agai*a, na pukuna inau tu butu mai itatana, ma *gai*a te vetenau mai. 30 Na pukuna aeni tara kakaea, *ge*kara lotia; me taho siki sakai ke ta*no* galauvua na pukuna te mua sara mua na bo*ni*na. 31 Ma na lei tinoni te subo ta na vure tara talutunia, mara gagua, A Christ ke va mai ta na *ni*ha, meke subo vaa na vaugilala ke nei itatana *gai*a eni? 32 Ma rana Varise tara ro*no*via na vure tara nia bosa kolu *ga*, ma rana Varise ma rana Sukagi tara vetenara rana mane ni *ge*hegehe na lotiana. 33 Ma Jesus te gagua vanira, Na pile bona mua *iga* inau tu gahau itamiu, minau ku varigia te vetenau mai. 34 Igamu kau keneu, makau mua rigi sodou; migamu kau mua ta*no*mana na tona ta na bona ku gahau *ga*. 35 Na pukuna aeni rana Judea tara bosa kolu mara gagua, Ivei ke va *gai*a keri *ge*ka mua varigi sodoa *ga*? Ke varigira rana havukagi tadira na Gerekia, meke taraira rana Gerekia? 36 Ma na bosa hava te bosa eni, Igamu kau keneu makau mua rigi sodou? maia, Igamu kau mua ta*no*mana na va ta na bona tu gahau *ga*.

37 Mi ta na sosoko ni bo*ni*, na bo*ni* sule ni *Gon*gonu, a Jesus te tuguru, me gaegahe, me gagua, Ahei ke *hag*a inu ke, meke mai tag*u*a meke inu. 38 Ahei ke talutuniu inau ke, te vaga te bosai na lei *ge*gere te tabu, na lei tina ni beti mauri ke vura ta na tobana. 39 Me te bosaa na Taru*na* tara talutunia kara lavia ke mua hau; na pukuna te taho mua na Taru*na* te Tabu, te mua ro*no*raga mua a Jesus. 40 Me subo ta na vure tara ro*no*via na lei bosa ini, mara gagua, E utuni aeni na porovete. 41 Ma na balu tara gagua, Aeni a Christ. Ma na balu gua tara gagua, Taho, a Christ ke ruguhoru mai i Galilea? 42 Na *ge*gere te mua bosa, a Christ ke va butuni mai ta na kemana Davidi? meke mai i Betelehema, na komu a Davidi te gahaa *ga*? 43 Ma na vure tara nia voka na pukuna *agai*a. 44 Ma na balu tara *hag*a lotia; me taho siki sakai ke ta*no* galauvua.

45 Ma rana mane ni *ge*hege*he* tara goi pulohi mai itadira na Puku ni Sukagi ma rana Varise ; ma *ge*ra gagua vanira, Egua *ge*au mua lavia mai ? 46 Ma *g*aira tara gagua, Na tinoni te mua nia mua na bosa te vaga na tinoni eni. 47 Ma rana lei Varise tara gagua vanira, E goi kiko gamu ? 48 Mahei itadira rana puku na tinoni te talutunia tua, pi tadira rana Varise ? 49 Ma na vure eni tara mua manahana na Ro*no*ro*no* na vure vavara*n*a.

50 Ma Nikodemusi, a*g*aia te va rigia a Jesus te bo*n*i idania, a sakai tadira, te vanira, 51 A dida na Ro*no*ro*no* ke detea na tinoni, meke mua diki ro*n*ovia, meke gilala na hava te kabaria ? 52 Ma *g*aira tara bosa vania mara gagua, Igoe gua na Galilea ? Ko kakae, *ge*ko rigia na porovete ke mua tuguru mai i Galilea. 53 Ma *g*aira tara sopa tuvakaha ta na lei valedia.

VIII.

1 Ma Jesus te tona te na gotu Oliveti. 2 Me te roropo te pulohi ta na Bona te tabu, ma na vure soko tara va rigia, me sopou horu, *ge* taraira. 3 Ma ra na tarai ma rana Varise tara nia mai i tatana na vaivine tara tabea ta na ta*n*odika ; ma *g*aira tara tuguruvaginia i gobu. 4 Mara gagua vania, Tarai, na vaivine eni tara buloa te ta*n*odika. 5 Ma Mosesi te vetenagita ta na Ro*no*ro*no* na peta mateadira takara gagua *g*a ; migoe, na hava ko bosa *g*a ? 6 Ma tara nia na bosa vaniana keri, tara tabotaboa, mara ha*g*a sodoa na vatei huruana. Ma Jesus te sirogotu horu, me nia *ge*ge*re* ta na pari na *gi*girina. 7 Ma *g*aira tara gahara mara huatia ; me rei tada me vanira, Ahei itamiu te mua ta*n*ota*n*odika ke, me ke diki sonia na vatu ivuvu*n*ana. 8 Me sirogotu horu gua, me nia *ge*ge*re* na *gi*girina ta na pari. 9 Ma *g*aira tara ro*n*ovia, ma na liodira te sopa dete kalera hegedira : mara sopasopa rugu horu, tara vuni rana lei tonikama me sara itadia tara sosoko. Mara rugu horu sania ma Jesus te gahaa hegena, maia na vaivine te tuguru i gobu. 10 Ma Jesus te rei tada me mua rigia ki sakai, ma na vaivine hegena, me vania, Vaivine, iveira tara hurugo ? te taho ki sakai te dete matego ? 11 Me gagua a*g*aia, Eo, te taho sakai, Magutu. Ma Jesus te vania, Minau gua, tu mua dete matego ; ko tona soo, moko bei goi ta*n*ota*n*odika gua.

12 Ma Jesus te goi bosa vanira me gagua, Inau na mararana na maramana ; ke taoniu ke, ke mua tona ta na pu*n*i, ma na mararana na vola te gahaa itatana. 13 Ma rana Varise tara vania, To tuguni tatego, ma nimua na bosa ni tutuguni te mua utuni. 14 Ma Jesus te vanira, Inau ku tuguniu hege*g*u ke, ma ni*g*ua na bosa ni tutuguni te utuni ; na pukuna inau tu gilala ivei tu va butu mai, mi vei ku vaa ; migamu tau mua gilala ivei tu va butu mai, maia gua ivei ku vaa. 15 Igamu tau dete ta na huli vamua, minau tu mua detea siki sakai. 16 Ma *g*e ku dete inau ke, ni*g*ua na dete te utuni ; e mua nau hege*g*u, irogami na Mama te vetenau mai. 17 Me te gagua tara *ge*rea ta nimiu na Ro*n*oro*n*o, Na rodidia na bosa tutuguni e rua na tinoni te utuni. 18 Inau tu bosa tu tuguniu hege*g*u, ma na Mama te vetenau mai te tuguniu gua inau. 19 Ma *g*aira tara bosa vania, mara gagua, Ivei tamamu ? Ma Jesus te vanira, Igamu tau nrua gilalau inau, mau mua gilala Tama*g*u ; ma *g*e kau gilalau inau ke, *g*e kau gila!a gua a Tama*g*u. 20 A Jesus te nia na bosa eni ta na vale ni Ro*n*o, te tarai ta na Bona te Tabu. Me te mua tabea siki sakai, na pukuna te mua sara mua na bo*n*ina.

21 Ma Jesus te goi gagua vanira, Inau tu tona keha, migamu kau keneu, migamu kau nigi mate kolu na palumiu; igamu kau mua tanomana na tona ta na bona tu ku va ga. 22 Ma rana Judea tara bosa mara gagua, Ke matea hegena? ge nia na bosa, Igamu kau mua tona ta na bona inau ku va ga, te gagua. 23 Ma gaia te goi bosa vanira, Igamu tau butuni i pari, minau i kokou; migamu tau va ta na maramana eni, mi nau tu mua va ta na maramana eni. 24 Na pukuna aeni inau tu bosa vanigamu, Igamu kau nigi mate kolu na palumiu, tu gagua. Migamu kau mua taluutuniu inau ke, kau nigi mate kolu na palumiu. 25 Ma gaira tara bosa vania, mara gagua, Ahei igoe? Ma Jesus te gagua vanira, Te vaga keri tu tugunia vanigamu mai ta na vuivuni. 26 Na lei totobo te subo tagua ku bosai itamiu, muku detei. Ma gaia te vetenau mai te utuni; ma na hava tu ronovia itatana, na lei totobo kiri tu bosai vania na maramana. 27 Ma gaira tara mua manahana te bosa vanira na Mama. 28 Ma Jesus te gagua vanira, Kau talu galagaa na Dale tinoni, ge makau pukua inau agaia, minau tu mua nia hegegu siki totobo, me te vaga Tamagu te taraiu tua, minau tu bosa na lei totobo ini. 29 Ma gaia te vetenau mai te gahaa itagua; na Mama te mua lubatiu na gahaagu hegegu; na pukuna inau tu nei talaui na lei totobo te lioni. 30 Me te nia na bosa aeni, ma tara subo tara taluutunia.

31 Na pukuna aeni a Jesus te nia na bosa vaniadira rana Judea tara taluutunia, Kau gahagamu soo ta na bosagu ke, mi gamu sugua na nigua na Vaovarono; 32 migamu kau gilalaa na utuni, ma na utuni ke nigamu ge kau kabu tatavahale. 33 Ma gaira tara bosa vania, mara gagua, Igami rana kukuana Abarahama, tai mua kabu ruruguvagi mua tatana siki sakai; ma na hava to bosa, Igamu kau kabu tatavahale? 34 Ma Jesus te vanira, E utuni, e utuni, inau tu bosa vanigamu, ahei ke nia na tanotanodika ke, ma gaia te kabu popono ta na tanotanodika. 35 Ma gaia te kabu popono ke mua kabu kasila i vale; na Dale vamua ke kabu kasila. 36 Na Dale ke nigamu gekau tatavahale ke, me utuni kau tatavahale sugua. 37 Inau tu gila'agamu igamu rana kukuana Abarahamu; migamu tau kakaea na mateagu, na pukuna na bosagu te mua tatavahale ilokamiu. 38 Inau tu bosai na totobo tu rigigi tua ta Tamagu; migamu tau nei gua na totobo tau rigigi ta tamamiu. 39 Ma gaira tara bosa vania, mara gagua, A tamamami a Abarahama. Ma Jesus te vanira, Migamu na dalena Abarahama ke, ge ma kau nei na gehegehe nina Abarahama. 40 Mi taeni igamu tau kenea na mateagu, inau na tinoni tu bosa vanigamu na utuni tu ronovia itatana God. Ma Abarahama te mua nia te vagaa. 41 Igamu tau nia na nina gehegehe tamamiu. Ma gaira tara goi bosa vania, Igami tai mua sivuraga mai ta na tanodika; a tamamami sakai vamua God. 42 Ma Jesus te goi gagua vanira, Ge ke tamamiu God ke, ge makau doloviu inau; na pukuna inau tu rugu horu, maia tu va mai ta God; minau tu mua rugu horu hegegu, ma gaia te vetenau mai. 43 Egua ge au mua manahana nigua na tutugu? na pukuna igamu tau mua tanomana na varonohiana na bosagu. 44 Igamu tau va mai ta tamamiu a Satana; migamu tau liona na neana na nina lio ni tanotanodika a tamamiu. Agaia te labu tabo ta na vuivuni mai, me mua tuguru ta na utuni, na pukuna na utuni te mua gahaa itatana. Me te bosa kikokiko ke, me bosa horui mai ta na lei nina totobo. Na pukuna agaia te kikokiko,

ma tamana na kikokiko. 45 Minau tu bosa utuni, ma na pukuna aeni igamu tau mua talutuniu. 46 Mahei itamiu ke dete kaleu nia na tanohahi? Mi nau tu bosa utuni ke, megua geau mua taluutuniu? 47 Ahei ke va mai ta God ke, ge meke ronovigi na bosana God; ma na pukuna aeni igamu tau mua ronovigi, igamu tau mua va mai ta God. 48 Ma rana Judea tara bosa vania mara gagua, Ma tai bosa uto sugua tai nia na bosa, Igoe na Samaria, ma na tidalo dika ilokamu? 49 Ma Jesus te gagua vanira, Te mua gahaa siki tidalo dika ilokagu; minau tu ganagana mavaa a Tamagu, migamu tau niu gari peepee inau. 50 Minau tu mua kakaea na ladagu hegegu: agaia iga ke kakaea, maia ke dete. 51 E utuni, e utuni, inau tu bosa vanigamu, Ahei ke panotia na bosagu ke, meke mua rigia tua na mate ke va me va. 52 Ma rana Judea tara gagua, I taeni vaho tai pukugo na tidalo dika sugua ilokamu. A Abarahama te mate tua, ma rana lei porovete tara mate; migoe to nia na bosa, Ahei ke panotia na bosagu ke, meke mua napi pilena na mate ke va me va. 53 Igoe to haba vaa a tamada Abarahama te mate tua, ma ra na lei porovete tara mate tua? Ahei igoe, geo gagua? 54 Ma Jesus te bosa vanira, me gagua, Ku ladavaginiu ke, ma nigua na lada ke taho; me te ladavaginiu vamua a Tamagu; migamu tau bosa agaia God igamu, tau nia. 55 Migamu tau mua gilala gaia, minau tu gilalaa; minau tu mua gilalaa ku gagua ke, minau ku vagagamu, ku kiko; minau tu gilala agaia, minau tu panotia na bosana. 56 A tamamiu a Abarahama te nia togotogo na rigiana bonigu, mete vuha rigia, me nia togo. 57 Ma rana Judea tara vania, Te mua poso mua e lima hanavulu na niulumu, moto rigia a Abarahama? 58 Ma Jesus te vanira, E utuni, e utuni, inau tu bosa vanigamu, a Abarahama te mua sivuraga mai mua, minau tu pukulagi mai tua. 59 Ma gaira tara tabea na lei vatu, mara laga petaa. Ma Jesus te polo, me ruguhoru ta na Vale te Tabu, me liu potara, me tona padi ga.

IX.

1 Ma gaia te liu padi, me rigia na tinoni te nia sivuraga kolu na rorodo. 2 Ma rana nina Vaovarono tara, huatia, mara gagua, Tarai, ahei te tanohahi, gaia aeni pa tamana ma tinana, ge nia sivuraga kolu na rorodo? 3 Ma Jesus te vanira, Agaia te mua tanohahi, ma mua tamana ma tinana; ma na pukuna na nina gehegehe God ke tate itatana. 4 Me te deteu nia na gehetiana na nina gehegehe te vetenau mai, te dani mua; te dutu mai na boni, mahei ke mua tanomana na gehegehe ilokana. 5 Inau tu gahau mua ta na maramana inau na mararana na maramana. 6 Me te nia gua na bosa eni, me anusu horu ta na pari, me nia ge nenepa, ge pokea nia na matana te nia sivuraga kolu na rorodo. 7 Ge bosa vania, Tona, moko va saua ta na kolo Siloami, mi ta na bosa ni Gela ke, Tara vetena. Ma ge tona, me pulohi mai, te reirei. 8 Ma rana gana komu kolu, marahei gua tara rigi pukua tua idania te rorodo, tara gagua, Agaia lakamua aeni te sosopou me noni ka? 9 Ma na balu tara gagua, Agaia; ma na balu gua tara gagua, Te vagaa sugua; ma gaia te gagua. Inau. 10 Ma gaira tara bosa vania mara gagua, Ivei to gagua ge davoraa na matamu? 11 Ma ge gagua vanira agaia, Sakai na tinoni na ahana Jesus te nea na pari ge nenepa, me pokea nia na matagu, me gagua vaniu, Ko tona ta na kolo Siloami, ko saua ga; minau tu tona, mu saua,

mu reirei *ga*. 12 Mi vei a*gaia*? ra vania. Me gagua *gaia*, U mua gilala.

13 Ma *gaira* tara lavia vanira rana Varise, a*gaia* keri te rorodo tua idania ka. 14 Ma na bo*ni* keri a Jesus te nea na pari *ge* nenepa, me davoraa nia na matana, na Bo*ni* ni aheahe. 15 Ma rana Varise tara goi huatia gua, mara gagua vania, Ivei te nia na goi reirei? Ma *gaia* te gagua, Te talua na pari te nenepa ta na mata*gu*, minau tu saua vaho mu reirei. 16 Ma na balu Varise tara gagua, Na tinoni aeni te mua va butuni mai ta God, te mua vatogaa na Bo*ni* ni aheahe. Ma ra gagua na balu, Na tinoni ta*not*a*no*dika ivei ke nia na *ge*hetiani na lei vaugilala vagani? Me vuni *ga* na voka itadira. 17 Ma *gaira* tara goi bosa vania te rorodo tua, mara gagua, Na hava ko vatua nia a*gaia*? te vadavoraa na matamu? ra vania. Me gagua, A*gaia* na Porovete. 18 Ma rana Judea tara mua taluutunia na rorodoana, ma na matana *ge* te goi reirei, polo *ge*ra vuha holora mai tamana ma tinana te goi reirei. 19 Mara huatira, mara gagua, Na ro dalemiu aeni, mi rogamu toro bosa te nia sivuraga kolu sugua na rorodo? Mivei te gagua *ge* reirei itaeni? 20 Ma tamana ma tinana toro gagua, Rogami toro gilala sugua eni na rodalemami, maia te nia sivuraga kolu sugua na rorodo. 21 Mivei mua te gagua itaeni *ge* reirei toro mua gilala; mahei mua te vadavoraa na matana, irogami toro mua gilala; te sule tua, makau huatia, meke bosa hegena, ro gagua. 22 Ma tamana ma tinana toro nia na bosa eni, na pukuna ro*gai*ra toro matagunira rana Judea: a*gaira* rana Judea tara bosa tua na guruhoruana ta na Vale ni sonikolu ke tuguni tatea *gaia* a Christ. 23 Na pukuna aeni tamana ma tinana toro nia na bosa, Te sule tua, kau huatia, *ge*ro gagua. 24 Ma *ge*ra goi nia na holoana mai gua te rorodo tua ka, mara gagua vania, Ko kolohabaa God: igami tai gilala na tinoni eni a*gaia* na ta*not*a*no*dika. 25 Ma *gaia* te gagua vanira, Inau tu mua gilala *gaia* te ta*not*a*no*dika pe taho; ma sakai vamua na totobo tu gilala, inau tu rorodo tua, mi taeni vaho tu reirei. 26 Ma *gaira* tara goi vania, Mivei sugua te nego? ivei te nea na vadavoraana na matamu? 27 *Ge* gagua vanira, Nau tu bosa vanigamu tua, mau mua ro*no*viu; megua *ge*au liona na goi ro*no*viana gua? Migamu gua tau liona na varo*no*viana? 28 Ma *gaira* tara pari*na*ginia, mara gagua, Igoe to varo*no*via tua, migami tai varo*no*via Mosesi. 29 Igami tai gilala God te bosa vania Mosesi; ma aeni, igami tai mua gilala ivei te butu mai. 30 Na tinoni te bosa vanira, me gagua, Eo! Ma eni na butuli; igamu tau mua gilala maivei a*gaia*, mete vadavoraa tua na mata*gu*. 31 Igita ta gilala God te mua ro*no*vira rana ta*not*a*no*dika; mahei vamua te nia kikinima God ke, me te *ge*hetia na liona, ke ro*no*via. 32 Mi ta na vuivunina mai mua te mua ro*no*via mua ki sakai ahei teke vadavoraa na matana ahei te sivuraga kolu na rorodo. 33 Ma *gaia* ke mua va butuni mai ta God ke, *ge* meke mua nia ta*no*mana siki totobo. 34 Ma *gaira* tara vania, Na ta*not*a*no*dika vamua to nia sivuraga kolu, moko mai taraigami? ra vania. Mara soni horua.

35 Ma Jesus te ro*no*via tara soni horua, me kakae sodoa, me gagua vania, To taluutunia na Dalena God? 36 Me gagua *gaia*, Ahei, Lord, *ge*ku taluutunia? 37 Ma Jesus te bosa vania, To rigia tua *gaia*, me te bosa vanigo a*gaia*. 38 Me gagua *gaia*, Lord, inau tu taluutuni, e gagua; me va tualagi tuturu vania. 39 Me gagua a Jesus, Inau tu mai ta na mara-

mana eni na pukuna na dete ; ma *g*aira tara mua reirei *g*e vaho kara reirei, ma a*g*airą tara reirei kara rorodo. 40 Na balu Varise tara gahara itatana, mara ro*n*ovia na bosa eni, mara vania, Igami gua na rorodo ? 41 Ma Jesus te gagua vanira, Mi gamu kau rorodo ke, *g*e makau mua ta*n*ota*n*odika ; mi taeni tau gagua, Igami tai reirei, ma na pukuna a*e*ni na nimiu na ta*n*ota*n*odika te gahai soo.

X.

1 E utuni, e utuni, inau tu bosa vanigamu, a*g*aia ke mua hage ta na peo ni sipu ta na mataula, ma *g*aia te sei hage ta na bona keha, a*g*aia na *g*ito ma na labu polo. 2 Ma *g*aia vamua te liu hage ta na mataula, a*g*aia na Vatoga sipu. 3 Te rigi taonia na mataula ke ha*n*avia vania, ma na lei sipu tara ro*n*ovia na ma*n*ana ; me sopa holoi na ahadia na nina sipu, me lavi horura i pari. 4 Me lavi horura na lei nina sipu ke, me hulira, ma na lei sipu tara taonia, na pukuna *g*aira tara gilalaa na ma*n*ana. 5 Ma tara mua saritaonia na matakeha, mara keba vania, na pukuna tara mua gilalai na ma*n*adia rana matakeha. 6 A Jesus te bosa vanira na bosa vavagaha eni, ma *g*aira tara mua manahana na hava na lei totobo te bosai vanira.

7 Na pukuna aeni a Jesus te goi bosa vanira, me gagua, E utuni, e utuni, inau tu nia na bosa vaniamiu, Inau na Mataula ni sipu. 8 Ma *g*aira soko tara gide pu*n*isiu, a*g*aira rana *g*ito ma rana labu polo ; ma na lei sipu tara mua ro*n*ovigi na ma*n*adia. 9 Inau na mataula ; ahei ke liu hage ita*g*ua inau ke, me ke vola, meke hage meke horu, meke rigi sodoa na gana. 10 Na tinoni *g*ito ke mai vamua *g*eke *g*ito meke labu meke dudurake ; minau tu mai tu ha*g*a nera *g*ekara tabea na vola, *g*e ma kara tabe aua. 11 Inau na Vatoga sipu te uto ; na Vatoga te uto te talu horua na volana na pukuna na lei sipu. 12 Ma *g*aia tara tabaa vamua, me mua vatoga sipu, me mua logoa na lei sipu, meke rigia na kau asi ke mai ke, meke lubatira rana sipu, meke sama keha ; ma na kau asi ke sogavira rana sipu, meke havukaginira soko. 13 Na mane taba ke tona, na pukuna *g*aia na mane taba vamua, me mua ganaganara na lei sipu. 14 Inau na Vatoga te uto ; mu tu manahadira ra ni*g*ua ; ma *g*aira rana ni*g*ua tara manaha*g*u inau. 15 Te vaga na Mama te manaha*g*u inau, te vaga eni inau tu manahana na Mama ; minau tu talu horua na vola*g*u na pukuna na lei sipu. 16 Ma na ni*g*ua na balu sipu gua i*g*a, ma ta na mua peo eni, ma *g*aira gua ku mua taho na laviadira mai ; ma kara ro*n*ovia na ma*n*a*g*u, me ke sakai vamua na ovu ni sipu me te vaovatoga a sakai vamua. 17 Na pukuna a Tama*g*u te doloviu, na pukuna inau tu talu horua na vola*g*u *g*eku lavi galagaa gua. 18 Taho siki sakai ke lavi kehaa ita*g*ua, minau tu talu horua tig*e*gu. Minau tu mana na talu horuana, minau tu mana gua na talu galagaana. Nau tu lavia na ro*n*oro*n*o ni vetena aeni itatana Tama*g*u.

19 Me goi vuni *g*a na voka itadira rana Judea na pukuna na lei bosa ini. 20 Ma na balu tadira tara subo tara gagua, Na tidalo dika itatana, te bulelaginia ; e gua *g*eau ro*n*ovia ? ra gagua. 21 Ma na balu tara gagua, Na lei bosana e mua bosana a*g*aia na tidalo dika ilokana. Na tidalo dika ke ta*n*omana na vadavorai na matadira na rorodo ?

22 Ma na *G*ou*g*onu na Vatei vamarabuana na Vale te tabu te sara tua, mi ta na rara. 23 Ma Jesus te tona

olioli ta na Bona te tabu ta na vale levu nina Solomona. 24 Ma rana Judea tara kokoluvi taligutia, mara gagua vania, E niha mua na boni iga moko goi nigami makai ganagana ruarua? Migoe sugua a Christ ke, moko tuguni vanigami ta na mata ni tinoni. 25 Ma Jesus te bosa vanira, me gagua, Inau tu bosa vanigamu tua, mau mua taluutuni. Na lei gehegehe inau tu nigi ta na ahana Tamagu, te tuguniu. 26 Migamu tau mua taluutuni, na pukuna igamu tau mua gahagamu ta nigua na sipu, te vaga tu bosa vanigamu tua. 27 Na lei nigua na sipu tara ronovia na managu, minau tu gilalara agaira, ma gaira tara taoniu. 28 Minau tu vahera na maurihali, ma gaira kara mua mate ke vaa me vaa; meke mua tanomana na saguadira siki sakai ta na limagu. 29 A Tamagu te soni halavura vaniu mai, te haba va tadira soko; meke mua tanomana na saguadira siki sakai ta na limana Tamagu. 30 Irogami a Tamagu a sakai vamua. 31 Ma rana Judea tara goi tabea gua na vatu, tara haga petaa. 32 Maia Jesus te vanira, Inau tu tatea vanigamu mai ta Tamagu na lei gehegehe uto te subo; ma na hava na gehegehe vagana kau petau nia? 33 Ma rana Judea tara goi bosa vania, mara gagua, Igami tai mua haga petago nia na gehegehe te uto; ma nimua na bosa tabo vamua; mi goe na tinoni, moto haga nigo geo God. 34 Ma Jesus te vanira, Te gerea ta nimiu na Ronorono pe taho, te vaga eni? Nau tu bosa tua igamu rana lei God. 35 Me ke va holora nia na lei God ke, na bosana, God te mai tua itadira; ma na gegere te mua tanomana na dila; 36 ma agaia God te tabua tua, ge vetenaa mai ta na maramana, migamu tau bosa, Te bosa tabo, na pukuna nau tu nia na bosa, Inau na Dalena God? 37 Ma geku mua nigi na lei nina gehegehe a Tamagu kau bei taluutuniu. 38 Minau ku nigi ke, ma kau mua taluutuniu inau ke, ma kau taluutunigi na lei gehegehe; ge ma kau gilala ma kau taluutunia na Mama i tagua inau, minau itatana agaia. 39 Ma na pukuna aeni tara kenea na lotiana, ma gaia te tona keha ta na limadira.

40 Me goi tona gua i levuna i Joridani ta na bona vagana te diki vulitabu ga a John; me gahaa ga. 41 Ma na lei tinoni te subo tara va tatana ga, mara gagua, A John te mua gehetia siki butuli; ma na lei totobo te bosai tatana na tinoni aeni te utuni. 42 Ma tara subo tara talutunia ga.

XI.

1 Ma siki tinoni te vahagi i Betania, na ahana a Lasarusu, ta na ro komudia a Meri ma hogona a Marata. 2 A Meri vagana eni te dalovia nia na tuana Lord na kokolo, me guduri mamahi na tuana nia na uluna, ma na vavinena aeni te vahagi. 3 Ma rana vavinena toro vetena siki sakai na va vaniana, Lord, agaia to dolovia te vahagi. 4 Ma Jesus te ronovia, me gagua, Na vahagi keri te mua manana na mate: ma na pukuna na mararana God, ge na Dalena God ke nia marara. 5 Ma Jesus te dolovira a Meri ma na hogona, ma tolugaira a Lasarusu. 6 Me te ronovia te vahagi, me gahaa nina soo e rua na boni ta na bona vagana te gahaa ga. 7 Me soko, te vanira rana Vaovarono, Ka pulohi gua i Judea. 8 Ma rana Vaovarono tara vania, Rabi, rana Judea tara tagiha kenego vasoo ge kara petago, moko goi va nimua soo ga? 9 Ma Jesus te bosa vanira, E mua hanavulu me sara e rua na bona ta sakai na dani? Mahei ke tona kolili ta na dani ke meke mua kabalagi, na pukuna te rigia na marara ta na

maramana eni, 10 Mahei ke tona kolili te *boni* ke, ke kabalagi, na pukuna na marara te taho ilokana. 11 Me te nigi *ga* na bosa ini, *ge* bosa vaniru, me gagua, A kulada Lasarusu te maturu tua, minau ku *gatu geku* vararaihia. 12 Ma rana Vaovaro*no* tara vania, Lord, ke maturu ke, meke vola sono. 13 Ma Jesus te bosa na mateana, ma *gaira* tara ganagana te bosa te aheahe ta na maturu. 14 Ma na pukuna aeni a Jesus te bosa tatea vanira, me gagua, A Lasarusu te mate. 15 Mi nau tu nia tog*o* na pukuna inau tu mua gahau *ga*, *ge*kau tan*o*mana na taluutuni; migita ka *gatu* varigia. 16 Ma Tomasi, tara holoa nia gua Didimusi, te gagua vanira na lei Vaovaro*no* ra na gana udu, Migita gua ka *gatu*, *ge*ka mate kolu itatana.

17 Ma Jesus te sara, me gilala e vati tua na bo*n*ina ta na *gi*lu. 18 Mi Betania te dutuvia i Jerusalema, te vaga ha*n*avulu lima na bona. 19 Me te subo rana Judea tara varigira ro*g*aira Marata ma Meri, tara ha*g*a va togoluvui na ro liodira, na pu k ma na ro vavinedia. 20 Ma Marata te ro*n*ovia a Jesus te dutu mai tua, me va sodoa; ma Meri te sopou soo ta na vale. 21 Ma Marata te bosa vania Jesus me gagua, Lord, ko gahago iani ke, *ge* meke mua mate na vavine*gu*. 22 Minau tu gilala gua itaeni to ko no*n*ia siki totobo itatana God ke, ma God ke vahego mai. 23 Ma Jesus te vania, Na vavinemu ke tuguru oli. 24 Me gagua a Marata, Inau tu gilalaa ke tuguru oli ta na sosoko ni bo*ni* ta na Tuguru oli mavitu. 25 Ma Jesus te vania, Inau na Tuguru oli ma na Vola; ahei ke talutuniu, me ke mate ke, ke goi vola. 26 Mahei ke vola meke talutuniu ke, ke mua mate ta na *ni*ha ke vaa me vaa. Moto talutunia eni? 27 Me gagua vania, Eo, Lord, inau tu talutunigo igoe a Christ na Da*l*ena God, to mai ta na maramana. 28 Me te ne sokoa gua na bosa, *ge* tona keha, me va holopuia mai hogona a Meri, me vania, A Tarai aeni, e vania, me hologo *gatu*. 29 Ma *gaia* te ro*n*ovia, me mina tuguru, me va rigia. 30 Ma Jesus te mua sara mua ta na komu, te gahaa sono ta na bona te va sodoa tua *ga* a Marata. 31 Ma rana Judea tara gahara itatana ta na vale, tara va togoluvua na liona, mara rigia a Meri te mina tutuguru me rugu horu, mara saritaonia, mara bosa, Te ha*g*a tona ta na *gi*lu meke ta*ni ga*. 32 Ma Meri te va sara ta na bona a Jesus te gahaa *ga*, te rigia, me va pogotao ta na tuana, *ge* vania, Lord, *ge*ko gahago iani ke, *ge* meke mua mate vavine*gu*, e gagua. 33 Ma Jesus te rigia te ta*ni*, me rigira gua rana Judea tara nia udu kolu mai tara ta*ni*, me vahagitailia ta na taru*n*ana, me te dika na liona. 34 Me gagua, Ivei tau talua? Mara gagua *ag*aira, Lord, ko mai rigia. 35 A Jesus te ta*ni*. 36 Rana Judea tara bosa mara gagua, Rigia, te dolovi *n*anataa. 37 Ma na balu tadira tara bosa Aeni te davoraa tua na matana te rorodo, meke mua mana na puu*n*usiana na mate ta na tinoni eni? ra gagua. 38 Ma na taru*n*ana Jesus te vahagitailia gua, me tona me va sara ta na *gi*lu. Na vatuluma, ma na vatu te pipili vuvu*n*ana. 39 Ma Jesus te gagua, Hola kehaa na vatu. Me gagua a Marata, na vavinena na tinoni mate, Lord, te mabulu tua, e vati tua na bo*n*ina te mate. 40 Ma Jesus te vania, Nau tu mua bosa vanigo te vaga, Moko talutuni ke, moko rigia na nina mararana God? 41 Ma *gaira* tara hola kehaa na vatu ta na malana na tinoni mate te pipili *ga*. Ma Jesus te rei tada na matana, me gagua, Mama! inau tu bosa utogo igoe to ro*n*oviu. 42 Mi nau tu gilala

igoe to varonoviu haia; minau tu bosa na pukuna na vure eni te tuguru taligutiu, ge makara talutunigo to vetenau mai. 43 Me te nia na bosa eni, ge nia gaegahe galaga na mana te sule me gagua, Lasarusu, ruguhoru mai! 44 Ma na tinoni mate te ruguhoru mai, tara pului sono na limana ma na tuana nia na tivi, mara pitia nia na matana na tivi ni kaikari. Ma Jesus te gagua vanira, Togia, makau lubatia meke tona.

45 Ma rana Judea tara subo tara diki varigia tua a Meri, tara vaevanea na nina gehegehe Jesus, mara taluutunia. 46 Ma na balu tara va rigira rana Varise, mara bosai vanira na gehegehe te nei tua a Jesus.

47 Na pukuna aeni rana Puku ni Sukagi, ma rana Varise, tara holo kolua mai na Ovu ni dete, mara gagua, Ivei ka nia? Na tinoni eni te nei na lei butuli te subo. 48 Ma ka lubatia te vaga ke, ma na vure soko ke taluutunia; ma rana Roma kara mai, ma kara lavikehaa na malada, ma na vure soko. 49 Ma sakai itadira, a Kaiavasi na Puku ni Sukagi ta na niulu vagana, te gagua vanira, Igamu tau mua gilala, 50 migamu tau mua ganagana dila vagua, aeni te uto vanigita, ge ma sakai vaso na tinoni ke mate tugua na komu, ma na vure soko kara mua tagara ga. 51 Me te mua nia tovono na bosa; ma gaia na Puku ni Sukagi ta na niulu vagana me te bosa dilaa na mateana a Jesus te dutu tua, na puluna na vure ta na komuna. 52 Ma mua gaira vamua ta na komu keri, me teke vahikolura rana lei dalena God tara havukagi tua. 53 Mi ta na boni vagana keri vaho tara nia bosa kolu na mateana.

54 Na pukuna aeni e Jesus te mua goi tona olioli ta na mata ni tinoni itadia rana Judea; me tona keha ta na bona te dutuvia na bona aroha, ta na baebase ni komu tara vatua nia Evaraimi, me gahaa ga tadira rana lei nina Vaovarono. 55 Ma na didira na Lovovule rana Judea te dutu mai, ma tara subo tara dato i Jerusalema, tara butu mai ta na komu udolu te mua Lovovule mua, tara haga vamarabura tigedia. 56 Ma gaira tara kakaea Jesus, mara tuguru ni bosa kolu ta na Bona te tabu mara gagua, Na hava tau ganagana? ke mua mai ta na Gougonu? ara gagua. 57 Ma rana Puku ni Sukagi ma rana Varise tara talua tua na vetena, mara gagua, ahei ke gilala ivei te gahaa ke, meke tugunia, ge kara lotia.

XII.

1 Me ono mua na boni iga na Lovovule, ma Jesus te tona i Betania, ma Lasarusi ga, agaia te mate tua, ma Jesus te tuguruvaginia tadira tara mate. 2 Ma gaira tara gonia ga na vana, ma Marata te mai lagalaga, ma sakai itadira tara koli koukolu ga a Lasarusi. 3 Ma Meri te tabea na vatei daodalo te vahola nanata, me mai daodaloa nia na tuana Jesus, me guduri mamaha na tuana nia na uluna; ma na vale te vonugia na uru ni vatei daodalo. 4 Ma sakai tadia rana Vaovarono, a Judasi Iskarioti, na dalena Simoni, agaia teke peroa, te gagua, 5 Egua gera mua hunulua na vatei daodalo eni nia na rono te ko tolu na hanalatu, ma ge kara vahera rana bona? 6 Me te nia na bosa eni, na mua pukuna te nira kanoraga rana tinoni bona, ma na pukuna agaia na gito, maia na kei ni rono itatana, mete lavi kehai na lei totobo tara talui ilokana. 7 Me gagua a Jesus, Ko lubatia, te rigitaonia tua aeni ta na boni kara bekuu ilokana. 8 Na lei tinoni bona tara gaha kasilira itamiu; minau ku mua gahau kasila itamiu.

9 Ma tara subo rana Judea tara gilala agaia iga, ma gaira tara mua va ga na pukuna Jesus vamua, ma tara haga rigia gua a Lasarusi te tuguruvaginia tua itadira tara mate. 10 Ma rana lei Puku ni Sukagi tara goi bosa na mateana a Lasarusi gua. 11 Na pukuna rana Judea tara tona keha na pukuna gaia, mara taluutunia a Jesus.

12 Me te roropogana na vure te subo te tona ta na Gougonu, me ronovia na maiana i Jerusalema a Jesus, 13 mara lavia na lei gaba ni niuniu, mara ruguhoru gera vasodoa nia, mara ninili mara gagua, Hosana, bosa utoa te mai ta na ahana Lord, na Vunagidira rana Isaraeli. 14 Ma Jesus te rigi sodoa na pile asi, me sopou ivuvunana, te vaga tara nia tua na gegereana, 15 Ko bei matagu na Dalei Sioni vaivine, ko rigia mai, na Vunagimu te mai, te sopou ivuvunana na dalena na asi. 16 Ma rana Vaovarono tara mua diki gilalai mua ini; ma vaho a Jesus te lada tua, ge ra vuha puku oligi na lei totobo ini tara gegerei nia tua idania, ma gaira tara nei vania. 17 Ma na vure te tuguni tatea agaia, tara gahara tua itatana te holohorua a Lasarusi ta na gilu, te tuguruvaginia. 18 Na pukuna aeni na vure te va sodoa gaia, agaira tara ronovia tua te nea na vaugilala eni. Ma gaira rana Varise tara bosabosa kolu mara gagua, Igamu tau mua rigia geau mua nia tanomaya? ma na maramana te tona va tumuria tua. 19 Ma na balu tinoni ni Girekia tara dato mai tara haga kokoeliulivuti ta na Gougonu.

20 Ma gaira tara va rigia a Vilipi ni Betesaida i Galilea, mara nonia mara gagua, 21 Magutu, igami tai liona na rigiana a Jesus. 22 A Vilipi te tona, me va bosa vania a Aderu, ma Aderu ma Vilipi toro va bosa vania a Jesus. 23 Ma Jesus te gagua vanira, Te sara tua na boni na Dalei tinoni ke lada ilokana. 24 E utuni, e utuni, inau tu bosa vanigamu, Na vua ni koni ke mua kutu ta na pari, meke mua mate, ke gahaa hegena; me ke mate mugua, geke talua na lei vavana te subo. 25 Ahei ke pabea na volana ke va tagalaginia; mahei ke nia siki na volana ta na maramana eni, ke lavi panotia ta na maurihali. 26 Ahei ke haga lutu vaniu ke, ke taoniu; muku gahau ivei ke, ma na nigua na tinoni ke gahaa gua ga; mahei teke va lutu vaniu, na Mama ke ganagana sulea agaia. 27 Itaeni na tarunagu te gunaguna, ma na hava ku bosa? Mama! ko vavolau ta na bona ni boni eni; ma na pukuna aeni inau tu sara mai tua ta na bona ni boni eni. 28 Mama! ko va ladavaginia na ahamu. Ma na mana te ruguhoru mai i kokou te gagua, Nau tu ladavaginia tua, muku goi ladavaginia gua. 29 Ma na vure tara tuguru dutu tara ronovia, mara gagua, Te viviha; ma na balu gua tara gagua, Na Taruna vetena te bosa vania. 30 Ma Jesus te vanira me gagua, Na mana eni te mua ruguhoru mai na pukuna inau, migamu vamua. 31 Itaeni na deteana na maramana eni; itaeni ke soni kehaa na vunagina na maramana eni. 32 Mi nau, ge ke lavigalagau ta na pari ke, vaho ku saurura mai tagua na lei tinoni soko. 33 Me te nia na bosa eni, te vaugilalaa na mate ivei ke nia na mate. 34 Ma na vure te vania, Igami tai ronovia ta na Ronorono a Christ ke galfa kasilaa, ma na hava to bosa, Kara lavi galagaa na Dale tinoni? to gagua. Mahei na Dale tinoni keri? 35 Ma Jesus te gagua vanira, Na bona ku kulu vamua na marara ke gahaa ita miu. Kau tona soo na marara te gahaa mua itamiu, ke bei kuvihigamu gea na puni; ahei ke tona ta na puni te mua gilala ivei ke va. 36 Ma na

marara te gahaa mua itamiu, makau taluutunia na marara ma *ge*kau nia dalei marara.

A Jesus te nia vaso na bosa soko eni, *ge* tona, me va polopolo vanira. 37 Me te nia na lei vaugilala te sule te vaga eni ta na matadira, ma *g*aira tara mua taluutunia. 38 Na pukuna vaho te kale na bosana a Isaia na porovete te bosaa, me gagua, Lord, ahei te taluutunia na bosamami, ma na limana Lord te livulagi vania ahei? 39 Ma na pukuna keri *g*aira tara mua ta*no*mana na taluutuniana: na pukuna Isaia te nia gua na bosa, 40 Te pu*n*ihigi tua na matadira, me *n*asiligi na tobadira, kara bei nigi reirei *g*ea na matadira, ma kara bei manamanaha *g*ea ta na tobadira, ma kara pulohi vaho *g*eku vavolara. 41 A Isaia te nigi na lei bosa ini te rigia na mararana, mete bosaa *g*aia. 42 Ma rana haba tara subo tara taluutunia, ma tara mua tuguni tatea, na pukuna rana lei Varise kara bei guruhorura *g*ea ta na Vale ni Sonikolu. 43 Tara liona na lei tinoni kara talunagora, mara mua liona God ke talunagora.

44 Ma Jesus te bosa galaga me gagua, Ahei ke taluutuniu, te mua taluutuniu vamua, me te taluutunia te vetenau mai. 45 Mahei te vaevanau inau, te vaevanea gua te vetenau mai. 46 Inau tu mai marara ta na maramana, na pukuna ahei ke taluutuniu meke mua gahaa ta na pu*n*i. 47 Ahei ke ro*n*ovigi na bosa*g*u meke mua taluutunigi, i mua nau ku detea; na pukuna tu mua nia mai na detea*n*a na maramana, ma na vavolaana vamua na maramana. 48 Ahei teke hove*g*u, pa hei teke mua tabea na bo*s*a*g*u, ma na hava gua ke detea. Na bosa inau tu bosaa, na bosa keri ke detea ta na sosoko ni bo*n*i. 49 Na pukuna tu mua bosa hege*g*u tua, ma na Mama sugua te vetenau mai, a*g*aia te vaheu mai na ro*n*oro*n*ona na lei totobo *g*eku bosai, mu tuku tugunigi. 50 Mi nau tu gilala na ro*n*oro*n*ona na maurihali; ma na totobo inau tu tuguni, te vaga na Mama te bosai vaniu tua, inau tu tuguni te vagai ini.

XIII.

1 Mi nagona *G*ou*g*onu ni Lovovule, ma Jesus te gilala te dutu tua na bo*n*ina teke tona keha tana maramana eni meke va rigia a Tamana; me dolovira na lei nina tinoni tara gahara ta na maramana eni, me dolovira me sara ta na sosoko. 2 Mi ta na va*n*a; ma Satana te talua tua na ganagana ta na kutuna a Judasi Isakarioti na dalena Simoni *g*eke peroa. 3 Ma Jesus te gilala a Tamana te talua tua na lei tatobo soko ta na limana, maia te ruguhoru mai ta God, maia ke goi pulohi *g*atu varigia God; 4 me tuguru ta na va*n*a, me talu kehaa nina tivi, me tabea na tivi ni kaikari, me pipisia na. 5 Soko, te kovala horua na beti ta na popo, me vuivunia na apoani na tuadira rana Vaovaro*n*o, me guduri mamahai nia na tivi te nia pipisi. 6 Me sara ta Simon Peter; ma *g*aia te gagua vania, Lord, ko apoi na tua*g*u? 7 Ma Jesus te gagua vania, To mua gilala mua na totobo tu kabaria, mi ta na *n*iha vaho ko manahana. 8 Ma Peter te gagua vania, Ko mua apoa na tua*g*u. Jesus te gagua vania, Ku mua apo*g*o ke, moko mua vaukolu i ta*g*ua, e vania. 9 Ma Simoni Petere te vania, Lord, ke bei tua*g*u vaso, ma na lima*g*u gua ma na ulu*g*u. 10 Ma Jesus te gagua vania, Na tinoni te siu tua, meke apoa na tuana vaso, me marabu soko; mi*g*amu tau marabu, mi mua gamu soko. 11 Na pukuna te gilalaa teke peroa; na pukuna keri te nia na bosa, Tau mua marabu soko.

12 Me apo sokoi na tuadira, me goi sikomia gua na nina tivi, me goi koli gua, me bosa vanira, Tau manahana pe taho na totobo tu nia vanigamu? 13 Igamu tau holou, nia, Tarai, ma Lord; migamu tau bosa utuni, inau sugua te vagaa. 14 Mi nau a Lord ma na Tarai tu apoi na tuamiu, ma kau nia gua *ga* na veiapoani na tuamiu. 15 Inau tu vahegamu na nilibu, mete vaga tu nia vanigamu tua, *ge* ma kau nia gua te vaga eni. 16 E utuni, e utuni, inau tu bosa vanigamu, Na tinoni lutu te mua haba vulea na magutuna, maia te ro*no*vi vetena te mua haba vulea te vetenaa. 17 *Ge* takau gilalai na lei totobo ini, makau nia to*gotogo* na kabariani. 18 Nau tu mua bosagamu soko; inau tu gilalara inau tu vilira tua, ma vaho ke kalei na *gege*re te gagua, *A*gaia te gania na bereti ita*gua* te talugalagaa vaniu na borokasi ni tuana. 19 Ma vaho i taeni tu tugunia vanigamu, te mua sara mua; me ke sara ta na *ni*ha, makau talutuniu inau sugua *a*gaia. 20 E utuni, e utuni, inau tu bosa vanigamu, Ahei te holo pa*no*tia tuku vetenaa *ga*tu, te holo pa*no*tiu inau; mahei te holo pa*no*tiu inau, ke holo pa*no*tia gua te vetenau mai.

21 Ma Jesus te nia vaso na bosa soko eni, ma na tarumana te *guna*guna, me vuha tutugunu tate, me gagua, E utuni, e utuni, inau tu bosa vanigamu, sakai itamiu ke perou. 22 Ma rana lei Vaovaro*no* tara sopa vei vaevanei, mara sopa ganagana ruarua ahei ka te bosaa. 23 Ma sakai na Vaovaro*no* te koli varava ta na aheahena Jesus, a Jesus te dolovia. 24 Ma Simoni Petere te to*n*agi vania va meke huatia e nia, ahei sugua te bosaa. 25 Ma *ga*ia te ulu va ta na aheahena Jesus me gagua, Lord, ahei? 26 Ma Jesus te gagua vania, *A*gaia keri inau tu vahea na pile va*na* tu lumia. Ma *ge* lumia na pile va*na*, me vahea va a Judasi Isakarioti na dalena Simoni. 27 Mi murina na pile va*na* vaho te va hage a Satana itatana. Na pukuna aeni a Jesus te gagua vania, Ko mina nia na totobo to ha*ga* kabaria. 28 Me taho sakai itadira tara koukolu ta na va*na* te manahana na pukuna te bosa vania nia. 29 Ma na balu tara ganagana, ne pukuna lakamua a Judasi te pa*no*tia na kei ni ro*no*, *ge* bosa vania a Jesus, Ko sabiri dida na totobo ni *Gongonu*, pe teke vahera siki totobo rana tinoni bona. 30 Ma *ga*ia te tabea tua na pile va*na*, me mina rugulioru; me pu*ni* tua.

31 *Ge* gagua a Jesus, Itaeni te valadavaginia na Dale tinoni, me valadavaginia God itatana *ga*ia. 32 Me te valadavaginia itatana *a*gaia ke, ma God ke valadavaginia itatana hegena *a*gaia, meke mina meke valadavaginia. 33 Gau ra dale*gu*, ke pile mua na bona tuku gahau itamiu. Makau kakaeu, me te vaga tu nia tua na bosa vaniadira rana Judea, takau mua ta*no*mana na va sara ta na bona ku va *ga*, mitaeni gua tu bosa vanigamu te vaga. 34 Na ro*no*ro*no* te vaolu nau tu vahegamu, *ge* makau vei dolovi vaso; me te vaga inau tu dolovigamu, *ge* makau nia gua na vei dolovi te vaga. 35 Ma vaho na lei tinoni soko kara gilalagamu igamu na ni*gua* na Vaovoro*no*, na vei dodolovi sugua te gahaa itamiu. 36 Ma Simoni Petere te bosa vania, me gagua, Lord, ivei ko va? Me gagua *ga*ia a Jesus, Ko mua ta*no*mana na saritaonia*gu* itaeni ku va *ga*; mi ta na *ni*ha vaho ko saritaoniu. 37 Me gagua vania a Petere, Lord, egua *ge*ku mua ta*no*mana saritaonigo itaeni? Minau ku talu horua na vola*gu* na pukuna igoe. 38 Ma Jesus te gagua vania, Ko talu horua na volamu na pukuna inau? E utuni, e utuni, inau tu bosa vanigo, Ke mua

tani mua na kokoroko, me tolu tua na niu huguagu.

XIV.

1 Ke bei gunaguna na kutumiu; tau taluutunia God, ma kau taluutuniu inau. 2 Te subo na voki ta na valena Tamagu, pe ke mua gagua ke, mutu bosa vanigamu; minau ku tona muku mabo kasunia vanigamu na bona. 3 Minau ku tona mu ku va mabo kasunia vanigamu na bona, muku goi pulohi mai gua, muku mai lavigamu va itagua; mu ku gahau ga ke, igamu gua ga. 4 Ma kau gilalaa na bona tu va ga, makau gilalaa gua na halautu. 5 Ma Tomasi te gagua vania, Lord, tai mua gilalaa na bona toko va ga, mivei kai nia tanomana na gilalaana na halautu? 6 Ma Jesus te gagua vania, Inau na halautu ma na utuni, ma na vola: ke mua varigia na Mama siki sakai teke mua liu itagua. 7 Igamu kau manahagu ke, makau manahana gua na Mama; mi taeni tau vuha manahana gaia, migamu tau vaevanea tua. 8 Ma Vilipi te gagua vania, Magutu, ko tatea vanigami na Mana, meke manamami. 9 Ma Jesus te gagua vania, Inau tu gaha kasilau mai itamiu, Vilipi, mo mua manahagu mua? Ahei te vaevaneu tua inau te vaevanea gua na Mama. Mivei to nia na bosa, Ko tatea vanigami na Mama, to gagua? 10 To mua taluutuniu inau ta na Mama, ma na Mama itagua inau? Ma lei bosa tu bosai vanigamu, nau tu mua bosa hegegu; ma na Mama te gahaa itagua, agaia te nigi na lei gehegehe. 11 Kau taluutuniu inau ta na Mama, ma na Mama itagua inau; meke taho ke, makau taluutuniu na pukuna vamua na lei gehegehe. 12 E utuni, e utuni, inau tu bosa vanigamu, Ahei ke taluutuniu ke, na lei gehegehe tu nigi tua teke nei gua agaia; me ke nigi teke sule va ta na lei gehegehe ini, na pukuna inau tu varigia Tamagu. 13 Ma na totobo kau nonia ta na ahagu inau ku nia, ge meke lada na Mama ta na Dale. 14 Kau nonia siki totobo ta na ahagu ke, muku nia. 15 Migamu kau doloviu inau ke, makau panotia na lei nigua na Ronorono ni vetena. 16 Mi nau ku nonia ta na Mama, meke vahegamu na ruani na Patupatu, geke kabu kasila i tamiu; 17 na Taruna ni utuni; na maramana te mua tanomana na laviana, na pukuna te mua rigia, maia te mua manahanaa; migamu tau manahanaa, na pukuna agaia te gahaa itamiu, maia ke kabu ilokamiu. 18 Nau ku mua tona sanigamu ge kau dalei samu, muku goi pulohi mai rigigamu soo. 19 Ke mua hau na maramana ke mua rigiu gua inau; migamu vamua kau rigiu; na pukuna inau tu vola, migamu kau vola gua. 20 Ta na boni keri igamu kau manahana inau ta Tamagu, migamu itagua inau, minau i tamiu igamu. 21 Ahei ke tabea meke panotia na lei nigua na Ronorono ni vetena ke, agaia te doloviu; mahei ke doloviu inau ke, a Tamagu ke dolovia, mi nau gua ku dolovia, minau ku tuguni tateu vania. 22 Ma Juda, e mua Isakarioti, te gagua vania, Na hava to bosa toko haga tatego vanigami vamua, me taho vania na maramana? 23 Ma Jesus te gagua vania, Ahei ke doloviu ke, meke panotia na bosagu, a Tamagu ke dolovia, mi rogami koro va itatana, mo koro va kabu itatana. 24 Ma hei teke mua doloviu, ke mua panotigi na lei bosagu; ma na bosa tau ronovigi na mua bosagu, na bosana na Mama vamua te vetenau mai.

25 Mi nau tu nia tua na bosa ini vaniamiu, inau tu gahau mua itamiu; 26 ma na Patupatu, na Taruna te Tabu, na Mama ke vetena mai ta na

ahagu, agaia vaho ke taraigamu nia na lei totobo soko, meke madalai ta na lioniu na lei totobo tu bosai vanigamu tua. 27 Inau tu lubatia na mabo vanigamu ; inau tu vahegamu nigua na mabo ; te mua vaga na maramana te nia hevei, tu vahegamu inau. Na kutumiu ke bei gunaguna, me ke bei matagu. 28 Igamu tau ronovia tua tu nia na bosa vaniamiu, Nau ku tona muku goi mai rigiamiu gua. Ma kau doloviu ke, makau nia togotogo inau tu bosa tua, Ku varigia na Mama ; na pukuna agaia Tamagu te haba vaa itagua. 29 Mi taeni nau tu bosa dila vanigamu te mua sara mua, me teke sara vaho gekau talututuni. 30 Minau ku mua bosa daro vanigamu gua. Ma vunagi ni maramana eni te mai, me mua topoa siki nina totobo itagua. 31 Ma na pukuna na maramana ke pukua inau tu dolovia na Mama, me te vaga na Mama te vetenau nia, minau tu nia te vagaa. Tuguru, ma ka tona keha.

XV.

1 Inau na Vaini te utuni, ma Tamagu na mane ni lutu ta na legai. 2 Ma na gaegame itagua ke mua vanaga ke sonia ; ma na gaegame te vanaga ke, agaia ke manatia geke vuvunuga vaa. 3 Me va marabugamu tua igamu na pukuna na bosa tu bosaa vanigamu tua. 4 Kau gahagamu itagua inau, mi nau itamiu igamu. Te vaga na gaegame ke mua tanomana na vanaga hegena, ke mua gahaa ta na vaini ke, migamu te vaga gua, kau mua gahagamu itagua. 5 Inau na Vaini, migamu na lei gaegame. Mahei ke ba gahaa itagua, minau ku gahau itatana, ma gaia ke vuvunuga ; na pukuna kau kabu sagauviu ke, makau mua nia tanomana siki totobo. 6 Mahei ke mua gahaa itagua inau ke, te soni kehaa tua te vaga na gaegame, mete sesebe ; makara vahi kolui, makara sonigi ta na lake, me ke vavu. 7 Ge kau gahagamu itagua ke, me ke gahai ilokamiu na lei bosagu, kau nonia na totobo tau liona ke, meke vahegamu. 8 Itaeni vaho a Tamagu te lada tua, migamu kau vuvunuga ; migamu kau nigua na Vaovarono. 9 Te vaga na Mama te doloviu, te vaga gua aeni tu nia na doloviamiu ; ma kau gahagamu ta nigua na dolo. 10 Kau panotia na nigua na lei Ronorono ni vetena ke, ge makau gahagamu ta nigua na dolo ; te vaga inau tu panotia na lei nina Ronorono ni vetena a Tamagu, minau tu gahau ta na nina dolo. 11 Minau tu nia na bosa vaniamiu eni, ge meke gahaa itamiu na nigua na togotogo ; ma ge meke vonu gua na nimiu na togotogo. 12 Ma eni na nigua na Ronorono ni vetena ge ma kau vei dolovigamu, te vaga inau tu dolovigamu tua. 13 Te mua gahaa ta siki sakai na dolo te sule vaa i tatana na tinoni ke talu horua na volana na pukuna rana lei kulana. 14 Migamu rana lei kulagu, ge makau kabarigi na lei totobo tu vetenagamu nia. 15 Mi taeni tu mua hologamu nia na mane ronovi vetena ; na pukuna na mane ronovi vetena te mua gilala na hava ke kabaria na magutuna ; minau tu hologamu nia rana kulagu, na pukuna nau tu nigamu geau gilalai na lei totobo tu ronovigi tua ta Tamagu. 16 Igamu tau mua viliu, minau vamua tu viligamu, minau tu talugamu gekau tona haliu, ma gekau vanaga, ma ge na vuavuamiu ke kau ; ma ge a Tamagu ke vahegamu gatu na lei totobo kau nonia ta na ahagu. 17 Nau tu nia na vetenaamiu eni ge makau sopa vei dolovigamu hegemiu. 18 Ke nigamu sika na maramana ke, makau manahaua gua te diki niu sika tua inau. 19 Ge igamu kau ruguhoru

mai ta na maramana ke, na maramana ke dolovia nina; migamu tau mua ruguhoru mai ta na maramana, minau tu viligamu tua ta na maramana, ma na pukuna aeni na maramana te nigau sika. 20 Kau ganagana olia na bosa tu bosaa vanigamu tua, Na mane ronovi vetena te mua haba vaa itatana na magutuna. Ma kara kanahaginiu ke, ma kara kanahaginigamu gua; makara va panotia na bosagu ke, makara panotia gua na bosamiu. 21 Ma kara nia vanigamu na lei totobo ini na pukuna na ahagu, tara mua gilala te vetenau mai. 22 Nau ku mua mai, muku mua bosa vanira, te mua paludia; ma vaho itaeni tara mua tanomana na nigi hugu na paludia. 23 Ahei te niu sika, te nia sika gua a Tamagu. 24 Muku mua nigi itadira na lei gehegehe, meke mua ahei ke keha te nigi, meke mua paludia; mi taeni tara rigigami, mara nigami sika i rogami Tamagu. 25 Me ge kalei na bosa te gerei tua ta didia na Ronorono, te gagua, Gaira tara niu sika tabo. 26 Mi ta na maiana na Patupatu, tuku va vetenaa vanigamu mai ta na Mama, na Taruna ni utuni, te ruguhoru mai ta na Mama, agaia ke tuguni tateu inau. 27 Migamu gua kau tuguniu, na pukuna igamu tau gahagamu itagua ta na vuivunina mai.

XVI.

1 Nau tu bosa vanigamu na lei bosa ini, kau bei vuha kabalagi gea. 2 Agaira kara guruhorugamu ta na lei Vale ni Sonikolu; mete dutu mai gua na boni mahei teke ba mategamu ke ganagana te gehegehe vania God. 3 Ma gaira kara nia vanigamu na lei totobo ini, na pukuna gaira tara mua gilala na Mama ma inau. 4 Minau tu nia tua na bosa vaniamiu eni, mi ta na niha vaho igamu, ke sara na bona ni boni, ge makau ganagana olia tu diki tugunia vanigamu tua; mutu mua tugunigi vanigamu na lei totobo ini ta na vuivunina, na pukuna inau tu gahau mua itamiu. 5 Mi taeni inau ku va rigia te vetenau mai; me taho ki sakai itamiu ke huatiu, Ivei ko vaa? 6 Minau tu nia na bosa vaniamiu eni, ma na dika lio te vonugia na kutumiu. 7 Minau tu bosa utuni vanigamu, inau tuku tona sanigamu, me uto; mu tuku mua tona sanigamu ke, na Patupatu ke mua mai tamiu; mi nau ku tona mugua, muku vetenaa vanigamu mai. 8 Mi ta na maiana ke dete kalea na maramana na tanotanodika, ma na lio kikinima ma na dete. 9 Na tanotanodika, na pukuna gaira tara mua talutuniu. 10 Ma na lio kikinima na pukuna inau ku va rigia a Tamagu, makau mua vaevaneu mua. 11 Ma na dete, na pukuna te detea tua na vunagi ni maramana eni. 12 Te gahai mua na lei totobo subo tagua, ge mu ku bosai vanigamu; migamu tau mua tanomana mua na lavi panotiani itaeni. 13 Ma ta gaia na Taruna ni utuni ke mai, meke uhuligamu ta na utuni soko; na pukuna ke mua bosa hegena, me ke bosai na lei totobo ke poso ta na niha. 14 Ma gaia ke ladavaginiu; na pukuna ke lavia nigua, meke tugunia vanigamu. 15 Na lei totobo soko na Mama te logoi, a nigua; na pukuna sugua igà, geu nia na bosa, Ke lavia nigua, meke tugunia vanigamu. 16 Ke mua hau makau mua vaevaneu; meke mua hau gua makau goi rigiu; na pukuna inau ku va rigia na Mama. 17 Ma na balu Vaovarono tara nia vei bosa kolu mara gagua, Na hava keri te bosa vanigita, Ke mua hau makau mua vaevaneu, meke mua hau gua makau goi rigiu, tea! maia, Na pukuna tuku varigia na Mama? 18 Ma gaira tara bosa, Na hava eni te bosaa,

Te mua hau? Igita ta mua gilala na hava te bosa. 19 Ma Jesus te gilala agaira tara liona na huatiana, ge gagua vanira, Igamu tau sopa kakaea na totobo inau tu bosa vanigamu, Ke mua hau makau mua vaevanen, meke mua hau makau goi rigiu. 20 E utuni, e utuni, inau tu bosa vanigamu, igamu kau tani makau karukolobu, ma na maramana ke togotogo; migamu kau dikalio, ma nimiu na dikalio ke liliu togotogo. 21 Na vaivine te vahuhu ke, me nia dika na liona, na pukuna na bona ni bonina te poso tua; me vahua tua na meomeo, me mua goi ganagana olia na vatei aroviana, na pukuna te nia togotogo vamua na tinoni te puputu mai ta na maramana. 22 Me te vaga eni igamu tau dikalio itaeni; mi nau ku goi rigigamu gua, ma na liomiu ke togotogo gua, me taho siki sakai ke lavi kehaa itamiu na nimiu na togotogo. 23 Mi ta na boni keri kau mua huatiu nia siki totobo. E utuni, e utuni, inau tu nia na bosa vaniamiu, na lei totobo soko takau nonia ta na Mama nia na ahagu ke vahegamu. 24 Igamu tua mua nonia nia mua na lei totobo na ahagu; kau nonia makau lavia, ge ke sule na nimiu na togotogo.

25 Inau tu tugunigi vanigamu na lei totobo ini ta na bosa vavagaha; me te dutu mai na boni muku mua bosa vavagaha vanigamu muku bosa tatea vanigamu vamua na Mama. 26 Mi ta na boni keri igamu kau nia noni na ahagu; mu tu mua bosa vanigamu inau tuku huatia na Mama na pukuna igamu; 27 ma na Mama te dolovigamu hegena, na pukuna igamu tau doloviu tua inau, maia tau talutuniu inau tu va butu mai ta God. 28 Inau tu butu mai ta God, mu mai ta na maramana; minau ku goi sania na maramana, muku goi varigia na Mama. 29 Ma rana Vaovarono tara vania, Ko rigia, itaeni to vuha bosa tato, moto mua bosa vavagaha vamua. 30 Mi taeni tai pukugo to gilalai na lei totobo soko, moto mua pitua na huatiamu sikisakai; ma na pukuna eni igami tai talutunigo igoe to va butu mai sugua ta God. 31 Jesus te bosa tugu vanira, Igamu tau talutuniu itaeni? 32 Kau rigia, na bona ni boni te dutu, mete poso tua itaeni, mi gamu kau havukagi ma kau sopa vaa ta na lei komumiu; makau saniu hegegu; mi mua nau hegegu, na pukuna na Mama itagua. 33 Minau tu nia na bosa vaniamiu eni ge makau lavia na lio beto itagua. Mi ta na maramana kau kabu vatei aroviamiu; makau togotogo nimiu, inau tu laga vulea na maramana.

XVII.

1 Ma Jesus te bosa sokoi vasoo na bosa ini, me rei tada na matana i kokou, me gagua, Mama, te dutu tua na bona ni boni; moko ladavaginia na Dalei, ge na Dalei gua ke ladavaginigo igoe. 2 Te vaga to vahea na mananiadira na huli soko, geke vahera na maurihali na lei totobe to vahea mai. 3 Ma eni na maurihali, ge makara manahamu igoe God to utuni, sakai palai koda hegemu vamua, maia a Jesus Christ to vetenaa mai. 4 Nau tu ladavaginigo tua ta na pari, nau tu kabari sokoa na gehegehe to vaheu mai na kabariana. 5 Mi taeni, Mama, ko ladavaginiu i tamua nia na lada keri tu logoa i tamua ta na bona te mua vuivunia mua na maramana. 6 Minau tu tatea vanira na ahamu na lei tinoni to vaheu mai ta na maramana; agaira rana nimua, migoe to vaheu mai agaira, ma gaira tara panotia tua na bosamu. 7 Ma gaira tara manahana itaeni na lei totobo to vaheu mai te ruguhoru mai itamua. 8 Na pukuna inau tu vahera tua na lei bosa

to vaheu mai ; ma *g*aira tara lavigi, mara manahana utuni sugua inau tu butu mai itamua, ma *g*aira tara talutunigo igoe to vetenau mai. 9 Nau tu no*n*igo na pukuna *g*aira ; tu mua no*n*igo na pukuna na maramana, ma *g*aira vamua to vaheu mai ; a*g*aira ra nimua. 10 Ma ni*g*ua na lei totobo a nimua ; ma na lei nimua soko na ni*g*ua ; minau tu lada tua itadira. 11 Minau ku mua kabu gua ta na maramana, ma *g*aira ini tara kabu ta na maramana, minau ku *g*atu rigigo. Mama to Tabu, ko vatogara ta na ahamu a*g*aira to vaheu mai, *g*e ma kara sakai sonikolu vasoo te vaga irogita. 12 Minau tu gahau i tadira ta na maramana, mu vatogara ta na ahamu ; nau tu rigitaonira *g*aira to vaheu mai, me mua sivi sakai tadira ; ma na dalei sivi kasila hegena vamua, te ha*g*a kalei *g*a na *g*e*g*ere. 13 Mi taeni inau ku *g*atu ririgo, minau tu nigi na bosa ini ta na maramana, *g*e ma kara lavia ni*g*ua na to*g*oto*g*o me ke au tadira. 14 Nau tu vahera na bosamu ma na maramana te nira sika ; na pukuna a*g*aira tara mua ruguhoru mai ta na maramana, te vaga gua inau tu mua ruguhoru mai ta na maramana. 15 Tu mua no*n*ia na lavikehadira ta na maramana, ma *g*e moko tuguru pu*n*usira vamua i tatana te dika. 16 A*g*aira tara mua ruguhoru mai ta na maramana. 17 Ko vatabura ta nimua na utuni ; na bosamu te utuni. 18 Te vaga to nia na vetenaa*g*u mai tua ta na maramana, te vaga gua aeni inau tu vetenara tua ta na maramana. 19 Ma na pukuna a*g*aira inau tu vatabuu inau, tu ha*g*a nira gua a*g*aira *g*e kara nia tabu na utuni. 20 Mu tu mua no*n*igo a*g*aira hegedira, ma *g*aira gua kara talutuni nia na bosadia ; 21 *g*e ma *g*aira soko kara sakai vasoo, te vaga igoe, Mama, ita*g*ua inau, minau itamua igoe, ma *g*aira kara sakai vasoo irotatada irogita ; *g*eke talu-utunia na maramana igoe te vetenau mai. 22 Ma na lada keri to vaheu mai tu vahera *g*atu, *g*e makara sakai vasoo, te vaga irogita sakai vamua : 23 Inau itadira, migoe ita*g*ua inau, *g*e makara sakai sonikolu uto ; ma *g*e na maramana ke manahana igoe to vetenau mai, moto dolovira a*g*aira te vaga to nia na doloviaga. 24 Mama, to vaheu mai *g*aira minau tu liodira kara va gahara ita*g*ua tu gahau *g*a inau : *g*ekara rigia na lada*g*u to vaheu mai, na pukuna igoe to doloviu tua inau, to mua vuhaa mua na maramana. 25 Mama to liokikinima, na maramana gua te mua manahamu, minau vamua tu manahamu, ma *g*aira soko raini tara manahana to vetenau mai. 26 Minau tu nera *g*ekara gilalaa na ahamu : minau ku goi nera gua ; *g*e ma na dolo to doloviu nia ke gahaa itadira, minau gua itadira.

XVIII.

1 Ma Jesus te bosa sokoi na lei bosa ini, me nira ruguhoru kolu rana Vaovaro*n*o levu ni beti Kederoni ; ma na legai *g*a, ma *g*aia te va ilokana, ma rana Vaovaro*n*o. 2 Ma Judasi te peroa te gilalaa na bona, na pukuna a Jesus ma rana lei Vaovaro*n*o tara kokolu haia *g*a. 3 Ma Judasi te sakeragi, me lavia na vure ni kisumate ma rana vetevetena tadira rana Puku ni Sukagi, ma rana Varise, me va *g*a ; ma *g*aira tara tabea na lei bulu ma na lei tinabe. 4 Ma Jesus te pukui tua na lei totobo ke sodoa, me ruguhoru, *g*e gagua vanira, Ahei tau kenea ? 5 Ma *g*aira tara vania, A Jesus ni Nasareta. Me gagua vanira a*g*aia, Inau a*g*aia. Ma Judasi te tuguru itadira. 6 Ma *g*aia te nia na bosa vaniadia, Inau ada*g*u, ma *g*aira tara maolo pulohi, mara kavulaha

horu ta na pari. 7 Ma *g*aia te goi huatira gua me gagua, Ahei tau kenea? Ma *g*aira tara gagua, A Jesus ni Nasareta. 8 Ma Jesus te gagua, Inau tu bosa vanigamu tua inau *a*gaia; migamu tau keneu ke, makau lubatira raini soko makara tona keha. 9 Ma *g*e kalei na bosa te bosa tua idania, te gagua, Tu mua sivilaginia sakai tadia to vaheu mai. 10 Me soko a Simoni Petere te tabea na isi, me sipaa, me labua na nina mane na Puku ni Sukagi, ma totopusia na kuli madolona. Ma na ahana na mane a Malikusi. 11 Ma Jesus te gagua vania Petere, Ko hilipagini horua ta na malana na nimua na isi; na seu te vaheu mai a Tama*g*u minau ku mua inuvia?

12 Ma na vu:e ni kisumate, ma na vunagidia na toga, ma ra na lei vetevetena tadia rana Judea, tara ta'ea Jesus mara pitia. 13 Mara diki nia va ta Anasi, na pukuna *a*gaia na vu*no*na a Kaiavasi na puku ni Sukagi ta na niulu eni. 14 A Kaiavasi eni te diki bosa dilai vanira tua na Judea na ma*n*ana te vaga eni, Siki sakai vaso ke mate na pukuna na vure soko ke, me uto.

15 Ma Simoni Petere te saritaonia Jesus, aro*g*aira a sakai na Vaovaro*no*, ma na Puku ni Sukagi te gilala tua na Vaovaro*no* keri, *g*ero va hage koukolu a Jesus ta na loana na Puku ni Sukagi. 16 Ma Petere te tuguru soo ililigina na mataula ipari. Ma na Vaovaro*no* keri, na Puku ni Sukagi te gilala *g*aia, te rugu horu, *g*e bosa vania na vaivine te rigitaonia na mataula, *g*e lavi hagea mai a Petere. 17 Ma na tahula te rigitaonia na mataula te bosa vania a Petere, me gagua, Igoe sakai na nina Vaovaro*no* na tinoni aeni? Nau tu taho, e gagua *a*gaia. 18 Ma rana lei tinoni soo, ma rana vetevetena tara tuguru *g*a, ma tara kerua tua na lake, tara malaho didia, mara madiru; ma Petere te tuguru i tadia, me madiru.

19 Ma na Puku ni Sukagi te huatia *n*ia Jesus rana Vaovaro*no* ma nina'ro*n*oro*no* ni tarai. 20 Ma Jesus te gagua vania, Inau tu bosa ta na mata ni tinoni ta na maramana, mu tarai haia ta na lei Vale ni sonikolu, maia ta na Bona te tabu, tara kokolu haia *g*a rana Judea mu mua bosa *g*a te uri. 21 Megua *g*eo huatiu? Ko huatira ki balu tara ro*n*oviu tua, na hava tu bosa vanira tua. Rigia, *a*gaira tara gilalai na lei totobo tu bosai tua. 22 Me te nei sokoa vaso na bosa eni, ma sakai na vetevetena te tuguru i liligina me tapoa Jesus, me gagua, Ko nia *g*a na bosa tugu vaniana na Puku ni Sukagi? ea. 23 Ma Jesus te gagua vania, Tu bosa dika tokoa ke, moko tugunia vaniu mai te dika keri; me te uto ke, egua *g*eo labuu. 24 Ma tara pitia; ma Anasi te nia vetena va ta Kaiavasi na Puku ni Sukagi.

25 Ma Petere te tuguru me madiru soo, Ma *g*aira tara vania, Ma keia igoe gua a sakai tadia rana nina vaovaro*no*? Me hugu *a*gaia me gagua, Inau tu taho, e gagua. 26 Ma sakai na nina tinoni na Puku ni Sukagi, na hogona *g*aia a Petere te totopusia na kulina, me gagua vania, Nau tu rigigo ka nea itatana ta na legai? 27 Ma Petere te goi hugu gua; ma na kokoroko te mina ta*n*i vaso.

28 Ma *g*aira tara goi nia *g*atu Jesus ta Kaiavasi mara nia tona ta na vale ni Haba. Me te labota mua; ma *g*aira tara mua hage ta na vale, kara hage ke ma kara meto tua, ma tara ha*g*a gania na Lovovule. 29 Ma na pukuna aeni a Pilatu te ruguhoru vanira mai, me gagua, Na hava tau hurua nia na tinoni eni? 30 Ma *g*aira tara gagua vania, Ma *g*e ke mua tinoni ta*n*ohahi eni ke, *g*e makai mua lavia vanigo mai. 31 Ma Pila-

tu te gagua, Kau lavia *ga*tu igamu, makau detea taonia nia na nimiu na Ro*no*ro*no* ni vetena. Mara gagua rana Judea, Igami tai mua ta*no*mana na dete mateana siki sakai. 32 Te ha*ga* kalei na bosa a Jesus te nia vaugilala ivei teke nia na mate.

33 Me soko a Pilatu te goi hage gua i vale ni Haba, me holoa Jesus, me vania, Igoe na Vunagidira rana Judea? 34 Ma Jesus te gagua vania, Igoe to bosa hegemu te vaga eni, pa rahei tara keha tara tuguniu vanigo inau? 35 Ma Pilatu te gagua, Inau na Judea? Ma *ga*ira na gamua na komu kolu, ma rana lei Sukagi sule tara lubatigo vaniu mai; ma na hava to kabaria tua? 36 Ma Jesus te gagua vania, Na ni*gua* na kinakabu ta na mua maramana eni: ma *ge* ke ni*gua* na kinakabu ta na maramana eni, *ge* ma rana ni*gua* na tinoni kara vei totogoni, kara bei lubatiu vanira rana Judea; ma ni*gua* na kinakabu te mua gahaa iani. 37 Ma na pukuna aeni a Pilatu te vania, E utuni, igoe na Vunagi? Ma Jesus te gagua, Igoe to bosau inau tu vunagi. Ma na pukuna aeni inau tu sivuraga mai, na pukuna sugua *ge*u mai ta na maramana, tu ha*ga* mai tuguni tatea te manana na utuni. Ma *ga*ira na utuni kara ro*no*via na ma*nagu*. 38 Ma Pilatu te gagua vania, Na hava na utuni?

Me te nia sokoa vaso na bosa eni, *ge* vaho te goi rugu horu gua, me varigira rana Judea; me gagua vanira, Tu mua rigi sodoa siki paluna itatana. 39 Ma na ro*no*ro*no* te vaga hai tua, na lubatiana siki tinoni pipiti takau liona ta na Lovovule; migamu tau liona na lubatiana vanigamu na Vunagidia rana Judea? 40 Ma *ga*ira soko tara gaegahe gua, mara gagua, Ko sania keri, ma Barabasi ko lubatia. Ma Barabasi na labupolo.

XIX.

1 Ma Pilatu te tabea Jesus me ramusia. 2 Ma rana kisumate tara polia na pitiulu nia na karukaili, mara va talua ta na uluna, mara pulua nia na tivi sisi. 3 Mara gagua, A*ge*, na vunagidira na Judea! mara tapoa. 4 Ma Pilatu te goi rugu horu gua, me bosa vanira, Kau rigia, nau tu goi lavi horua vanigamu mai, *ge* kau pukua tu mua rigi sodoa siki paluna itatana. 5 Ma Jesus te ruguhoru mai, ma na pitiulu ni karukaili ta na uluna, ma na tivi te sisi tatana. Ma *ge* gagua vanira, Kau rigia na tinoni! 6 Ma *ga*ira na puku ni Sukagi, ma rana lei vetevetena tara rigia, mara gaegahe, mara gagua, Patokia, Patokia. Ma Pilatu te gagua, Kau lavia igamu makau patokia; minau tu mua topoa siki paluna itatana. 7 Ma *ga*ira na Judea tara gagua vania, Ma nimami na Ro*no*ro*no* tua itamami; me te taonia nimami na Ro*no*ro*no* te detea na mateana, na pukuna a*gai*a te ha*ga* nia *ge* Dalena God. 8 Ma Pilatu te ro*no*vigi na bosa ini, ma vaho te matagu vaa. 9 Me goi hage gua i vale ni Haba, me vania Jesus, Ivei to butu mai? Ma Jesus te mua lua vania siki bosa. 10 Ma Pilatu te bosa vania, me gagua, O mua kokoe vaniu? O mua gilalau inau tu mana na pakotiamu, mutu mana gua na lubatiamu? 11 Ma Jesus te gagua vania, to mua mana hegemu na nea*gu*, mete vahego mai i kokou na mana keri. Ma na pukuna aeni a*gai*a te laviu mai vanigo na paluna te sule vaa. 12 Ma na pukuna aeni a Pilatu te kenea na lubatiana; ma rana Judea tara gaegahe soo, mara gagua, Ko lubatia mua na tinoni keri ke, mo mua kulana tua a Kaisari; mahei ke ha*ga* nia *ge* vunagi ke, te hugua Kaisari. 13 Ma Pilatu te ro*no*vigi gua na bosa ini, me va

lavi horua mai a Jesus, me sopou ta na vatei dete, ta na bona tara vatua nia Na Titili, ma tara vatua nia ta na bosa ni Heberu, Gabata. 14 Mi ta na boni keri tara agoha dilaa na Lovovule; ma na bona ni boni na ononi, ge bosa vanira rana Judea, me gagua, Kau rigia na nimiu na Vunagi! 15 Ma gaira tara gaegahe mara gagua, Lavi kehaa! Lavi kehaa! Patokia. Me gagua a Pilatu, Inau ku patokia na Vunagimiu? Ma rana Pukuni Sukagi tara gagua vania, Te taho na Vunagimami, ma Kaisari vamua, ra gagua. 16 Ma vaho ge lubatia vanira gekara patokia.

Ma gaira tara tabea Jesus mara lavi kehaa.

17 Ma gaia te holaa na nina gaivavala, me ruguhoru gatu ta na bona tara vatua nia na Bona ni vatulu, mi ta na bosa ni Heberu tara vatua nia Goligota. 18 Ma gaira tara patokia ga, me rua gua na tinoni i levu mi levu ta na kikisina, ma Jesus i gobu. 19 Ma Pilatu te gerea na vaugilala, me talua i kouna na gaivavala; me te nia na gereana, A JESUS NI NASARETA ENI, NA VUNAGIDIA NA JUDEA. 20 Ma rana Judea tara subo tara bosa na vaugilala te gerea tua, na pukuna na bona tara patokia a Jesus ga i liligi na komu; ma tara gerea nia na leu ni Heberu, mi Gerekia, mi Roma. 21 Ma rana lei mane Sukagi ni Judea tara vania Pilatu, Ko bei gerea na Vunagidia na Judea, ma gaia hegena vamua te bosaa, Inau na Vunagidia na Judea. 22 Ma Pilatu te bosa vanira, Na bosa tu gerea, tu gerea tua, e gagua.

23 Ma rana kisumate tara patokia Jesus, gera lavigi nina tivi, mara nigi ga e vati na tunuva, ma ra kisumate tara sopa tanosakai te, ma nina pupulu. Ma na pupulu tara mua sukia, tara vau udolua vamua. 24 Ma gaira tara nia bosa kolu, mara gagua, Ka bei rosia, ma ka talu vaugilalana geke logoa vasoo siki sakai; vaho tara nei ge kalei na gegere te gerei tua, me te gagua, Gaira tara tuvaligi nigua na lei tivi, mara talui ga didia na vaugilala ta na nigua na pupulu. Ma rana kisumate tara nia te vagaa. 25 Ma tinana Jesus, ma hogona tinana, a Meri na tauna Kileopasi, ma tolugaira Meri ni Magidala, tara tuguru tua liligina na gaivavala. 26 Ma Jesus te rigia tinana, maia gua na Vaovarono agaia te dolovia te tuguru liligina, ma ge gagua vania tinana, Vinekama, ko vaevanea na dalemu. 27 Soko ge vania na Vaovarono keri, Ko vaevanea tinamu. Ma na Vaovarono keri te lavi panotia vaa ta na valena ta na bona ni boni vagana.

28 Me soko, a Jesus te gilalai na lei totobo te kale sokoi tua, geke kalea soo na gegere te tabu, ge gagua, Inau tu haga inu. 29 Ma na popo iga te vonugia na beti mali, mara sukia ta na gai na loilosi, tara lumia ta na beti mali, na ahana hisopi, mara haua va ta na manana. 30 Ma Jesus te lavia na beti mali, ge gagua, E soko tua; me te nia gua na bosa me malu horu na uluna, me lubatia na tarunana.

31 Mara na Judea tara nonia na tolu hulidia ke bei gahai ta na gai vavala ta na Boni ni aheahe; na pukuna tara agoha dilaa na Lovovule ga, ma na Boni ni aheahe keri na boni te haba. Ma gaira tara nonia Pilatu na gotiani na tolu tuadia, ma na lavi kehaadira. 32 Ma gaira na kisumate tara sara mai, mara gotia na tuana a sakai i nago, ma na ruana tara patoki kolua. 33 Ma gaira tara saravia a Jesus, mara rigia te mate tua mara mua gotigi na tuana. 34 Ma sakai na kisumate te tutukua nia na tinabena na kikisina, ma na gabu ma na beti te mina doedore horu vaso. 35 Me te rigia te tutugunu, ma nina na bosa ni tutugunu te

utuni ; ma *gaia* te pukua te bosa utūni, ma *ge* makau taluutuni *ga*. 36 Me nei na lei totobo ini *geke* kalei na *gegere* te gagua, Ke mua tagoti siki pile hulina. 37 Ma na ruana gua na *gegere* te gagua, *Agaira* kara buzutia tara tutukua.

38 Me soko na lei totobo ini, a Josepa ni Arimatea te no*nia* Pilatu, ma *gaia* nina Vaovaro*no* a Jesus, me polo soo na pukuna te matagunira na Judea ; me te va no*nia* na lavi kehaana na hulina Jesus. Ma Pilatu te talana. *Ge* tona, me lavi kehaa na hulina Jesus. 39 Ma Nikodemusi gua te mai, *agaia* keri te diki va rigia tua a Jesus idania te bo*ni*, me lavia na *muru* ma na *aloe* tara kaikavi kolui, te vaga na hanalatu ni pauna. 40 Ma rogaira toro lavia na hulina Jesus, moro sausagu kolua nia na tivi pura ma na gai uruuru, te vagara tara nigi rana Judea tara beku tinoni mate. 41 Ma na legai ta na bona tara patokia *ga*, ma na malei beku tinoni *iga* te vaolu ma tara mua talu tinoni mua ilokana. 42 *Gero* talua a Jesus ilokana, na pukuna rana Judea tara *agoha* dilaa na Lovovule, ma na gilu te dutu.

XX.

1 Mi ta sakai na bo*ni* ni uiki a Meri ni Magidala te tona ta na *gilu*, te labota puipu*ni* mua, me rigia na vatu te tavukesi keha tua ta na *gilu*. 2 Me rage pulohi, me va rigia Simoni Petere, ma na ruana Vaovaro*no* a Jesus te dolovia, me vanira, Tara lavikehaa a Lord ta na *gilu*, mai mua pukua ivei tara va talua *ga*. 3 Ma Petere te rugu horu, ma na ruana Vaovaro*no*, ma rogaira toro tona ta na *gilu*. 4 Ma rogaira toro rage kolu, ma na ruana Vaovaro*no* te mina me lau gidena Petere, me diki sara ta na *gilu*. 5 Me taoragi, me rigigi na tivi te pipili, me mua hage ilokana. 6 Ma vaho a Simoni Petere te tumuria, te sara mai, te va hage ta na lokana na *gilu*, me vaevanea na tivi te pilipi, 7 ma na tivi kaikari tara sausagua nia na uluna te mua nia pipili kolu na tivi pura, me loku keha ta sakai gua na malana. 8 Soko na ruana Vaovaro*no* te diki sara tua ta na *gilu*, vaho te va hage ilokana, me reirei, *ge* talu-utuni. 9 Na pukuna *gaira* tara mua gilala mua na *gegerena* na tuguru oliana tadira tara mate tua. 10 Ma rana Vaovaro*no* toro mai pulohi ta na maladira.

11 Ma Meri te tuguru i pari i liligina na beku me ta*nitani ga* ; me te nia gua na ta*nitani*, te taoragi ta na beku, 12 Me rigira e rua na Taruna vetena toro nigi pupulu na tivi marabu toro sopou, sakai ta na uluna, na na ruana ta na tuana, ta na malana na hulina Jesus te pipili tua *ga*. 13 Ma rogaira toro bosa vania, Vaivine egua *ge* o ta*ni* ? ro vania. Ma *gaia* te gagua vanira, Tara lavi kehaa a Lord inau mu mua gilala tara va talua *ga*. 14 Me nia gua na bosa eni, me liliu pulohi, me rigia a Jesus te tuguru, me te mua gilala *agaia* Jesus. 15 Ma Jesus te gagua vania, Vaivine, egua *ge* o ta*ni* ? Ahei to kenea ? Ma *gaia* te ganagana na tinoni te vatoga legai, *ge* nia na bosa, me gagua, Magutu, igoe to hola kehaa koa ke, moko tugunia vaniu na bona vagana to va talua *ga*, muku lavi kehaa. 16 Ma Jesus te gagua vania, Meri ! ea. *Ge* liliu pulohi *agaia* me gagua, Raboni ! ma na hoholo ni *Ge*la ke, Tarai ! 17 Ma Jesus te gagua vania, Ko bei tabeu inau ; tu mua dato varigia mua a Tama*gu*. Ko va rigira rana hogo*gu*, moko vanira, Inau ku dato varigia Tama*gu* ma Tamamiu, varigia God inau ma God igamu. 18 Ma Meri ni Magidala te tona, te vaa vahera rana Vaovaro*go* na ro*noro*no, *agaia* te rigia

tua a Lord, maia te bo-ai vania na bosa ini.

19 Me nulavi ta na bo*ni* keri, ta sakai na bo*ni*na na uiki, ma tara vo*no*tia tua na mataula rana Vaovaro*no* tara kokolu *ga*, na pukuna tara matagunira rana Judea; ma Jesus te mai, me tuguru i gobu, me vanira, Na mabo itamiu. 20 Me te nia na bosa, me tatei vanira na limana ma na kikisina. Ma *ga*ira rana Vaovaro*no* tara nia to*go* vaho tara rigia a Lord. 21 Ma Jesus te goi gagua vanira, Na mabo i tamiu; te vaga na Mama te vetenau mai, te vaga gua aeni tu vetenagamu *ga*tu. 22 Me te nia sokoa vasoo na bosa, me sonivagi aheahena savura, me gagua, Kau lavia na Taru*na* te Tabu. 23 Kau va lubatigi na paludia itadia rahei ke, meke ta*no*mana na lubatiani; makau kaulavaginigi itadia rahei ke, me ke ta*no*mana na kau.

24 Ma Tomasi, a*ga*ia sakai itadia ra na sara e rua, tara holoa nia a Didimusi, te mua gahaa itadia *ge* mai tadira a Jesus. 25 Ma rana balu Vaovaro*no* tara bosa vania, Igami tai rigia a Lord, ra gagua. Me gagua vanira *ga*ia, Ku mua rigia na malei patoto ta na limana ke, muku mua sukavaa na *gigirigu* ta na malei patoto, muku mua raugia via na lima*gu* na kikisina ke, muku mua taluutuni, e gagua.

26 Me goi sara gua e alu na bo*ni*, mara goi kokolu gua rana Vaovaro*no* ta na vale, ma Tomasi itadira. Mara vo*no*tia tua na mataula, ma Jesus te mai, me tuguru i gobu, me gagua, Na mabo itamiu. 27 Me soko te gagua vania Tomasi, Ko nia ha*ga*lo mai na *gigi*rimu, moko rigia na lima*gu*; moko nia ha*ga*lo mai na limamu moko nia raugia mai na kikisi*gu*; moko bei ganagana ruarua gua, moko taluutuni. 28 Ma Tomasi te gagua vania, A Lord inau, ma God inau! 29 Ma Jesus te gagua vania, Tomasi, to taluutuni na pukuna to rigiu; ma *ga*ira kara uto va tara mua reirei mara taluutuni.

30 Ma Jesus te nigi gua na lei butuli te subo, ta na matadia rana Vaovaro*no*, te mua *ge*rei ta na buka eni. 31 Mete *ge*rei tua raini, *ge* makau taluutunia Jesus Christ, na Dalena God; ma *ge* igamu rana taluutuni kau logoa na vola nia na ahana.

XXI.

1 Me soko na lei totobo ini, ma Jesus te goi tate vanira gua rana Vaovaro*no* ta na kolokama ni Tiberiasi; mi ani te nia na tateana vanira. 2 A Simoni Petere, maia Tomasi, tara holoa nia Didimusi, ma tolu*ga*ira Natanaeli ni Kana i Galilea, ma ro*ga*ira gua rana dalena Sebede, maia rarua gua tara keha itadira rana nina Vaovaro*no*, tara va nira udukolu. 3 Ma Simoni Petere te vanira, Inau ku va *ge*he lau ni*gu*a, e gagua; ma *ga*ira tara vania, Igami gua kai nigo udu, ra gagua. Mara rugu horu, mara mina va haehage ta na tiola; mi ta na bo*ni* keri tara mua horoa siki totobo. 4 Me dani tua a Jesus te tuguru i lo*na*; ma *ga*ira rana Vaovaro*no* tara mua pukua a Jesus keri. 5 Ma Jesus te vanira soo, Agau! rana dale*gu*, Ki iga sugua itamiu? Ma *ga*ira tara gagua vania, Taho. 6 Ma *ga*ia te goi bosa vanira gua, Kau soni horua na vugo ta na popoga madalona na tiola, *ge* kau sodoa. Ma gaira tara sonia *ga*, mara mua ta*no*mai a na *go*ra datoana na vugo, na pukuna na lei iga te subo. 7 Ma na Vaovaro*no* keri a Jesus te dolovia te vania Petere, a Lord keri. Ma Simoni Petere te ro*no*vi pukua a Lord, me pitia nia na nina tivi ni *gehege*he lau, na pukuna te gahaa bona tua, me soga horu ta na kolokama. 8 Ma rana balu Vaovaro*no* gua tara hagelia

mai na pile tiola, na pukuna tara mua hauvia i lo*n*a, ma na bona te vaga lima ha*n*avulu na goto na daro*n*a ; ma *g*aira tara *g*oraa lo*n*a na vugo ma na lei iga. 9 Ma *g*aira tara tuturi lo*n*a, mara rigia na lake te gahaa, ma na iga te pipili, ma na bereti ivuvu*n*ana. 10 Ma Jesus te vanira, Nigi mai na balu iga tau vugoi, e vanira. 11 Ma Simoni Petere te goi va soga-hage ta na tiola, me *g*oraa lo*n*a na vugo, te vonu *g*a na lei iga kamahi, a sakai na ha*n*alatu me sara lima ha*n*avulu tolu ; me te subo na iga, me mua veoa na vugo. 12 Ma Jesus te vanira, Mai, makau va*n*a. Me taho sakai tadia teke lio sakai na huatiana vagua, meke gagua, Ahei igoe ? Na pukuna a*g*aira tara gilalaa tua a Lord sugua. 13 Ma Jesus te va tadira, me tabea na bereti, me vahera, ma na iga gua te vaga. 14 Ma Jesus e toluni na livuana eni vanira rana Vaovaro*n*o, ta na bona te tuguru oli tua itadira tara mate tua.

15 Ma tara va*n*a soko, a Jesus te bosa vania Simoni Petere, me gagua, Simoni na dalena Jonasi, to doloviu vaa itadira tara doloviu ? Me gagua vania a*g*aia, Eo, Lord, to gilalau inau tu dolovigo. Me gagua a*g*aia, Ko kutira na lei ni*g*ua na dale sipu. 16 Me goi nia gua ruani na bosa vaniana, Simoni na dalena Jonasi, to doloviu ? e vania. Ma *g*aia te gagua, Eo, Lord, igoe to gilalau inau tu dolovigo. Me goi gagua vania soo, Ko vatogara na lei ni*g*ua na sipu, e vania. 17 Me goi nia toluni gua na bosa vaniana soo, me gagua, Simoni, na dalena Jonasi, to doloviu ? Ma *g*e dika na liona a Petere, na pukuna e tolu vaho na taba ni bosa vaniana, To doloviu ? te vania. Ma *g*aia te gagua vania, Lord, to gilalaï na lei totobo soko, to manaha*g*u inau tu dolovigo, e gagua. Ma Jesus te goi gagua, Ko kutira na lei ni*g*ua na sipu. 18 E utuni, e utuni, inau tu bosa vanigo, igoe to *g*ari mane, to kabego hegemu, moto liona na to*n*a evei ke, mo to*n*a *iga* ; mi ta na *n*iha ko tonikama, mo ko nia ha*g*alo na limamu, ma hei ke keha ke kabego, meke lavigo va i siki pile toko mua liona. 19 Me te nia na bosa aeni, mete nia vaugilala te ke ladavaginia God nia na mate ivei te kea. Mete nia soko vasoo na bosa, *g*e goi bosa vania, Ko saritaoniu, e vania. 20 Ma Petere te rei pulohi, me rigia na Vaovaro*n*o a Jesus te dolovia te taonia i murina ; a*g*aia keri te varava ta na *g*arona Jesus ta na va*n*a, me gagua vania, te huatia, Lord, ahei ke perogo ? 21 Ma Petere te rigia me gagua vania Jesus, Ma *g*aia eni, ivei ke gagua ? e vania. 22 Ma Jesus te vania, Muku liona ke, meke gahaa gua polo ku goi pulohi mai, me mua manamu ? Migoe ko taoniu inau. 23 Me te lada na roro-*n*ona vanira rana lei Vaovaro*n*o, na Vaovaro*n*o keri teke mua mate, tara nia. Ma Jesus te mua bosa vania na mua mateana ; mete gagua vamua, Ku liona ke meke gahaa soo polo ku goi pulohi mai, me mua manamu ? e gagua.

24 Ma eni na Vaovaro*n*o te tutu-gunu te manani na lei totobo soko ini, te *ge*gerei na lei totobo soko ini ; mi-gami tai gilalaa na nina bosa ni tutu-gunu te utuni.

25 Me te gahai soo na totobo te subo a Jesus te nigi tua ; ma *g*e kara sopa *g*erei ke, inau tu ganagana, ke dukulia na maramama na lei buka kara *g*erei *g*a. Amen.

NA LEI *GEHEGEHEDIRA* RANA MANE VETENA.

I.

1 Na diki *gegere* tu *gerea* vanigo tua idania ka, Theophilusi, na lei totobo a Jesus te vuivuni ni *gehetiani*, 2 maia te nigi tarai, polo te sara ta na *boni* te lavi datoa, *gaia* te vahe sokora tua na *ronorono* nia na Tarua te Tabu rana mane vetena te viliia tua: 3 ma *gaia* te tuguni tatea vanira na volaana mete diki vada*ni*tai tua nia na lei puku ni vaugilala te subo, me te tate vanira evati ha*na*vulu na *boni*, te bosa-bosai vanira na lei totobo ta na kinakabuna God; 4 ma *gaia* te nira vaukolu, *ge* hovera na tona saniana i Jerusalema, ma kau pitua mugua na totobo a Tama*gu* te nia baubahu tua, migamu gua tau *ronovia* tua ita*gua* inau: 5 a John te nia vulitabu nina na beti, migau kau vulitabugau nia na Tarua te Tabu, ke mua subo na *boni*.

6 Ma *gaira* tara vaukolu tua, *gera* huatia mara gagua, Lord, ko goi tatelavaginia gua taeni na kinakabuna Israeli? 7 Ma *gaia* te gagua, E mua manamiu na gilalaani na niulu maia na bona ni niulu, na Mama te talua nina ta nina malei haba. 8 Migamu kau lavia nimiu na mana ta na bona te ke horu tua na Tarua te Tabu ivuvua*na*miu: migamu kau tugunia te mana*gu* inau i Jerusalema, mi Judea udolu mi Samaria, polo ke sara ta na sosokona na maramana. 9 Ma *gaia* te bosa soko te vaga eni, *ge* lavi datoa ta na matadira; ma na gogopa te lavi datoa ta na matadira. 10 Ma ta na bona tara totola datoa ikokou na tonaana, ko rigia, erua na tinoni toro nigi pupulu na tivi pura toro tuguru tua itadira; 11 moro gagua, Agau rana Galilea, egua *gau* tuguru rei tada ikokou? a Jesus keri te lavi *gatu* ikokou *ge* sanigau, ke pulohi mai ropovaliha te vaga tau rigia taeni te va dato ikokou.

12 Ma *gaira* tara pulohi Jerusalema ta na gotu na ahana Oliveti, te gahaa dutuvia Jerusalema te vaga na bona te manana na bona ni bo*ni* ni ahache. 13 Mara mai ta na komu, mara sei dato ta na vata ni vale ikokou tara gahara *ga*; a Peter, ma John, ma James, ma Aderu, a Vilipi ma Tomas, Bartolomeu ma Matiu, James dalena Aleveusi, ma Simon Selotesi, ma Juda tahina James. 14 A*gaira* ra ini tara gaha koukolura itadira lei vinekama, maia Meri tinana Jesus, mara barebare nia na kokoeliulivuti ma na no*ni*.

15 Mi ta na lei *boni* keri a Peter te tuguru ta na gobudira rana vaovaro*no*, ma na vaukolu na vure te vaga sakai na ha*na*latu me sara erua ha*na*valu, me gagua, 16 Agau rana hogo*gu*, na *gegere* ke mua ta*no*mana na padi, na Tarua te Tabu te diki nia baubahu tua nia na ma*na*na David a*gaia* Judasi, te hulira *gaira* tara lotia tua Jesus. 17 Na pukuna tara idumi kolua tua *gaia* itatada, ma *gaia* te logoa nina tua na malana ta na *gehegehe* eni. 18 Ma *gaia* eni te pelua na na*gu* nia na tabana na ta*no*tano*dika*; me kutu ulu horu me topora igobu, ma na kutuna te susulu. 19 Ma *gaira* soko tara gahara i Jerusalema tara gilala eni, mara holoa nia na

nagu keri ta na leudira Akeldama, te gagua na nagu ni gabu. 20 Na pukuna tara gerea ta na lei gegere ni Line, te gagua,

Na vaevalena ke ohu,
Me ke bei kabu ga siki sakai ilokana;
Me ke tugua siki sakai ta nina rigitaoni.

21 Na pukuna eni a nina sakai tadira tara nigita kabu kolu mai ta na lei boni a Lord Jesus te hage mai tua, me goi rugu horu gatu itatada, 22 te vuivuni mai ta nina vulitabu a John, polo te sara ta na boni te lavi datoa tatada, ge ke vuivuni ni tutugunu kolu te kaekage itamami ta na tuguru oliana. 23 Ma gaira tara vilira erua, a Josepa tara holoa nia Barsabas, na ruani ahana Justus, maia Matias. 24 Ma gaira tara kokoeliulivuti, mara gagua, Lord, to gilala sokoi na kutudira na lei tinoni soko, ko tuguni tatea, ahei rotadira to vilia tua, 25 ge ke hahana na gehegehe ta na malei mane vetena a Judas te tanotanodika sania tua, ge ke vaa tona ta na puku ni malana. 26 Ma gaira tara talui didira na lei vaugilala, me kalea Matias mara idumi kolua itadira rana Mane vetena na sara sakai.

II.

1 Ma na boni ni Pentekost te poso mai tua, gaira soko tara kokolu nia na ganagana sakai sonikolu ta sakai vamua na bona. 2 Ma na tagumu te vaga na tabuto te mina horu mai ikokou, me vonugi sokoa na vale tara sopou ga ilokana. 3 Ma ge livu vanira mai na lei lapilapi te base, te vaga na lake; me sopa sopou ta na uludira. 4 Ma gaira soko tara vonugia na Taruna te Tabu, mara nia bosa galaga na lei leu te kehakeha, te vaga na Taruna te Tabu te nera ge kara bosa tatei.

5 Mara kabu soo gua i Jerusalema rana Israeli, tara vatoga na ronorono tadira na lei komu ta na maramana. 6 Mara ronovia na talamana na vure te kokolu, mara haeharevo na pukuna gaira tara ronovira tara bosa ta na lei sopa leudira. 7 Ma na taraha te nera, ma gaira tara hare, mara gagua, Ko rigia, vaho rana Galilea ini tara bosabosa? 8 Migita soko ta ronovia na lei sopa leuda ivei te nea na vuha mai lokana? 9 Rana Parthia, rana Media, maia rana Elam, ma gaira tara kabu i Mesopotamia, i Judea, i Kapadokia, Pontus, Asia, i Phrugia, i Pamphulia, i Misraim, 10 mi levuna Libua te dutuvia i Kurene, ma rana sinogo ni Roma, 11 rana Israeli, ra na Proselut, rana Krete, ma rana Arabia, igita ta ronovira gaira tara tugunia ta na lei sopa leuda na gehegehe nina God te ronoraga. 12 Ma gaira soko tara hare, mara ganagana ruarua, mara huahuatira gaira mara gagua, Na hava eni? 13 Ma na balu tara batobato, mara gagua, Gaira raini tara vonugia na vaini manilu.

14 Ma Peter maia rana sara sakai tara tuguru galaga, ge bosa galaga me tutugu vanira me gagua, Agau, rana Judea, maia igamu soko tau kabu soo i Jerusalema, kau gilala nimiu eni, ma kau ronovia na bosagu. 15 Agaira raini tara mua inu bulebule, te vaga tau ganagana; ma eni etoluni na bona ni boni vamua; 16 ma eni na totobo te bosaa tua gaia Joel na porovete, ta gagua;

17 Ta na lei boni i muri, e gagua God,
Nau ku kovalna gatu nigua na Taruna ta na lei vinahi soko;
Ma rana dalemiu rana mane ma na vaivine kara talu boni dila,
Ma rana loi garimane itamiu kara rigigi na lei mabubu.

Ma rana lei tonikama itamiu
kara maturubole ;
18 Mi nau ku kovalaa gatu
Nigua na Taruna ivuvunadira
lei nigua tinoni na mane
ma na vaivine ta na boni keri ;
ma ge kara nigi talu boni
ga.
19 Mi nau ku tatei na lei butuli
ta na parako ikokou,
Ma na lei vaugilala ta na pari
sarana ;
Na gabu, ma na lake, ma na ahu.
20 Mi ta na vuivunina na aho ke
liliu ni puni,
Ma na vula ke liliu ni gabu,
Ma na bonina Lord keri ke vaho
poso,
Te haba mete marara,
21 Ma gaira kara holoa na ahana
Lord kara nia vola ga.

22 Agau, rana Israeli, kau ronovigi na lei bosa ini; A Jesus ni Nasareta, na tinoni God te tuguni tatea vanigau nia na gehegehe te mana, ma nia na lei butuli, ma na lei vaugilala, God te nei vania tua igobupatumiu, te vaga tau pukua tua ; 23 te lubatea tua, te vaga God te ganagana dila tua, me hau tua te diki manahana ga, migau tau lotia, mau potokia ta na gai nia na lima ni tanohahi. 24 Ma God te tuguruvaginia, me hui kehai na vahagina na mate itatana : na pukuna te mua tanomana na mananiana. 25 Ma David te bosa gaia me gagua,

Nau tu rigia haia a Lord ta na
matagu ;
Agaia ta na madologu ge ku bei
aleale :
26 Na pukuna eni na kutugu te nia
togotogo, ma na lapigu te nia
rivurivu ga ;
Ma na vinahigu te nia togoluvu
na ganagana dila ;
27 Na pukuna ko mua ponoliomu
na tarunagu i Betidalo,
Mo ko mua lubatia a nimua te
tabu ge ke nago.
28 To tugunia tua vaniu na halautu ni vola ;
Moko neu geku nia vonu na
rivurivu ta na matamu.

29 Agau rana lei hogogu, kau lubatiu geku tuguni kaekalea vanigau a David, na puku ni kema, te mate tua, mara bekua, ma na giluna te gahaa soo itatada polo te ritini taeni. 30 Ma gaia na porovete, ma gaia te gilala nina agaia God te baubahu papara vania, geke kalei ta Christ ta na komana, geke sopou ta nina malei sopou ni vunagi ; 31 ma gaia te manahana tua, ge bosa nina na tuguru oli Christ, te mua nia ponolio na tarunana i Betidalo, ma na vinahana te mua rigia na nago. 32 A Jesus eni te tuguruvaginiolia God, migami soko tai tugunia te manana. 33 Me lavi datoa ta na lima madolona God, ma gaia te lavi sokoa nina ta na Mama na Taruna te tabu te bahua nia tua, vaho ge kovala horua na totobo eni tau rigia, mau ronovia taeni. 34 Ma David te mua dato ta na parako ; ma gaia te gagua,

A Lord te bosa vania a Lord
inau, me gagua,
Ko sopou ta na madologu,
35 Polo ku vuha talu horura na
gamua na kana nia nimua na
malei tuturi ta na sara ni
tuamu

36 Na pukuna eni gaira soko, ta na kema ni Israele, kara gilala sugua, a God te talua Jesus eni, igamu tau patokia tua, ge ke Lord, me ke Christ.

37 Ma gaira tara ronovia eni, ge nia papara ga na liodira, gera bosa vania Peter maia rana mane vetena, mara gagua, Agau hogomami, na hava kai kabaria ? 38 Ma Peter te gagua, Kau tugulio, makau sopa lavia na Vulitabu ta na ahana Jesus Christ, na vatei talu keha palu ; migau kau lavipanotia nimiu na soni-

halavu ni Tarun*a* te tabu. 39 Na pukuna na bosa ni baubahu eni vanigau, ma vanira ra na dalemiu, ma vanira *g*aira tara hau mua, a Lord God igita ke holora mai. 40 Ma *g*aia te tuguni kaekalca, me hugutira nia na lei bosa keha te subo, me gagua, Kau volagau ta na vavata eni te hahihahi. 41 Ma *g*aira tara lavi pan*o*tia na bosana, mara vulitabura ; mi ta na bon*i* keri te vaga etolu na toga ni tarun*a* te savun*i*ra. 42 Ma *g*aira tara kabu soo, tara kau *n*asi ta na liodira rana Mane vetena, ma na vaukolu, ma ta na *n*iti *bread*, maia ta na kokoeliulivuti.

43 Ma na matagu te sopa nera lei tarun*a* : ma rana Mane vetena tara nei na butuli, ma na vaugilala te subo. 44 Ma *g*aira tara taluutuni tara kabu vaukolu, ma sopa didira lei totobo tara logo koukolui. 45 Ma *g*aira tara hunului didira na talu, maia didira lei he*g*ohe*g*o, mara sopa tuvalira na balu tara bona itadira. 46 Ma *g*aira tara kabu vaukolu ta na lei bon*i* ta na Bebete te tabu, mara *n*itigi na *bread* ta na valedira, mara nigi rivurivu na tabeana na gadira na van*a* nia na toba te kaekag*e*, me vautoa God ; ma na vure soko tara liouto vanira. 47 Ma Lord te savun*i*a haia nina. Holohoru nia *g*aira tara vola oli soo.

III.

1 Ma Peter ma John toro dato ta na Bebete te tabu, ta na bona ni bon*i* ni kokoeliulivuti e hiuani. 2 Ma *g*aira tara sakea mai sakai na tinoni te nia sivuraga kolu mai na rapobete, mara talua haia ta na mataula ni peo ni Bebete te tabu tara holoa nia Utoutoa, *g*eke non*i* hevei lee itadira *g*aira takara vaa hage ta na Bebete. 3 Ma *g*aia te rigia Peter ma John toro hag*a* vaa hage ta na Bebete te tabu me non*i*ra siki vatei hevei lee rotadira. 4 Ma Peter te tolavia, maia John, me gagua, Ko vaevanegai. 5 Ma *g*aia te ron*o*vi vakodora, me ganagana *g*eke tabea siki totobo rotadira. 6 Ma Peter te gagua, na *silva* ma na *gold* te taho tag*u*a, ma na totobo itag*u*a, nau ku vahego *g*atu. Ta na ahana Jesus Christ ni Nasareta, tuguru moko tona kolili. 7 Me tabea na lima madolona, *g*e *g*ora datoa, ma na marevona ma na tuturuna te mina *n*asi. 8 Ma *g*aia te tapatuguru me vuni na sakusaku tua ; ma tolug*a*ira tara tolu rugu hage koukolu ta na Bebete te tabu, me te tona kolili me sogasoga me holoutoa God. 9 Ma na vure soko te rigia te tona kolili mara holoutoa God. 10 Ma *g*aira tara gilala tua ag*a*ia sugua te sopou haia *g*eke non*i* ron*o* ta na mataula ni Bebete te tabu, tara holoa nia te Utoutoa, mara vonugia na hare ma na taraha ta na totobo tara na vania.

11 Ma *g*aia te tabera soo a Peter ma John, ma na vure tara sana kolu mara varigia ta na tavag*e*re ni vale, tara holoa nia nina Solomoni, mara hare *n*anata. 12 Ma Peter te rigia, *g*e gagua vania na vure, Agau rana Israeli, egua gau nia hare na totobo eni ? megua gau tolavigai tolugai te vaga irogai hegemami toro mana, po toro uto na neana ag*a*ia eni *g*e sakusaku tua ? 13 God Abrahama ma Isaka, tolug*a*ira Jakopo, God didira kukuada te nea *g*eke ladavaginia dalena a Jesus ; ag*a*ia tau lubati kehaa tua, mau hovea tua ta na matana Pilatu ; ag*a*ia te nia liosakai na lubatiana. 14 Mi gau tau hovea *g*aia te Tabu maia te maemane, mau non*i*a *g*eke lubatia vanigau ag*a*ia te labu tabo ; 15 mau vaa matea na Puku ni vola ; ma God te tuguruvagini olia ta na mate, migami tai tugunia te kaekag*e* *g*a. 16 Ma mugua na Ahana te vaa *n*asilia ag*a*ia eni, igau tau rigia mau gilala tua *g*aia, na pukuna

te taluutunia na ahana ; e utuni, na taluutuniana te vahea nia gaia eni, geke uto pulohi ta na matamiu soko. 17 Mi taeni, gau hogogu, inau tu pukua igau maia gaira tara vunagimiu tau nea na totobo eni nia na vooga. 18 Ma na lei totobo keri God te nigi baubahu tua nia lei nina Porovete te gagua anina Christ ke vadanitai, mete nei kalei te vaga eni. 19 Na pukuna eni, kau tugu lio nimiu, ma kau pulohi, geke durakei na palumiu, ma na lei boni ni aheahe ke butu mai ta na matana Lord. 20 Ma gaia ke vetena mai na Christ te talua tua na pukuna igamu, a Jesus sugua. 21 Ma na parako ke tabea polo ke vuha poso na bona ni hala goniani lei totobo, God te bosai mai nia na manadira lei porovete tara tabu ta na pukuna na maramana mai. 22 Ma Mosesi te bosa me gagua, A Lord God igamu ke tuguruvaginia itadira hogomiu na porovete te vagau inau ; kau varonohigi na lei totobo ke bosabosai vanigau. 23 Me ke gagua iani, na sopa lei tarana kara mua ronovia na Porovete keri, ke nia tagaa ta na vure. 24 E utuni, rana lei Porovete soko tara va vuni mai ta Samuel, ma gaira gua i murina mai, tara bosa alaala mai, mara nigi baubahu na lei boni ini. 25 Igamu rana daledira na lei porovete, maia rana dalei baubahu keri, God te baubahu vania tamada, me gagua vania Abrahama, Ke vautoa na lei kema soko ta na maramana ta na vuavuana na hulimu. 26 God te va tuguruvaginia tua nina tinoni Jesus, te diki vetena vanigau tua, ge ke vautegau, me ke vaa olivaginigau ta na sopa palumiu.

IV.

1 Mi ta na bona rogaira toro bosa vania na vure, rana puku ni sukagi ma gaira tara rigitaonia na Bebete te tabu, maia rana Saduke tara tona punisira. 2 Mara lavibuleadira na pukuna rogaira toro taraira na vure, moro tuguni tatea na tuguru oli ta na mate na pukuna Jesus. 3 Ma gera lotira rogaira, mara vaa talura ta na vale pipiti polo te vuha dani, na pukuna te nulavi tua. 4 Me subo vaa itadira tara ronovia na bosa tara taluutuni, mara idumira na tinoni te vage e lima na toga.

5 Me dani tua gaira tara vunagi, maia rana tonikama, maira rana Tarai, 6 maia Anasi na puka ni sukagi, ma Kaiavasi, ma John, ma Aleksada, ma gaira soko ta na kema ni puku ni sukagi, tara vaukolu i Jerusalema ; 7 mara tuguru vaginira igobu, gera huatira rogaira, mara gagua, Na mana maia na aha mivei toro nei nia te vaga eni? 8 Ma Peter te vonugia na Tarana te tabu, ge bosa vanira me gagua, Agau tau vunagidira na vure, mi gau gua rana lei tonikama ni Israeli, 9 ge takau nia vaivarigohi na kencana gegua rotamami na totobo uto te nea vania agaia te rapobete eni, ahei te vavolaa ; 10 kau ronovia nimiu, migau gua ta na kema ni Israeli, agaia eni te tuguru nasi ta na matamiu soko nia na ahana Jesus Christ ni Nasareta, igau tau patokia tua, ma God te tuguruvagini olia itadira tara mate. 11 Ma eni na vatu igau rana lei kisu vale tara nelea tua, mi taeni tara nea geke puku ni vatu ta na piu. 12 Me te taho gua na vavola itatana ahei te keha, me te taho gua siki rua ni aha ta na maramana kara vahera mai ta na lei tinoni ge kara nia vola.

13 Ma gaira tara vaevanera didira a Peter ma John toro bosabosa ; mara gilalara tua rogaira na voo ma na tovono tinoni vamua, gera hare, vaho ge ra ganagana pulohia rogaira toro kabu kolu tua itatana Jesus. 14 Ma gaira tara rigia agaia te tagiha vola oli te nira tuguru kolu, mara mua

tanomana na huguadira rogaira. 15 Mara vetena horura gua ipari sania na ova ni dete, vaho *ge*ra vei bosabosai hegedira, mara gagua, 16 Na hava ka nea vanira rogaira eni? na pukuna toro ladavaginia didira na butuli te sule ta na matadira soko tara kabu i Jerusalema; migita ka mua tanomana na huguana. 17 Ma na totobo eni ke bei dulagi *ge*a ta na vure, igita ka hove kakaira rogaira, *ge* koro bei bosa vania gua sikisakai ta na aha eni. 18 Ma *g*aira tara holora mai *ge*ra hovera, *ge* koro bei bosabosaa tua, mo koro bei nia tarai na ahana Jesus. 19 Ma Peter ma John toro bosa tugu vanira moro gagua, Kau vilia nimiu, te kaekage sugua ta na matana God na ronovi utoamiu ta na ronovi utoana God. 20 Mi rogai koro mua goi tanomana na kehaani ta na bosa tateami na lei totobo rogai toro rigigi mo toro ronovigi tua. 21 Ma *g*aira tara hove kakaira gua, mara lubatira, *g*aira tara mua pukua na pukuna kara matera nia, na pukuna na vure, agaira soko tara holoutoa God ta na totobo te nea tua. 22 Ma na tinoni tara *g*onia na butuli tatana, na niuluna keia ke vatihanavulu tua.

23 Mara lubatira rogaira ma rogaira toro varigira na doladira moro tugunigi vanira na lei totobo rana puku ni sukagi ma ra na lei magutu tara bosai tua. 24 Ma *g*aira tara ronovigi, ma *g*aira bosa sakai soni kolu tara nia bosa galaga na manadira vania God mara gagua, Lord igoe God to *g*onia tua na parako, ma na ruruguna, ma na horora, ma na lei hegohego ilokadira soko. 25 Mo nia bosa tua na manana David nimua na tinoni mo gagua,

Egua na lei sinogo *ge*ra dedemo,
Ma na vure tara ganagana hahi?
26 Rana lei haba ta na maramana tara tuguru,
Ma na lei vunagi tara bosa kolua,
Na va tuguru punisiana Lord, maia nina Christ.

27 Eutuni a Herodi, ma Pontiusi Pilatu ma ra na lei sinogo, maia rana Israeli tara nia kokolu ta na bona ni komu eni nimua na tinoni te tabu a Jesus, te siusiua tua *g*aia, 28 *ge* kara *g*onigi na lei totobo na limamu maia nimua na liosakai te ganagana dilai tua na *ge*hetiani. 29 Mi taeni Lord ko vaevanei didira na hove ma na kakai, ko vetena vanira lei nimua na mane ni lutu, *ge* kara tatea nimua na ronorono; 30 ko hau galaga mai na limamu *ge*ko vavola, nia na neani na butuli ma na lei vaugilala nia na ahana Jesus nimua na tinoni te tabu. 31 Ma ta na bona tara kokoeliulivuti, na bona tara kokolu *g*a ilokana te anuanu; ma *g*aira tara vonugia na Tarua te tabu, mara bosa tatea na bosana God.

32 Ma *g*aira na vure tara taluutuni, na lokadira ma na tarunadira te sakai vamua na tee; me taho tua sakai tadira ke gagua te logoi hegena lei nina totobo, ma mugua tara logo koukolui soko. 33 Ma *g*aira na mane vetena tara tugunia te manana na nina tuguru oli a Lord Jesus nia na mana te sule; ma na sonihalavu te sule te gahaa tadira soko. 34 Me taho tua ahei ke gaha lea itadira: na pukuna ahei te logo totobo *g*a, pa na talu, pa na vale ke, me hunulua me lavigi na mateni na totobo ni hunulu; 35 me va talui ta na tuadira rana mane vetena, mara sopa tuvalira agaira tara sopa lioni.

36 Ma Josepu, rana manevetena tara vatua nia na rua ni ahana Barnabasi, te gagua na bosa tugu na dalei togoluvu, ta na kemana Levi, ma na mane ni Kupirosi; 37 anina na talu i*g*a, me hunulua, me lavigi na rono, me va talui ta na tuadira rana manevetena.

V.

1 Ma sakai na tinoni na ahana Ananiasi, maia tauna Sapira te hunulua nina talu. 2 Ma gaia te pulohia na levuna na rono, ma tauna te pukua, me lavia mai na levuna na rono, me va talui ta na tuadira rana manevetena. 3 Ma Peter te gagua, Egua ge hogovonua Satana na lokamu geko kikoa na Tarana te Tabu, ge o poloa na levuna na rono ni talu? 4 Na talu te gahaa soo, me mua nimua na talu? mo hunulu sokoa tua, me mua nimua na rono? me gua ge o ganagana te vaga eni ta na lokamu? to mua kikoa na tinoni ma God sugua. 5 Ma Ananiasi te ronovigi na bosa ini, me kutu horu me lubatia na tarunana. Ma gaira tara ronovia na totobo eni, me hahi tua na matagu te horuvira. 6 Ma rana lei gari mane tara tapatuguru, mara sausagua, mara hola horua, mara tavugia.

7 Me te vaga etolu na bona ni boni te soko, na tauna te hage mai, me mua gilala na hava te nea tua. 8 Ma Peter te gagua, Ko tugunia vaniu sugua, na ronona na talu toro hunulua raini? Me gagua gaia, Eo, gaigi sugua. 9 Ma Peter te gagua, Egua gero nia liokolu na kikoana nina Tarana Lord? Ko rigia, na tuadira tara tavugia tua taumu te tuguru soo ta na mataula, ma kara goi hola horugo soo igoe. 10 Me goi mina kutu horu soo ta na tuana, me lubatia na tarunana; ma rana lei gari mane tara hage mai, mara rigia me mate tua, mara hola horua, mara tavugia dutuvia tauna. 11 Me sule nanata na matagu te nea na Holohoru soko, ma gaira soko tara ronovigi na lei totobo ini.

12 Me nei na butuli ma na lei vaugilala te sule tadira na vure nia na limadira ra na mane vetena; ma gaira tara vaukolu ta na tavagere ni vale nina Solomoni. 13 Me taho tua siki tinoni tadira tara keha ke lio sakai geke kau itadira, ma na vure soko tara talunagora. 14 Ma na vure te subo, na mane ma na vaivine, tara savunira tara taluutunia Lord. 15 Na pukuna gaira tara gate horura gaira tara labe ta na lei halautu, ta ra kolivaginira ta na lei malegime ma ta na lei sape, ge ma na nununa Peter, te tona haliu, ke unahira ga. 16 Ma na vuio ta na lei buto ni komu tara kabu taligutira tara kokolu Jerusalema mara sakera mai agaira tara labe, maia gaira lei tidalo gume te lavibuleadira, mara vavolara soko.

17 Ma na puku ni sukagi ma gaira itatana, agaira ta na liodira ra na Saduke, tara tuguru, maia vonugia na rutu. 18 Mara lotira rana manevetena, mara talura ta na vale ni pipiti, ta na voki ni mavitu. 19 Me te boni anina Tarana vetena Lord te hanavia na mataula ni vale pipiti, me sake horura, me gagua, 20 Kau tona, kau va tuguru ta na bebete te tabu, ma kau tuguni sokoa vania na vure na bosana na vavola eni. 21 Ma gaira tara ronovia, ge ra va hage ta na Bebete te Tabu, ta na labota, mara tarai. Ma na puku ni sukagi ma gaira i tatana tara mai, mara holo kolura mai na ovu ni dete, ma rana magutu tadira rana dalei Israeli, mara vetenara vaa na balu ta na vale pipiti ge lavira mai. 22 Ma gaira tara vetenara tara va sara ga, mara mua rigira ta na vale ni pipiti, mara pulohi mai, gera tutugunu mara gagua, 23 Igami tai rigia nimami sugua na vale ni pipiti, mara tuga nasilia soo, ma gaira tara rigitaoni tara tuguru punisia soo na mataula; mai hanavia, migami tai mua rigia siki tinoni ilokana. 24 Ma rana puku ni sukagi maia te vunagina na Bebete Tabu tara ronovigi na lei bosa ini, mara nia maa ga, na hava ke nea ropovaliha. 25 Ma sakai na tinoni te mai, me tugunia vanira me

gagua, Kau rigia, agaira soko tau talura ta na vale pipiti ka, tara tuguru tua taeni ta na Bebete te Tabu, mara taraira na vure. 26 Ma gaia te Rigitaoni ma na lei nina tinoni tara gatu, mara gatera mai, mara mua huguhugura, na pukuna tara matagunira na vure, kara bei petara gea. 27 Mara lavira mai, mara vaa tuguruvaginira ta na vale ni dete. Ma gaia na puku ni sukagi te huatira me gagua, 28 Migami tai mua hove nanatagamu sugua, ge kau bei nia tarai na aha eni? Ma kau rigia, igamu tau vonugia tua i Jerusalema nia nimiu na tarai, mi gamu tau liona ge me ke kau ta na ulumami na gabuna agaia eni. 29 Ma Peter ma gaira rana manevetena tara bosa tugu vanira mara gagua, Te kaekage sugua na ronovi utoana God ta na ronoviana na tinoni. 30 God didira kukuada te tuguruvaginia a Jesus, migau tau lotia, mau patokia. 31 Agaia eni God te lavi datoa nia na madolona, na Vunagi ma na Vavola, geke valera na tugu lio rana Israeli, maia na talu kehaani na lei palu. 32 Mi gami tai tugunia te kaekage ga na lei bosa ini, na Taruna te Tabu gua, God te sonihalavua vanira gaira tara taonia na liona.

33 Ma gaira tara ronovigi raini, ge gunaguna na kutudira, gera liona na mateadiia. 34 Ma sakai na tinoni, na ahana Gamaliel, na Parise, te tapatuguru ta na ovu ni dete, ma gaia na Tarai ta na Ronorono, ma na vure soko tara talu mava gaia, ma gaia te keikeri gekara lavi horura gua i pari rana manevetena; 35 ge gagua vanira, Agau rana Israel, kau rigitaonigamu, na hava kau haga kabaria vanira na lei tinoni ini. 36 I nagona na lei boni ini a Teudasi te tuguru, me ganagana gaia te haba; ma na ovu ni tinoni te vaga e vati na hanalatu te gahaa itatana; mara labu matea, ma gaira tara taonia tara havukagi, me luvu parihai. 37 Me soko eni, a Judasi ni Galilea te tapatuguru ta na lei boni tara padara soko, me saurura na vure te subo; mara labu matea, ma gaira tara taonia tara havukagi vamua. 38 Mi taeni inau tu bosa vanigau mu gagua, Kau kabu beto tadiia gaira raini, makau lubatira, na pukuna ge te ke pukulagi mai ta na tinoni na Ronorono ma na gehegehe eni ke, ke durake; 39 ma ge te ke pukulagi mai tatana God ke, migamu kau mua tanomana na togi kehaana, ma kara bei pukugita ta na niha igita ta tuguru punisia God. 40 Ma gaira tara talamaginira eni, ma gera holora mai rana manevetena, mara ramusira, mara hovera ge kara bei bosabosa na ahana Jesus, gera lubatira. 41 Ma gaira tara ruguhoru togotogo ta na matadira ra na ovu ni dete, na pukuna tara ganagana tara kaekage, ge kara vadanitai na pukuna na ahana. 42 Mi ta na lei boni, ta na Bebete te tubu, maia ta na valedira, gaira tara mua mautu na tarai ma na tutugu, a Jesus agaia Christ.

VI.

1 Mi ta na lei boni keri rana vaovarono tara subo galaga, gaira rana Grekia tara belebele vanira rana Hebrew, na pukuna tara padira haia rana mate sasani itadira ta na lei bona tara tutuva. 2 Ma rana sararua tara holokolura mai rana vaovarono itadira, mara bosa vanira mara gagua, Emua uto kai nia norusavi na bosana God, ma kai vaa gehegehe ta na lei bela ni vana. 3 Na pukuna eni, gau lei hogomami, kau vilira ke vitu na tinoni itamiu, ta kau vakalera te uto na liodira, mara vonugia na Taruna te Tabu ma na manaha, ge kai mananira nia na gehegehe eni, 4 Mi gami kai kabu haia ta na kokoeliulivuti, ma na gehetiana na bosa.

5 Ma na vure soko tara nia lio uto na bosa eni, ma gaira tara vilia Stephen, te vonugia na taluutuni ma na Taruna te Tabu, ma Philip, ma Prokorus, ma Nikanor, ma Timon, ma Parmenas, ma Nikolas, na Proselut ni Antiokia. 6 Mara va tuguru vaginira ta na matadira rana manevetena, ma gaira tara kokoeliulivuti, mara talui na limadira ivuvunadira.

7 Ma na bosana God te hali, ma rana vaovarono tara subo nanata i Jerusalema; ma na vure te subo tadira rana sonisukugi tara talamaginia na taluutuni.

8 Ma Stephen te vonugia na sonihalavu maia na mana, te gonigi haia na lei butuli ma na vaugilala te sule itadira na vure. 9 Ma gaira ta na Vale ni sonikolu tara holoa nia Libertini mi Kurene, mi Aleksandria, mi Kilikia, mi Asia, tara tapatuguru mara huguhugua Stephen. 10 Mara mua tanomana na tuguru punisiana, na pukuna na manaha ma na Taruna te Tabu te bosa vanira nia. 11 Ma gaira tara naunaura na balu tinoni, gekara bosa ma kara gagua, Igami tai ronovia agaia eni te bosa taboa Mosesi ma God. 12 Ma gaira tara gunalia na vure, ma rana lei magutu, maia rana Tarai; mara ruguhoru vaa itatana, mara lotia, mara holatia vaa ta na ovu ni dete. 13 Mara tuguru vaginira na balu gekara vuhavuha mara gagua, Agaia eni te mua mautu na nia pala huguhugu na Bebete te Tabu maia na Ronorono. 14 Na pukuna igami tai ronovia gaia te bosa me gagua, a Jesus eni ni Nasareta ke nia tagaa na bona eni, meke liliui na lei ronorono te vahegita mai tua Mosesi. 15 Ma gaira soko tara sopou ta na ovu ni dete tara totolaa, mara vaevanea na matana, te vaga na mata ni Taruna vetena.

VII.

1 Ma na Puku ni sukagi te gagua, Na lei totobo ini, te utuni pe taho? 2 Ma gaia te gagua,

Agau lei hogogu, ma rana lei tamagu, kau varonohiu. A God te marara te livu vania tamada a Abrahama, i Mesopotamia, ta na bona te mua kabu mua i Haran. 3 Me bosa vania me gagua, Ko sania na komumu, ma rana tubumu, mo ko boiboli vaa ta na komu ku tugunia vanigo. 4 Vaho ge ruguhoru sania na komudira rana Kaldea, me va kabu i Haran; me mate tua ga tamana, ma God te bolia mai ta na komu eni, igamu tau gahagau ga taeni. 5 Me mua vahea tua siki nina pari ga, taho vaho tua teke vaga vagua na marevo ni tua; mete nia baubahu tua teke vahea gatu sugua meke logoa nina, ma vanira rana lei kukuana imurina; me taho mua dalena. 6 Ma God te bosa te vaga eni me gagua, Rana kukuamu kara diki boiboli soo ta na komu keka, ma gaira na vure ni komu kara ponora ma kara torora, evati na hanalatu ni niulu. 7 Ma na taba ni vure kara popono inau ku detera nigua, e gagua God; meke soko ke, gaira kara ruguhoru, ma kara lagalaga vaniu ta na bona eni. 8 Ma God te vahea na baubahu ni pahevaugilala; ma gaia te vahua Isaaka me nea nia te vaga, me pahevaugilalaa ta na aluni na boni; ma Isaka te vahua Jakob; ma Jakob te vahura rana puku ni kema tara sara erua. 9 Ma gaira rana puku ni kema tara nia gigirou Joseph, mara hunulua vaa i Misraim; ma God te kabu soo tatana. 10 Ma gaia te va ruguhorua ta nina lei kabu vateiaroviana, me nea Pharao, na vunagi ni Misraim, geke lio uto vania, meke manaha ga ta na matana; ma gaia te vatuguruvaginia, geke haba punisia i Misraim, ma na valena

soko. 11 Ma na *nenere* te nea na komu Misraim soko, maia i Kanaan, me sule na vateiarovidira *ga*; ma *gaira* rana tamada tara mua rigi sodoa na gadia na *vana*. 12 Ma *gaia* Jakob te ro*no*via na ladana na *vana* i Misraim, *ge* diki vetenara *ga*tu rana tamada. 13 Ma ta na ruani na tona *ge* tuguni tatea Joseph vanira rana hogona, vaho *ge* pukura Pharao rana hogona Joseph. 14 Ma Joseph te vetena olira *gaira*, *ge*kara lavia mai tamana Jakob, maia rana lei hogona soko, *gaira* soko ara vituha*na*vulu me sara elima. 15 Ma Jakob te horu i Misraim; ma *gaia*, maia rana tamada tara mate soko *ga*. 16 Ma *gaira* tara hola horura i Shekem, mara talura ta na beku ni tinoni mate, a Abrahama te pelua tua i lania Shekem nia na ro*no* vanira rana dalena Emor. 17 Ma na bona ni bauhahu te ha*ga* poso mai, God te nia baubahu papara vania *ga* Abrahama, *ge*ra subo, mara hali galaga i Misraim; 18 polo te vuha sara te vunagi keha te tapatuguru me mua gilala Joseph. 19 Ma *gaia* te *gue*guelora na gada na kema, me terora rana tamada, *ge* kara sonihorura rana lei meomeo itadira, *ge* kara bei vola *ge*a. 20 Mi ta na bona keri a Mosesi tara vahua mai, ma *gaia* te utoutoa lee, mara kutia ta na valena tamana etolu na vula. 21 Ma *ge*ra sonia, ma dalena Pharao na vaivine te lavi galagaa, me kutia nia dalena. 22 Me taraia nia Mosesi na lei vata soko ni manaha ni Misraim; ma nina lei bosa, maia nina lei *gehegehe* te mana soko. 23 Me ha*ga* vati ha*na*vulu tua na niuluna, vaho *ge* liu liona na va kaoadira rana lei hogona, rana Israeli. 24 Ma *gaia* te rigia sakai te vada*ni*tai, siki mane ni Misraim te toro*n*, *ge* ha*naa*, me karasia tatana te nia gigirou, me labua na mane ni Misraim. 25 Ma *gaia* te ganagana ke, ma rana lei hogona kara pukua didira, a*gaia* God te haga volara nia limana; mara mua pukua didira. 26 Me roropogana gua te topora erua toro veihuguhugu, me bosa vanira, *ge* koro sonikolu, me gagua, Rogau na tamahogoni! Egua *ge*ro dikalagamu hegemiu? 27 Ma *gaia* te dikala na gana komu kolu te tiba kehaa, me gagua, Ahei te talugo igoe, *ge*ko vunagi pu*ni*sigami, mo ko dete vanigai? 28 Igoe to liona na mateag*u* inau, te vaga to matea tua na mane ni Misraim inola? 29 Ma *gaia* Mosesi te tona keha na pukuna na ro*no*ro*no* eni, me kabu sinogo ta na komu Midian; me vahura *ga* ra rua dalena. 30 Me soko tua evati ha*na*vulu na niulu, *ge* livu vania nina Taru*na* vetena God ta na komu aroha, ta na gotu Sinai, ta na kaukaru te vavu. 31 Ma Mosesi te rigia, *ge* nia hare na totobo te rigia; ma *gaia* te dutuvia, *ge*ke rigia nina; ma na ma*na*na Lord te ruguhoru vania mai, me gagua, 32 Inau God kukuamu, God Abraham, ma God Isaak, ma God Jakob. Ma Mosesi te gebegebe, ma *gaia* te matagu nina na reirei. 33 Ma Lord te bosa vania, Ko togia na suu ta na marevomu, na pukuna na bona to tuguru *ga* ke, na bona te tabu. 34 Inau tu rigia ni*gua* sugua ni*gua* na vure te kabu vateiarovi*a*na i Misraim, mu ro*no*via didira na sonosonoeta; mi nau tu horu mai *ge*ku sa*gura*; mi taeni, ko mai, muku vetenago *ga*tu i Misraim. 35 A Mosesi eni *ag*aira tara hovehovea, mara bosa mara gagua, Ahei te talugo *ge*ko vunagi pu*ni*sigami mo ko dete vanigami? *ag*aia eni God te vetena pulohia, *ge* ke vunagi, me ke hui oli, nia na limana na Taru*na* vetena te tate vania tua ta na kaukaru te vavu. 36 Ma *gaia* eni te lavi horura mai; te *go*ni sokoi na butuli ma na lei vaugilala, ta na komu Misraim, maia ta na horara sisi, maia

ta na komu aroha, evati ha*na*vulu na niulu. 37 Aeni a Mosesi, a*gaia* te bosa vanira rana dalei Israeli me gagua, A Lord God ke va tuguruvaginia na porovete itadira rana hogomiu te vagau inau; kau ro*no*via. 38 Aeni a*gaia* te kabu ta na Holoholoru ta na komu arona, itatana na Taru*na* vetena te bosa vania tu*ra* ta na gotu Sinai, maia itadira tamada; ma *gaia* te lavigi nina na bosa ni vola *ge* ke vahegita mai. 39 Ma *gaira* ra na tamada tara mua liona na tala taoniani, ma *gaira* tara hovea, mara ganagana olia ta na kutudira i Misraim; 40 mara gagua vania Aaroni, Ko *go*nigi lei *god* vanigita, *ge*kara huligita; ma *gaia* Moses eni te lavi horugita mai ta na komu i Misraim, igita ta mua pukua na hava te nea *gaia*. 41 Ma *gaira* tara saria na titinoni ni dalei kau ta na lei bo*ni* keri, mara talu datoa na vatei sukagi vania na titinoni, mara nia to*go*to*go* na malei limadira. 42 Ma God te muri sanira, me lubatira, *ge* kara *ge*hege*he* vanira na lei totobo ta na parako; te vaga te *ge*rea tua ta didira na *gege*re lei porovete, te gagua;

Agau, rana Israel, mi gau tau nigi sukagi vaniu na kau mate,
Evati ha*na*vulu na niulu ta ta komu aroha?

43 I gamu tau tuguruvaginia na valena Moloko,
Ma na veitugu na vaugilala ni god igamu Repani,
Na lei titinoni tau sarigi nimiu *ge* kau kolitao vanira;
Mi nau ku sa*gu*gamu vaa i levuna Babeli.

44 Ma na vaevale ni vaugilala itadira tamada ta na komu aroha, te vaga te tuguni alaala, me gagua vania a Mosesi, *ge*ke kisu taonia na hulina te rigia tua. 45 Ma *gaia* tamada te ladavaginia na laviana mai itatana Joshua mara lavi hagea mai ta na konudira na lei taba ni vure. God te guru kehara ta na matadira rana tamada, polo te sara mai ta na bo*ni*na David. 46 Ma God te vilia nia na lio uto, ma *gaia* te no*ni*a *ge* me ke kisua na valo vania God Jakob. 47 Ma Solomon te kisua vania na vale. 48 Ma *gaia* te Haba ke mua ta*no*mana na kabu ta na malei lima ni tinoni, te vaga te bosa tua na porovete me gagua,

49 A Lord te gagua,
Ni*gu*a na malei sopou ni vunagi na parako,
Ma ni*gu*a na malei tuturi na maramana; mi vei te vaga na vale kau kisua vaniu?
Mi vei na bona ku vaa ahcahe *ga*?

50 Ma na mua lima*gu* te kabarigi na lei totobo ini?

51 Rana lio *na*si, igau tau mua pahevaugilalani na lokamiu, maia na kulimiu; mi gau tau tuguru pu*ni*sia haia na Taru*na* te Tabu; te vaga rana tamamiu, maia igamu. 52 Ivei siki porovete tara mua *gi*vuti taboa *gaira* rana tamamiu? ma *gaira* tara labu matera *gaira* tara tutu*gu* dilaa na maiana *gaia* te maemane, mi gau tau peroa, mau labu taboa. 53 Mi gamu tau lavia nimiu na Ro*no*-ro*no* *gaira* rana Taru*na* vetena tara *ge*hege*he*tia *ga*; mi gau tau mua vatogaa.

54 Ma *gaira* tara ro*no*vigi na lei bosa ini, me nigi kurusu na tobadira, me gala *giri*giri na pukuna *gaia*. 55 Ma *gaia* te vonugia na Taru*na* te Tabu, *ge* totola datoa na parako, me rigia na mararana God, ma Jesus te tuguru ta na pala madolona God; 56 *ge* gagua, Age, inau tu vaevanca na parako te lovovoka, ma na Dalei tinoni tu tuguru ta na pala madolona God. 57 Ma *gaira* soko tara nia *ni*nili na ma*na* sule, mara pitoi na kulidira,

mara sama kolu tatana, 58 mara guru kehaa ta na komu, *gera* peta matea: ma *gaira* tara vuhavuhaa tara talu horui didira na tivi ta na tuana na *garimane*, na ahana Saul.

59 Ma *gaira* tara petaa Stephen, ma *gaia* te hoholo me gagua, Lord Jesus ko lavia nimua na tarun*agu*. 60 Ma *gaia* te tualagi tuturu, me nia hoholo l*aga* na m*ana* te sule, me gagua, Lord ko bei idumigi na palu ini nia na paludira. Me bosa soko te vaga eni, *ge* maturu.

VIII.

1 Ma Saul te nira galakolu sugua na mateana. Mi ta na lei b*oni* kiri *gaira* tara *gu*nali *nana*taa na Holohoru i Jerusalem; ma *gaira* soko tara havukagi ta na lei komu i Judea, mi Samaria; ma rana Manevetena vanua tara taho. 2 Ma na balu itadira tara kikinima tara sake horua Stephen, me sule lee na t*ani*hiana *gaia*. 3 Me Saul te nia taluag*eri* na Holohoru, me hagevigi na lei vale, me *gora* horura lei mane ma na vaivine, me va talura ta na vale pipiti.

4 Ma *gaira* tara havukagi, mara sopa tona ta na lei komu, mara ladavaginia na bosa. 5 Ma Philip te horu ta na komu i Samaria, me tuguni tatea vanira Christ. 6 Ma na vure soko sakai vanua na ron*o*viana na bosana Philip, *gaira* tara ron*o*vigi mara rigigi haia na lei butuli ma na lei vaugilala te nei. 7 Na lei tidalo gume tara *nana*raha tara ruguhoru itadira na vure tara subo; maia te vavolara na lei ludi ma na lei tatata tara subo. 8 Me hahi tua na tog*o* te nera ta na komu keri.

9 Ma sakai na tinoni te diki gahaa tua ta na komu keri, na ahana a Simon, te liliui haia lei totobo nia nina *gehegehe* sorisori, me nera *ge* ra nia hare na vinavahuhu ni Samaria, me ganagana agaia te vaga ahei te haba. 10 Ma *gaira* soko, na lei vunagi polo ta sara itadira na lei tovo*no* tinoni tara taluutuni sokoa, mara gagua: Aeni nina mana God te sule. 11 Ma *gaira* tara ron*o*via, me neira *ge* kara nia hare idania nia nina *gehegehe* sorisori. 12 Ma vaho tara taluutunia Philip te tuguni tatea vanira na Ron*o*ron*o* uto ta nina kinakabu God, maia na ahana Jesus Christ, vaho *ge* vulitabura, rana lei mane ma ra na vaivine. 13 Ma *gaia* Simoni te taluutuni nina; ma *ge* vulitabua *gaia*, me gahaa soo itatana Philip, me nigi hare *nana*ta te rigigi na lei butuli ma na lei vaugilala te sule te nei.

14 Ma *gaira* rana manevetena i Jerusalem tara ron*o*via a*gaira* rana Samaria tara lavipan*o*tia didira na bosana God, ma *gaira* tara vetenara vanira *gatu* a Peter ma John. 15 Ma ro*gaira* toro horu tua, moro kokoeliulivutira *ge* kara lavia didira na Tarun*a* te Tabu. 16 Na pukuna te mua horu mua i vuvun*a*na siki sakai tadira; tara vulitabura vamua ta na ahana Lord Jesus. 17 Ma ro*gaira* vaho *gero* tabera, *ge* ra lavia didira na Tarun*a* te Tabu. 18 Ma *gaia* Simon te rigia te vahera na Tarun*a* te Tabu *gaira* tara tabera rana manevetena, *ge* nigi mai na ron*o* ro vanira, 19 me gagua, Koro vaheu mai na mana eni, *ge* muku tabea nig*ua* siki sakai, me ke lavipan*o*tia na Tarun*a* te Tabu. 20 Ma Peter te bosa vania me gagua, Igoe maia nimua na ron*o* mo koro taga sokogau, na pukuna igoe to ganagana ke ma kara pelua nina sonihalavu a God nia na ron*o*. 21 Taho vaho tua na pilena, pa na malana itamua na ron*o*ron*o* eni, na pukuna na lokamu te mua maemane ta n*i* matana God. 22 Na pukuna eni ko tugu lio nimua ta na ganagana dika eni to nea tua, mo ko kurutia Lord, *ge* ke talukehai so *gea* na ganagana eni ta na kutumu.

23 Mi nau tu pukua ni*g*ua na malina
na ta*n*ohahi ke saurugo, maia na ta*n*o-
ta*n*odika ke piti *n*asiligo. 24 Ma
Simon te bosa tugu vania, me gagua,
Koro kokoeliulivutiu vania Lord, *g*e
ke bei kaleu *g*ea na totobo te vaga to
bosai.
25 Ma ro*g*aira toro tugunia te ma-
nana, moro ladavaginia na bosana
God ; *g*ero pulohi Jerusalem, toro
tugunia na Ro*n*oro*n*o uto ta na lei
sopa komu sosopa i Samaria.
26 Ma nina Taru*n*a vetena Lord te
bosa vania Philip, me gagua, Ko tu-
guru, mo ko galaga, ta na halautuna i
Jerusalem te horu i Gasa ta na komu
aroha. 27 Ma *g*aia te tapatuguru,
me tona ; mo ko rigia vaa, na tinoni
ni Ethiopia na Eunuk a*g*aia nina
vunagi a Kandake na vinahogodira
ra na Ethiopia, te rigitaonigi lei nina
puku ni totobo, te va tona tua Jeru-
salem na va kokoeliulivuti. 28 Ma
*g*aia te pulohi, te sopou ta nina tapola-
golago, me siroa nina buka Isaia na
porovete. 29 Ma na Taru*n*a te bosa
vania Philip me gagua, Ko va dutuvia,
mo ko taetabe *n*asi ta na tapolagolago
keri. 30 Ma Philip te mina sama,
me ro*n*ovia te siroa nina buka Isaia
na porovete, *g*e gagua, Ina sugua, to
manahana sugua na totobo to siroa?
31 Ma *g*aia te gagua, Ivei ku nea na
manahana, *g*e te ke mua huliu *g*a siki
sakai? Ma *g*aia te no*n*ia Philip, *g*e ke
sei galaga, me ke nia sopou kolu. 32
Ma na bona ni *g*e*g*ere te siroa te vaga
eni,

Tara nia tona, te vaga na sipu
kara va labua ;
Me te vaga na dalei sipu ta na
matadira tara goria na vuvu-
luna te nea *g*a na todore,
Te gagua *g*a eni te mua vuke
na ma*n*ana.

33 Ta na bona tara talumuria,
tara lavi kehaa na dete ta
tana ;
Ahei ke tuguni kaekalea na
kemana?
Na pukuna te lavi kehaa na vo-
lana ta na maramana eni.

34 Ma *g*aia na Eunuk te bosa vania
Philip, me gagua, Nau tu no*n*igo ko
tugunia vaniu, Ahei te bosaa na poro-
vete eni? A*g*aia hegena pa siki sakai
te keha? 35 Ma Philip te vuke ma-
*n*ana, me vuivuni ta na *g*e*g*ere eni, *g*e
tuguni tatea vania Jesus. 36 Ma *g*aira
tara tona soo ta na halautu, ma *g*aira
tara saravia siki beti, ma na Eunuk
te gagua, Ko rigia, na beti ; na hava
te pu*n*isiu, *g*e ku mua vulitabu? 37
Ma Philip te bosa vania me gagua,
*G*e to ko nia taluutuni na kutumu
soko ke, me ke ta*n*omana sugua. Ma
*g*aia te bosa tugu me gagua, Nau tu
taluutunia sugua Jesus Christ, a*g*aia
dalena God. 38 Ma *g*aia te nea na
tapolagolago *g*e ke tuguru beto ; ma
ro*g*aira soko toro sogahoru ta na beti, a
Philip ma na Eunuk ; ma *g*aia te vuli-
tabua. 39 Ma ro*g*aira toro tuturi
dato mai ta na beti, nina Taru*n*a
Lord te sa*g*u kehaa Philip ; ma na
Eunuk te mua rigia gua ; ma *g*aia
te tona to*g*oto*g*o soo ta na halautuna.
40 Me topoa tua Philip i Asotus, a*g*aia
te tarai haliu ta na lei komu polo te
sara i Kaisareia.

IX.

1 Me te ruguhoru mai soo i tatana
Saul na lio ni rutu ma na mateadira
rana nina vaovaro*n*o a Lord, me va-
rigia na Puku ni sonisukagi, 2 me
no*n*ia itatana na *g*e*g*erena i Damas-
kus, vanira ta na lei vale ni sonikolu,
*g*e te ke rigi sodora na balu ta na hala
utu keri, na mane, pa na vaivine, ke
nira tona, ma kara pitira i Jerusalem.
3 Ma *g*aia te tona soo, me dutuvia
tua Damaskus ; ma na marara ni
kokou te mina hinari taligutia. 4
Ma *g*aia te kutu ta na pari, *g*e ro*n*o-

via na mana te gagua vania, Saul Saul, egua geo niu gigirou? 5 Ma gaia te gagua, Ma ahei igoe, Lord? Ma gaia te gagua, Inau a Jesus ni Nasareta to niu gigirou sugua. 6 Ko tuguru, mo ko vaa hage ta na komu, ge ku tugunia vanigo ta na niha na totobo ko kabaria. 7 Ma gaira tara nia udu kolu tara tuguru beto, tara ronovia na mana mara mua rigia sikisakai. 8 Ma gaia Saul te tuguru mai ta na pari me vurehigi na matana, me mua rigi vakodoa siki totobo; ma gaira tara tabe limana ge ra lavia va i Damaskus. 9 Me tolu na boni te rorodo soo, ma gaia te mua vana me mua inu.

10 Ma sakai na vaovarono iga i Damaskus, na ahana Ananias. Ma Lord te bosa vania ta na maturubole me gagua, Ananiasi. Ma gaia te gagua, Ko rigiu inau soo eni, Lord. 11 Ma Lord te gagua vania, Ko tuguru moko tona ta na halautu tara holoa nia Maemane, mo ko kenea ta na valena Juda na tinoni na ahana Saul, ni Tarsus: ko rigia, te kokoeliulivuti. 12 Ma gaia te rigia te vaga ta na mabubu, na mane na ahana Ananias, te vaa hage, me tabea, ge ke reirei oli gua. 13 Ma gaia Ananiasi te gagua, Lord, inau tu ronovia tua itadira tara subo na ladana na tinoni eni, maia na lei totobo dika nanata te nei tua vanira rana nimua na tinoni tabu i Jerusalem. 14 Miani itatana na mana te lavia tadira rana lei Puku ni sukagi, ge ke pitira gaira tara holoa na ahamu. 15 Ma Lord te gagua vania soo, Ko tona; mugua gaia eni ke puku ni vatei lutu, ke ladavaginia na ahagu ta na matadira na lei taba ni vure, maia rana lei vunagi, maia rana daledira rana Israel. 16 Na pukuna inau ku tugunia vania na lei totobo te mava te ke vadanitailigi na pukuna na ahagu. 17 Ma Ananiasi te tona, me va hage ta na vale, me tabea, me gagua, Hogogu Saul; a Lord, a Jesus keri, agaia te livu vanigo tua ta na halautu to liu mai ga, gaia te vetenau mai, geko reirei oli gua, mo ko vonugia na Taruna te Tabu. 18 Me mina kutu horu ta na matana te vaga na vuru, ma gaia te mina reirei oli, me tuguru ge ra vulitabua. 19 Ma gaia te vana ge goi laga gua.

Ma gaia te kabu na balu boni itadira rana vaovarono i Damaskus. 20 Me mua hau me mina nia tarai vaso ta na lei vale ni sonikolu a Jesus, agaia Dalena God. 21 Ma gaira soko tara ronovia, mara hare nanata, mara gagua, Na mua gaia eni te gunali nanataa i Jerusalem gaira tara holoa na aha eni; maia te va mai, na pukuna ke mai pitira me nira gatu vanira rana Puku ni sukagi? 22 Ma Saul te laga haia, me huguhugu kale vanira rana Israel tara kabu i Damaskus, nia na tuguni kaekalena aeni na Christ.

23 Me subo tua na boni te padi, rana Israel tara guruvarono kara matea. 24 Ma Saul te pukua tara polonia. Ma gaira tara daigi na lei mataula ni peo, te dani me boni, ge kara matea. 25 Ma rana vaovarono tara lavia te boni, mara dorovagini horua ta na muri peo ta na kei.

26 Ma gaia te sara Jerusalem, ge tabotaboa na nira vaukolu rana vaovarono, ma gaira soko tara matagunia, tara mua taluutunia gaia na vaovarono. 27 Ma gaia Barnabas te lavia, me nia gatu tadira rana Manevetena, me tuguni tatea vanira ivei te nea na rigiana a Lord ta na halautu, maia te bosa vania, mi vei te nea na taraiadira i Damaskus ta na ahana Jesus. 28 Ma gaia te kabu itadira, me hage me horu i Jerusalem. 29 Me bosabosa, me nia tarai na ahana Lord Jesus, me huguhugu itadira rana Girekia; ma gaira tara tabotaboa na mateana. 30 Ma gaira rana tamahogoni tara pukua,

gera nia horu Kaisareia, mara vetena kehaa vaa i Tasusi.

31 Ma na Holohoru i Judea, mi Samaria, te kabu mabo, me hali, me va sulea na nia kikinima Lord, me nia togoluvu na pukuna na Taruna te Tabu te patupatura.

32 Me padi na lei totobo ini, a Peter te va tona ta na lei komu, ge horu varigira rana Tabu tara kabu i Luda. 33 Ma gaia te rigi sodoa ga na tinoni, na ahana Aineas, ma gaia te boro vale, e alu tua na niulu te koli ta na malana. 34 Ma gaia Peter te bosa vania me gagua, Aineas, a Jesus Christ te vavolago ; ko tuguru, mo ko vorahaginia na malamu. Ma gaia te mina tuguru. 35 Ma gaira soko tara kabu i Luda, maia i Saron, tara vaevanea didira gaia, ma gaira vaho tara pulohi vania Lord.

36 Ma sakai na vaovarono iga i Jopa, na ahana Tabitha, na hoholo ni Girekia ke Dorkas. Ma na vaivine eni ke te vonugia na gehegehe uto, ma na hevei lee, te nei haia tua. 37 Mi ta na lei boni keri, te vahagi, me mate ; ma gaira tara siuvi sokoa, gera va kolivaginia ta na vata ni vale ikokou. 38 Mi Luda te dutuvia soo i Jopa ; ma rana vaovarono tara ronovia a Peter iga, ge ra vetenara ara rua na tinoni, mara nonia, ke bei nego gea na varigiadira. 39 Ma Peter te tuguru, me nira udu rogaira. Me sara tua, ge ra nia dato ta na vata ni vale ikokou ; ma gaira rana lei matesasani tara tuguru kolu itatana, tara tanitani, mara tugunigi na lei pupulu te subo agaia Dorkas te gehetigi tua, te gahaa mua tadira. 40 Ma Peter te vetena horura soko i pari, ge tualagi tuturu, me kokoeliulivuti, me liliua na tinoni mate, me gagua, Tabitha, ko tuguru ; ma gaia te vurehigi na matana, me vaevanea Peter, ge sopou galaga. 41 Ma gaia te haua na limana, me gora datoa ; me ge holora mai rana tabu, maia rana mate sasani, ge lubati olia vanira te vola tua. 42 Ma gaira soko i Jopa tara gilala ga ; mara subo tara savunia na taluutuniana Lord. 43 Ma Peter te kabu na balu boni i Jopa, i tatana a Simon te lutua na guiguli ni bolo.

X.

1 Ma sakai na tinoni i Kaisareia, na ahana Kornelius, agaia na habadira na hanalatu na ovu ni tinoni tara holoa nia Italia. 2 Na tinoni mabo, ma gaia te nia kikinima God, ma gaira gua ta na valena, ma gaia te hevei lee haia vanira na vure, ma gaia te kokoeliulivuti haia vania God. 3 Ma gaia te rigi kaekalea te vaga ta na mabubu, te vaga ta na hiuani na bona ni boni, nina Taruna vetena Lord te hage varigia, me gagua, Kornelius. 4 Ma gaia te tolavia, me matagu nanata, me gagua, Na hava eni Lord ? Ma gaia te gagua, Nimua na kokoeliulivuti ma na hevei lee te vaga na reirei ni mata ta na matana God. 5 Mi taeni ko vetenara gatu na balu tinoni i Jopa, mo ko holoa mai a Simon, na ruani ahana a Peter. 6 Te gahaa soo itatana Simon te lutua na guiguli ni bolo, na valena te gahaa liligi ni laukokolo. 7 Ma na Taruna vetena te bosa vania tua, te tona keha ; ge holora mai erua nina tinoni ta na valena, maia sakai na *soldier*, na tinoni uto, sakai tadira tara gahara itatana. 8 Ma gaia te tuguni kaekakea vanira na lei totobo ini, ge vetenara gatu i Jopa.

9 Me roropogana tolugaira tara tolu tona soo, mara tolu dutuvia tua na komu ; ma Peter te sei dato ta na vale, ge ke kokoeliulivuti, te vaga na ononi na bona ni boni. 10 Ma gaia te vitolo, me liona na vana. Ma gaira tara gehe gana vana, me bugoro. 11 Me rigia na parako te lovo voka,

ma na totobo te vaga na selo te sule lee te dororo horu mai, tara pitigi evati na piuna, me dororo horu ta na pari. 12 Ma na lei vata ni bolo soko ta na maramana ilokana, maia na lei totobo soko tara tagu ta na pari, maia na lei manu ta na oka. 13 Ma na mana te bosa vania mai me gagua, Peter ko tuguru, mo ko paepahe, mo ko vana. 14 Ma Peter te gagua, Taho tua, Lord ; inau tu mua gania siki totobo tevono, maia te meto. 15 Ma na mana te bosa tugu vania me gagua, Ko bei vatu metona siki totobo te vamarabua tua God. 16 Me tolu na neana ga te vaga eni ; soko ke, ge vaho lavi datoa na selo keri ikokou.

17 Ma gaia te ganagana ruarua me gagua, na hava na mabubu eni te rigia nina tua ; ko rigia, gaira te vetenara mai a Kornelius tara huati poipolisaginia na valena Simon, tara tuguru ta na mataula. 18 Tara holoholo, mara huahuati, mara gagua a Simon na ruani ahana a Peter, te gahaa ikakeria? 19 Ma Peter te ganagana varonoa soo na mabubu keri, ma na Taruna te bosa vania me gagua, Ko rigia, etolu na tinoni tara kenego. 20 Ko tuguru, moko horu, moko nira udu tolugaira, moko bei hove, inau tu vetenara mai tolugaira. 21 Ma Peter te horu me gagua vanira na tinoni, Kau rigia, inau sugua gaia tau kenea ; na ha na pukuna tau tolu nia mai? 22 Ma tolugaira tara tolu gagua, a Kornelius, na habadira na hanalatu, na tinoni te maemane me nia kikinima God, ma rana Israel soko tara ganagana mavaa gaia, ma na Taruna vetena te Tabu te keikeria vania, geke hologo vaa ta na valena, me ke ronovia na bosa itamua. 23 Ma gaia te holora mai i loka ni valena, me kutira tolugaira.

Me roropogana ge sakeragi, me nira udu kolu tolugaira ma na balu hogodira ni Jopa tara saritaonira. 24 Me roropogana gua gera sara i Kaisareia. Ma Kornelius te pitura tua, te holokolura mai tua rana lei tubuna, ma na lei puku ni kulana. 25 Ma Peter te vaa hage soo, agaia Kornelius te mai sodca, me nia pogotao ta na tuana me nia kikinima. 26 Ma Peter te gora datoa, me gagua, ko tuguru, mi nau gua na tinoni. 27 Ma rogaira toro vei bosabosa, me hage, me rigira na lei tinoni tara subo tara kokolu tua ; 28 ge bosa vanira me gagua, Igamu tau gilala nimiu tua te hovera tua rana Israel, kara bei nira vaukolu rana vure keha, kara bei varigira ; ma God te tuguni tatea vaniu, ge ku bei vatua nia na tovono sikisakai, mai na meto. 29 Na pukuna eni tu tala na mai rigiamiu tau holou mai. Me uto ku huatigamu, na pukuna na hava tau holou mai? 30 Ma gaia Kornelius te gagua, Evati tua na boni, inau tu talukauu, polo te sara ta na bona ni boni te vaga eni ; mi ta na hiuani na bona ni boni inau tu kokoeliulivuti ta na valegu ; ko rigia, na tinoni te tuguru dutuviu te nia pupulu na tivi te dara ga na mata. 31 Me gagua, Kornelius, te ronovia nimua na kokoeliulivuti, ma na hevei lee te vaga na reirei ni mata ta na matana God. 32 Ko vetena vaa sikisakai i Jopa, ko holoa mai Simon na rua ni ahana Peter ; te kabu ta na valena Simon te lutua na guiguli ni bolo, ililigi ni lau kokolo. 33 Mi nau tu mina vetenara tolugaira vanigo ; mo mai tua, me uto sugua. Mi taeni igami soko tai tuguru ta na matana God, ge kai ronovigi na lei totobo te vetenago nia God. 34 Ma Peter te vuke manana me gagua, Eutuni nau tu vakalio nigua agaia God te mua vilia vamua ahei. 35 Ma mugua gaira soko kara sopa nia kikinima ta na lei taba ni vure, ma kara gehegehe maemane, ke holopanotia.

36 Mi gau tau gilalaa nimiu na bosa te vetena vanira mai rana Israel, me tugunia na Ronorono uto ni mabo, nia Jesus Christ (ma gaia te Vunagini lei hegohego) 37 na bosa keri sopanira tua i Judea taligu, te vuivuni Galilea, te soko tua na vulitabu te nia tarai a John; 38 agaia Jesus eni ni Nasaret God te siusiua nia na Taruna te Tabu maia na mana; ma gaia te tona kolili, me gehegehe uto, ma gaia te vavolara soko gaira te ponora tua Saiana, na pukuna a God itatana. 39 Migami tai tugunigi te manani na lei totobo te gonigi tua ta na komudira rana Judea, mi Jerusalem; ma gaira tara va matea, mara sorovaginia ta na gai. 40 Ma God te va tuguruvaginia ta na toluni na boni, me nea geke livu. 41 Me mua vanira na vure soko; ma vanira vamua kara tugunia te manana, God te diki vilira tua, igami sugua, tai nia vana kolu, maia tai nia inu kolu tua, agaia te te tuguru oli tua ta na mate. 42 Ma gaia te vetenagami, ge kai taraira na vure, ma kai tugunia te kaekage ga, agaia eni God te talua, ge ke detera gaira tara vola soo maia tara mate tua. 43 Ma gaira rana lei porovete tara tugunia te manana gaia, ahei ke taluutunia ke, me ke logoa nina na talukeha palu nia na ahana.

44 Ma Peter te bosai soo na lei bosa ini, na Taruna te Tabu te horu ivuvunadira soko tara ronovia na bosa. 45 Ma gaira rana taluutuni tadira rana pahevaugilala, agaira tara nia udu kolu mai tua Peter, tara hare nanata; na pukuna te kovala horua na sonihalavu ni Taruna te Tabu ivuvunadira rana vure keha. 46 Na pukuna tara ronovira gaira tara leu, mara ladavaginia God, ge gagua Peter, 47 Ahei ke tanomana na hoveana na beti, ge ka mua vulitabura na lei tinoni eni tara lavia didira tua na Taruna te Tabu, te vaga igita? 48 Ma gaia te bosa na vulitabuadira ta na ahana Jesus Christ. Ma gaira tara nonia, geke kabu tadira ta na balu boni.

XI.

1 Ma gaira rana Mane vetena ma rana lei hogodira tara sopa kabu i Judea tara ronovia, agaira ta na taba ni vure keha tara lavipanotia didira na bosana God. 2 Ma gaia Peter te va dato tua i Jerusalem, agaira itadira rana pahevaugilala tara mai huguhugu itatana, mara gagua, 3 Igoe to hage varigira na tinoni tara mua pahevaugilala, mo nira vana kolu. 4 Ma Peter te vuivunia na tuguni alaalaana vanira, me gagua, 5 Inau tu gahau ta na komu i Jopa, tu kokoeliulivuti soo, ma ge tate vaniu, mi nau tu rigia na mabubu, na totobo te horu mai te vaga na levu ni selo te sule, te dororo horu mai ikokou nia evati na piuna, ge mai sara tagua. 6 Mi nau tu rei gegele ilokana mu ganagana vaovarono, vaho geu rigia na lei vata ni bolo soko ta na pari, ma na lei bolo asi, ma na lei totobo tara tagu, ma na lei manu ni oka. 7 Mi nau tu ronovia na bosa te gagua vaniu, Ko tuguru Peter, ko paepahe mo ko vana. 8 Mi nau tu gagua, Taho tua Lord, na totobo tovono maia te meto te mua turi hagea mua na managu. 9 Ma na bosa te ruani na bosa tugu vaniagu me gagua, Ko bei vatu metona gea siki totobo te va marabua tua God. 10 Me tolu na tuguru ni neana ga te vaga eni, ge gora galaga na lei totobo ikokou. 11 Me mua hau vaso, ko rigia, etolu na tinoni tara tuguru ta na mataula ni vale tu gahau ga ilokana, tara vetenara vaniu mai i Kaisareia. 12 Ma na Taruna te Tabu te bosa vaniu na nira udu kolu, mu ku bei hove. Mara ono hogogu ini tara gahara itagua migami tai va hage

ta na valena na tinoni keri. 13 Ma *gaia* te tugunia vanigami ivei te nea na vaevaneana na Turu*na* vetena te vaa tuguru ta na valena, me gagua, Ko vetena sikisakai i Jopa, *ge* ke holoa mai Simon, na ruani ahana Peter. 14 Ma *gaia* ke tugunigi vanigo na lei bosa ko nigi vola *ga*, igoe, ma *gaira* soko ta na valemu. 15 Mi nau tu vuivunia na bosabosa, na Taru*na* te Tabu te horu ivuvu*na*dira soko te vaga ivuvu*na*da ta na vuivuni. 16 Ma vaho *ge*u ganagana olia na bosana Lord te gagua, A John te nia vulitabu na beti ; ma kara vulitabugau nia na Taru*na* te Tabu. 17 Ma *gaia* God te vetena vanira mai tua te kaekag*e ga* na sonihalavu keri, te vaga vanigita soko ta taluutunia a Lord Jesus Christ, ahei inau, tu la*ga* vaa *ge* ku tuguru pu*ni*sia God ? 18 Ma *gaira* tara ro*no*via eni, *ge* ra todoro, mara holo utoa God, mara gagua, God te vahera *ga*tu na lei taba ni vure na tugu lio *ge* kara nia vola oli.

19 Ma *gaira* tara peta matea tua Stephen ma ra *gu*nalira rana vaovaro*no* ; ma na balu tadira ta ra havukagi *ga*, mara tona ta na lei komu, mara sara i Phenikia, mi Kuprus, mi Antiokia, mara mua tugunia na bosa vania sikisakai, ma vanira rana Israel hegedira vamua. 20 Ma na balu tinoni ni Kuprus, mi Kurene, tara sara i Antiokia, mara bosa vanira rana Girekia, mara tugunia nina Ro*no*ro*no* uto a Lord Jesus. 21 Ma na limana Lord itadira, ma na vure te subo tara taluutuni, vaho *ge*ra pulohi varigia Lord. 22 Ma na ro*no*ragadira eni te dulagi ta na kulidira na Holohoru i Jerusalem : ma *gaira* tara vetena *ga*tu a Barnabas *ge* ke vaa sara i Antiokia. 23 Ma *gaia* te vaa sara *ga*, ma *gaia* te rigia na nina sonihalavu God, me nia to*go*to*go*, me patura nia soko na bosa vaniadira, *ge* kara nia lio sakai ta na kutudira na kau *na*si ita-

tana Lord. 24 A*ga*ia eni na tinoni uto, maia te vonugia na Taru*na* te Tabu ma na taluutuni ; me nera *ge* kara savu*ni*a na vure te subo vania Lord. 25 Ma a*ga*aia te va tona i Tarsus, *ge* ke kenea Saul. . 26 Ma *gaia* te rigi sodoa, me nia tona i Antiokia. Ma *ga*aira toro vaukolu tadira na Holohoru sakai na niulu udolu, moro taraira na vure te subo. Mara vuivuni ni holoadira nia rana vaovaro*no* rana Christ i Antiokia.

27 Mi ta na lei bo*ni* kiri rana balu porovete tara butu mai Jerusalem mara horu i Antiokia. 28 Ma sakai tadira te tuguru, na ahana Agabus, me nia tutugunu na Taru*na*, me bo*sa* na *ne*nere sule ke kalea na maramana ; me kalei na totobo eni ta na bo*ni*na Kilaudiusi. 29 Ma *gaira* rana vaovaro*no*, te vaga ahei ma hei kara sopa nigi hevei, mara nia lio sakai *ge* kara talana na vatei hevei lee vanira rana hogodira tara kabu i Judea. 30 Ma *gaira* tara nea te vaga, mara vetenai *ga*tu na vatei hevei lee vanira rana lei Magutu nia na limadira a Barnabas maia Saul.

XII.

1 Mi ta na bona keri a Herod, na vunagi, te havaa na limana *ge* ke vahagitailira na balu ta na Holohoru. 2 Ma *gaia* te matea tua James hogona John, nia na isi. 3 Ma *gaia* te rigia *gaira* rana Judea tara liona te vaga eni, ma *ge* goi lotia gua Peter. Ma na bo*ni* ni *bread* *gu*lu te poso mai. 4 Mara tabea, mara talua ta na vale ni pipiti ; me lubatia vanira rana *soldier* evati na taba ni vati *ge* kara rigitaonia ; *gaia* te ganaganaa, ke soko vaho na Lovovule, *ge* ke lavi horua vanira na vure. 5 Mara rigitaonia Peter ta na vale ni pipiti ; ma na Holohoru te kokoeliulivutia *na*na*ta* vania God. 6 Mi ta na bo*ni* keri *gaia* Herod

te haga lavi horua ga, ta na boni keri a Peter te maturu igobudira erua na *soldier*, tara pitia nia erua na tali halo, ma rana rigitaoni gua ta na mataula tara dai. 7 Mo ko rigia, nina Taruna vetena Lord te tuguru dutuvia, ma na marara te hina ta na voki ; ma na Taruna vetena te tapoa na garona Peter, me alihia, me gagua, Ko mina tapatuguru. Ma na tali halo te tavatogi ta na limana. 8 Ma na Taruna vetena te gagua vania, Ko kabego, mo ko pitia na pupuluna na marevemu : ma gaia te nei te vagai. Ma gaia te goi gagua soo, Ko kuvihigo nia nimua na polopolo mo ko saritaoniu. 9 Ma gaia te ruguhoru, me saritaonia : me mua pukua, na utuniana na totobo eni te nea na Taruna vetena ; ma gaia te ganagana ke me te rigia na mabubu. 10 Ma rogaira toro tona pota na malei vatoga te pala i nago, maia gua na ruana i muri ; vaho ge ro sara ta na vovono halo na vatei liu horu ta na komu ; ma na mataula te tavukesi hegena ro vanira ; ma rogaira toro ruguhoru, moro va sara ta sakai na halautu ; ma na Taruna vetena te tona keha i tatana. 11 Ma Peter te goi manaha, ge gagua, Itaeni tu pukua nigua, agaia Lord te vetena mai nina Taruna vetena, me saguu ta na limana Herod, maia na vure soko ni Judea, tara pituu inau. 12 Ma gaia te ganagana vaovarono ga ge vaho va sara ta na valena Meri tinana John na ruani ahana Mark ; ma na vuro te subo tara kokolu ga, mara kokoeliulivuti. 13 Ma gaia te kidikidi ta na vovono ; ma na tahula na ahana Roda te va varonohia. 14 Ma gaia te ronovi vakodoa na manana Peter, me mua hanavia na mataula na pukuna na togotogo ; ma gaia te sama hage ge vaa tugunia, me gagua, A Peter te tuguru ta na mataula ni vale. 15 Ma gaira tara gagua vania, To bule igoe ; ma gaia te bosa, me gagua te vaga eni. Ma gaira tara gagua, Nina Angel. 16 Ma Peter te kidikidi soo ; ma gaira tara hanavia na mataula, mara rigia, ge ra hare nanata. 17 Ma gaia te aboabora ge kara todore, go tuguni alaalai vanira ivei te nea a Lord na lavi horuana ta na vale ni pipiti. Ge bosa vanira gua me gagua, Kau tuguni tatei raini vania James ma rana lei hogoda. Ma ge ruguhoru me tona ta na bona keha. 18 Me dani tua, me mua pile na gunaguna itadira rana solses, na hava te nea Peter. 19 Ma Herod te kenca gaia, me mua topoa, ge huahuati poipolisaginira ra na rigitaoni, me bosa na mateadira. Ma gaia te butuni Judea me sugi i Kaisareia, me kabu gua ga.

20 Ma gaia te rutu nanata vanira ra na Turu ma na Sidon. Ma gaira tara vaukolu mai tatana, mara kurutia a Balasitus te rigitaonia na vokina na Vunagi, mara nonia na tove ; na pukuna na malei gadina vana ta na komuna na vunagi. 21 Mi ta na boni te talu dilaa tua, a Herod te nia pupulu na tivi ni vunagi, me sopou ta na malei sopou ni vunagi, me bosa lalaga vanira. 22 Ma na vure tara bosa gaegahe mara gagua, Na manana God, na mua manana na tinoni. 23 Ma nina Angel Lord te mina labua, na pukuna te mua lubatia na lada vania God ; ma na peri te pidi tatana, ge ahe sakai.

24 Ma na bosana God te ha'i.

25 Ma Barnabas ma Saul toro nea sokoa na ro gehegehedira, mo ro pulohi Jerusalem, mo ro lavia John na ruani ahana Mark.

XIII.

1 Mi ta na Holohoru i Antiokia na balu porovete ma na tarai ; a Barnabas, ma Simeon na ruani ahana Nigere, ma Lukius ni Kurene, ma Manaen, na hogona lalavu a Herod, ma Saul. 2 Ma gaira tara gehegehe vania Lord,

mara talukaura, na Taru*n*a te gagua,
Kau tuvalira vaniu a Barnabas ma
Saul, na pukuna na *g*ehe*g*ehe tu vilira
nia tua. 3 Ma *g*aira tara talukaura
hegedira, mara kokoeliulivuti, mara
talui na limadira vuvu*n*adira ro*g*aira,
*g*e ra lubatira.
4 Ma na Taru*n*a te Tabu te vetenara
*g*atu, *g*e ro sugi horu i Selukia, moro
votu i Kuprus. 5 Moro sara i Sala-
mis, ro*g*aira toro tugunia na bosana
God ta na lei vale ni Sonikolu didira
rana Judea, ma John te ha*n*ara. 6 Ma
ro*g*aira toro tona haliu na koukomu
polo toro sogasapa i Paphos, moro
ri*g*ia *g*a sakai na tinoni te logo tidalo,
*g*aia na porovete sorisori, na mane ni
Israel, na ahana Bar-Jesus. 7 Te kabu
itatana na vunagi, na ahana Sergius
Paulus, na manaha. Ma *g*aia te ho-
lora mai a Barnabas maia Saul, me
liona na ro*n*oviana na bosana God. 8
Ma *g*aia Elumas na mane logo tidalo,
tara vatua nia na ahana te vaga eni,
te tuguru pu*n*isira ro*g*aira, te kenea
na liliu kehaana na vunagi ke bei ta-
luutuni. 9 Ma Saul, na ruani ahana
Paul, te vonugia na Taru*n*a te Tabu,
me matarorohoa, 10 ma *g*e gagua,
To vonugia na kiko ma na *g*ue*g*uelo
soko, dalei Satana, to kanahaginia na
maemane, ko mua mautu na va ke-
keliana na halautuna Lord te mae-
mane? 11 Mo ko rigia, itaeni na
limana Lord ivuvu*n*amu, mo ko roro-
do, ko mua rigia na aho, mo ke mua
ne*g*o. Ma na *g*avu te mina kuvihia,
ma na pu*n*i gua; ma *g*aia te taotavo*n*o
kolili, te kenea sikisakai *g*eke hulia
nia na limana. 12 Ma na vunagi te
rigia na totobo te nea, *g*e taluutuni
*g*a, me nia hare nina bosa ni tarai
Lord.
13 Ma Paul ma *g*aira itatana tara
talusapa i Paphos, mara togoni i
Perga ni Pamphulia. Ma John te
sanira, me pulohi Jerusalem. 14 Ma
*g*aira tara liu potaa na komu ni Per-
ga, mara sara i Anitiokia ni Pisidia;
mara hage ta na vale ni sonikolu ta na
bo*n*i ni aheahe, mara sopou horu. 15
Mara bosa sokoa na Ro*n*oro*n*o ma na
lei porovete, *g*aira tara rigitaonia na
vale ni sonikolu tara vetena sikasakai
rovanira, mara gagua, Rogau hogo-
mami, te gahaa rotamiu siki tutu*g*u ni
tarai vanira na vure ke, mo ko bosaa.
16 Ma Paul te tapatuguru, me abo-
abora nia na limana me gagua,
Agau rana Israel, maia na balu tau
nia kikinima God, kau ro*n*o. 17 God
didira na vure eni Israel te vilira nina
rana kukuada, me halilaginira na
vure itadira tara kabu soo ta na komu
i Misiraim; me lavi kehara *g*atu ta na
komu keri nia na limana te haua.
18 Ma na bona te vaga evati ha*n*avulu
na niulu, *g*aia te kutira ta na komu
aroha. 19 Ma *g*aia te soni kehara
soko evitu na taba ni vure ni Kanana
vaho *g*e sopa vahera na komudira nia
na gadira na pari. 20 Me soko keri,
*g*e vahera rana Dete, te vaga evati na
ha*n*alatu ni niulu, polo te sara ta
Samuel na porovete. 21 Me mua hau
mara no*n*ia na vunagi, ma God te
vahera Saul dalena Kis, *g*aia ta na
kemana Benjamin, evati ha*n*avulu na
niulu. 22 Ma God te lavikehaa, vaho
*g*e tuguruvaginia vanira a David *g*e ke
vunagi, ma *g*aia te tugunia te manana
me gagua, Nau tu rigia ni*g*ua David
dalena Jese, na tinoni te liu lio*g*u, ma
*g*aia ke *g*onigi lei totobo tu lioni. 23
Mi ta na kukuana na tinoni eni God
te tatelavaginia vania Israel na Vavola,
a Jesus, te vaga te nia baubahu tua.
24 Ma John te diki tugunia ta na mai-
ana na vulitabu ni tugu lio vanira na
lei tinoni ni Israel. 25 Me te dutu tua
na sokoana nina malei tona, a John te
gagua, Mi gau tau ganagana ke ma
ahei nau? Mi nau tu mua *g*aia; ma
kau rei mai, *g*aia ko mai muri*g*u, te
mua ulaga*g*u na togi kehaana nina
pipiti na tuana. 26 Agau, lei hogo*g*u,

tau sivuraga mai ta na kemana Abraham, maia rana balu tamiu tara nia kikinima God, tara nia vetena mai na ronorono ni vavola eni vanigita. 27 Agaira tara kabu Jerusalem, maia tara vunagidira te nia puni na liodira agaia, maia na bosadira rana lei porovete tara siroi haia ta na lei boni ni aheahe, me kalei na lei bosa keri, tara dete matea. 28 Ma gaira tara mua topoa na pukuna kara matea nia, ma gaira tara nonia Pilatu geke matea. 29 Ma gaira tara nei kalei na totobo tara gerei tua dania tatana, ma gaira tara lavi horua ta na gai, mara bekua ta na gilu ni tinoni mate. 30 Ma God te tuguruvaginia ta na mate. 31 Ma gaira tara nia udu kolu mai Galilea i Jerusalem tara rigia te subo na boni, ma gaira tara tugunia te manana taeni vania na vure. 32 Mi taeni igami tai nia mai na Ronorono uto vanigamu, ma na baubahu tara bahua nia kukuada, 33 God te nee kalea vanigita tua rana daledira, agaia te tuguruvaginia Jesus, te vaga tara gerea ta na ruani na line, te gagua, Igoe Dalegu, nau ku sivuragago taeni. 34 Ma gaia te tuguruvagini olia tadira tara mate, me ke mua pulohi gua ta na nago, gaia te bosa te vaga eni te gagua, Nau ku vahego na totobo utuni te tabu nina David ke mua padi. 35 Ma gaia te bosa gua ta na bona keha me gagua, Ko mua lubatia a Nimua te Tabu ge ke rigia na nago. 36 Ma David te lagalaga soko tadira ta na vatana taonia na liona God, me maturu, gera talua tadira kukuana, me rigia na nago. 37 Ma God te tuguruvagiolia, te mua rigia na nago. 38 Gau rana hogogu, kau pukua nimiu, nia na tinoni eni te tugunia na talu keha palu vanigau. 39 Ma gaira kara taluutuni, ke vamaemanea na pukuna eni, ta na lei totobo ke mua tanomana na maemaneamiu ta nina Ronorono Mosesi. 40 Ma kau rigitaonigau, ta na totobo keri rana porovete tara nia baubahu tua ke bei kalegamu;

41 Kau rei mai, rana kokoenele,
makau hare, makau tagagau;
Na pukuna inau tu nea na gehegehe ta na bonimiu,
Me ke tuguni alaalai vanigau sikisakai ke, mi gamu tau mua taluutunigi.

42 Ma gaira tara ruguhoru, mara nonira rogaira ge koro tugunigi gua na lei bosa ini ta sakai na boni ni aheahe. 43 Mara lubatira na vure me havukagi, ma rana Israel tara subo ma na balu Poroselut tara kikinima, tara toanira Paul ma Barnabas; ma rogaira toro bosa vanira, mo ro kurutira gekara kau nasi ta nina sonihalavu God.

44 Mi ta sakai na boni ni aheahe na pile vasoo ma na komu udolu ke koukolu, ge kara ronovia na bosana God. 45 Ma rana Israel tara rigia na vure te subo, ma gaira tara vonugia na rutu, mara nigi hugu na lei totobo te tugunigi a Paul, tara hugu, mara bosa tabo. 46 Ma Paul ma Barnabas toro talu matadira mo ro gagua, Te talana na ronorono, ge kara diki tugunia vanigamu na bosana God; mi gamu tau tiva kehaa, mau mua detegau na kaekage ta na maurihali, kau rigia, vaho ge koro nea tugua vanira na vure voo. 47 Agaia Lord te vetenagai te vaga eni, te gagua,

Inau tu tuguruvaginigo te vaga na marara vanira na vure,
Ge ko kabu na vavola polo ke sara ta na kouna na maramana.

48 Ma rana puku komu tara ronovigi, vaho gera nia togotogo ga, mara ladavaginia na bosana Lord; ma gaira soko tara vilira tua gekara maurihali, tara taluutuni. 49 Mara tuguni tatea na bosana Lord ta na lei komu keri. 50 Ma rana Israel tara gunalira rana balu vinekama tara nia kikinima God, maia rana haba

ta na komu, *ge* kara nira gigirou Paul ma Barnabas, mara guru kehara ta na komudira. 51 Ma *rogaira* toro kavulaha kehai na pugu ni pari ta na tuadira, moro tona Ikonium. 52 Ma rana lei vaovaro*no* tara nia vonu na to*gotogo* maia na Taru*na* te Tabu.

XIV.

1 Mi Ikonium ro*gaira* toro hage pape ta na vale ni sonikolu didira rana Israel, moro bosa ; ma na vure te subo, rana Israel ma rana Girekia, tara taluutuni. 2 Ma *gaira* tara mua taluutuni tadira rana Israel tara *gu*nalira rana pulu komu, mara nera *gaira*, *ge* kara liodika vanira rana tamahogoni. 3 Ma ro*gaira* toro kalu hau *ga* moro ladavaginia Lord, me tugunia te manana na bosa te sonihalavua tua, me nei na vaugilala, maia na lei butuli nia na ro limadira. 4 Ma na vure ta na komu keri tara voka ; na balu tara nira vaukolu rana Israel, ma na balu tadira rana Manevetena. 5 Ma rana puku komu, ma rana Israel, maia tara haba itadira tara haeharevo, *ge* kara lavibulcadira ro*gaira*, ma kara petara ro*gaira*. 6 Ma ro*gaira* toro pukua *ga*, *ge* ro soga i Lustra mi Derbe, na komu ni Lukaonia, mi ta na lei komu taligu. 7 Ma ro*gaira* toro tugunia *ga* na Ro*noro*no uto.

8 Ma siki tinoni i Lustra te sopou, na tuana te logu, me te nia sivuraga kolu mai na rapobete, me mua tona kolili mua. 9 A*gaia* eni te ro*no*via Paul te bosabosa ; ma *gaia* te tolavia, me rigia tatana na taluutuni te manana na volaana. 10 *Ge* bosa la*ga* me gagua, Ko nia tuguru mo ko magolohia maemaene na tuamu ; me tapatuguru, me tona kolili. 11 Ma na vure soko tara rigia na totobo te nea Paul, mara bosa gaegahe mara gagua, Rana god toro vuha ni huli, moro horu mai tatada. 12 Ma *gaira* tara holoa nia Barnabas a Dis, ma Paul a Hermes, te pukulagi na bosa tatana. 13 Ma na tautabuna Dis te gahaa i nago ni komu, te lavia na lei kau mane maia na lei vuavua ni gai ta na mataula ni peo, ma *gaia* ma na vure tara liona na sukagi. 14 Ma rana Mane vetena, a Paul ma Barnabas, toro ro*no*via *ga*, moro rosigi ro didira na pupulu, moro ruguhoru ta na ovu ni vure, moro bosa gaegahe, moro gagua, 15 Agau, na pukuna hava tau nea te vaga eni ? Irogai gua na tinoni, sakai vamua na lio te vaga na liomiu, mai taraigau, *ge* kau pulohi sanigi na lei tovo*no* totobo ini varigia God te vola, te *go*nia na parako, ma na pari, na horara ma na lei he*gohego* soko ilokadira. 16 Mi ta na diki vata ni tinoni te lubatia na kema ni tinoni soko *ge* kara taonia hegedira na halautudira. 17 Ma *gaia* te mua lubatia *ge* kara mua tuguni tatea, ma *gaia* te *gehegehe* uto, te vahegita mai kokou na uha, ma na lei vula ni va*na* ; *ge* nia vonu na kutuda na va*na* ma na to*gotogo* *ga*. 18 Ma na pile vaso mo koro hovera me kodera na vure nia na bosa te vaga eni, ma na sukagiadira.

19 Ma na balu tinoni ni Israel tara butu mai Antiokia maia i Ikonium, mara kurutia na vure ; mara petaa tua Paul, mara *gora* horua ta na komu, tara ganagana me ke mate tua. 20 Ma rana vaovaro*no* tara koukoluvia, *ge* tuguru, me vaa hage ta na komu ; me roropogana ro*gaira* Barnabas toro ruguhoru, moro tona Derbe. 21 Ma ro*gaira* toro tuguni sokoa na Ro*noro*no uto ta na komu keri, moro pukulaginira na vaovaro*no* tara subo, vaho *ge* ro pulohi i Lustra, mi Ikonium, mi Antiokia. 22 Mara patui na taru*na*dira rana Vaovaro*no*, moro keikeirira, *ge* kara tuguru *na*si ta na taluutuni ; moro gagua ta na lei vatei totoro te subu ka vaa hage ta na kina-

kabuna God. 23 Ma ro*gai*ra toro vilira na balu magutu ta na lei Holohoru soko, moro kokoeliulivuti, mara talukaura hegedira, *ge* ra lubatira vania Lord, *gai*ra tara taluutunia tua. 24 Moro tona potaa i Pisidia, *ge* ro sara i Pamphilia. 25 Moro tugunia na bo a i Perega *ge*ro horu i Atalia. 26 Moro votu vaa Antiokia, tara lubatira tua *ga* idania, nia nina sonihalavu God *ge* koro kabaria na *ge*hegehe toro vaho sokoa taeni. 27 Moro sara *ga*, *ge* ro holokolura mai na Holohoru, *ge* ro tuguni haliui na lei totobo God te nei tua ro vania ; a Lord te ha*na*via na mataula ni taluutuni vanira na lei vure voo. 28 Ma ro*gai*ra toro kabu hau tadira na vaovaro*no*.

XV.

1 Ma na balu tinoni tara horu mai Judea, mara taraira rana tamahogoni ma na gagua, Kara mua pahevaugilalagamiu, te vaga nina ro*no*ro*no* Moses ke, ma kau mua ta*no*mana na vola. 2 Ma Paul ma Barnabas toro hugu *nana*ta, moro huatira *gai*ra, vaho *ge*ra vanira Paul ma Barnabas, ma na balu gua itadira, *ge* kara dato i Jerusalem varigira rana Manevetena ma nana lei magutu na pukuna na huguhugu keri. 3 Ma na Holohoru te nira *ga*tu ; ma *gai*ra tara liu potaa i Phenikia mi Samaria, mara tugunia rana lei vure voo tara tugu lio, mara nia to*go*to*go* *nana*ta *ga*. 4 Ma *gai*ra tara sara Jerusalem, na Holohoru ma rana Manevetena ma rana lei magutu tara holopa*no*tira ; ma *gai*ra tara tuguni alaalai na lei totobo God te nei vanira tua. 5 Ma na balu tadira na Pharise, mara taluutuni, tara tuguru, mara gagua, Te manana na ro*no*ro*no* *ge* kara pahevaugilaladira, mara vetenara *ge* kara taonia nina Ro*no*ro*no* Moses.

6 Ma *gai*ra rana Manevetena ma na lei magutu tara kokolu, *ge* kara pukua na bosa eni. 7 Me subo na keneana, ma Peter te tapatuguru, me bosa vanira me gagua,

Agau, na lei hogo*gu*, igau tau gilala nimiu God te vilia idania tatada, *ge* ma na lei vure voo kara ro*no*via na Ro*no*ro*no* uto ta na mana*gu*, ma kara taluutunia *ga*. 8 Ma God te gilalai na lei lio, te tugunia te manadira *gai*ra, me vetena vanira na Taru*na* te Tabu, te vaga igita. 9 Me mua goni kehagita igita itadira, me va marabui na tobadira nia na taluutuni. 10 Mi taeni, egua *gau* tabotaboa God, *gau* ha*ga* talua na vatei hola te mava ta na luadira rana Vaovaro*no*, mi gita ma rana tamada ta mua ta*no*mana na holaana? 11 Migita ta talutuni, *ge* ka nia vola nina sonihalavu a Lord Jesus, te vaga *gai*ra.

12 Ma na vure soko tara todore, mara ro*no*vira Barnabas ma Paul toro tuguni alaalai na vaugilala ma na lei butuli, God te nei tua itadira na vure voo ro vanira. 13 Ma ro*gai*ra toro bosa soko, a James te bosa tugu vanira, me gagua, Gau lei hogo*gu*, kau ro*no*viu inau.

14 A Simon te tugunia, idania God te kaora ra na vure voo, *ge* ke lavi datora na vure ta na ahana. 15 Ma na bosadira ra na lei porovete te kalei, te vaga tara *ge*rei tua, ·

16 Ke soko eni ke, *ge* ku pulohi mai,
Mu ku kisua gua na valena David te kutu tua ;
Mu ku kisu olia ta na ravuna na vale,
Mu ku tuguruvaginiolia.
17 Ma *ge* *gai*ra tara gahara mua ta na maramana, ma na lei taba ni vure, tara holoa na ahana ivuvu*na*dira,
Kara kenea na Lord.
18 A Lord, te manahani na lei

totobo ini ta na vuivunina na maramana mai, te bosaa.
19 Na pukuna eni, inau tu detea kau bei lavibuleadira agaira itadira na lei taba ni vure tara pulohi tua varigia God. 20 Migita ka gerea vanira soo, kara bei gania na totobo tara sukagia nia na titinoni, ma kara bei tanodika, ma kara bei gania na totobo tara dokoa, ma kara bei gania na gabu. 21 Ta na lei vavata mai i dania tara nigi tarai ta na lei komu na nina Ronorono Moses, maia tara siroa haia ta na lei boni ni aheahe ta na lei vale ni Sonikolu.

22 Me soko rana Manevetena, maia rana lei magutu, maia na Holohoru soko tara nia lio kolu, ge kara vetenara na balu taia vilira itadira i Antiokia, kara nira udu a Paul ma Barnabas; na ro ahadira a Juda na ruani ahana Barsabas, ma Silas, toro haba tadira rana tamahogoni. 23 Mara gerea te vaga eni ta na limadira, Rana Manevetena, ma rana lei magutu, ma rana tamahogoni tara bosa utora rana lei tamahogoni tadira na lei taba ni vure tara kabu i Antiokia, mi Suria, mi Kilikia. 24 Igami tai ronovia tua na balu tinoni tara ruguhoru tamami, mara lavibuleamiu nia na bosadira, mara gunaligi na tarunamiu, mara gagua, kara pahevaugilalamiu, ma kau taonia na Ronorono, mi gami tai mua vetenara nia. 25 Mi gami tai nia kokolu na ganaganaana, valio gai ganagana te uto kai vetenara gatu na balu tai vilira vanigamu, kara nira udu a Barnabas ma Paul tai ganaganara; 26 a rogaira toro nia lio sakai na voladira na pukuna na ahana Lord igita Jesus Christ. 27 Mi gami tai vetenara gatu a Juda ma Silas, ma rogaira koro tugunigi nia gua te vaga keri na manadira. 28 Na Taruna te Tabu mi gami tai ganagana, kai bei talui vuvunamiu na ronorono te mava ta na lei puku ni totobo ini, 29 Kau bei ganigi na totobo tara sukagira nia na Titinoni, ma kau bei gania na gabu, ma na totobo tara dokoa, ma kau bei tanodika; ge ta kau nigi bati na lei totobo ini ke me uto. Kau kabu uto.

30 Mara lubatira, gera sugi horu i Antiokia, moro holo kolura na vure soko, gera valiera na gegere. 31 Mara siro sokoa, vaho gera nia togotogo na bosa ni togoluvu. 32 Ma Juda ma Silas, rogaira na porovete, moro togoluvura hogodira nia na lei bosa te subo, moro patupatura. 33 Mara kabu vasoo ga, ma rana tamahogoni tara lubati mabora vanira gatu tara vetenara mai. 34 Ma Silas te liona na kabu gua ga. 35 Ma Paul ma Barnabas toro kabu i Antiokia, ma na balu gua tara subo, mara tarai, mara tugunia na bosana Lord.

36 Me padi tua na balu boni, a Paul te gagua vania Barnabas, Rogita koro pulohi ge koro kaora rana lei hogoda ta na lei komu, toro tugunia tua ga na bosana Lord, ge koro rigira ivei tara gagua. 37 Ma Barnabas te liona na lavi doladira nia John na ruani ahana Mark. 38 Ma Paul te mua liona na nia udu na pukuna te tona sanira tua i Pamphulia, me mua nira udu kolu na vaa gehegehe. 39 Moro nia huguhugu nanata ga; moro vuha nia voka; ma Barnabas te lavia Mark me votu i Kupros. 40 Ma Paul te vilia Silas, me ruguhoru, ma rana hogodira tara lubatira nia nina sonihalavu God. 41 Ma gaia te liu pota i Suria mi Kilikia, me patura na lei Holohoru.

XVI.

1 Me vaa sara i Derbe mi Lustra; ko rigia sakai na vaovarono ga, na ahana Timotheus, na dalena na vaevine ni Israel te taluutuni, ma tamana na Girekia. 2 Ma rana tamahogoni

ni Lustra mi Ikonium tara talunagoa. 3 Ma Paul te liona nia udu kolu; ma *g*aia te lavia, *g*e pahevaugilalaa, na pukuna rana Judea tara kabu *g*a; a*g*aira soko tara pukua didira, a tamana na Girekia. 4 Ma rogaira toro tona ta na lei komu, toro lubatia vanira na ro*n*oro*n*o *g*e kara vatoga, rana Manevetena ma rana lei magutu tara nia bosa kolu i Jerusalem. 5 Moro patua na Holohoru, me nia tuguru *n*asi na taluutuni, me te hali ta na lei bo*n*i soko.

6 Ma ro*g*aira toro liu potaa Purugia, ma na lei komu ni Galatia; ma na Taru*n*a te Tabu te hovera kara bei tugunia na bosa i Asia. 7 Ma ro*g*aira toro vaa sara i Musia, vaho *g*e ro tabotaboa na tona Bithunia; ma nina Taru*n*a Jesus te mua lubatira. 8 Ma *g*aira toro liu padia i Musia, vaho *g*era sugihoru i Troas. 9 Me tate vania Paul te bo*n*i, na mabubu na tinoni ni Makedonia, te tuguru, me no*n*ia, me gagua, Ko halavu mai i Makedonia, mo ko ha*n*agami. 10 Ma *g*aia te rigia na mabubu, mi gami tai mina ganaganaa na tona i Makedonia, igami tai ganagana a Lord te vetenagami *g*e kai tugunia na Ro*n*oro*n*o uto vanira.

11 Ma tai talusapa i Troas, igami tai kale maemanea Samothrake, me roropogana i Neapolis. 12 Me soko i Philipi, na puku ni komu sule i levuna i Makedonia, ma na *kolonia.* Mi gami tai kabu na balu bo*n*i ta na komu keri. 13 Mi ta na bo*n*i ni aheahe igami tai ruguhoru ta na mataula ni peo i liligi ni beti tina, ta na bona tara kokoeliulivuti *g*a; mai sopou horu, gai bosabosa vanira rana lei vaivine tara kokolu *g*a. 14 Ma sakai na vinekama, na ahana Lidia, na vaivine sabiri tivi sisi, *g*aia na Thuatira, te nia kikinima God, me ro*n*o; ma Lord te ha*n*avia na liona, ma *g*aia te ro*n*ovi vakodoi na lei totobo te bosai a Paul. 15 Mara vulitabu sokoa *g*aia, ma *g*aira gua ta na valena, *g*e gagua, *G*e takau ganagana inau tu taluutunia Lord, kau mai, makau kabu ta na vale*g*u. Ma *g*aia te kurutigami.

16 Mi gai tai tona ta na kokoeliulivuti, na tahula te sodogami, na tidalo, na Puthon, ilokana; ma *g*aia te talu bo*n*i dila, me subo na nia sosodo tara logoa. 17 Ma *g*aia eni te mai murimami Paul, me gaegahe, me gagua, A*g*aira raini na nina tinoni God te Haba; tara tugunia vanigita na halautu ni vola. 18 Me subo na bo*n*i te nea te vaga eni. Ma Paul te nia dika na liona, me liliu pulohi, me bosa vania na tidalo me gagua, Nau tu bosa vanigo ta na ahana Jesus Christ, ko ruguhoru tatana. Ma *g*aia te ruguhoru tatana ta na bona ni bo*n*i keri.

19 Ma *g*aira tara logo tahula tara rigia didira, na didira na vatei sosodo te tagaa itadira, *g*e ra lotira a Paul ma Silas, *g*e ra *g*orara vaa ta na malei sabiri vanira tara haba. 20 Mara nira tona vanira rana Dete, mara gagua, A ro*g*aira eni, rana Israel, toro *g*una lia na komuda; 21 moro tugunia vanigami na lei ro*n*oro*n*o te mua uto *g*e kai tabei, ma kai taonigi; igita eni na Roma. 22 Ma na vure soko tara koukoluvira ro*g*aira, ma rana Dete tara rosigi na rodidira na tivi, mara bosa na ramusiadira. 23 Me subo na ramusiadira *g*e ra pilira ta na vale pipiti; mara bosa la*g*a *n*anata vania te rigitaoni, *g*e ke piti *n*asilira. 24 Ma *g*aia te ro*n*ovia na bosa ni vetena te vaga eni, vaho *g*e pilira vaa ta na voki buriti, me kapisigi na tuadira ta na gai. 25 Me te bo*n*i hau a Paul ma Silas toro kokoeliulivuti, moro li*w*o vania God; ma *g*aira gua tara pipiti tara ro*n*o. 26 Ma na anu te sule te nera, me kahia na bere ni vale ni pipiti; ma na lei mataula te mina tatava*n*a, ma na alo ni pipiti te tavatogi tadira soko. 27 Ma *g*aia te rigitaoni

te rarai, me rigigi na lei mataula ni vale ni pipiti te tatava*na*, me sipaa na isi *ge* ke matea hegena ; *gaia* te ganagana tara ruguhoru tua tara pitira. 28 Ma Paul te gaegahe, me gagua, Ko bei dikalago, igami soko tai gahagami soo iani. 29 Ma *gaia* te no*nia* na bulu *ge* soga hage, me nia tatata na matagu, me tualagi tuturu vanira a Paul ma Silas. 30 Ma *gaia* te lavi horura ipari, me gagua, Rogau, na hava ku *gonia*, *ge* ku nia vola *ga*. 31 Ma *rogaira* toro gagua, Ko taluutunia Lord Jesus Christ, ma *ge* ke vavolago, ma *gaira* soko gua ta na valemu. 32 Ma *rogaira* toro tugunia vania na bosana Lord, ma vanira soko gua ta na valena. 33 Ma *gaia* te lavira ta na bona ni bo*ni* keri, me apoi na malei gai tadira ; me mina tabea na vulitabu *gaia*, ma *gaira* soko itatana. 34 Ma *gaia* te nira vaa ta na valena, me *ge*he gadira va*na*, me taluutuni to*go*to*go*a God, maia *gaira* ta na valena.

35 Me dani rana Dete tara vetenara didira na tinoni, mara gagua, Ko lubati mabora *rogaira* keri. 36 Ma *gaia* te rigitaonia na vale ni pipiti te tugunigi na bosa ini vania a Paul, me gagua, Rana Dete tara vetenara na balu *ge* ku lubatigamu : e uto, taeni koro tona keha, koro tona mabo *ga*tu. 37 Ma Paul te gagua, *G*aira tara ramusi tabogai ta na matadira na lei tinoni, mara mua dete mua ; mi rogai na Roma ; mara piligami ta na vale ni pipiti ; mi taeni kara guru horugai ta na uri ? Taho tua, ma *gaira* kara mai, ma kara lavi horugai rogai. 38 Ma didira na tinoni tara tugunigi na bosa kiri vanira rana Dete ; ma *gaira* tara matagu tara ro*no*via a *rogaira* na Roma. 39 Ma *gaira* tara mai, mara kurutira *rogaira*, mara lavi horura *rogaira*, moro no*ni*ra *ge* koro ruguhoru ta na komu. 40 Moro ruguhoru ta na vale ni pipiti, vaho *ge*ro vaa hage ta na valena Lidia ; moro vaevanera rana hogodira, moro bosa patupatura, vaho *ge* ro tona keha.

XVII.

1 Ma *gaira* tara liu pota ni komu i Amphipolis, mi Apolonia, mara sara i Thesalonika, ma didira na vale ni sonikolu rana Israeli *ga*. 2 Ma Paul te vaa hage tadira, na liona tua, me barebare me tutugunu kaekale ta na *ge*gere te tabu, etolu na bo*ni* ni aheahe. 3 Te tuguni kaekalea, me talu horua na bosa, a Christ ke vada*n*itai sugua, me ke tuguru oli tadira tara mate ; me gagua, A Jesus eni, nau tu tuguni tatea vanigau, a *gaia* Christ. 4 Mara balu tadira tara taluutuni, mara nira vaukolu a Paul ma Silas, ma rana kikinima ni Girekia tara subo, ma rana puku ni vinekama tara subo. 5 Ma rana Israeli tara mua taluutuni tara lavira na balu tinoni ta*no*tano*dika*, na tinoni tovo*no*, mara *ge*hia na vure, mara *g*unalia na komu, mara lavibulea*na* na valena Jason, tara kenea na lavi horuadira ta na vure. 6 Mara mua rigira *rogaira*, mara *g*oraa Jason ma na balu hogodira vaa tadira tara haba ta na komu, mara gagua, A*g*aira tara lavibulea*na* na maramana tara mai iani. 7 Ma Jason te holopa*no*tira ; ma *gaira* ra kiri tara hugui lei nina ro*no*rono Kaisar, tara gagua, Na vunagi keha, na ahana Jesus. 8 Ma *gaira* tara *g*unalia na vure, maia tara haba ta na komu tara ro*no*via te vaga eni. 9 Ma *gaira* tara tako ni popono ta Jason, ma rana hogodira, *ge* ra lubatira.

10 Ma rana tamahogoni tara nira vetenara a Paul ma Silas te bo*ni* i Beria ; ma *rogaira* toro sara *ga*, moro hage ta didira na vale ni sonikolu rana Israel. 11 Ma *gaira* tara uto vaa tadira na Thesalonika, na pukuna tara lavipa*no*tia na bosa nia na liopapara, mara nigi pipo haia na lei

Gegere, na lei totobo ini te kalei pe taho. 12 Na pukuna eni tara subo tara taluutuni; me subo tadira na lei vinekama ni Girekia tara haba, ma na balu mane gua. 13 Ma ra na Israel ni Thesalonika tara ronovia a Paul te tugunia na bosana God i Beria, ge ra mai gua mara gunalira mara koenelera na vure ga. 14 Ma ra na tamahogoni tara vetena gatu Paul ge sapa ilau. Ma Silas ma Timotheus toro kabu so gu. 15 Ma gaira tara nia tona Paul tara lavia vaa i Athenis: mara nia tona na bosana ro vanira Silas ma Timotheus ge koro mina mai tatana, ge ra tona keha.

16 Ma te pitura i Athenis, na tarunana te gunaguna ilokana, na pukuna te rigia na komu te vonugia na lei titinoni tidalo. 17 Ma gaia te huguhugu ta na vale ni sonikolu, tadira na Israel, ma ra na liokikinima, mi ta na lei malei sabiri haia tadira tara tona topoa. 18 Ma na balu tarai ni Epikurusi mi Sitoe tara vatopoa ma na balu tara gagua na hava te bosaa na tinoni lepolepo? Ma na balu gua tara gagua, te haga tuguni tatei na lei tidalo te tagiha, na pukuna te taraira nia Jesus ma na tuguru oli. 19 Ma gaira tara lotia mara nia vaa ta nina gotu Aresi mara gagua, Igami tai haga pukua evei te vaga na tutugu ni tarai te vaolu eni, to bosaa igoe? 20 To nigi mai ta na kulimami na lei totobo te keha: migami tai haga pukui na lei totobo ini ivei te gagua. 21 Ma ra na Athenis ma ra na sinogo tara boiboli vaa ga tara nia pipo na totobo eni vamua, na tutuguana pa na ronoviana siki totobo vaolu. 22 Ma Paul te tuguru ta na bebetena Aresi, me gagua,

Gau na Athenis, Inau tu pukugamu nigua tau kikinima tabo nanata vaho ta na lei totobo soko. 23 Minau tu halui mu tu rigigi na lei mimiu totobo ni kikinima inau tu va topoa na bela ni sukagi tara gere vaugilalana te vaga eni, A NINA NA GOD IGAMI TAI MUA PUKUA. Minau ku tuguni tatea vanigamu na totobo tau nia kikinima tabo. 24 God te gonia na maramana ma na lei hegohego soko ilokana, gaia Lord te vunagina na parako ma na pari, te mua gahaa ta na lei vale tabu na malei lima ni tinoni. 25 Tara mua gehegehe vania nia na lima ni tinoni, te vaga na tinoni te pitua siki totobo; na pukuna agaia te vahera soko, na vola, ma na aheahe, ma na lei totobo soko. 26 Me te gonira ta sakai na puku na lei vata ni tinoni soko tara gahara ta na maramana taligu, me te talu dilai na bonadira te viligi tua, ma na lei kobekobeni ni komudira. 27 Ge kara kenea God, ge kara taotaovono taboa sogea, na pukuna te mua sagauvia siki sakai tatada. 28 Migita ta vola ma aleale kolili ma ta kabu tatana; te vaga na balu tadira na nimiu na mane manaha tara bosaa, Igita ra na dalena gua. 29 Me mua uto, igita ra na dalena God, ka ganaganaa God te vaga na gold, pa na siliva, pe na vatu, na tinoni te saria nia na manahana. 30 Mi ta na lei bona ni voo God te nigi pono lio; mi taeni te kekeirira na lei tinoni ta na lei komu soko ge kara tugu lio. 31 Na pukuna te talu dilaa na bogi ke dete maboa ga na maramana taligu nia na tinoni te vilia tua; me te savunia vanira na lei tinoni na taluutuniana, na pukuna te tuguruvaginia itadira tara mate.

32 Ma gaira tara ronovia na tuguruoli ta na mate, na balu tara batobato; ma na balu gua tara gagua, Igami tai haga ronovia gua tamua na totobo eni. 33 Ma Paul te ruguhoru tadira. 34 Ma na balu tinoni tara kau nasi tatana, mara taluutuni: e sakai tadira Dionisusi ta na gotu ni Aresi, ma na vaivine

na ahana Damarisi, ma na balu gua tadira.

XVIII.

1 Me te padi na lei totobo ini, a Paul te tona sania Athenis, me va sara Korinith. 2 Me topoa *ga* sakai na tinoni ni Israel na ahana Akila, ni Pontusi, te *tagi*ha butu mai Italia ro*gai*ra tauna Piriskila, na pukuna Kilaudiusi te tiva keha sokora na Israel i Roma : ma Paul te mai tadira. 3 Ma na pukuna sakai vamua didira na *gehegehe*, te kabu tadira, me te lutu : a didira na *gehegehe* tara suki vale selo. 4 Me te keikeirira haia ta na lei vale ni sonikolu ta na lei *boni* ni aheahe, me kurutira na Israel ma na Girekia.

5 Ma Silas ma Timothi toro sugi mai Makedonia, na tar*una*na Paul te *gu*nalia, me te tuguni tatea vanira na Israel a Jesus na Christ sugua. 6 Ma *gai*ra tara tuguru pu*nu*sia, mara *na*raa, *ge* seburukaginia na nina pupulu, me gagua vanira, Na gabuniu ke kau i vuvu*na*miu : inau tu nia marabu : itaeni valio inau ku va tadira na vure voo. 7 Ma *gai*a te tona keha *ga*, me te hage ta na valena sakai na tinoni na ahana Justusi, *a*gaia te nia kikinima God, ma na valena te ravetia na vale ni sonikolu. 8 Ma Kurispus, te haba ta na vale ni sonikolu, te taluutunia Lord ma *gai*ra soko ta na valena ; mara na Korinth tara subo tara ro*no*via *ge* ra taluutuni, me vulitabura. 9 Ma Lord te bosa vania Paul ta na mabubu te bo*ni*, me gagua, Ko bei ma'agu, ko bosa, mo ko bei todore : 10 Inau tamua, me ke mua tan*o*mana na dikalaamu siki tinoni : na pukuna te subo ni*gu*a na vure ta na komu eni. 11 Ma *gai*a te gahaa *ga* sakai na kara*no* me e ono na vula, me te tugunia vanira na bosana God.

12 Ma Galio te vunagi i Akaia, ra na Israel tara tuguru pu*nu*sia Paul, mara nia vaa ta na malei dete, mara gagua, 13 *A*gaia eni te keikeirira na lei tinoni *ge* kara nia kikinima God te mua vagaa na ro*no*ro*no* ni vetena. 14 Ma Paul te ha*ga* vuke ma*na*na, a Galio te bosa vanira na Israel, me gagua, *Ge* ke manana na tan*o*hahi pe na tan*o*dika na totobo eni ke, inau ku ro*no*vigau, gau na na Israel : 15 ma *ge* ke manana na lei bosa lee vamua ma na lei aha, ma nimiu na ro*noro*no, kau nia pipo nimiu ; inau tu mua liona na deteani na lei totobo ini. 16 Me guru kehara ta na malei ni dete. 17 Ma *gai*ra soko tara lotia Sosithenesi, na haba ni vale sonikolu, mara ramusia liligina na malei dete. Ma Galio te mua ganaganai na lei totobo ini.

18 Me te padi na lei totobo ini a Paul te ganaa *ga* na balu bo*ni*, *ge* bahura ra na tamahogoni, me votu i Suria, a Akila ma Piriskila ma *gai*a : te *go*ria na uluna i Kenekiria : na pukuna te baubahu tua. 19 Mara va sara i Epesusi, ma *gai*a te sanira ro*gai*ra *ga* : me te va hage ta na vale ni sonikolu, me te keikeirira na Israel. 20 Ma *gai*ra tara kurutia *ge* ke kabu hau tadira, me hove nina ; 21 me bahura, me gagua, Inau ku pulohi mai tamiu, ke tala*gu* God. *Ge* sakeragi sania Epesusi. 22 Ma *gai*a te soga lo*na* i Kaisareia, me dato *ga* me bahura na Holohoru, *ge* sugi horu i Antiokia. 23 Ma *gai*a te kabu *ga* na balu bo*ni*, *ge* tona keha, me liu potai alaalai na lei komu ni Galatia mi Pirugia, me patupatu sokora rana vaovaro*no*.

24 Ma siki tinoni ni Israel na ahana Apolosi, tara vahua i Alekisadria, na tinoni manaha, te sara mai Epesusi : ma *gai*a te puku *nana*tai na lei *ge*gero te tabu. 25 Na tinoni eni tara taraia nia na ro*noro*no*na* Lord ; ma *gai*a te liopapara, me te lavia na la*ga*na na bosaani ma na tutu*gu* tateiani na lei totobo te manana na ro*noro*no*na* Jesus.

te pukua vamua nina vulitabu John. 26 Ma gaia te vuni ni bosa tate ta na vale ni sonikolu. Ma rogaira Piriskila ma Akila toro ronovia, ge ro lavia mai tadira, moro nia pipo va na tuguni tateana vania na halautuna God. 27 Ma gaia te ganagana ke halavu i levu i Akaia, rana tamahogoni tara keikeiria, mara gegere vanira rana vaovarono ge kara lavipanotia. 28 Me te va sara ga, te hana nanatara nia na sonihaluvu gaira tara taluutuni : na pukuna agaia te bosa kalera na Israel, ta na matadira na vure, me te tuguni tatea Jesus na Christ ta na lei gegere te tabu.

XIX.

1 Ma Apolosi te gahaa soo i Korinith, a Paul te tona haliu ta na lei komu i matana me te va sara i Epesusi, 2 me te topora ga na balu vaovarono : me vanira, Igau tau lavia na Taruna te Tabu tau taluutuni pe taho ? Ma gaira tara gagua, Taho, igami tai mua ronovia mua na Taruna te Tabu i ga pe taho. 3 Ma gaia te gagua, Mi ta na hava tara vulitabugamu ? Ma gaira tara gagua, Ta nina vulitabu John. 4 Ma Paul te bosa, John te nia vulitabu na vulitabu ni tugulio vamua ; me vanira na vure ge kara taluutunia gaia ke mai i murina, a Jesus. 5 Mara ronovia eni ge vulitabura ta na ahana Lord Jesus. 6 Ma Paul te talui na limana i vuyunadira, ge mai tadira na Taruna te Tabu : mara leui na lei leu keha, mara tutugu. 7 Ma gaira soko te vagara e hanavulu me sara rua na tinoni.

8 Ma gaia te hage ta na vale ni sonikolu, me te bosa tate ga e tolu na kula, te keikeirira me te kurutira nia na lei totobo te manana na kinavabuna God. 9 Ma ra na balu tara kutu vatu mara hove, mara koehorua na Halautu vanira na vure, ge tona sanira, me vila kehara ra na vaovarono, me keikerira haia ta na nina sukulu Turanusi. 10 Me nea te vagaa erua na niulu : ma gaira soko tara kabu i Asia tara ronovia na bosana Lord, ra na Israel ma rana Girekia gua. 11 Ma God te nei na lei butuli te haba vaa nia na limana Paul : 12 mara lavigi na lei tivi ni kaikari, ma na lei tivi ni posi ta na hulina, mara nigi vaa tadira na vahagi, ma na lei vahagi te tagai tadira, ma na lei tidalo dika gua te ruguhoru tadira. 13 Ma ra na balu tinoni ni Israel tara oha kolili, ra na tinoni kisu, tara tabotaboa na holoana na ahana Lord Jesus ivuvunadira na lei tidalo gume ilokadira, mara sopa gagua, Inau tu keikerigamu nia na ahana Jesus, a Paul te tutugua. 14 Ma Sikeva, na puku ni Sukagi, ni Israel, e vitu na dalena ga, agaira tara nea te vagaa. 15 Ma na tidalo gume te bosa tugu vanira, me gagua, Inau tu pukua sugua Jesus, ma Paul gua tu gilalaa : ma hei igau ? 16 Ma na tinoni na tidalo gume te gahaa ilokana te sogavira, me laga vulera, me mana punusira, mara soga sania na vale te pai soko na hulidira maia tara soesole. 17 Ma na totobo eni te lada tadira soko, na Israel ma ra na Girekia, tara gahara Epesusi ; ma na matagu te torora soko, me te nia ronoraga ga na ahana Lord Jesus. 18 Tara subo tadira tara taluutuni tua tara mai tatei didira na gehegehe tara nei. 19 Ma ra na balu tadira tara kisu tara nigi mai didira gegere, mara kerei ta na matadira na vure soko : mara idumigi na mateni, me godo tua elima hanavulu na toga ni siliva. 20 Te gagua ga na haliana ma na tanomanaana na bosana God.

21 Me soko na lei totobo ini, Paul te ganagana dila ke tona halui Makedonia mi Akaia, me soko ke pulohi Jerusalem, me gagua, I muina keri ku va rigia mugua Roma. 22 Ma gaia

te vetenara *ga*tu i Makedonia erua tadira tara *ge*hege*he* vania, Timothi ma Erasitusi. Ma *ga*ia te pitu so i Asia.

23 Mi ta na lei bo*ni* kiri te mua pile na *gu*na*gu*na te sivuraga na pukuna na Ro*no*ro*no*. 24 Sakai na tinoni, na ahana Demetiriusi, te lutu siliva, ma *ga*ia te sarigi na lei pile titinonina na valena Artemis, mara nia sodoro*no* lee ra na tinoni tara lutu vania. 25 Ma *ga*ia te holo kolura na tinoni gua tara taonia na lutu keri, me gagua, Gau lei magutu, igamu tau pukua igita ta nia sodoro*no* na *ge*hegeheda eni. 26 Igamu tau rigia ma tau ro*no*via, a Paul eni te kukuruti me te hahilagi kolilira na vure te subo i mua Epesusi vamua, na pile vasoo mi Asia udolu, me gagua, a*ga*igi kiri na mua god na malei lima ni tinoni vamua. 27 Na mua *ge*hegeheda vamua te ha*ga* durake ; ma na nina valo tabu Artemis gua, na god sule kei te nia kikinima Asia ma na maramana udolu gua te nia paripari lee gua, ma na ro*no*ragana te tagaa. 28 Mara ro*no*vigi na lei bosa ini, *ge* vonugira na rutu, mara gaegahe mara gagua, Artemis ni Epesusi te haba. 29 Ma na komu udolu te *gu*na*gu*na : mara sama kolu ta na vale ni bubu, mara lotira Gaius ma Aristarkusi ni Makedonia, ra na gana udu Paul. 30 Ma Paul te liona na hage *ga* tadira na vure, mara na vaovaro*no* tara mua lubatia. 31 Ra na balu gua tadira na haba ni Asia, tara kulaga itatana, mara vetena *ga*tu vania siki sakai na kurutiana ke bei lubatia hegena na va hage ta na vale ni bubu. 32 Ma na vure tara sopa bosa keha me keha : me te sule lee na haeharevo ; mara subo lee tadira tara mua pukua na hava tara nia kokolu. 33 Ma na balu tadira na vure tara keikeria Aleksander, mara na Israel tara kurutia. Ma Aleksander te aboabora nia na limana, me ha*ga* huguhugu vanira na vure. 34 Ma *ga*ira tara pukua didira a*ga*aia na Israel, *ge* ra bosa sakai sonikolu, te vaga erua na bona ni bo*ni*, mara gaegahe, Artemis ni Epesusi te haba. 35 Ma na magutu te betora na vure, *ge* gagua, *Gau* ra na Epesusi, ma ahei te mua pukua na komudira na Epesusi tara nia kikinima Artemis, na god sule, ma na titinoni te kutu horu mai Dis ? 36 Ka mua ta*no*mana na huguani na lei totobo ini, na pukuna eni kau kabo beto nimiu, ma kau bei matagi *ge*he taboa siki totobo. 37 Migamu tau nira mai na lei tinoni ini, tara mua nia paripari lee na *gi*toana siki totobo ta na valedira na gada na tidalo. 38 Ma Demeteriusi, ma ra na lei tinoni ni lutu tatana, kara ha*ga* hurua siki sakai ke, ma na vale ni dete *ga*, ma rana Dete gua ; kara va *ga*, ma kara vei huguhugui. 39 *Ge* ta kau nia pipo na keneana na totobo keha ke, kara dete maboa na vure tara vaukolu uto. 40 Tara ha*ga* huru kalegita sugua na pukuna na haeharevo *ge*ni, me taho siki pukuna ka talu pu*nu*sia nia. 41 Me bosa soko te vaga eni *ge* lubatira na vure.

XX.

1 Me beto tua na haeharevo, a Paul te holo kolura mai tatana na lei vaovaro*no*, me te keikerira, me bahura ; *ge* ruguhoru me ha*ga* tona i Makedonia. 2 Me tona haliu ta na lei komu kiri, me te keikeri *nana*tara, *ge* va sara Girekia. 3 Ma *ga*ia te gahaa *ge* etolu na vula, ma ra na Israel tara nia guruvaro*no*, te ha*ga* votu i Suria, *ge* ganagana ke liu Makedonia ta na pulohiana. 4 Mara nia udu vaa i Asia a Sopater ni Berea, maia Aristarkusi ma Sekudusi ra na Tesalonika, maia Gaiusi ni Derebe, ma Timothe ; maia Tukikusi ma Tirovimusi ni Asia, 5 Agaira ini tara ide, mara pitu ga*i*

i Tiroasi. 6 Me padi na lei bo*ni* ni beredi *g*ulu igamì tai talu sapa i Philipi, me lima na bo*ni* gai sara i Tiroasi ; mai kabu *g*a evitu na bo*ni*.

7 Mi ta sakaini na bo*ni* ni uiki, tai vaukolu ta na *n*iti bereti, a Paul te taraira, te ganagana dilaa na tona saniadira ta na ropogana ; me bosa daro polo te riti na bo*ni* hau. 8 Me subo na bulu *g*a ta na voki ikokou tai kokolu *g*a. 9 Ma na *g*ari mane na ahana Eutukusi te sopou ta na mataula, me maturu mate *g*a ; ma Paul te tarai daro vaho, me tootoo*n*agi a*g*aia *g*e kutu horu ta na toluni na vata, mara lavidatoa te mate tua. 10 Ma Paul te sugi horu, me pogo tao i vuvu*n*ana, me boloa, me gagua, Kau bei nia dika lio : na vola te gahaa soo ilokana. 11 Ma *g*aia te sei dato gua, me *n*itia tua na bereti, me va*n*a, me kokoe hau tadira, polo te taporasa na dani, *g*e tona sanira. 12 Mara lavia na *g*arimane te vola, me nia togoluvu lee na liodira.

13 Migami tai ide ta na vaka, mai lilihi Asosi, ma tai ha*g*a luda*n*ia *g*a Paul : ma *g*aia te baubahu vanigami te vagaa, ma *g*aia te liona na liu lo*n*a. 14 Ma *g*aia te va sodogai i Asosi, migai tai luda*n*ia, mai va sara Mitulene. 15 Ma tai sakeragi *g*a, me ropogana tai sara i Kiosi : me ropogana gua tai sara Samosi, mai kabu gua *g*a i Torogiliumi, mi ta na ropogana gua tai togoni Miletusi. 16 A Paul te bosa na padiana Epesusi, ke bei pu*n*usia *g*ea na kabu hauana i Asia ; na pukuna te ha*g*a mina tona, ke ta*n*omana ke, me ke kabu i Jerusalem ta na bo*ni* ni Pentekost.

17 Ma *g*aia te gahaa i Miletusi, *g*e vetenara na balu kara samalira mai, ra na lei magutu ni Holohoru. 18 Mara sara mai tatana, *g*e vanira,

Igamu tau pukua tua na kabua*g*u tamiu ta na bo*ni* tu diki tuturi lo*n*a i Asia, mi ta na lei bo*ni* soko, 19 inau tu la*g*ala*g*a vania Lord nia na lio ni talumuri, mi ta na kolubu, na pukuna na lei sosodo te kaleu ra na Israel tara niu guruvaro*n*o. 20 Mi nau tu mua matapoloi vanigau na lei totobo ke ha*n*agau, minau tu taraigau nia ta na mavitu, ma ta na lei sopa valemiu, 21 mu tu tutu*g*u alaalai vanira na Israel ma ra na Girekia gua na tugulio vaa ta God, ma na talututuniana Jesus Christ Lord igita. 22 Mi taeni, ku tona i Jerusalem, ma na Taru*n*a te pitiu, mu mua pukui na lei totobo ke kaleu *g*a. 23 Ma mugua na Taru*n*a te Tabu te bosa dilai na lei alo ni pipiti ma na vatei totoro te pitu kasuniu ta na lei komu soko. 24 Mi nau tu mua nia pani na vola*g*u, *g*e mu ku nea haliu sokoa na tona*g*u, ma na *g*ehe*g*ehe Lord Jesus te vaheu mai, *g*e ku tuguni alaalaa na ro*n*oro*n*o uto ta nina sonihalavu God. 25 Mi taeni, inau tu pukugau igamu tu taraigamu nia tua na kinakabuna God, kau mua ta*n*omana na rigiana gua na mata*g*u. 26 Na pukuna eni inau tu gagua vanigamu taeni, ke mau kauliu na gabuna sikisakai. 27 Na pukuna inau tu mua hove na tuguni sokoana vanigau *g*atu na liona God. 28 Kau rigitaonigau hegemiu, ma na ovu ni sipu gua na Taru*n*a te Tabu te talugau *g*e kau Bisope *g*a, *g*e kau kutia nina holohoru God, a*g*aia te huia nia na gabuna. 29 Mi nau tu pukua eni i murina na tona*g*u na lei kau asi gagala ke hage mai tamiu, me ke mua mautu na sa*g*iana na ovu ni sipu : 30 mi gobu patumiu gua na balu tinoni kara tuguru, ma kara bosai na lei bosa ni pe*g*ope*g*o, *g*e kara mamura na vaovaro*n*o ma kara taonira. 31 Na pukuna eni kau dai nimiu, ma kau ganagana oligi inau tu mua aheahe na sopa tarai dilaamiu nia na kolobu, etolu tua na niulu te bo*ni* me te dani. 32 Mi taeni inau tu lubatigamu vania

God, mi ta na bosa te sonihalavua vanigita mai, te mana na va halilagiiamiu, me ke vahegamu na malamiu tadira tara tabura tua. 33 Inau tu mua nia garu siki nina siliva, pa na gold, pa nina pupulu siki sakai. 34 Igamu tau pukua nimiu na limagu eni te lutui hegeni na lei totobo igami, ra na gagua na udu, mi nau, tai lioni. 35 Inau tu talua vanigamu na nilabu ta na lei totobo soko ge kau hanara ra na labe nia na lutumiu, ma kau ganagana oligi na bosana Lord Jesus, te gagua nina, Kara holoutora vaa tara hevei lee tadira tara hohogo.

36 Me bosa soko te vaga eni, ge tualagi tuturu, me kokoeliulivuti kolu tadira. 37 Ma gaira soko tara tani sule, mara pogo tao ta na luana Paul, mara nonionia, 38 mara nia dika lio nanata vaa na bosa te bosaa vanira, kara mua tanomana na rigi matana gua. Mara nia udu vaa ta na vaka.

XXI.

1 Igami tai sanira mai talusapa mai kale maemanea Kosi, mi ropogana i Rodosi, me padi keri i Patara. 2 Migami tai topoa ga na vaka te haga votu i Penikia, tai hagelia mara tari selo. 3 Migami tai rigia Kupurus, tai padia i pala mauli, mai togoni i Suria, mai sega i lona i Turu : tara haga ali lonai totobo ga. 4 Ma tai topora ra na vaovarono, tai kolu tadira evitu na boni: mara bosa vania Paul nia na Taruna, ke bei dato i Jerusalem. 5 Me padi na lei boni kiri, igami tai sakeragi mai tona ; ma gaira soko, ma na taudira ma na daledira, tara nigai udu polo tai sania na komu, migami tai tualagi tuturu ta na sara vahale, mai kokoeliulivuti. 6 Migami tai vei baubahui ; me soko igami tai haehage ta na vaka, ma gaira tara pulohi.

7 Migami tai votu sosoko mai Turu, tai sara Polemaisi ; mai bahura rana tamahogoni, mai kabu i tadira sakai na boni. 8 Me ropogana tai tona keha, mai va sara Kaisareia : mai va hage ta na valena Philip na Dikon (agaia sakai tadira e vitu) mai gahagai tatana. 9 Agaia eni ara vati na dalena ga, na samu soko agaira, tara talutalu boni dila. 10 Migami tai kabu ga te subo na boni, me te sugi mai Judea sakai na porovete, na ahana Agabusi. 11 Ma gaia te sara mai tamami, ge tabea na gana kabe Paul, me pitia hegena nia na limana ma na tuana, me gagua, Na Taruna te Tabu te gagua, Ra na Judea kara pitia i Jerusalem na tinoni te logoa na kabe eni, ma kara lubatia ta na limadira na vure voo. 12 Migami tai ronovigi na lei bosa ini, igami ma gaira gua na vure ni komu, tai kurutia ke bei va dato i Jerusalem. 13 Ge bosa tugu vanira Paul, me gagua, Egua ge au gunalia na tobagu nia na tani ? inau tu ganagana dila tua kara mua pitiu vamua, ma kara mateu sugua i Jerusalem na pukuna na ahana Lord Jesus. 14 Mai mua nia tanomana, gai todore, mai gagua, ke liu liona Lord.

15 Me padi na lei boni ini tai hogoni dilai nimami na luluda, mai va tona Jerusalem. 16 Mara nigai udu na balu vaovarono ni Kaisareia, ma sakai na vaovarono haulagi tadira na ahana Minasoni ni Kupurus, migami tai haga boiboli vaa tatana.

17 Migami tai sara i Jerusalem ra na tamahogoni tara lavi panoti togotogogami. 18 Me roropogana a Paul migai tai va rigia James, mara na lei magutu gua ga. 19 Ma gaia te bosa utora, ge tuguni sopasopai vanira na lei totobo God te nei vanira na vure voo nia na nina gehegehe. 20 Ma gaira tara ronovigi, ge ra ladavaginia God ; mara gagua vania,

Age hogomami, to rigira na Israel na idu hahi tara taluutuni tua; ma gaira soko tara nia lio papara na taoniana na ronorono ni vetena: 21 ma na balu tara tutugugo vanira, igoe to taraira na Israel tara gahara tadira na vure voo ge kara sania Moses, ma kara bei pahevaugilaladira na daledira, ma kara bei taonigi na lei ronorono. 22 Na hava eni? Kara ronovia sugua na maiamu na vure. 23 Igoe ko nea te vaga eni igami tai bosa vanigo: Evati na tinoni tamami iani tara baubahu tua. 24 Ko lavira agaira, ma kau vaa marabu kolugamu, mo ko totosadira, ge kara gorigi na uludira: ma na vure soko kara pukua tara huru tabogo nia na lei totobo ini; mo to kabu mabo soo, maia to vatogaa na ronorono ni vetena. 25 Migami tai gerea, mai detea tua na vure voo tara taluutuni, ge kara nigi bati te vaga ini, na lei totobo tara sukagigi nia na lei titinoni, ma na gabu, ma na totobo tara dokoa, ma na tanodika. 26 Me roropogana Paul te lavira na lei tinoni keri, me marabu kolura nia gaia, ge va hage ta na bona te tabu, me gagua na lei boni ni va marabu, polo kara nigi sukagi sopa didira na vatei sukagi, te padi tua.

27 Me dutu tua na padiani evitu na boni, agaira na Israel tara butu mai Asia, tara rigia ta na bona te tabu, mara koenelera na vure, ge ra lotia, mara gaegahe, 28 Gau ra na Israel, kau hanagai: agaia eni te taraira haia na lei tinoni ge kara nira sika na vure, ma na ronorono, ma na bona eni: ma gaia gua te lavira mai na Girekia ta na bona te tabu me te salamia na bebete te tabu. 29 Na pukuna tara rigia Tirovimusi ni Epesusi ma gaia ta na komu, ma gaira tara ganagana ke te nia vaa ta na bebete te tabu. 30 Ma na komu udolu te gunaguna, ma na vure tara sama kolu: mara lotia Paul, mara gora horua ta na bebete te tabu: mara mina vonotigi na lei mataula. 31 Ma gaira tara haga matea, na ladana te sara mai tatana te vunagidira na toga, me gagua, Jerusalem udolu te gunaguna. 32 Ma gaia te mina holo kolura mai na solses, ma na lei vunagidira na hanalatu gua, mara sama horu tadira; ma gaira tara rigira na vunagidira na toga ma na lei solses, ge ra luba na ramusiana Paul. 33 Ma na vunagidira na toga te saravia, me lotia, me bosaa, kara pitia nia erua na talihalo; me huatira nia agaira aheï agaia ma na hava te kabaria. 34 Ma na vure tara sopa gaegahe nia na lei bosa te sopa keha. Ma gaia te mua pukua ahei te utuni na pukuna na haeharevo, ge bosa na laviana vaa ta na vale te vahola. 35 Me te sara tua na palapala, ma ra na solses tara gatea na pukuna na vure tara haga soga muri nagoa. 36 Ma na vure te subo te tumuria, mara gaegahe, mara gagua, Lavikehaa.

37 Mara dutu ni lavihageana tua Paul ta na vale te vahola, ge gagua vania na vunagidira na toga, Ko talagu ge ku bosa vanigo siki pile? Ma gaia te gagua, Migoe to gilala sugua na leu ni Girekia? 38 Mo mua mane ni Misiraimi mua soo, ta na gunaliandira na vure iniha, mo to vunagidira vaa ta na bona aroha evati na toga ni tinoni tara labu tabo? 39 Ma Paul te gagua, Inau sugua na Israel, na komugu i Tarsusi ni Kilikia, na mua komu vouvouha keri: mi nau tu kurutigo ko talagu ge ku bosa vanira na vure. 40 Ma gaia te talana. Ma Paul te tuguru ta na palapala me aboabora na vure nia na limana: mara todore vaovarono, ge bosa vanira ta na leu ni Hebereu, me gagua,

XXII.

1 Gau lei hogogu ma ra na tamagu, kau ronovigi taeni nigua na bosa ni hugu.

2 Ma gaira tara ronovia te bosa vanira ta na leu ni Heberu, ge ra beto mate : me gagua,

3 Inau na Israel, tara vahuu i Tarsus ni Kilikia, mu sule galaga ta na komu eni, ta na tuana Gamaliel, mara nia pipo na taraiagu nia na ronoronodira na tamada, mu tu nia liopapari God, te vaga igau soko taeni. 4 Minau tu nira gigirou agaira ta na halautu keri polo tu vuha matera na balu, mu tu pitira mu tu pilira ta na vale pipiti na lei mane ma na lei vaivine. 5 Ma na puku ni sukagi ke tugunia te managu tu mua kiko, ma ra na lei magutu soko gua : inau tu lavigi tadira na letasi vanira tama hogoni, minau tu nigi tona i Damaskus, ge ku pitira vaa i Jerusalem, ge kara detera. 6 Minau tu tona soo, mu tu dutuvia Damaskus, te hinagota, te mina hinariu mai na marara sule ni kokou. 7 Mi nau tu kutu ta na pari, mu tu ronovia na mana, te bosa vaniu, me gagua, Saul, Saul, egua ge o niu gigirou ? 8 Minau tu bosa tugu vania, mu gagua, Ahei Igoe, Lord ? Ma gaia te bosa tugu vaniu, me gagua, Inau Jesus ni Nasareta, to niu gigirou. 9 Ma gaira tara niu udu tara rigia sugua na marara, mara mua ronovia na manana agaia te bosa vaniu. 10 Minau tu gagua, Na hava ku kabaria Lord ? Ma Lord te bosa vaniu, Tuguru, mo ko va tona i Damaskus ; ma kara tugunigi vanigo na lei totobo te talu dilai vanigo na kabariani. 11 Minau tu mua reirei na pukuna na rarananana marara keri, ma ra na gagua na udu tara tabe limagu vaa i Damaskus. 12 Ma sakai na tinoni, na ahana Ananiasi, te nia kikinima na ronorono, ma ra na Israel tara gahara ga tara talumavaa, 13 te mai tagua, me tuguru dutuviu, me gagua, Hogogu Saul, ko reirei oli. Mi ta na bona vaho keri geu reirei oli gua mu vaevanea gaia. 14 Ma gaia te bosa, God ra tamada te viligo ge ko manahana na liona mo ko vaevanea Gaia te Maemane mo ko ronovia na bosa ta na mananana. 15 Na pukuna igoe ko tutugui na lei totobo te manana to rigigi mo to ronovigi vanira na lei tinoni soko. 16 Mi taeni egua ge o nego ? Tuguru mo ko tabea na vulitabu, mo ko siuvikehai na palumu nia na holoana na ahana. 17 Minau tu sara pulohi Jerusalem, mu kokoeliulivuti ta na bebete te tabu, mu bugoro, 18 mu vaevanea na mabubu, ma gaia te bosa vaniu, Ko nia pipo mo ko mina ruguhoru i Jerusalem : na pukuna agaira kara mua lavipanotia na bosamu te managu. 19 Minau tu gagua, Lord, agaira tara pukuu didira inau tu pitira agaira tara taluutunigo, mu tu ramusira ta na lei vale ni sonikolu soko. 20 Mara tavelaginia na gabuna Sitiven ke te ladavaginigo nia na bosana, inau tu tuguru dutuvira, mu tu nia lio uto, mu tu rigitaonigi didira na pupulu tara matea. 21 Ma gaia te bosa vaniu, Inau ku vetena haugo gatu tadira tara voo.

22 Ma gaira tara varonohia soo polo te riti na bosa eni : ge ra gaegahe galaga, mara gagua, Lavikehaa na tinoni tovono vagana eni : e mua ulagana na vola soo gaia. 23 Mi ta na bona keri tara gaegahe, mara rosigi didira na pupulu, mara havukagini datoa na pugu ni pari, 24 na vunagidira na toga te vetenara na lavihageana ta na vale vahola ; me bosa, kara tabotaboa nia na ramusiana, ge ke pukua na pukuna tara gahelavaginia. 25 Mara pitia tua nia na guiguli ni kau, ge bosa Paul vania te yunagidira na hanalatu te tuguru du-

tuvia, E manana sugua na ronorono ni vetena na ramusiana na tinoni ni Roma, mara mua detea mua? 26 Ma ua vunagidira na hanalatu te ronovia eni, ge vaa rigia na vunagidira na toga, me bosa vania, me gagua, Ko nia pipo na totobo to haga kabaria; na pukuna na tinoni eni na Roma. 27 Ma na vunagidira na toga te mai tatana, me gagua, Ko tugunia vaniu, igoe na Roma sugua? Ma Paul te bosa, Eo. 28 Ma na vunagidira na toga te bosa tugu me gagua, Inau tu pelua nia na rono te subo na totobo eni. Ma Paul te gagua, Tara vahuu mai te vaga keri. 29 Ge ra mina tokeha tatana tara haga tabotaboa: ma na vunagidira na toga te ronovia agaia na Roma, ge matagu na pukuna te pitia.

30 Mi ta na roropogana, agaia te haga ronovi vakodoa na pukuna na hava gaira na Israel tara hurua, ge lubatia; me holokolura mai ra na puku ni sukagi ma na ovu ni dete soko, ge lavi horua Paul, me tuguruvaginia ta na matadira.

XXIII.

1 Ma Paul, te rigira na ovu ni dete, me gagua, Gau hogogu, inau tu lavia na lagagu na gehegehe uto vaniana God me ritini mai taeni. 2 Ma Ananiasi na puku ni sukagi te bosa vanira tara tuguru dutuvia ge kara tapoa na manana. 3 Ma Paul te bosa vania, God ke labugo, na goba igoe tara dali puraa: to sopou ge ko deteu taonia na ronorono, mo to bosa na labu agu ge ko nia punusia na ronorono? 4 Ma gaira tara dutuvia tara gagua, To koehorua sugua na puku ni sukagi nina God? 5 Ma Paul te bosa tugu vanira me gagua, Inau tu mua pukua, gau na hogogu, agaia na puku ni sukagi: na pukuna te gerea, Ko bei koehorua na vunagidira na vure. 6 Ma Paul te pukura na vure, na levu ni pala na Saduke, ma na levu na Parise, ge gaegahe, me gagua, Gau hogogu, inau na Parise, ma na dalei Parise: na pukuna tu ganagana dilaa na tuguru oliadira na mate, tara huruu nia taeni. 7 Me bosa sokoa te vaga eni, gaira na Parise ma na Saduke tara vuivuni na huguhugu: ma na vure tara tuva voka. 8 Na pukuna ra na Saduke tara gagua, te taho na tuguruoli, taho na angel ma na taruna, ma ra na Parise tara taluutuni sokoi. 9 Me te sule lee na haeharevo; ma na balu tarai tadira na Parise tara tuguru, mara huguhugu, mara gagua, Igami tai mua rigi topoa tatana siki totobo: na Taruna te bosa vania pa na angel? 10 Me sule na huguhugu te sivuraga, ma na vunagidira na toga te matagu kara bei sagi vokaa gea a Paul, ge vetena horura na solses ge kara sagua tadira na vure, ma kara lavi pulohia ta na vale vahola.

11 Mi ta na boni keri a Lord te tuguru dutuvia, me gagua, Ko togotogo nimua: te vaga to tuguni tateu tua i Jerusalema, re vaga gua eni ko tuguni tateu mugua i Roma.

12 Me dani tua, ra na Israel tara guruvarono, mara papari, mara gagua kara mua vana ma kara mua inu polo kara vuha matea Paul. 13 Ma gaira tara guruvarono te vagara evati hanavulu sara na tinoni. 14 Ma gaira tara mai tadira na puku ni sukagi ma rana magutu, mara gagua, Igami tai papari nanata kai mua nami tabonana siki vana polo kai matea Paul. 15 Na pukuna igau ma rana puku ni ovu ni dete kau nonia na vunagidira na toga ge ke lavi horua vanigamu i ropo, te vaga tau haga nia pipo vaa na deteana: migami kai poloni dilaa, te mua dutu mai mua, ge kai labu matea. 16 Ma tubuna Paul te ronovia tara bosa na poloniana, ma gaia te mai hage ta na vale

vahola, me tutugunu vania Paul. 17 Ma Paul te holoa mai tatana sakai na vunagi ni *hanalatu*, me gagua, Ko nia vaa na *garimane* eni i tatana na vunagidira na toga : na *ronorono* tatana te *haga* tugunia vania. 18 Ma *gaia* te lavia, me nia vaa ta na vunagidira na toga, me gagua, A Paul na mane pipiti te holou mai tatana, me *noniu ge* ku nia mai tamua na *garimane* eni, na *ronorono* tatana ke *haga* tugunia vanigo. 19 Ma na vunagidira na toga te tabea na limana, me lavikehaa na pile, me huatia, na totobo hava tamua to *haga* tugunia vaniu ? 20 Ma *gaia* te gagua, Ra na Israel tara *guruvarono ge* kara *nonigo* iropo mo ko lavi horua Paul ta na ovu ni dete, te vaga te *haga* nia pipo vaa na deteana. 21 Mo ko bei tala vanira : na pukuna te vagara evati *hanavulu* sara na tinoni tara *polonia*, mara nia papari kara mua *vana* ma kara mua inu polo kara labu matea : mi taeni tara pitu dilago, *ge* ko talaa vanira. 22 Ma na vunagidira na toga te lubatia na *garimane*, me hove *nanataa*'ke bei tugunia vania siki sakai te va manahaa nia na totobo eni. 23 Ma *gaia* te holora mai tatana erua na vunagi ni *hanalatu*, me vanira, Koro talu dilara erua *hanalatu* ni solses *ge* kara tona i Kaisareia, ma *agaira gua* tara sopou ta na horse evitu *hanavulu*, ma *gaira* tara tabe tinabe erua na *hanalatu*, ta na toluni na bona ni *boni*. 24 Me bosa na laviana na balu horse kara talua Paul i vuvu*nana*, *ge* kara nia tona tatavahale vaa itatana Velikisi na vunagi. 25 Ma *gaia* te *gerea* na letasi te vaga eni :

26 Kilaudiusi Lisiasi te bosa utoa a Velikisi na vunagi uto mate. 27 Ra na Israel tara lotia na tinoni eni, mara *haga* matea, mi nau tu va topora nia na solses mu vavolaa, na pukuna tu *ronovia agaia* na tinoni ni Roma. 28 Mi nau tu *haga* pukua na pukuna tara hurua nia, inau tu lavi horua ta didira na ovu ni dete : 29 mi nau tu *ronovi* vakodoa tara hurua nia vamua na totobo te manana didira na *ronorono*, mara mua hurua nia siki totobo te manana na mate pa na pipiti. 30 Mara tutu*gu* vaniu tara nia guruvar*ono*, mi nau tu mina vetena vanigo *gatu*, mu tu keikerira *gaira* tara huhuru *ge* kara hurua ta na matamu.

31 Ma ra na solses tara lavia Paul te vetenara nia, mara nia tulodo vaa i Anitipaterisi. 32 Mi ta na ropogana tara sanira *agaira* tara sopou ta na horse *ge* kara nia udu, mara pulohi ta na vale vahola. 33 Ma *gaira* tara vaa sara i Kaisareia, mara lubatia vania na vunagi na letasi, mara talua Paul ta na matana. 34 Me siro sokoa, *ge* huatira nia ivei na komuna ; me *ronovia* tua *agaia* na Kilikia, *ge* gagua, 35 Inau ku *ronovi* utogo, i ropo valiha ta kara mai tara hurugo : me bosa na rigitaoniana ta na vale ni vunagi nina Herod.

XXIV.

1 Me padi tua e lima na *boni* na puku ni sukagi Ananiasi, ma ra na balu magutu, ma na *manalava* na ahana Teritulusi ; tara sugi horua mara tugunia a Paul ta na matana na vunagi. 2 Mara holoa mai *ge* vuivuni na huruana Teritulusi, me gagua,

Age Velikisi, igoe na vunagi uto mate, igami tai kabu mabo ma tai nia *togotogo* na pukuna igoe, 3 ma na lei totobo dika te sivuraga ta na vure eni migoe to maboi tua, ma na pukuna eni igami tai holoutogo haia. 4 Minau, ku bei sakai lavibuleamu *gea*, inau tu *nonigo* ko nia liouto soo, na *ronoviamami* sikipile. 5 Igami tai vaevanea na tinoni eni te hahi tua na dikana, ma *agaia* na puku ni vatei

gunagu̱na haia tadira na vure ni Israel ta na maramana taligu, ma gaia te haba itadira na tuvavoka ni Nasaseta : 6 maia gua te haga nia paripari lee na bebete te tabu ; migami tai lotia, mai haga detea taonia nimami na ronorono. 7 Ma na vunagidira na toga a Lisiasi te mai sagua ta na limamami : 8 me vetenara mai vanigo tara huhuru : migoe ko huatia ke, ge mo ko ronovi vakodoi na lei totobo tai hurua nia. 9 Ma ra na Israel tara sopo hanaa na bosana, mara gagua, Te utuni sugua na lei tobobo ini.

10 Ma na vunagi te tonagi vania Paul ge ke bosa tugu ; me gagua,

E utuni inau tu gilalago igoe to detera na vure eni e subo tua na niulu, ma na pukuna eni, inau tu nia lio uto na nigi huguani itagua na totobo kiri. 11 Migoe ko pukua nimua, e hanavulu vamua me sara erua na bonigu te padi taeni inau tu dato i Jerusalema na va kokoeliulivu̱ti ga. 12 Mara mua ligi topou ta na bebete te tabu tu huguhugu i tatana siki sakai, pu tu gunalira na vure, taho tua ta siki vale ni sonikolu, pi ta na komu. 13 Ma kara mua tanomana na dete kaleagu ta na lei totobo tara huruu nia. 14 Mi nau tu bosa tate vanigo, inau tu lagalaga vania God tamamami taonia na Halautu keri gaira tara holoa nia na tuvavoka, mi nau tu taluutuni sokoi na lei totobo tara gerei tua ta na Ronorono ni vetena mi ta na lei porovete : 15 mi nau tu ganagana dila ta God, magaira ini tara ganaganaa sugua, agaira tara mate kara tuguru oli soko rana uto ma ra na dika gua. 16 Mi nau tu nia pipo haia na totobo eni ge ke bei detei kaleu na ganaganagu ta siki totobo tu nea vania God pa na tinoni. 17 Me padi tua e subo na niulu inau tu lavigi mai na hevei lee vanira nigua na vure, ma na lei vatei sukagi gua : 18 ma gaira tara vatopou ta na bebete te tabu tu vamarabuu tua, e mua vurega, me mua haeharevoga. Ma ra na balu Israeli ni Asia ga ; 19 ma gaira sugua kiri kara mai huruu ta na matamu, ge te ke gahaa tadira siki totobo kara huruu nia. 20 Me taho ke, ma agaira iui kara bosa tate tara rigia siki totobo dika tagua, tu tuguru ta na matadira na ovu ni dete ; 21 ma na bosa eni vamua sogea, inau tu nia gaegahe tutuguru ta na matadira mu gagua, Igamu tau deteu taeni na pukuna na tuguruoliadira tara mate tua.

22 Ma Velikisi te haga puku utoa vaa na Halautu, me hovera ge kara todore, me gagua, Ke sugi mai gua Lisiasi, na vunagidira na toga, inau ku dete kalea na nimiu na ronorono. 23 Ma gaia te bosa vania na vunagi ni hanalatu ge ke rigitaonia Paul, ke bei sakai kakaia ; me ke bei hovera ra na kulana kara haga mai kaoa.

24 Me te padi tua na balu boni, Velikisi ma tauna Durusila, na vaivine ni Israel, toro mai, me holoa mai Paul, me te ronovia na nina tutugu ni taluutuniana Jesus Christ. 25 Ma gaia te taraia nia na lio kikinima, ma na lio ni bati, ma na dete ke mai, Velikisi te matagu, me gagua, Ko tona keha gua taeni ; ku tatavahale vaho, ge ku hologo mai gua. 26 Ma gaia te ganagana dila gua a Paul ke hea na rono ke ; ma na pukuna eni te holoa mai haia me bosa vania. 27 Me rua tua na niulu te poso, a Porokiusi Vesetusi te tugua Velikisi ; ma Velikisi te liona na togoluvuadira na Israel, ge sania Paul ta na vale pipiti.

XXV.

1 Ma Vesetusi te sara tua na komu, me padi tua etolu na boni ge sakeragi i Kaisareia me dato i Jerusalem. 2 Ma ra na puku ni sukagi ma ra na

haba tadira na Israeli tara tugunia vania a Paul; 3 mara nonia, ge ke talana vanira na holoana mai Paul i Jerusalem: ge kara polonia ta na halautu ma kara labu matea. 4 Ma Vesitusi te bosa tugu vanira, me gagua, Ku rigitaonia Paul i Kaisareia, tu ku va nigua ga. 5 Agaira tara haba tamiu kara niu udu horu ga, ma kara pukua siki totobo dika ta tana na tinoni eni ke, kara hurua nia.

6 Ma gaia te kabu tadira te vaga ealu pe hanavulu na boni te padi, ge sugi horu i Kaisareia; me ropogana agaia te sopou ta na malei dete, ge bosa na laviana mai Paul. 7 Me mai tua, ra na Israel tara sugi horu mai Jerusalem tara tuguru taligutia, mara huru nanataa nia na lei totobo te subo me te vahola, mara mua tanomana na huru kaleana. 8 Ma Paul te nigi hugu me gagua, Inau tu mua dikalaa siki totobo ta na ronorono ni vetena, pi ta na bebete te tabu, pi tatana Kaisari. 9 Ma Vesetusi te haga togoluvura ra na Israel, ge bosa tugu vania Paul, me gagua, O talu sugua na dato i Jerusalem mu ku detego ga ta na lei totobo ini? 10 Ma Paul te bosa, me gagua, Inau tu tuguru taeni ta nina malei dete Kaisari, me ulagagu ge kara deteu mugua ga: inau tu mua tanomana na dikalaadira na Israel; te vaga to puku nanataa nimua tua. 11 Ge tu ku tanohahia nigua siki totobo te manana na mate, ku mua nia huguhugu na mate ga: ge ma na lei totobo kiri tara huruu nia ke mua kalei, taho tua siki sakai ke lubati leau vanira. Inau tu vilia Kaisari. 12 Ma Vesitusi te bosabosa vanira tua na ovu ni dete, ge bosa tugu me gagua, Igoe to vilia tua Kaisari; uto, ko va itatana Kaisari.

13 Me te padi tua na balu boni, Agiripa na vunagi ma Berenike toro sara i Kaisareia, moro bosa utoa Vesetusi. 14 Ma rogaira toro kabu ga te subo na boni, ma Vesetusi te tuguni tatea Paul vania na vunagi, me gagua, Sakai na tinoni pipiti eni a Vilikisi te tona sania. 15 Mi nau tu gahau i Jerusalem, ra na puku ni sukagi ma ra na magutudira na Israel tara tutugua vaniu ga, mara noniu na dete kaleana. 16 Mi nau tu bosa tugu vanira, mu gagua, Na mua liodira na Roma na lubati leana siki tinoni, agaira tara huhuru kara tuguru mugua ta na matana ma kara huru tatea, ge me ke tanomana na huguana na totobo tara hurua nia. 17 Ma gaira tara vaukolu mai, inau tu mua nego, me roropogana tu sopou ta na malei dete, mu bosa na laviana mai na tinoni. 18 Ma gaira tara hurua tara tapatuguru, tara mua hurua nia siki totobo dika te vaga tu ganagana nigua tua: 19 mara nia huguhugu itatana ta didira na ronorono, maia siki sakai tara vatua nia Jesus, te mate tua, ma Paul te bosa te vola soo. 20 Mi nau tu ganagana ruarua ivei ku nei na nigi pipo na lei totobo ini, mu tu huatia ke tala pe taho na tona i Jerusalem, ge ku detea nia ga na lei totobo ini. 21 Ma Paul te vilia ka rigitaonia soo ge Augustusi vaho ke detea, vaho geu bosa na panotiana polo ku vuha vetena gatu vania Kaisari. 22 Ma Agiripa te vania Vesetusi, Inau tu haga ronovia nigua na tinoni eni. Ge gagua, i ropo vaho ko ronovia.

23 Me roropogana, Agiripa ma Berenike toro mai, moro va hage ta na vale ni dete, tadira na lei vunagidira na toga, ma ra na haba gua ta na komu; me gagua Vesitusi kara lavi hagea mai Paul. 24 Ma Vesitusi te gagua, Age Agiripa vunagi, migamu soko tau vaukolu mai, kau rigia na tinoni eni, na vure soko ni Israel i Jerusalem miani gua tara lavibuleagu na pukuna agaia, mara gaegahe te mua ulagana na vola. 25 Minau tu mua rigi topoa siki totobo te ka-

baria te manana na mate ; ma gaia hegena te vilia Augusitusi, inau tu ganagana na vetenaanaga. 26 Me taho siki bosa utuni te manana ku gerea vania na Vunagigu. Na pukuna eni inau tu lavia mai ta na matamiu, mi ta na matamu gua Vunagi Agiripa, ge ku kene topoa siki totobo ku gerea ga. 27 Minau tu ganaganaa, te mua ulagana na vetenaana na tinoni pipiti ma ka mua tatei na lei totobo tara hurua nia.

XXVI.

1 Ma Agiripa te bosa vania Paul, me gagua, E uto taeni igoe ko bosa nimua. Ma Paul te haua na limana me bosa tugu hegena :

2 Age, na Vunagi Agiripa, inau tu nia togotogo sugua na pukuna ku nigi hugu gegua ta na matamu na lei totobo ra na Israeli tara huruu nia. 3 Na pukuna igoe to manahani lee na lei ronorono ni Israeli ma didira na lio ni huguhugu gua : mi nau tu nonigo ko nia liouto soo na ronoviagu siki pile. 4 Agaira soko na Israeli tara pukua na kabuagu ta na garimancagu mai, inau tu vuni ni kabu tadira nigua na vure i Jerusalema ; 5 me hau tua tara gilalau mai, kara liona na tutuguagu ke, inau tu kabu Parise, mu tu taoria dida na ronorono tadira tara nia pipo nanata vaa. 6 Mi taeni inau tu tuguru iani, ge kara deteu na pukuna inau tu ganagana dilaa na baubahu God te bahura nia rana tamada ; 7 ma ra na gada na kema ra hanavulu me sara erua tara haga logoa didira na baubahu eni, mara nia lagalaga vania God boiboni daidani. Ma ra na Israeli tara huruu nia na pukuna na ganagana dila eni, Vunagi. 8 Egua ge kau mua tanomana na taluutuniana, God ke tuguruvaginira na lei tinoni mate ? 9 Inau tu ganagana vaovarono nigua, mu nei na lei totobo te subo ge ku punusia nia na ahana Jesus ni Nasareta. 10 Minau tu nea te vagaa i Jerusalem : minau tu pitira ta na vale pipiti e subo tadira ra na tabu, ra na puku ni sukagi tara mananiu ga, minau tu hanara nia na bosagu tara labu matera. 11 Minau tu torora haia ta na lei vale ni sonikolu, tu haga nera ge kara kochorua ; minau tu rutu nanata vanira tu nira gigirou polo tara sara na lei komu keha. 12 Mi nau tu va Damaskus na pukuna eni, ra na puku ni sukagi tara mananiu ga. 13 Age na Vunagi, te hinagota, inau tu vaevanea na marara ta na ha'autu te hina mai i kokou, me te rarana vaa ta na hinana na aho, te hinari taligutiu ma gaira soko na gagua na udu. 14 Migami soko tai kutu ta na pari, minau tu ronovia na mana te bosa vaniu ta na leu ni Heberu me gagua, Saul, Saul egua ge o niu gigirou ? ko butulia me ke kodego na vatei susuki. 15 Minau tu gagua, Ahei igoe Lord ? Ma Lord te gagua, Inau Jesus to niu gigirou sugua. 16 Ko tapatuguru, mo ko nia tuguru na tuamu : na pukuna eni tu tate vanigo, ge ku viligo nia na tinoni gehegehe ma na vatei tutugunu te manani na lei totobo to rigiu tua ga, ma na lei totobo gua ku tatei vanigo ta na niha. 17 Mu ku vavolago tadira na vure voo, ku vetenago gatu tadira, 18 ge ko va davoiai na matadira, mo ko lavipulohira mai ta na puni vaa ta na marara, mi ta nina mana Satana varigia God, ge kara lavira didira na talukeha palu ma na tunuva tadina tara va tabura nia na talutuniagu. 19 Na pukuna eni, Vunagi Agiripa, inau tu mua hovea na mababu ni kokou : 20 minau tu diki tuguni tatea vanira i Damasikusi mi Jerusalemi, mi ta na komu Judea taligu, mi tadira na vure voo gua, ge kara tugu

lio ma kara pulohi varigia God, ma kara gehegehe taonia didira na tugu lio. 21 Na pukuna eni ra na Israel tara lotiu ta na bebete te tabu, mara liona na labuagu. 22 Ma na pukuna God te hanau, geu gahau taeni mu tu tuguni tatea vanira na pile ma ra na sule ; mu tu mua savunia nia siki bosa keha na bosadira ra na porovete ma Mosesi tara bosa dilai tua ; 23 te gagua, Te manana na Christ ge kara vahagitailia, ma gaia ke diki tuguni tatea na marara vanira na vure, ma na vure voo gua, nia na tuguruoli tadira tara mate.

24 Ma gaia te hugu vanira soo te vaga eni, Vesitusi te gaegahe me gagua, Age Paul, igoe to bule na kene nanataana na manaha te hahilavaginigo. 25 Ma Paul te gagua, Inau tu mua bule, Vesitusi mane uto : mi nau tu bosai vamua na bosa ni utuni ma na lio beto. 26 Na vunagi te pukui na lei totobo ini, mi nau tu mua nia maa na bosa vaniana : minau tu puku nanataa te mua polo tatana siki pile totobo ga : tara mua nee poloa na totobo eni. 27 Age vunagi Agiripa, to taluutunira sugua ra na porovete ? Inau tu pukugo to taluutunira. 28 Ma Agiripa te bosa tugu vania Paul me gagua, Igoe to haga mina keikeriu ge ku nina tinoni Christ. 29 Ma Paul te bosa tugu vania me gagua, Inau tu liona ta God, ge mu ku nia tanomana na kurutiamu nia na bosa te kukulu pe te daro, ma gaira soko gua tara ronoviu taeni, ge kau vagau inau, na lei tali halo ini vamua ke taho.

30 Ma na vunagi te tapa tuguru, ma na *Governor*, ma Berenike, ma gaira tara sopou kolu tadira : 31 mara tona keha, ge ra bosabosa, mara gagua, Na tinoni eni te mua kabaria siki totobo te manana na mate pe na pipiti. 32 Ma Agiripa te bosa vania Vesitusi, me gagua, Ka tanomana na lubati tatavahaleana na tinoni eni, ge te ke mua vilia Kaisari.

XXVII.

1 Me soko ge ra bosa kai votu Italia, tara lubatia Paul ma ra na balu tinoni pipiti gua vanira na vunagi ni hanalatu, na ahana Juliusi, ta nina ovu Augustusi. 2 Migami tai hagelia na vaka ni Adaramitium, te haga lilihi ta na lei komu i Asia, mai talusapa ; Aristarkusi ni Makedonia te butu mai Tesalonika, te nigai udu. 3 Me roropogana tai sara i Sidoni : ma Juliusi te dolovia Paul, me lubatia ge ke va kaora na lei kulana ge kara lavipanotia. 4 Migami tai talusapa ga, ma tai kadiku uluna Kupurusi te poponoa ga, na pukuna na guri te kale nago. 5 Migami tai halavu ta na horarana Kilikia mi Pampulia, mai togoni i Mura, na komu ni Lukia. 6 Ma na vunagi ni hanalatu te topoa ga na vaka ni Aleksaderia te haga votu i Italia ; ma gaia te ludanigami ga. 7 Me guguri lee nimami na totobi e subo na boni, me pile vasoo tai sara ilauna Kidosi, na guri te tuguru punusigami, migami tai kadiku uluna Kirete te poponca ga, te kaekage mate Salamone ; 8 me pile vasoo mai mua lilihi ta na komu keri tai sara siki bona tara holoa nia na Logu uto ; te dutuvia na komu ni Lasea.

9 Me soko tua e subo na boni, me ke mua taho siki sosodo ke topora kara votu ta na bona eni, na pukuna na lei Boni-ni-talukau te poso tua, Paul te taraira me gagua, Gau na lei magutu, 10 inau tu pukua nigua na votu eni ke sosodoga, na mua na luluda vamua ke tagai, pile vasoo ma na volada gua. 11 Ma na vunagi ni hanalatu te ronovia vaa na bosana na kapiteni ma na puku vaka, me tiu liua Paul. 12 Ma na pukuna na logu

te mua manana na boro *ga* ta na ara, ma ra subo tadira tara bosa na talu sapa *ga*, *ge* takara tanomana na sara Penike na logu ni Kireti, ma kara boro *ga* ta na ara. 13 Ma na labu lona te kisi me tani mai, tara ganagana ke uto vanira, tara vuti piniti mara lilihi i Kirete. 14 Me mua nego ma na tubuto sule te labura, tara vatua nia na guri keri Eurakilo. 15 Me labua tua na vaka, me mua tanomana na huariana, igami tai lubatia, me garigai. 16 Mai lilihi levuna Kauda te poponoa, mara nia pipo nanata na lavi datoana na *botu*. 17 Mara vuha gora datoa *ge* ra pitia na vaka: mara matagu kai bei tuturi ta na nunugu, *ge* ra loku selona na vaka me lelebo. 18 Ma na maragata te labu poipolisaginigami, ta na ropogana tara vuivuni na soniani na luluda. 19 Mi ta na toluni na boni agaira hegedira tara sonigi na hegohegona na vaka. 20 Me mua tate siki aho pa na veitugu te subo na boni, me mua pile na maragata te labugami soo, ma na ganagana ni vola te tagaa itamami. 21 Me hau tua tai mataru too, ma Paul te tuguru galala igobudira, me gagua, Gau lei magutu, *ge* takau ronoviu mau mua talusapa mai Kirete ke, igita ta mua sodoa na sosodo eni, me ke mua sivi na luluda. 22 Mi taeni inau tu kurutigamu, kau bei diko lio, taho siki sakai tamiu ke tagaa na volana, na vaka vamua. 23 Na pukuna nina Angel God, inau tu lagalaga vania, te tuguru dutuviu, me gagua, 24 Ko bei matagu, Paul: ko tuguru mugua ta na matana Kaisari; mo ko rigia, God te taladira vanigo mai agaira tara nigo hachage kolu. 25 Na pukuna eni, gau lei magutu, kau bei dika lio: minau tu talutunia God, ke nei kalei sugua te vaga te bosai vaniu. 26 Igita ka tuturi sugua ta siki kokomu.

27 Me padi tua e hanavulu vatini na boni, mi gai tai taitaligu soo i Adiria, ta na boni hau ra na *selemane* tara ganagana tara dutuvia siki komu. 28 Mara soni tabotabo mara topoi erua hanavulu na goto: mara lona pile gua, *ge* ra goi soni tabotabo soo, mara topoi e hanavulu lima na goto vamua. 29 Mara matagu kara bei tuturi ta na sebe, *ge* ra sonigi evati na piniti i tagao mara liona nanata ke mina taporasa mai na dani. 30 Mara na *selemane* tara haga soga sania na vaka, mara dorovaginia na *botu*, tara nia kiko na soniani na piniti i nago ni vaka. 31 Ma Paul te bosa vania na vunagi ni hanalatu me gagua, Kara mua gahara ta na vaka agaira ke, kau mua tanomana na vola; e gagua. 32 Vaho *ge* ra kosoa na tali ni *botu* ra na *solses*, me garia. 33 Mi ta na taporasaana na dani, a Paul te kurutira *ge* kara vana, me gagua, Itaeni e hanavulu vatini tua na boni igamu tau maturutoo soo, mau mua gania siki vana. 34 Na pukuna inau tu kurutigau kau gania siki vana: aeni na volamiu sugua: ke mua tanomana na kutu siki vuvulu ta na ulumiu. 35 Ma gaia te bosa te vagaa *ge* lavia na bereti, me bosa utoa God ta na matadira soko: me nitia, *ge* vuivunia na ganiana. 36 *Ge* ra nia togotogo soko, mara vana gadira. 37 Migami soko tai hagelia na vaka erua na hanalatu vitu hanavulu me sara e ono. 38 Mara mahu, *ge* ra soni horua na *korni* ta na horara, mara nea *ge* ke vuatia na vaka. 39 Me te dani tua tara mua pukua na komu: mara vaevanea siki pile logu te saravahalega, mara bosabosa kara tanomana na torovagini lonana *ga* na vaka pe taho. 40 *Ge* ra kosoi na piniti mara sanigi *ga* ta na tahi, mara togigi na talina na tagao; mara goraa na selo sule ta na guri, mara lona soo. 41 Mara saravia siki bona te tipokolu *ga* na tahi, *ge* ra saravaginia *ga*. na vaka;

ma na nagona na vaka te sopuku nasi, me mua aleale, ma na tagao te tabooboha na pukuna na tahi te laga. 42 Ma ra na solses tara bosa na labuadira ra na tinoni pipiti kara bei olo vola. 43 Ma na vunagi ni hanalatu te hovera kara bei nea te vagaa, na pukuna te haga volaa Paul; me bosa, na balu tadira tara pukua na olo kara diki soga ma kara tuturi lona: 44 ma ra na sosoko gua, na balu kara tabea na kilova, ma na balu na tamidi ni vaka. Mara nea te vagaa, ma gaira soko tara tuturi tatavahale i pari lona.

XXVIII.

1 Migami tai ruguhoru tatavahale, vaho gai pukua na ahana na komu i Melita. 2 Ma ra na vure voo tara dolovi nanatagami: mara tunia na lake, mara lavi panotigami soko, na pukuna na uha ma na malaho. 3 Ma Paul te vahikolui na ovu ni gai, me kerua nia na lake, na poli te ruguhoru mai ga na pukuna na papara, me pasunia na limana. 4 Ma ra na vure voo tara rigia na poli te sasarau ta na limana, ge ra gagua, E utuni agaia eni na tinoni labu polo, agaia te ruguhoru tatavahale mai ta na horara, ma Dike te mua lubatia ge ke vola. 5 Ma gaia te pirikaginia na poli ta na lake, me mua dikalaa. 6 Ma gaira tara ganagana soo ke tubu, pe ke mina kutu horu me ke mate: mara pitu me kodera, me mua kalea siki totobo dika, ge ra tugui na ganaganadira, mara gagua agaia na god.

7 Mi ta na baebase ni komu keri na leinina hoohogo Pubiliusi ga na vunagi ni komu: ma gaia te lavi panotigami, me te kuti uto gami etolu na boni. 8 Ma na tamana Pubiliusi te koli, na vahagi sapania nia na suru gabu te nea: ma Paul te va hage tatana, me kokoeliulivuti me te talui na limana ivuvunana, me vavolaa. 9 Me te nea te vagaa, agaira gua ta na komu na vahagi te torora tara mai, me vavolara. 10 Ma gaira tara talumava nanata gami: migami tai votu tara ludanigi na ahomami.

11 Me padi tua e tolu na vula, igami tai hagelia na vaka ni Aleksadiria, na hana Kastori ma Polukesi, te boro ga ta na ara. 12 Migami tai togoni Surakusi, ma tai kabu ga etolu na boni. 13 Migami tai sakeragi ga ma tai kilili gai sara Regiumi: me te padi sakai na boni na labu lona te tuguru, me ropogana tai sara Potioli. 14 Migami tai topora ga na balu tama hogoni, mara kurutigami ge kai kabu tadira evitu na boni: gai va sara Roma. 15 Ma ra na tama hogoni tara kabu ga tara ronovia na ladamami, ge ra va sodogami ta nina Malei Sabiri Apiusi, me Tolu na Vale ni mavitu. Ma Paul te vaevanera, ge holoutoa God, me nia uto na liona.

16 Migami tai sara hage i Roma, na vunagi ni hanalatu te lubatira ra na tinoni pipiti vania na Vunagidira tara dai: mara lubatia Paul ge ke kabu hegena, ma na gana udu sakai na solses te daia.

17 Me padi tua etolu na boni, Paul te holo kolura mai ra na haba tadira na Israeli: mara vaukolu tua, ge bosa vanira, Gau ra na hogogu, inau tu mua tanodikalaa siki totobo vanira na vure, ma didira na ronorono tamada, tara pitiu i Jerusalema mara lubatiu ta na limadira na Roma: 18 mara tabotaboa na huatiagu, tara liona na lubatiagu, na pukuna te mua kaleu siki totobo te manana na mate. 19 Ma ra na Israel tara huguhugu, vaho geu vilia nigua Kaisari; me te taho siki totobo tagua ku hurura nia ra na gagua na komu kolu. 20 Na pukuna eni inau tu kurutigamu na mai rigi-

agu ma na bosabosa itagua: na pukuna na didira na ganagana dila na Israeli ge ra pitiu nia na tali halo eni. 21 Ma gaira tara gagua vania, Igami tai mua lavia siki letasimu ni Judea, ma ra na tama hogoni gua tara butu mai ga tara mua tutugua siki totobo dika tamua. 22 Migami tai liona na ronoviana na ganaganamu na tuva voka eni, igami tai pukua tara koehorua ta na lei komu soko.

23 Ma gaira tara talu boni vania, ge ra ovu mai tatana ta na vale te gaha ga: ma gaia te togia vanira na totobo, me tuguni tatea vanira na kinakabuna God, me keikerira nia Jesus ta na ronoronona Mosesi mara na lei porovete, te vuni ta na puipuni polo te sara ta na nulavi. 24 Ma ra na balu tara taluutunigi na totobo te bosai, ma na balu taho. 25 Mara mua ganagana sakai sonikolu, ge ra ruguhoru, ma Paul te nia bosa sosoko sakai na bosa te gagua, 26 Isaia na porovete te nia bosa utuni na Taruna te tabu vanira tamada, me gagua,

Ko va tadira na vure eni, mo ko gagua,
Igamu kau ronovigi nia na vatei
rono ma kau mua ronovi vakalea;
Migamu kau vaevanea nia na vatei vaevane ma kau mua rigi vakodoa:
27 Na pukuna na tobadira na vure eni te puni.
Ma na kulidira te pono,
Ma na matadira tara kapui,
Kara bei nia reirei na matadira,
Ma kara bei nigi rono na kulidira,
Ma kara bei manahani na tobadira,
Ma kara liliu oli,
Ge ku vavolara.

28 Kau pukua nimiu na nina vavola God te vetena gatu vanira na vure voo, ma gaira kara ronovia. 29 Me bosa sokoi na lei bosa ini, ra na Israel tara tona keha mara huguhugu sulo hegedira.

30 Ma Paul te kabu erua na niulu udolu ta na valena te tabaa, me lavipanotina agaira soko tara hage mai ta tana, 31 me taraira nia na kinakabuna God, me mua nira maa na tutuguani vanira na lei totobo te manana na Lord Jesus Christ, me taho siki sakai te tuguru punusia.

Richard Clay & Sons, Limited, London and Bungay.